

А. В. Мамрак

ВСТУП ДО ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
“Центр учбової літератури”
2009

УДК 82.035(075.8)
ББК 83я73
М 22

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1.4/18-Г-980 від 21.05.2004)*

Рецензенти:

Меньшиков І. І. – доктор філологічних наук, професор кафедри загального і російського мовознавства Дніпропетровського національного університету;

Панченко О. І. – доктор філологічних наук, завідувач кафедрою лінгвістичної підготовки іноземців Дніпропетровського національного університету;

Мамрак А. В.

М 22 Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.

ISBN 978-966-364-827-9

Посібник складається з методичного подання, покликаного сприяти оптимальному його використанню в навчальних цілях, а також трьох основних частин – інформаційної частини, представленої в графічній формі, тренувальних тестів, призначених для самостійної роботи; діагностуючих контрольних тестових завдань), структурованих відповідно до вимог блочно-модульної системи навчання.

Посібник складено у відповідності до вимог держстандарту і рекомендується для студентів філологічних спеціальностей університетів, аспірантів і викладачів.

**УДК 82.035(075.8)
ББК 83я73**

ISBN 978-966-364-827-9

© Мамрак А. В., 2009.
© Центр учбової літератури, 2009.

ЗМІСТ

1. Методичне подання.....	4
2. Інформаційна частина.....	13
2.1. Предмет і завдання курсу „Вступ до теорії перекладу”.....	13
2.2. Проблема еквівалентності в перекладі.....	23
2.3. Моделі перекладу.....	29
2.4. Проблема визначення та характеристика семантики слова.....	37
2.5. Інформаційний обсяг слова в теорії перекладу.....	50
2.6. Лексичні відповідності в перекладацькій діяльності.....	59
2.7. Морфологічні категорії в теорії перекладу.....	69
2.8. Синтаксичні відповідності в перекладі.....	85
2.9. Трансформації в процесі перекладу.....	105
3. Завдання для самостійної роботи.....	116
4. Модульні контрольні завдання.....	175
5. Глосарій.....	224
6. Список літературних джерел.....	271
7. Рекомендована навчальна література.....	292
8. Список лексикографічних джерел.....	293
9. Програма змістовних модулів.....	294

МЕТОДИЧНЕ ПОДАННЯ

Традиційна проблема вдосконалення навчальної діяльності, що стоїть перед вищою школою, корелює останнім часом насамперед із питанням розробки електронних підручників, які становлять оптимальний засіб реалізації ідеї переходу від книжково-пасивних форм засвоєння матеріалу до активних форм навчання. Хвиля інтересу до використання комп'ютерів у навчальному процесі була викликана насамперед розширенням функціональних дій персонального комп'ютера (структурування гіпертексту, використання мультимедійних засобів навчання, INTERNET і т. ін.). З'явилась можливість автоматизувати не тільки ті сторони навчальної діяльності, що легко піддаються формалізації (порівн. складання словників, розмноження методичних вказівок і т. ін.), але також вирішувати складні питання оптимізації шляхів засвоєння знань.

В останні роки широко впроваджується в навчальний процес теорія перекладу (вступ до теорії перекладу) як лінгвістична дисципліна у галузі спеціальної філологічної освіти. Побудоване на загальних дидактичних принципах навчання теоретичним основам і методам теорії перекладу повинно доповнюватися (а можливо, й замінюватися) на сучасному етапі застосуванням електронних підручників, які створюються з урахуванням алгоритмічних основ процесу пізнання.

Глобальні аспекти теорії перекладу окреслюють складну картину дидактичних проблем теоретичних основ перекладу: поняття моделі перекладу, параметри одиниці перекладу, сфера перекладацької діяльності, межі структурно-семантичних відповідностей висловлення мови джерела та мови перекладу, типологія перекладу, технологічні аспекти електронного підручника з теорії перекладу та вступу до теорії перекладу.

Практика створення та застосування електронного підручника зі вступу до теорії перекладу у відповідності до ДСТ 7.83 - 2001 підтвердила широкі можливості поглиблення знань у галузі теорії перекладу, інтелектуального розвитку особистості студента шляхом використання ком'ютерних технологій навчання.

Характерною рисою електронного підручника зі вступу до теорії перекладу є системний характер подачі дидактичного матеріалу, комплексна завершеність, безперервність викладу, модульний принцип побудови з відкритою архітектурою, орієнтація на самостійне вивчення курсу або окремого модуля в діалоговому режимі.

Електронний підручник зі вступу до теорії перекладу включає: інформаційно-демонстраційну частину, подану у вигляді динамічного графічного матеріалу, відео- та аудіозасобів і (мінімально) у вербалізованій формі; тестові завдання для закріплення отриманих знань у режимі самостійної роботи, побудовані відповідно до таксономії цілей; діагностичну частину, що містить тести

для контролю знань; гіперпосилання; глосарій; бібліографію з матеріалу курсу; програму із зазначенням мети навчання („знати”, „вміти”); зміст модулів, хрестоматію.

Невербальна сторона інформаційної частини за сформованим негласним стандартом електронного підручника має гіпертекстову структуру з анімаційною динамічною графікою та мультимедійними зображеннями, супроводжуваними музичними тонами та шумами.

В основі структури тестів електронного підручника зі вступу до теорії перекладу лежить настанова на формування у студента логіки розумових дій, теоретичного лінгвістичного мислення, проблемного вирішення завдань з теорії перекладу, технології критичного аналізу перекладних текстів, засвоєння повного обсягу знань з дисципліни, орієнтація на групову та індивідуальну роботу.

Електронний підручник зі вступу до теорії перекладу видається досить ефективним засобом вироблення вмій і навичок теоретичного осмислення процесу перекладу. Друкована версія електронного підручника включає тільки той матеріал, який може бути подано у паперовому вигляді.

Теоретична частина, що відзначається характеристиками зв'язності та цілісності, сприймається як єдиний текст із акцентом на невербальну динамічну графіку.

Як опорні зони інформаційної частини підручника зі вступу до теорії перекладу виступають ключові слова, заголовки, підзаголовки. Кожна порція має характер катехизації - складається із пропозиціонального запитання (тези) і відповіді на поставлене запитання.

Звичайно текстова частина лекцій із теорії перекладу (якщо вона має місце) дублюється голосом диктора. При відсутності телезапису лекцій викладача стає доцільним звертання до паперової копії статичних розділів інформаційної й практичної частини. Крім того, комп'ютерна програма забезпечує реалізацію потреби копіювання обраної інформації в особистий електронний конспект студента, а отже, можливість розширення, редагування та роздрукування інформації, що міститься в лекції.

Ключові слова, що є опорними пунктами інформації, одержують лінгвістичну інтерпретацію в глосарії термінів, а також в інформаційній частині шляхом приписування їм дефініцій, які звичайно відбивають позицію автора з питань теорії перекладу.

Гіперпосилання (тематичний покажчик), що визначають місце знаходження матеріалу з досліджуваного питання перекладу, є „маячком у навігаційній” карті студента.

Потреба в поглибленому вивчанні питання задовольняється звертанням до хрестоматії - електронного варіанту першоджерел із теорії перекладу, а також до літератури, що рекомендується до кожної теми, представленої диференційовано як основний і додатковий навчальний і науковий матеріал.

Тестові завдання для самостійної роботи відповідають меті засвоєння порціонного теоретичного матеріалу з урахуванням логіки його розподілу, що визначає ступінь складності по наростаючій:

1) рівень знайомств (загальна характеристика, інтегральні та диференціальні ознаки, дефініція лінгвістичного поняття, пов'язаного з перекладацькою діяльністю);

2) рівень репродукції (співвіднесення простору ознак з явищем);

3) рівень умінь і навичок [рішення (аналіз) конкретного матеріалу за аналогією, алгоритмом, схемою];

4) рівень творчої діяльності.

Диференціація за рівнями засвоєння знань представлена в кожній порції інформації, точкою відліку якої є заголовок (тема).

Завдання **першого рівня** складності будуються з урахуванням вимоги на пізнання:

1) вибір альтернативи „один із двох”;

2) вибір одного об'єкта із декількох;

3) зіставлення (загальні / розпізнавальні ознаки);

4) класифікація за єдиною основою.

Щоб знайти правильні шляхи рішення, студент повинен за допомогою гіперпосилань звернутися до інформаційної частини, ключовим словам і глосарію.

Завдання **другого рівня** засновані на відтворенні в пам'яті відповідної інформації. Тому вимозі кваліфікації за рівнями відповідають: а) тести на доповнення (підстановку) і б) завдання з вільно конструйованою відповіддю.

Завдання **третього рівня** - рішення типових тестів за готовим зразком (співвідносні зв'язки – переклад із однієї системи мови на іншу: заміна одних параметрів іншими при зміні умов функціонування; умовивід).

Завдання **четвертого рівня** розраховані на творче вирішення питання (використання вже апробованої методики дослідження проблеми, розв'язання проблеми за новою запропонованою методикою).

Основу тестів становлять завдання, орієнтовані на глибоку розумову діяльність і міцні знання предмета вивчення, порівн.:

Чи справедливо твердження, що в основі комунікативної моделі синхронного перекладу лежить розуміння мови як коду?

1. Так, тому що схема перекладу ґрунтується на положеннях теорії зв'язку.

2. Так, тому що складові процесу перекладу - повідомлення, відправник, одержувач, код (мова) і канал зв'язку (усне, письмове мовлення з врахуванням його жанрових характеристик).

3. Ні, тому що перекладач повинен вибирати оптимальний варіант перекладу.

4. Ні, тому що перекладач є учасником процесу комунікації, який виконує функцію одержувача та відправника.

5. Ні, тому що не тільки семантика, але також ситуація та прагматика становлять предмет перекладу.

Змістовний вектор контрольних тестових завдань, поєднаних дисциплінарною спільністю, орієнтується на такі формальні структури:

1) **закрита форма** – вибір одного або декількох альтернативних відповідей, порівн.:

Що складає інваріантну основу висловлення в синхронному перекладі?

- а) семантика одиниць речення;
- б) об'єктивна семантика речення;
- в) ситуативна семантика речення;
- г) прагматика висловлення;

2) **відкрита форма** – доповнення фрази кінцевим словом або словосполученням, порівн.:

Допишіть синонімічні терміни до найменувань видів перекладу - 1) дослівний і 2) вільний;

3) **форма співвіднесеності**, заснована на функціональних (одно-однозначних, одно-багатозначних, багато-багатозначних) відношеннях, порівн.:

Які напрямки в перекладознавстві перебувають у відношенні супідрядності?

- а) лінгвістичний напрямок;
- б) літературознавчий напрямок;
- в) машинний напрямок;
- г) інженерний напрямок;
- д) прикладний напрямок;
- е) філологічний напрямок.

А. 1 : 2 —————>6;

Б. 2 —————>1;

В. 3 : 4 —————>5;

Р. 1 : 2 : 5 —————>6;

Д. 1 : 2 : 3 : 4 : 5 —————> 6.

4) **матрична форма** обчислювальних завдань, порівн.:

Установіть відповідності між дефініціями перекладу та термінами.

А. Переклад, що являє собою передачу даного змісту засобами іншої мови.

Б. Переклад, що являє собою передачу даного змісту невербальними засобами.

В. Переклад, що являє собою передачу даного змісту з однієї мови на іншу мову вербальними засобами.

- 1) інтервербальний переклад;
- 2) інтерлінгвістичний переклад;
- 3) інтерсеміотичний переклад.

А: А: 1; А: 2; А: 3;

Б: Б: 1; Б: 2; Б: 3;

В: В: 1; В: 2; В: 3;

Обмежені можливості доступу до засобів дистанційного інтерактивного навчання, які могли б стати базою створення ігрових завдань за принципом імітаційного моделювання навчальної діяльності з перекладу - локальних (один студент) і мережних (змагальні групи студентів) - виявилися перешкодою до реалізації такого виду завдань.

Складання тестових завдань з теорії перекладу орієнтовано на завдання формалізації навчального матеріалу. База знань про предметні зони перекладу представлена завданнями, що відповідають двом моделям даних – ієрархічній і реляційній. Перша модель репрезентується, зокрема, завданнями на визначення інваріантної основи перекладу, порівн. завдання:

Що є підставою для виділення інтерсеміотичного та машинного перекладу?

- 1) ступінь еквівалентності;
- 2) засоби перекладу;
- 3) функціональне призначення, -

із тестом:

Укажіть термінологічні синоніми в порядку їхнього прямування:

- 1) інтервербальний;
- 2) інтравербальний;
- 3) інтерлінгвістичний;
- 4) інтралінгвістичний;
- 5) інтерсеміотичний;
- 6) машинний.

Між тим основна частина тестових завдань спрямована на виявлення глибинних характеристик, що знаходять втілення у внутрішній інтерпретації структурованості та зв'язності.

Інтерпретації ставиться у відповідність концептуальний рівень аналізу, порівн.:

Чому синхронний переклад відповідає комунікативній моделі перекладу?

- 1) Синхронний переклад - засіб двомовного спілкування.
- 2) При значній специфіці синхронного перекладу врахування тільки фізичних міжмовних відповідностей виявляється недостатнім для пояснення процесу перекладу - потрібно враховувати значеннєвий інваріант (основу комунікації).

- 3) У синхронному перекладі через темпоральне зрушення вибір оптимального варіанта шляхом перебору декількох можливих варіантів практично є

неможливим - переклад здійснюється з орієнтацією на значеннєвий інваріант, що відповідає комунікативній настанові висловлення.

4) Синхронний переклад - це форма усного спілкування, обмеженого темпоральними рамками мовлення оратора.

Структурованість передбачає відбиття мережі відношень на логічному рівні, порівн.:

Чим відрізняється поняття перекладу та двомовної комунікації?

1. Наявністю / відсутністю посередника.

2. Цільовою настановою - спрямованістю / неспрямованістю процесу перекладу на передачу інформації.

3. Характером сприйняття іншомовного тексту - за допомогою перекладу аж до максимального редукування тексту - автоматичного переключення на іншу мову.

4. Розумінням перекладу як однієї із форм двомовної комунікації.

5. Формами мовного спілкування - безпосереднє / опосередковане спілкування, переписка, телефонна розмова без перекладача.

Зв'язність, яка відбиває закономірність функціонування системи мови, знаходить втілення насамперед у відношеннях ідентифікації, диференціації, категоризації, трансформації, що виявляються в процесі перекладу, порівн.:

Підберіть синоніми до терміна інтервербальний переклад.

1) інтерлінгвістичний переклад;

2) інтерсеміотичний переклад;

3) інтралінгвістичний переклад;

4) машинний переклад.

В основу конструювання тестових завдань зі вступу до теорії перекладу покладені традиційно принципи відбиття реляційних відношень об'єктів.

1. Принцип класифікації

Зразок завдання:

Чи є теорія машинного перекладу різновидом загальної теорії перекладу?

1. Так, тому що на основі машинного перекладу робляться спроби змодельовувати процес перекладу.

2. Так, тому що мета машинного перекладу - формалізувати семантичні відповідності різних мов.

3. Ні, тому що машинний переклад моделює процес природного перекладу на основі спеціального коду.

4. Ні, тому що машинний переклад - це застосування досягнень прикладних наук до теорії перекладу.

5. Ні, тому що теорія машинного перекладу спирається на дані таких наук, як інформатика, кібернетика, математика, семіотика і т. ін.

2. Принцип кумуляції.

Зразок завдання:

Які напрямки перекладознавства із перелічених нижче перебувають у відношеннях супідрядності (подати у порядку прямування найменувань)?

- 1) лінгвістичне;
- 2) літературознавче;
- 3) машинне;
- 4) інженерне;
- 5) прикладне;
- 6) філологічне;
- 7) аксіологічне.

3. Принцип субституції.

Зразок завдання:

Чи можуть бути застосовні моделі письмового перекладу до синхронного перекладу?

1. Так, тому що в процесуальній діяльності письмового та усного, зокрема, синхронного перекладу є значущий загальний знаменник, семантично втілюваний в узагальнюючому терміні *фр.* translation.

2. Так, тому що як усний, так і письмовий переклад становлять міжмовну трансформацію.

3. Так, тому що моделі письмового перекладу можуть бути застосовні до моделей синхронного перекладу, хоч і різною мірою.

4. Так, тому що письмовий і синхронний переклади характеризуються дихотомією - переклад як процес і переклад як результат.

5. Так, тому що синхронний переклад може бути поданий у вигляді магнітного запису, який при необхідності транскрибується у письмовий текст.

6. Ні, тому що синхронний переклад має специфічні особливості - одноратність усного повідомлення вихідною мовою та часове обмеження.

7. Ні, тому що можливо здійснення письмового варіанта синхронного перекладу.

4. Принцип комутації.

Зразок завдання:

Який стиль асоціюється з організацією управлінської діяльності?

- 1) розмовний;
- 2) публіцистичний;
- 3) офіційно-діловий;
- 4) стиль художньої літератури;
- 5) науковий стиль.

5. Принцип циклічності.

Зразок завдання:

Чи можна поставити знак рівності між послідовним перекладом і абзацно-фразовим перекладом?

1. Так, тому що переклад може здійснюватися поабзацно.
2. Так, тому що частина перекладного тексту (абзац) може дорівнювати фразі.
3. Так, тому що поняття фрази може поширюватися й на речення.
4. Ні, тому що фраза в системі фонетичного членування мовлення може не збігатися з реченням.

6. Принцип асоціативних відповідностей.

Зразок завдання:

Укажіть причини виникнення синфазності перекладу?

- 1) часовий збіг перцепції та рецепції;
- 2) темпоральні обмеження;
- 3) запізнювання в передачі змісту.

7. Принцип порівняння та протиставлення.

Зразок завдання:

У якому співвідношенні перебувають у процесі перекладу компоненти семантики - інформації значеннєвої та комунікативно-функціональної?

- 1) інтердепенденції;
- 2) детермінації;
- 3) констеляції.

8. Принцип операціонального пошуку.

Зразок завдання:

Чи можна визначити еквівалентність усного перекладу оригіналу як скорочену відносну еквівалентність?

1. Так, тому що фактор фазового зрушення спонукає до використання прийомів ущільнення інформації.
2. Так, тому що часовий фактор веде до скорочення семантичної надмірності.
3. Так, тому що перекладач-синхроніст заощаджує час на імовірнісному прогнозуванні - вмінні вичислювати зміст фрази за початковими лексичними одиницями та ключовими словами.
4. Ні, тому що перекладач прагне до максимальної точності відтворення матеріалу.
5. Ні, тому що оригінал і переклад містять загальну інформаційну частину.

6. Ні, тому що усний переклад припускає збереження відносної рівності сприйняття тексту.

Контролююча частина підручника відрізняється від тренувальної частини обмеженнями в часі та відсутністю можливості звернутися до допоміжних засобів.

Автор має надію, що електронний підручник „Вступ до теорії перекладу” як втілення досвіду із поки що перших, експериментальних проектів виявиться корисним у навчальній діяльності студентів.

Автор висловлює подяку рецензентам – проф. кафедри загального та російського мовознавства Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара, докт. філол. наук Меньшикову І. І., зав. кафедри лінгвістичної підготовки іноземців Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара, докт. філол. наук Панченко О. І., зауваження яких були враховані при роботі над книгою.

ІНФОРМАЦІЙНА ЧАСТИНА

Тема 1. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ КУРСУ „ВСТУП ДО ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ”

ПЛАН

1. Предмет і завдання курсу „Вступ до теорії перекладу”.
2. Розділи перекладознавства.
3. Напрямки розвитку перекладознавства.
4. Визначення перекладу. Диференційні ознаки перекладу.
5. Матеріал перекладу. Функціональне призначення текстів.
6. Види перекладів.
7. Моделі процесу перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

Виноградов В. С. Введение в переводоведение. - М.: ИОСО РАО, 2001. - С. 5 - 29.

Бархударов Л. С. Язык и перевод. - М.: Изд-во „Международные отношения”, 1975. - С. 5 - 49.

Лилова Анна. Введение в общую теорию перевода.- М.: Высш. школа, 1985. - С. 24 – 49.

Хоменко С. А., Цветкова Е. Е, Басовец И. М. Основы теории и практики перевода научно-технического текста с английского языка на русский: Учебное пособие. - Минск: БНТУ. - 204 с.

Карабан В'ячеслав. Переклад англійської наукової і технічної літератури. - Вінниця: Нова книга, 2002. - С. 15 - 21.

Чернов Г. О. Основы синхронного перевода: Учебник для институтов и фак. иностр. яз. - М.: Высш. школа, 1987. - С. 11 – 37.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Переклад, теорія перекладу, перекладознавство, загальна теорія перекладу, часткові теорії перекладу, спеціальні теорії перекладу, історія перекладу, теорія машинного перекладу, напрямки в історії перекладознавства - лінгвістичне, літературознавче, філологічне, машинне; денотативна теорія перекладу; структурна теорія перекладу; семантична теорія перекладу; матеріал перекладу; функціональне розширення мови; види перекладу; моделі перекладу - ситуативна, семантична, трансформаційна, комунікативна, інформативна.

Теорія перекладу, або перекладознавство, - наукова дисципліна, що вивчає процес перекладу та результати перекладацької діяльності.

Задачі теорії перекладу

- 1. Вивчення закономірностей перекладацької діяльності.
- 2. Розкриття сутності міжмовних семантико-структурних відповідностей.
- 3. Встановлення ступеня регулярності міжмовних перекладацьких співвідношень.
- 4. Опис способів перекладу.
- 5. Визначення способів перекладу на основі узагальнення досвіду порівняння текстів вихідної мови (ВМ) і мови перекладу (МП).
- 6. Усвідомлення історії перекладознавства.
- 7. Виявлення ролі перекладу в розвитку культури народів.

Предмет перекладу - особливості процесу перекладу та різні перекладні та оригінальні тексти.

Розділи перекладознавства

Найменування розділу	Предмет вивчення
1. Загальна теорія перекладу	<p>1.1. Універсальні закономірності перекладу.</p> <p>1.2. Теоретичні основи міжмовних відповідностей.</p> <p>1.3. Теоретичне обґрунтування перекладацької діяльності залежно від жанру тексту.</p> <p>1.4. Теорія перекладу стилістичних, емоційних, функціональних, аксіологічних факторів.</p> <p>1.5. Специфіка усного та письмового перекладу.</p>
2. Приватні теорії перекладу	<p>2.1. Особливості перекладу з однієї конкретної мови на іншу.</p> <p>2.1.1. Співвідношення мовних одиниць різних рівнів.</p> <p>2.1.2. Когнітивний аспект міжмовних відповідностей.</p> <p>2.1.3. Типи okazіональних мовних відповідностей.</p> <p>2.1.4. Індивідуальні прийоми перекладу, обумовлені специфікою системи засобів міжмовних відповідностей.</p> <p>2.1.5. Переклад конкретних видів матеріалу.</p>
3. Спеціальні теорії перекладу	<p>3.1. Різновиди перекладацької діяльності.</p> <p>3.1.1. Переклад усний / письмовий.</p> <p>3.1.2. Переклад синхронний / послідовний.</p> <p>3.1.3. Переклад послівний / абзацно-фразовий.</p> <p>3.2. Своєрідність перекладу, зумовлена жанровими особливостями.</p> <p>3.2.1. Переклад художньої літератури.</p>

	<p>3.2.2. Переклад наукової літератури.</p> <p>3.2.3. Переклад технічної літератури.</p> <p>3.2.4. Переклад публіцистичної літератури.</p> <p>3.2.5. Переклад офіційно-ділової літератури.</p>
4. Теорія історії перекладу	<p>4.1. Напрямок перекладацької діяльності протягом історії розвитку теорії перекладу.</p> <p>4.1.1. Періодизація теорії перекладів.</p> <p>4.1.2. Уявлення про сутності перекладу, пов'язані з історією розвитку перекладацької науки.</p>
5. Теорія машинного перекладу	Моделювання процесу перекладу за допомогою машин.

ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ

Переклад – „процес трансформації мовленнєвого утворення на одній мові в мовленнєве утворення на іншій мові при збереженні незмінного значення” (Л. С. Бархударов).

Робоче визначення перекладу

Переклад - це розумова діяльність, процес передачі змісту, висловленого на одній мові, засобами іншої мови та результат цього процесу.

Переклад – „викликаний суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації (змісту), вираженої в письмовому або усному тексті на одній мові, за допомогою еквівалентного (адекватного) тексту на іншій мові”.

(В. С. Виноградов)

Диференціальні ознаки поняття *переклад*

1. Переклад – соціальне явище:	переклад не може виникнути та функціонувати поза суспільством.
2. Переклад – культурне явище:	переклад – частина духовної культури кожного народу та джерело розвитку культури всього людства.
3. Переклад – лінгвістичне явище:	переклад ґрунтується на мові, перекладач працює з мовою.
4. Переклад - естетичне явище:	у перекладі слова однієї мови не буквально замінюються семантичним еквівалентом іншої, а „перевиражаються” найбільш придатними образно-мовними засобами.
5. Переклад – відображувально-творчий процес:	переклад повинен, з однієї сторони, відобразити оригінал, який, у свою чергу, є відображенням відображення, з іншої, – перевід - творити оригінал.
6. Переклад – не тільки репродуктивний, але й продуктивний творчий процес:	у перекладі беруть участь усі духовні сили людини: інтелект, інтуїція, емоції, уява, воля, пам’ять і т. ін.
7. Переклад – історичне явище:	переклад появляється в певну історичну епоху, існує на певному етапі історичного розвитку та трансформується разом зі змінами суспільних, культурних та інших традицій.

Визначення поняття *переклад* з урахуванням аспектів дослідження

- 1) Гносеологічний підхід: **переклад** є адекватне відбиття та творче перетворення оригіналу.
- 2) Інтерпретація перекладу як результату перекладацької діяльності: **переклад** – аналог оригіналу, створений у новій суспільній, культурній і мовній реальності.
- 3) Інтерпретація перекладу як процесу: **переклад** – це специфічна усна або письмова діяльність, спрямована на перестворення існуючого на одній мові усного або письмового тексту (твору) на іншу мову на основі інваріантності змісту, а також авторської автентичності.
- (А. Лілова)

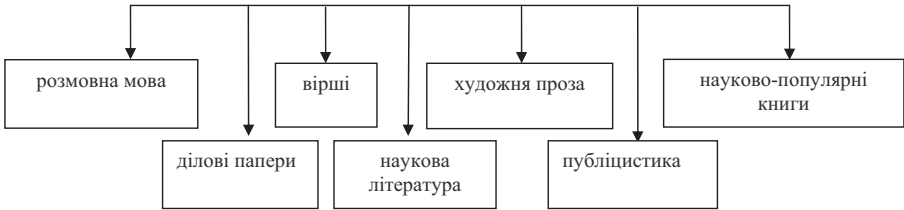
Теоретичній вимозі лінгвістичної дефініції відповідає останнє визначення, яке

- 1) має узагальнений, синтезуючий характер;
- 2) відбиває сутність перекладу як діяльності;
- 3) дає можливість зробити часткові визначення (письмовий, усний, машинний переклад і т. ін.).

Концептуальне визначення перекладу

Лінгвістична теорія	Визначення
1. Денотативна теорія	„Перекласти означає виразити вірно та повно засобами однієї мови те, що вже виражено раніше засобами іншої мови”. (А. Д. Федоров)
2. Структурна теорія	Переклад – „перетворення структури мовного утворення, в результаті якого при збереженні незмінним плану змісту змінюється план вираження – одна мова замінюється іншою”. (Л. О. Черняхівська)
3. Трансформаційна теорія	Переклад – „перетворення одиниць і структур ВМ в одиниці та структури МП”. (В. М. Комісаров)
4. Семантична теорія	Переклад - „розкриття сутності еквівалентних відношень між змістом оригіналу та перекладу”. (В. М. Комісаров)

Об'єкт перекладу

Види перекладу

Види перекладу	Різновиди внутріформального класу	Підстави класифікації
письмово-письмовий переклад	послідовний переклад	Форма перекладу: ступінь дистанціювання МП від ВМ
усно-усний переклад	1) послідовний переклад; 2) синхронний переклад	
письмово-усний переклад	1) послідовний переклад (переклад із попереднім прочитанням оригіналу); 2) синхронний переклад (переклад із аркуша)	
усно-письмовий пере-	синхронний переклад (при штуч-	

клад	но-заповільненому темпі вимовлення, порівн. диктант-переклад)	
автоматичний переклад	1) послідовний переклад; 2) синхронний переклад	
трансформаційний / нетрансформаційний переклад	1) вільний (довільний) / дослівний (буквальний) переклад	ступінь еквівалентності
лінгвістичний переклад	1) інтерлінгвістический переклад; 2) інтервербальний переклад; 3) інтралінгвістичний переклад; 4) інтравербальний переклад	засоби перекладу
семантичний переклад	1) інтерсемантичний переклад; 2) машинний переклад	
функціональний переклад (жанровий переклад)	1) переклад розмовних текстів; 2) літературно-художній переклад; 3) публіцистичний переклад; 4) науковий переклад; 5) офіційно-діловий переклад	функціональне призначення

Теорія перекладу досліджує всі форми, види та жанри перекладу. Матеріальним об'єктом перекладу є тексти оригіналу та перекладу, письмові та усні, які мають функціональну, змістовну та емоційну своєрідність.

Дефініції різновидів перекладу

Послідовний переклад – такий переклад, що здійснюється слідом за озвученим (повністю або за структурно-семантичними частинами) текстом оригіналу.

Синхронний переклад – вид усного перекладу, що здійснюється практично одночасно з вимовою тексту оригіналу (*І.М. Басовець, С. О. Хоменко, О. Є. Цветкова*).

У зв'язку з тим, що синхронний переклад у письмово-усній формі та в усно-письмовій формі - явище рідкісне та нерегулярне, дослідники не включають їх до поняття синхронного перекладу, порівн.:

Синхронний переклад є вид усного перекладу (на відміну від усіх видів письмового перекладу) на слух, здійснюваний перекладачем одночасно з одержанням мовного повідомлення на ВМ (на відміну від послідовного перекладу) (див. Г. В. Чернов).

Письмово-письмовий переклад – письмовий переклад письмового тексту.

Усно-усний переклад – усний переклад усного тексту, коли мова тексту оригіналу та мова перекладу подані в усній формі.

Письмово-усний переклад – усний переклад письмового тексту оригіналу.

Усно-письмовий переклад – письмовий переклад усного тексту (порівн. диктант-переклад).

Дослівний переклад – механічна підстановка слів даної мови як еквівалентів слів іншої мови при збереженні іншомовної конструкції.

Вільний переклад (незалежний) – переклад, що передає загальний зміст сказаного на іншій мові в розумінні перекладача, без дотримання формальної відповідності між мовою-джерелом і мовою-об'єктом (див. О. С. Ахманова).

Інтерлінгвістичний переклад – передача даного змісту засобами іншої природної мови.

Інтервербальний переклад – інтерлінгвістичний переклад, що характеризується передачею даного змісту з однієї природної мови на іншу „словесними” (вербальними) засобами.

Інтралінгвістичний переклад – переклад, здійснюваний засобами тієї ж мови (порівн. перифрази, тлумачення словами та висловленнями). Передача даного змісту в інших словах і висловленнях тієї ж мови.

Інтравербальний переклад – інтралінгвістичний переклад, що характеризується передачею даного змісту „словесними” засобами природної мови.

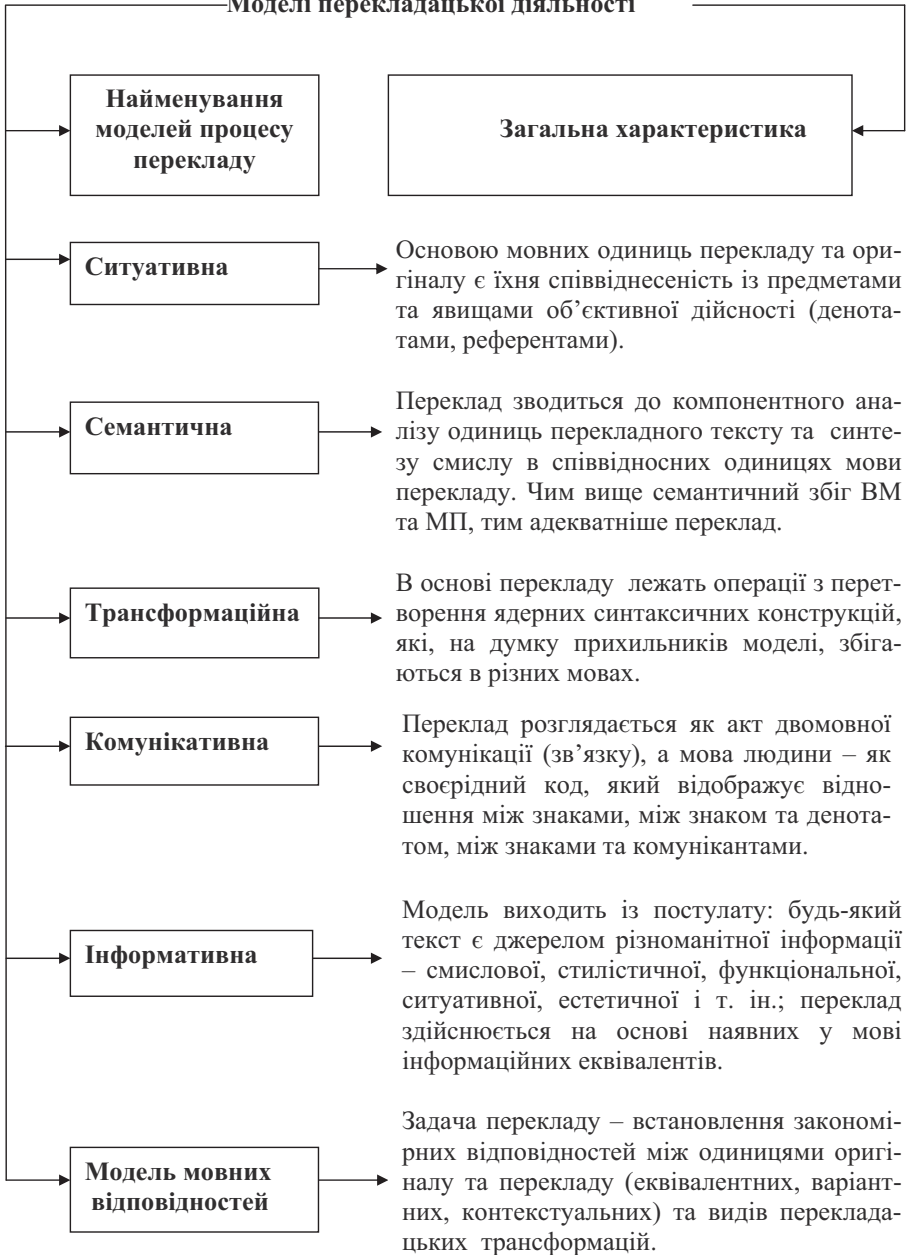
Інтерсеміотичний переклад – передача даного змісту не засобами тієї ж або іншої природної мови, а невербальними засобами (хореографія, інформаційно-логічні мови).

Машинний переклад – автоматичний переклад тексту, здійснюваний електронними машинами.

Моделі процесу перекладу

На сучасному етапі розвитку перекладознавства вирішення питання про процес перекладу носить гіпотетичний характер і можливе в умовах об'єднання зусиль фахівців різних галузей науки.

Моделі перекладацької діяльності

(С м . В . С . В и н о г р а д о в)

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Дайте визначення теорії перекладу як наукової дисципліни.
2. Що є предметом теорії перекладу?
3. Які завдання стоять перед теорією перекладу?
4. Назвіть розділи перекладознавства.
5. Перелічіть напрямки в розвитку перекладознавства.
6. У чому полягають особливості лінгвістичного напрямку перекладознавства?
7. Які завдання вирішує літературознавчий напрямок перекладознавства?
8. Які аргументи можна висунути на користь злиття лінгвістичного та літературознавчого напрямку?
9. Дайте визначення перекладу.
10. Укажіть диференційні ознаки поняття *переклад*.
11. У чому відмінність дефініцій перекладу, які враховують аспекти дослідження?
12. Що є матеріалом перекладу?
13. Укажіть функціональне призначення текстів перекладу.
14. Назвіть види перекладів за формою.
15. Укажіть різновиди перекладу за функціональним призначенням.
16. Перелічіть види перекладу з погляду на ступінь дистанціонування ВМ та МП.
17. Назвіть види перекладу з погляду застосування операції трансформації.
18. Укажіть різновиди власне лінгвістичного перекладу.
19. Перелічіть види семантичного перекладу.
20. Які моделі перекладацької діяльності мають найбільшу частотність?

ТЕМА 2. ПРОБЛЕМА ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ В ПЕРЕКЛАДІ

ПЛАН

1. Поняття еквівалентності та його співвідношення з поняттям адекватності та тотожності.
2. Складові еквівалентності перекладу та оригіналу.
3. Параметри перекладу.
4. Відносна еквівалентність при усному синхронному перекладі.
5. Відносність еквівалентності перекладу письмових текстів.

ЛІТЕРАТУРА

Бархударов Л. С. Язык и перевод. - М.: Изд-во „Международные отношения”, 1975. - С. 31 - 46.

Виноградов В. С. Введение в переводоведение. - М.: ИОСО РАО, 2001. - С. 18 - 29.

Карабан В'ячеслав. Переклад англійської наукової і технічної літератури. - Вінниця: Нова книга, 2002. – С. 421 - 467.

Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. – К.: Фірма „ІНКОС”, 2002. – С. 10 – 13.

Хоменко С. А, Цветкова Е. Е., Басовец И. М. Основы теории и практики перевода научно-технического текста с английского языка на русский. - Минск: Белорусский национальный технический ун-т, 2004. - С. 5 - 9.

Чернов Г. В. Основы синхронного перевода. - М.: Высш. школа, 1987. - С. 13 - 18.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Еквівалентність, адекватність, тотожність, інваріант, аналогія, експліцитна інформація, імпліцитна інформація, параметри перекладу, мета перекладу, синхронний переклад, послідовний переклад, усний переклад, письмовий переклад, ступінь еквівалентності, офіційно-ділові тексти, суспільно-інформативні тексти, тексти художньої літератури.

Будь-який переклад повинен відповідати вимогам **еквівалентності, адекватності та тотожності**.

Еквівалентність – відносна рівність змістовної, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, яка міститься в оригіналі та перекладі.

Довідка:

Еквівалент¹ – одиниця мовлення, яка збігається за функцією з іншою, здатна виконувати ту ж функцію, що й інша одиниця мовлення.

Еквівалент² – дещо рівноцінне або відповідне у якому-небудь відношенні чому-небудь (напр., другому предмету, кількості), що замінює його та служить його вираженням.

Адекватність – відповідність перекладу оригіналу з урахуванням даних комунікативних умов (порівн. жаргон і т. ін.).

Довідка:

Адекватний – (від лат. *adaequatus* - прирівняний) рівний, тотожний, досить відповідний.

Тотожність – функціональна спільність, належність до одного й того ж інваріанта, об'єднання на основі цієї належності конкретних відтворень інваріанта.

Довідка:

Інваріант – це елемент абстрактної системи мови, відокремлений від її конкретних реалізацій.

Аналогія – уподібнення, обумовлене впливом один на одного так чи інакше зв'язаних між собою елементів мови.

Довідка:

Аналогічний – здійснюваний, утворюваний за аналогією.

Складові еквівалентності перекладу та оригіналу

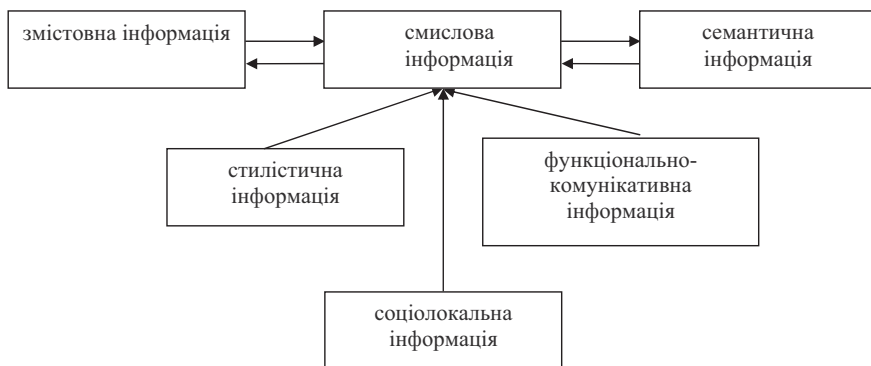
- 1. Спільність сприйняття експліцитної інформації.
- 2. Однакове розуміння імпліцитної інформації.
- 3. Адекватність ситуації породження й відтворення тексту в мові перекладу.

Параметри еквівалентності перекладу

Характеристики	Способи подання	
	Експліцитний	Імпліцитний
семантичні	+	+
функціональні	+	+
комунікативні	+	+
прагматичні	+	+
жанрові	+	-
структурні	+	-

Мега перекладу – збереження смислової, функціональної інформації, стилістичних, комунікативних та інших характеристик оригіналу.

Співвідношення компонентів семантики при перекладі

Залежність ступеня еквівалентності перекладу від його форми

Вид перекладу		Ступінь еквівалентності	
		Висока	Знижена
Усний переклад	Синхронний		+
	Послідовний		+
Письмовий переклад		+	+

Фактори, які ускладнюють досягнення еквівалентності при усному синхронному перекладі

- **темпоральний фактор:** синхронний переклад запізнюється;
- **фазове зрушення:** редукція тексту.

Засоби редукції перекладного тексту

- 1. Лінійні трансформації
 - 1.1. Вживання слова замість фразеологізма.
 - 1.2. Вербальна заміна дієслівного сполучення.
 - 1.3. Перетворення складнопідрядного речення в складносурядне речення (або безсполучникове з'єднання предикативних частин).
- 2. Компресія
- 3. Універбація
- 4. Ущільнення інформації
- 5. Скорочення семантичної надмірності
- 6. Імовірне прогнозування
 - 2. Редукція, аж до опущення займенникових повторів.
 - 3. Згортання інформації.
 - 4. Передача інформації за допомогою меншої кількості одиниць.
 - 5. Редукція тексту за рахунок слів-паразитів, індивідуальних вживань вставних слів і т. ін.
 - 6. Сприйняття речення за початковою фразою і ключовими словами.

Відносність еквівалентності перекладу письмових текстів

Різновидності письмових текстів

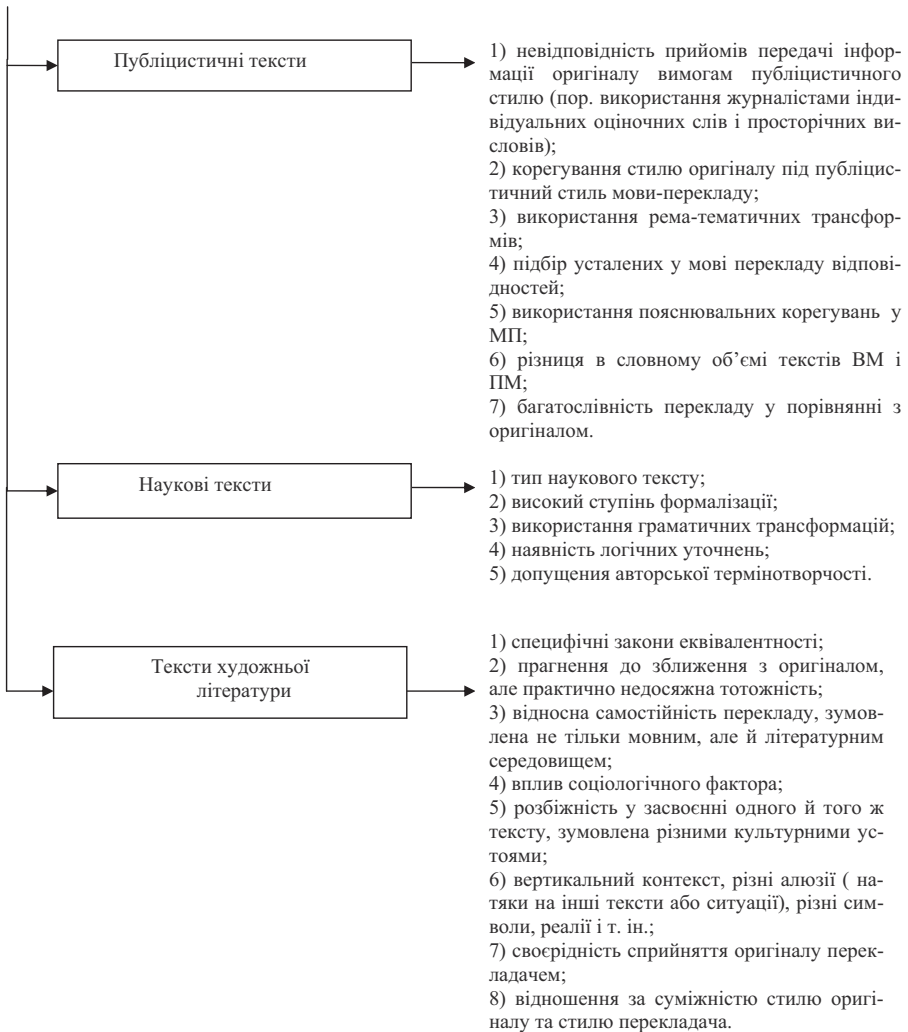
Фактори обумовленості відносної еквівалентності

Офіційно-ділові тексти

- 1) розвиток мовних штампів ВМ і МП;
- 2) специфіка внутрішніх форм мовного кліше;
- 3) співвідношення фразеологічних одиниць і вільних сполучень;
- 4) різниця в риторичних висловлюваннях;
- 5) необхідність буквального перекладу (пор. дипломатичні тексти);
- 6) неспівпадання стилістичних характеристик.

Суспільно-інформативні тексти

- 1) імпліцитність частини інформації;
- 2) ситуативність значення одиниць перекладу;
- 3) умови реалізації перекладу;
- 4) спосіб перекладу.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Дайте визначення поняття еквівалентності.
2. Порівняйте поняття: *еквівалентність, адекватність, тотожність*.
3. Назвіть складові еквівалентності перекладу та оригіналу.
4. Укажіть параметри, за якими створюється переклад.
5. Визначте засоби редукції перекладного тексту.
6. Що визначає мету перекладу.
7. Установіть співвідношення компонентів семантики, які є предметом уваги перекладача.
8. Назвіть фактори, що визначають відносність еквівалентності при перекладі офіційно-ділових текстів.
9. Що обумовлює відносність еквівалентності перекладу суспільно-інформативних текстів?
10. У чому полягають особливості перекладу публіцистичних текстів?
11. Які фактори визначають відносність еквівалентності при перекладі наукових текстів?
12. Укажіть особливості перекладу текстів художньої літератури?
13. Як впливає особистість перекладача на переклад текстів художньої літератури?
14. Назвіть фактори, що обмежують еквівалентність художнього перекладу.
15. Укажіть показники, які сприяють перекладу наукових текстів.

ТЕМА 3. МОДЕЛІ ПЕРЕКЛАДУ

ПЛАН

1. Моделі власне синхронного перекладу.
 - 1.1. Особливості синхронного перекладу.
 - 1.2. Статична / динамічна модель синхронного перекладу.
 - 1.3. Моделі синхронного перекладу.
 - 1.3.1. Психологічна модель.
 - 1.3.2. Акустична модель „теорії змісту”.
 - 1.3.3. Паризька модель перекладу.
 - 1.3.4. Психолінгвістична модель перекладу.
2. Моделі процесу перекладу.
 - 2.1. Ситуативна модель.
 - 2.2. Семантична модель.
 - 2.3. Трансформаційна модель.
 - 2.4. Комунікативна модель.
 - 2.5. Інформативна модель.
 - 2.6. Модель мовних відповідностей.

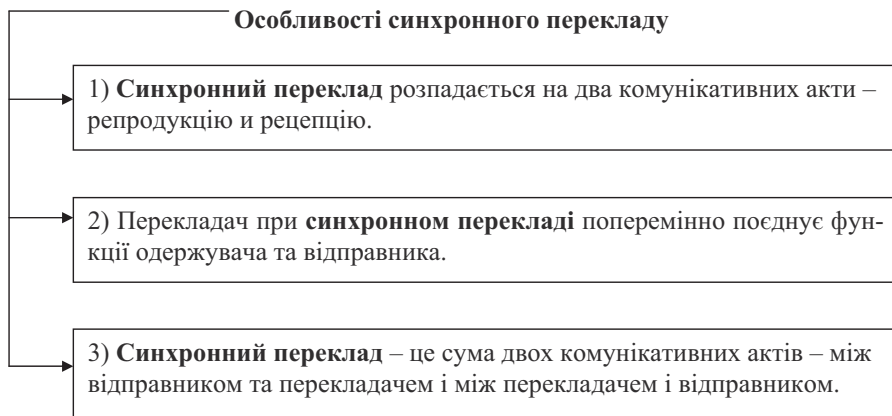
ЛІТЕРАТУРА

- Виноградов В. С. Введение в переводоведение. - М.: Изд-во ИОСО РАО, 2004. - С. 25 - 29.
- Чернов Г. О. Основы синхронного перевода. - М.: Высш. школа, 1987. - С. 18 - 37.
- Ревзин И. И., Розенцвейг В. Ю.* Основы общего и машинного перевода. - М., 1964.
- Найда Ю. К.* науке переводить // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. - М., 1978.
- Швейцер А. Д.* Перевод и лингвистика. - М., 1973.
- Каде, Отто.* Проблемы перевода в свете теории коммуникации // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. - М. 1978.
- Карабан В'ячеслав.* Переклад англійської наукової і технічної літератури. - Вінниця: Нова книга, 2002. – С. 273 – 323; 421 - 467.
- Коваленко А. Я.* Загальний курс науково-технічного перекладу. – К.: Фірма „ІНКОС”, 2002. – С. 10 – 13.
- Cerver D.* The effects of source language presentation rate on the performance of simultaneous conference // Proceedings of the second Louisville Conference on Rate and / or Frequency Controlled Speech/ Ed. by E. Foulke. - University of Louisville, 1969.
- Pergnier M.* Du sensible au sens. Continuite ou rupture? // Comprendre le langage. Collection Linguistique. Didier Erudition. - Paris, 1981. - P. 50-54.

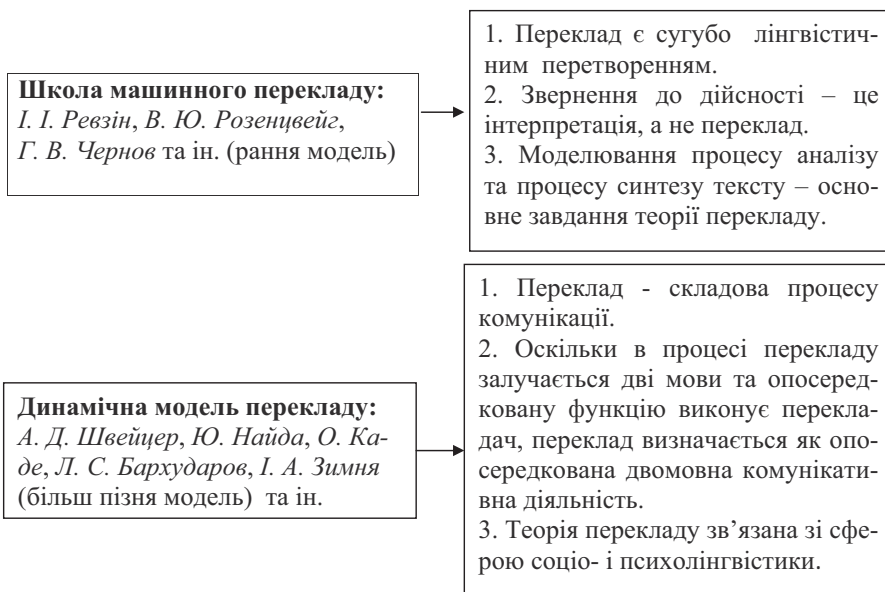
МОДЕЛІ ВЛАСНЕ СИНХРОННОГО ПЕРЕКЛАДУ

Синхронний переклад у природному вигляді являє собою процес, матеріальним втіленням якого є звукове мовлення, яке характеризується протяжністю в часі.

Мета синхронного перекладу – забезпечення спілкування між різномовними учасниками акту комунікації в момент його здійснення.

Моделі синхронного перекладу як діяльності

МОДЕЛІ ПРОЦЕСУ СИНХРОННОГО ПЕРЕКЛАДУ

1. Психологічна модель

Г. В. Чернов, (1978), Д. Гервер, (1975), Б. Модер (1978), А. Ф. Ширяев, (1979), М. Ледер (1981).

Сутність моделі	Оцінка моделі
<p>1) одержання синхроністом порції вихідного матеріалу;</p> <p>2) транспозиція її в буферну пам'ять;</p> <p>3) відпрацювання інформації за схемою:</p> <p>а) декодування повідомлення з ВМ і переклад з поверхневого рівня на глибинний;</p> <p>б) надходження декодованої частини повідомлення в проміжну оперативну пам'ять на зберігання;</p> <p>в) перекодування із глибинного рівня на поверхневий МП;</p> <p>г) збереження результату в оперативній пам'яті;</p> <p>д) звірення на відповідність глибинного рівня МП глибинному рівню ВМ.</p>	<p>Модель акцентує увагу на зберіганні інформації та можливостях пам'яті.</p> <p>Недоліки моделі: модель ігнорує особливості мовної обробки при перцепції та рецепції, лінгвістичні процедури.</p> <p>Висновок: модель позбавлена достатньої пояснювальної сили.</p>

1.1. Акустичний варіант психологічної моделі (Б. Модер, 1978)

Сутність моделі	Оцінка моделі
<p>1. Послідовна обробка акустичного сигналу мозком синхронного перекладача за етапами покрокового закріплення одержуваної інформації (фонологічної, вербальної, синтаксичної, семантичної).</p> <p>2) Акцентування уваги на етапі переробки акустичної послідовності, яка відповідає реченню на ВМ.</p>	<p>1. В основі моделі лежить уявлення про багатоканальність переробки інформації: модель передбачає „петлі” зворотного зв'язку - повторну обробку якоїсь частини інформації.</p> <p>2. Багатоканальність перекладу (сприйняття плюс розуміння) скорочує звичайну здатність до переробки інформації й провокує підключення механізму прогнозування .</p> <p>3. Модель указує на головну роль предикативного центру, що дозволяє усвідомити загальне значення речення.</p>

	<p>Недоліки моделі:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Модель має справу тільки з мовним матеріалом. 2. Використання моделі спонукає до аналізу семантичної сторони речення без врахування <i>пропозиції</i> моделі аналізу. 3. Модель включає фактор прогнозування без схеми формалізації. 4. Акустична модель є занадто загальною. 5. Модель обмежує процес перекладу тільки вказівкою на етапи переробки мовної інформації.
--	---

1. 2. Паризька модель перекладу - „теорія змісту”

Модель Д. Селескович

Сутність моделі	Оцінка моделі
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розуміння перекладу як акту комунікації. 2. Визначення перекладу як адекватного відтворення змісту цілісного повідомлення, а не мовних значень слів або навіть окремих висловлень. 3) Виділення трьох етапів процесу усного перекладу: <ol style="list-style-type: none"> а), „прослуховування” лінгвістичного знака, який має значення; сприйняття (сфера мови) та розуміння (сфера мислення та комунікація), повідомлення шляхом його аналізу та тлумачення; б) негайне та добровільне забування знака та збереження уявного образу означуваного (поняття, думки й т. ін.); в) створення на іншій мові нового знака, що відповідає подвійній вимозі: повній передачі оригінального повідомлення і його адаптації в інтересах адресата” (Seleskovich, 1968 : 35) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Процес перекладу визначається як сукупність кодування та інтерпретації. 2. Перекодування асоціюється із частковим порушенням акту комунікації. <p>Недоліки моделі</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. У моделі відсутнє теоретичне обґрунтування: автор констатує факт самостійного розгортання мовлення перекладача та одночасного засвоєння змісту мовлення оратора, але не пояснює сам механізм перекладу. 2. Автор моделі не підкріплює теоретичні постулати результатами конкретних досліджень.

2.2. Експериментально-аналітична модель синхронного перекладу з позиції „теорії змісту” (М. Ледрер (1981), М. Перньє (1981))

2.2.1. Модель М. Ледрера

Сутність моделі	Оцінка моделі
<p>1. Пошук доказів коректності теорії змісту на базі конкретного мовного матеріалу.</p> <p>2. Аналіз корпусу магнітних записів синхронного перекладу двох перекладачів.</p> <p>3. Інтерпретація синхронного перекладу як єдності перекодування (послівної передачі) і тлумачення, тобто вільногоперекладання змісту сказаного поза якою-небудь залежністю від мовних значень, виражених мовою оригіналу.</p>	<p>Уперше здійснена в рамках „теорії змісту” спроба відмежувати лінгвістичні (словникові значення) і прагматичні (контекстуально-ситуативні) значення слів від одиниці змісту як результату взаємодії слова із сукупністю знань про світ.</p> <p>Недоліки:</p> <p>1. Традиційне ігнорування значення як одного із джерел виникнення змісту.</p> <p>2. Відсутність теоретичного обґрунтування.</p>

2.2.2. Модель Моріса Перньє

Сутність моделі	Оцінка моделі
<p>1. Розуміння змісту як ієрархічної лінгвістичної одиниці, що виявляється на парадигматичній осі мови.</p> <p>2. Реферативний виклад теорії автором:</p> <p>„1. Від рівня почуттєвого до рівня „змісту” різні одиниці різних нашарувань, які становлять лінгвістичний факт, існують і можуть бути сприйняті тільки відносно безпосередньо вищерозташованого шару в ієрархічній системі.</p>	<p>1. Теорія змісту підкреслює необхідність передачі при перекладі змісту, а не значення.</p> <p>2. „Теорія змісту” має комунікативну спрямованість.</p> <p>Недоліки</p> <p>1. Методологічна обмеженість (теорія асиміляції та акомодатії індивіда) виключає при аналізі суб’єктивного змісту фактор об’єктивності - соціальний, суспільний характер свідомості індивіда, обумовлений суспільною діяльністю людини.</p>

2. Той факт, що статус одиниці кожного нашарування залежить від одиниць вищого нашарування, приводить до того, що принцип релевантності діє у всій діяльності, а не тільки на рівні філології.

3. Якщо на „нижчих” рівнях релевантність визначається стосовно закритих ансамблів, що належать до системи мови, на „вищому” рівні (означувані) релевантність визначаємо не стосовно вищого нашарування мови, оскільки його не існує, а стосовно „лінгвістичної” ситуації, тобто стосовно всіх параметрів, таких, як реальний світ, учасники комунікації і т. ін.

4. Безумовно, при переході від рівня позначення до рівня змісту доводиться мати справу з якісним стрибком, оскільки здійснюється перехід із сфери дискретного, переривчастого, яка характеризує всі системи мови, в сферу недискретного, безперервного смислу референціального універсуму... І в одному, і в іншому випадку найважливішим феноменом є встановлення зв'язку між двома гетерогенними ансамблями даних, що приводить до того, що один стає формалізацією іншого і що в цьому іншому здійснюється вибір на основі релевантності”.

(М. Перньє).

2. „Теорія змісту” завдяки обмеженню об'єкта дослідження рамками суб'єктивного змісту охоплює рівень мовленнєвого акту (а не рівень мовлення як діяльності).

3. Відмова від аналізу тексту закриває шляхи до конкретного аналізу семантики та змісту речення.

4. Семантична обмеженість (ігнорування) об'єктивного мовного значення знаходить втілення в аналізі тільки змісту.

5. Обмежуючи переклад трансляцією тільки змісту в синхронному перекладі, „теорія змісту (смислу)” не має достатньо пояснювальної сили в розкритті сутності синхронного перекладу.

2.2.3. Психолінгвістична модель

Сутність моделі	Оцінка моделі
<p>1) Вироблення методологічних принципів, які кладуть в основу психологічного підходу до синхронного перекладу.</p> <p>а) принцип єдності та боротьби протилежностей: єдність свідомості та діяльності, єдність мови та мовлення як двох сторін мовленнєвої діяльності, єдність статичної та динаміки (парадигматики та синтагматики), єдність семантики й змісту; єдність рецептивного та продуктивного виду мовної діяльності синхронного перекладу;</p> <p>б) принцип комунікативної значущості: синхронний переклад - комунікативно-мовна діяльність;</p> <p>в) принцип зустрічної активності мозку в процесі відбиття (значеннєвого сприйняття) перекладу, що знаходить вираження в теорії ймовірного прогнозування.</p> <p>2. Введення декількох методологічних принципів перекладу:</p> <p>а) принцип ієрархії за рівнями, сполученої з поняттям надмірності, та можливість завдяки цьому ймовірного прогнозування;</p> <p>б) принцип динамічності, обумовлений синхронністю протікання рецепції та репродукції при перекладі;</p> <p>в) принцип кумулятивності, що забезпечує при перекладі зв'язок попередньої частини висловлення з наступною;</p> <p>г) принцип дискретності, який означає що переклад дискретних</p>	<p>1. Психолінгвістична модель перекладу має справу з фактами мовлення (текстами ВМ і МП), тобто предметом лінгвістики, і з особливостями мовленнєвої діяльності, які відносяться до сфери психології (однократність сприйняття тексту, незавершеність тексту, одночасність двох комунікативних актів). Тому модель перекладу є психолінгвістичною.</p> <p>2. Синхронний переклад становить двомовну комунікацію. Звідси: модель перекладу повинна бути вербально комунікативною.</p> <p>Недоліки:</p> <p>1. Багато уваги приділяється комунікативним аспектам моделі, насамперед комунікативному акту як одиниці комунікації на шкоду власне лінгвістичному аспекту.</p>

одиниць здійснюється одночасно на різних рівнях.

3. Виділення трьох рівнів синхронного перекладу:

а) сенсорно-моторний рівень - рівень звукового сигналу;

б) рівень визначення предметного змісту через аналіз всієї ієрархії значеннєвих зв'язків висловлення та наступний синтез;

в) третій рівень – смислотвірний.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Дайте визначення поняття синхронного перекладу.
2. Яка мета синхронного перекладу?
3. Перелічіть особливості синхронного перекладу.
5. У чому полягає роль перекладача при синхронному перекладі?
6. Укажіть моделі синхронного перекладу як діяльності.
7. Дайте опис моделі машинного перекладу.
8. Які вимоги до перекладу висуває динамічна модель опису?
9. Що поєднує модель процесуальної діяльності синхронного перекладу?
10. Визначте сутність психологічної моделі синхронного перекладу.
11. Дайте оцінку психологічної моделі синхронного перекладу.
12. Укажіть достоїнства та недоліки акустичного варіанта психологічної моделі перекладу.
13. До яких різновидів відноситься Паризька модель перекладу?
14. Які вимоги до перекладу висуває модель Д. Селескович?
15. Укажіть недоліки експериментально-аналітичної моделі синхронного перекладу.
16. У чому особливість моделі перекладу Моріса Перньє?
17. Дайте оцінку психолінгвістичної моделі перекладу.

Тема 4. ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СЛОВА

ПЛАН

1. Проблема визначення слова.
2. Характеристика слова.
 - 2.1. Основні властивості слова.
 - 2.2. Варіювання слова. Види варіантів слова.
 - 2.3. Значеннева структура слова.
3. Імплицитна інформація й проблеми перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

Бархударов Л. С. Язык и перевод.- М.: «Международные отношения», 1975. - С. 50-73.

Виноградов В. С. Введение в переводоведение. - М.: Изд-во Ин-та общего и среднего образования РАО, 2001. - С. 45 - 50.

Чернов Г. В. Основы синхронного перевода: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. - М.: Высш. шк., 1987. - С. 64 – 90.

Карабан В'ячеслав. Переклад англійської наукової і технічної літератури. - Вінниця: Нова книга, 2002. – С. 273 – 323; 421 - 467.

Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. – К.: Фірма „ІНККОС”, 2002. – С. 10 – 13.

Комлев М. Г. Компоненты содержательной структуры слова.- М.: Высш. школа, 1969. - С. 10 - 58.

Левковская К. А. Теория слова, принципы ее построения и аспекты изучения лексического материала. - М.: Высш. школа, 1962.

Общее языкознание. Внутренняя структура языка. - М.: Наука, 1972. - С. 403 - 445.

Шмельов А. Н. Очерки семасиологии русского языка.- М.: Просвещение, 1964. - С. 69 - 128.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

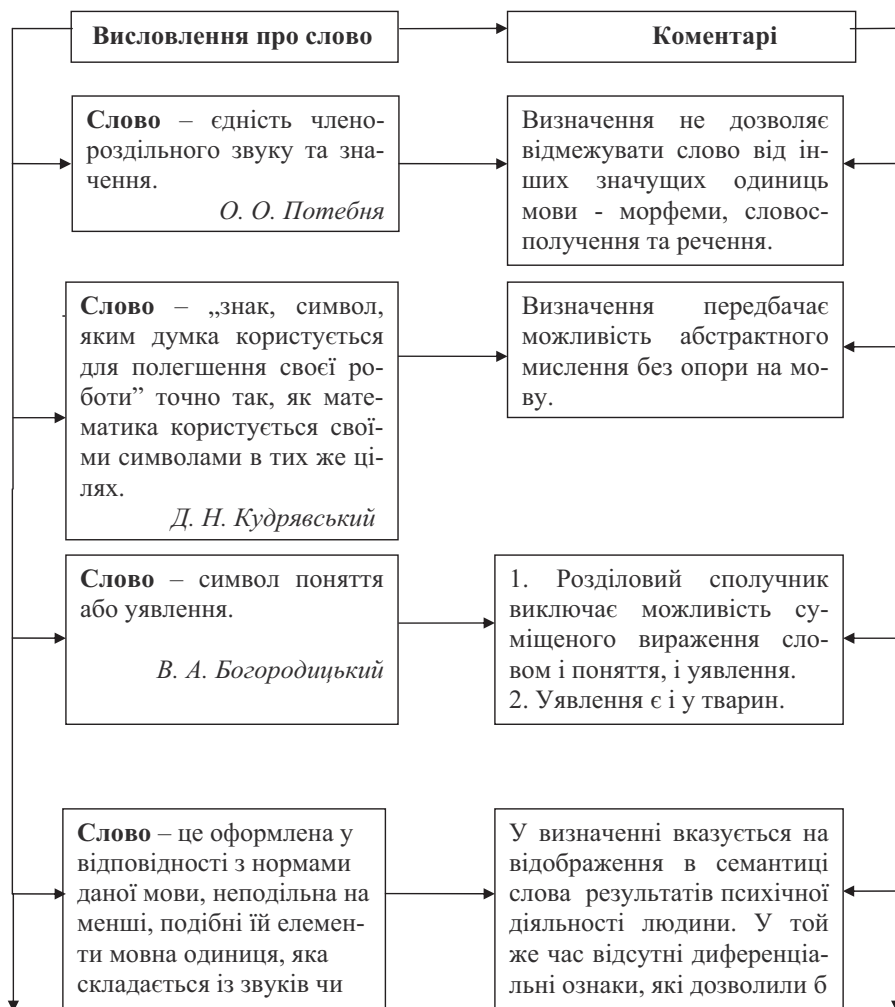
Слово, словоформа, лексема, лексико-семантичний варіант, фонетичний варіант, морфологічний варіант, стилістичний варіант, діалектний варіант, соціальний, етимологічний варіант, семантичний варіант слова, лексичне значення, граматичне значення, інформація, зміст, емоційні, вольові, естетичні компоненти значення.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ДЕФІНІЦІЇ СЛОВА

Предметом перекладацької діяльності є семантико-смилова структура висловлення, втілювана у звуковій словесній формі.

Слово - двостороння одиниця мови, що має план змісту та план вираження.

Визначення слова - проблемне питання сучасної лексикології. Як стверджував Ш. Баллі, дати визначення слова настільки складно, що майже неможливо. Причина такої складності - у розмежуванні простого слова та морфеми, а також похідного слова та сполучення двох слів.

поєднання звуків і є узагальненим позначенням предметів або явищ дійсності, в тому числі й психічної діяльності людини.

Це цільнооформлена одиниця, в якій предмети та явища дійсності відображаються через поняття, що лежать в її основі.

В. А. Лоя

Відмежувати слово від от суміжних явищ у мові. Семасіологічну функцію виконують не тільки слова, але й морфеми.

На письмі слово – це „послідовність букв між двома пробілами”.

І. Г. Милославський

Графіка та орфографія – явища другорядні по відношенню до власне мови.

Відомі спроби знайти критерії, за допомогою яких звукове мовлення членується на слова.

Фонетичний критерій визначення слова

Алгоритм визначення слова

Один наголос - одне слово

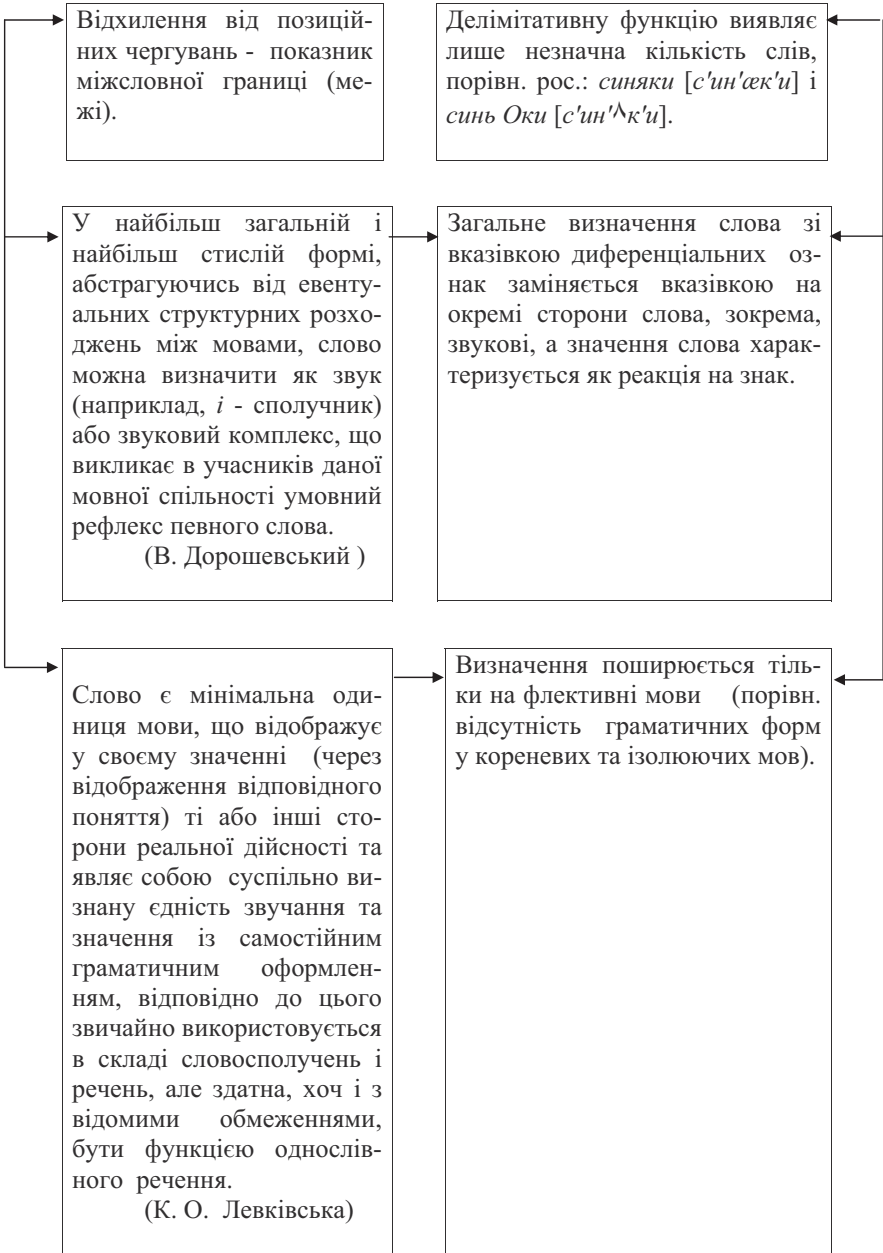
Оцінка критерію

Неформалізовані явища:

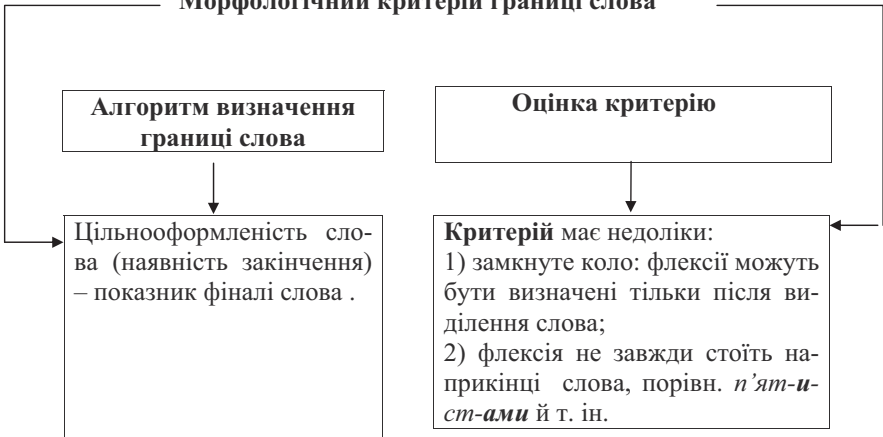
1. Один наголос може мати й сполучення слів (порівн. енклітики, проклітики): *під го'ру, ко-го-не'будь* і т.ін.

2. Є слова, що не мають наголосу (слова без голосних): *у школу, з другом* і т. ін.

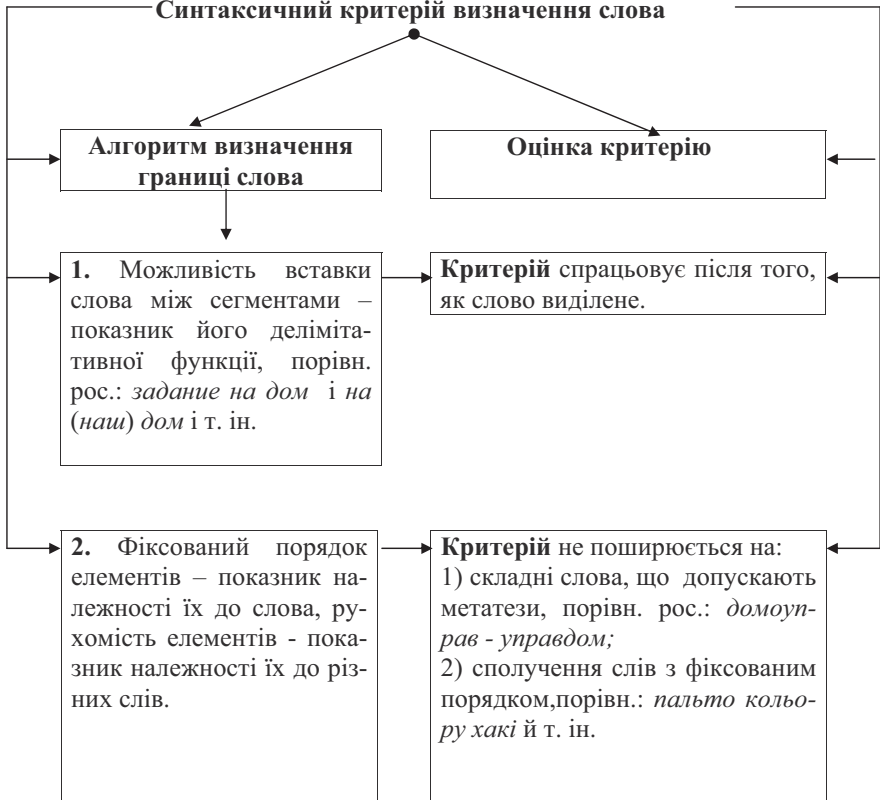
3. У деяких словах виявляється кілька наголосів, пор. складні слова: *д'омоуправлі'ння, дива'н-лі'жко* й т. ін.

Морфологічний критерій границі слова

Синтаксичний критерій визначення слова

ХАРАКТЕРИСТИКА СЛОВА В АСПЕКТІ ЗАВДАНЬ ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Традиційна модель перекладу будується на знаковому характері відношень між планом змісту та планом вираження.

Завдяки двосторонній сутності слово виступає у двох функціях:

- 1) як **одиниця номінації**, елемент вокабуляра, що втілює лексичне значення;
- 2) як **структурний елемент** даного пласта одиниць мови.

У той же час слово має певну морфологічну оформленість. У зв'язку з цим розмежовують лексичне й граматичне значення слова.

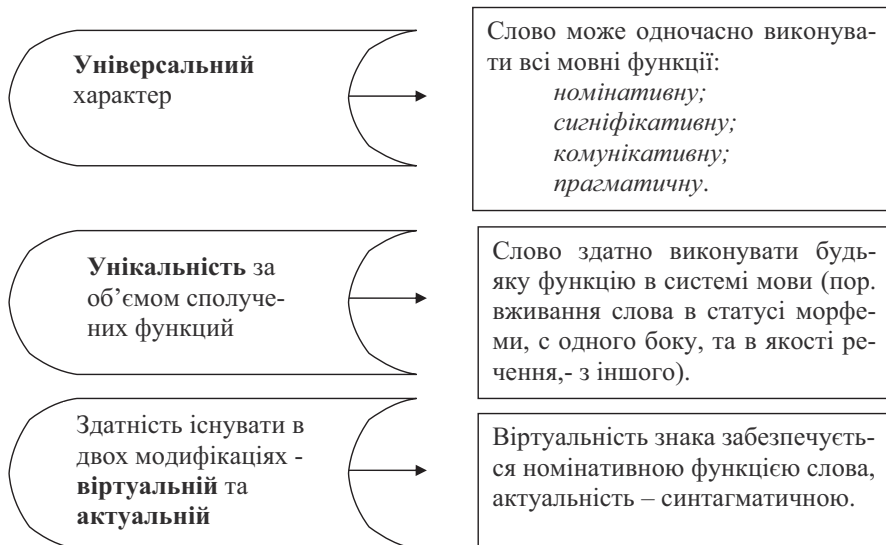
Лексичне значення слова - це відомі відбиття предметів і явищ об'єктивної дійсності у свідомості носіїв мови, що виявляють у структурі слова його внутрішню сторону, стосовно якої звучання виступає як матеріальна оболонка, необхідна не тільки для повідомлення його іншим членам суспільства, але й для самого його виникнення, формування та розвитку.

Граматичне значення слова (грамема) – загальне, додаткове значення слова, що супроводжує лексичне значення в кожному випадку вживання слова.

Грагема – мінімальний граматичний елемент слова

Сукупність однорідних грагем утворює **граматичну категорію**.

Основні властивості слова:

Своєрідність **транс-позиції** системного значення в сферу відбору та комбінації

При парадигматичних відношеннях в слові має місце семантичний залишок – **загальний семантичний множник** (розрізнявальна ознака), який називається **внутрішньою системною значущістю**. Синтагматичні зв'язки служать засобом актуалізації номінативного змісту віртуальних знаків, формою розмежування внутрішнього змісту та засобом утворення семантичних природжень.

Особливості **семантичної структури** слова

Смислові значення слова складаються із власне знакового (номінативного, денотативного) значення, значущості [загального семантичного множника (диференціальної ознаки)] та смислу, який виникає в процесі актуалізації в синтагматичній абсолютній величині – внутрішньосистемної значущості.

Асиметричність словесного знака

У семантиці слова взаємодіють різні за ступенем узагальнення значення:

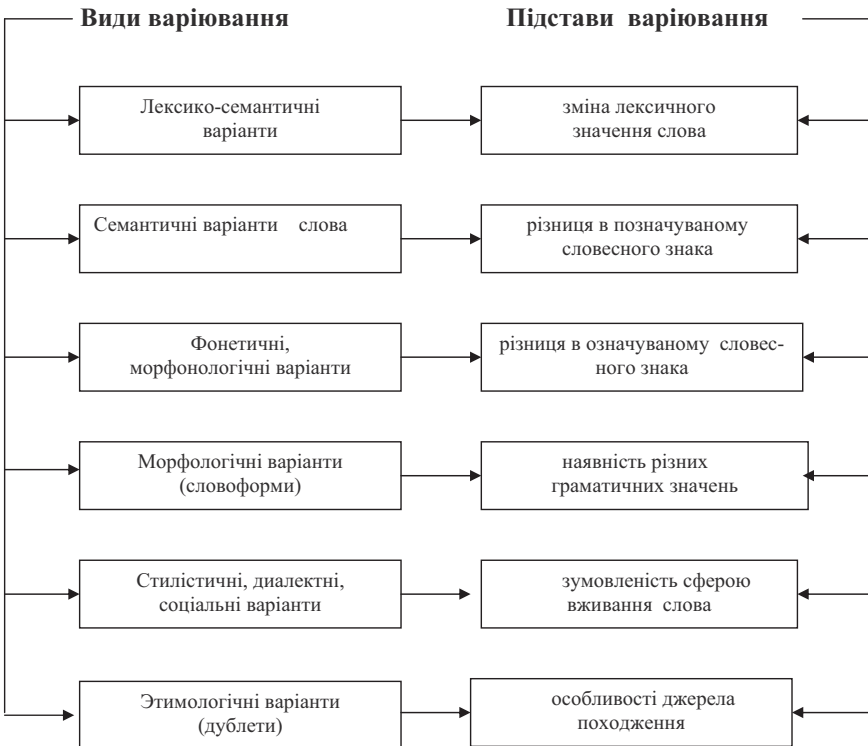
- 1) віртуальне**, не співвідносне з денотатами, т. зв. загальнокатегоріальне граматичне значення;
- 2) категоріальне**, властиве тому чи іншому семантичному угрупованню;
- 3) лексичне**, властиве конкретному словесному знаку, який відтворює зв'язок предметів та їхніх відношень у реальній дійсності.

Ступінчатий
(інклюзивний) характер
словесного знака

Наявність диференціальної ознаки, яка забезпечує семантичну тотожність слова, обумовлює наявність ієрархічних семантичних відношень, а також синонімічних відношень в парадигматиці та відношень сумісності в синтагматиці.

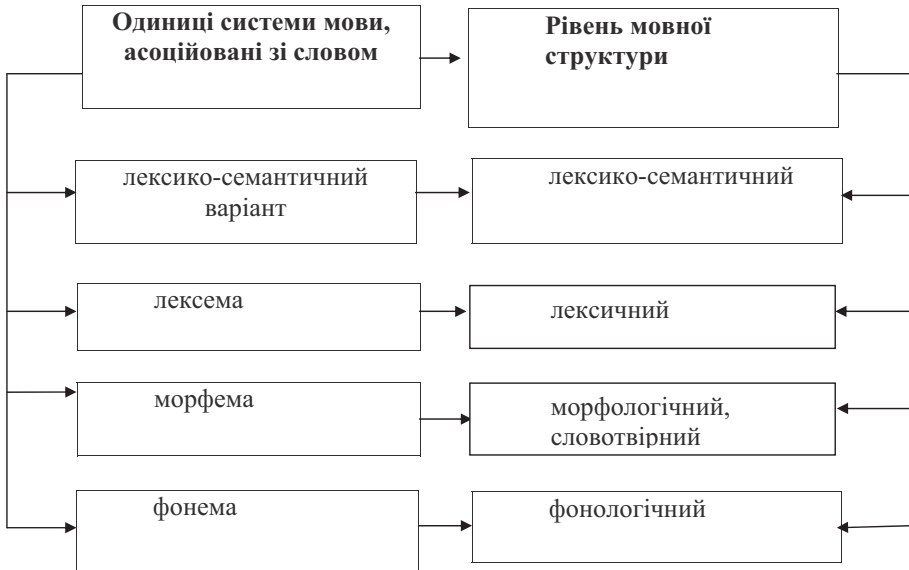
5. Варіювання слова

Абсолютність і відносність семантичних і структурних ознак слова, здатність слова виражати лексичні, граматичні, словотвірні значення спричиняє широкий діапазон лексичного варіювання.

Фономорфологічні (морфонологічні) варіанти мають відношення до сфери словотвору та морфеміки. **Морфологічні варіанти** – сфера морфології.

Кожному виду варіювання слова співставляється ієрархія, що є **конститутивною ознакою** відповідного рівня одиниць.

Фонологічний рівень - необхідна й достатня система матеріальних засобів вираження лексичного значення слова.

Визначення лексичних конституюючих одиниць

Лексико-семантичний варіант - гранична одиниця лексико-семантичного рівня мови, прирівнювана за змістом окремим значенням слова.

Лексема - (комплексне слово, словникове слово, одиниця вокабуляра) – основна одиниця лексичного рівня мови в сукупності всіх його лексико-семантичних варіантів, упорядкованих відношенням похідності.

Семантичний **варіант слова** - однобічна одиниця плану змісту, рівна окремим значенням полісемантичних слів.

Теорія перекладу, що має справу із зіставленням мов, абстрагується від фонетичних і формально-граматичних характеристик слова, тому що вони становлять специфіку конкретної мовної системи, мають внутрішньомовну значущість і не підлягають перекладу.

СМИСЛОВА СТРУКТУРА СЛОВА

У змісті слова розмежується конкретне лексичне значення, властиве окремому словесному знаку, і загальне значення, властиве семантичним категоріям слів.

Методологія визначення смислової структури слова

Методи аналізу	Інтерпретація моделі
1. Логічний підхід	Визначення смислової структури, яке зводиться до логічних висновків, без звертання до засобів вираження окремих значень слова, набуває умовляючий характер і так само малоефективно, як і вказівка на позицію словесного знака.
2. Денотативний підхід	Визначення лексичного значення слова обмежується вказівкою на його предметну співвіднесеність (референт).
3. Дистрибутивний підхід	Зведення значення слова до синтагматичного вживання не може, за визначенням, порушувати питання про значеннєву структуру слова.
4. Системний підхід	Розгортання семантики полісемантичного слова в умовах конкретного вживання дозволяє врахувати всю сукупність зв'язків слів – парадигматичних і синтагматичних, інтралінгвістичних та екстралінгвістичних і т. ін.
5. Метод семантичного контексту	У термінах семантичного контексту досліджується логічна сполучуваність, модель синтаксичних залежностей, фразеологічна сполучуваність, комунікативна спрямованість, конкретна ситуація, психологічні та культурно-психологічні фактори.

Імпліцитна інформація та проблеми перекладу

Термін **інформація** в широкому смислі цього слова позначає семантичний зміст, що включає будь-які відомості, будь-які повідомлення.

У вузькому смислі **інформація** - це „будь-який зміст, константно закріплений у слові або okazіонально приданий йому” (В. С. Виноградов).

Причини породження терміна „інформація” як основного в теорії перекладу

1. Неоднозначність визначення терміна *значення слова*, пор.:

Значення – це відношення словесного знака до об’єкту дійсності.

Значення – це відношення між словесним знаком і уявленням.

Значення – це відношення слова до поняття.

Значення – це зв’язок слова з діяльністю людини.

2. В об’єм поняття *значення слова*, як правило, не включають смислові, оціночні, емоціональні, експресивні нашарування, які дуже важливі в перекладацькій діяльності.

3. У теорії та практиці перекладу **значення** слова розглядається не як власне лінгвістична категорія, а як змістовна, смислова одиниця.

4. Для процесу перекладу інтерес становить не рішення проблеми співвідношення фізичної сторони слова з поняттям або предметом, а взаємодія елементів всього інформативного **складу слова** – від денотата та десигната до смислового та експресивно-емоційного компонента семантичного плану.

У той же час термін *інформація* не виключає терміна *значення слова*.

У теорії перекладу акцент робиться на інформаційне значенні слова, тобто не тільки на вираження понять та уявлень, але й на емоційні, естетичні, вольові та інші аспекти відображення дійсності.

Мова - найважливіший засіб людського спілкування, вираження думок і суспільно-вольових спонукань у звуковій словесній формі.

Мовлення – результат застосування цього засобу. **Мовлення** – мовна діяльність плюс продукт цієї діяльності.

У цих визначеннях відбиті основні функції мови та мовлення, реалізовані за посередництвом слова.

Призначення слова в аспекті фундаментальних функцій мови

Визначення слова з погляду теорії перекладу

Слово - це основна одиниця мови, що містить історично сформовану інформацію, яка відображає уявлення про світ і служить засобом формування думки та передачі повідомлень.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Приведіть приклади визначення слова й прокоментуйте їх.
2. Назвіть фонетичні критерії визначення границі слова.
3. У чому полягає делімітативна функція звуків?
4. Чому фонетичний критерій визначення слова є недостатнім для словної делімітації тексту?
5. Укажіть структуру алгоритма визначення межі слова за морфологічними ознаками?
6. Дайте оцінку морфологічного критерію визначення слова.
7. Виділіть параметри синтаксичного критерію границі слова?
8. Прокоментуйте можливості визначення слова (границі слова) за синтаксичним критерієм.
9. Визначте основні властивості слова.
10. У чому виявляється універсальність слова?
11. Чим забезпечується в системі мови віртуальність і актуальність словесного знака?

12. Що приховується за терміном *внутрісистемна значущість слова*?
13. Які особливості притаманні семантичній структурі слова?
14. У чому виявляється асиметричність словесного знака?
15. Що варто розуміти під східчастим характером слова?
16. Перелічіть види варіювання слова.
17. Назвіть одиниці системи мови, асоційовані зі словом.
18. Дайте визначення варіантів слова.
19. Охарактеризуйте методологію визначення смислової структури слова.
20. Що розуміється під терміном *інформація*?
21. Назвіть причини функціонування терміна *інформація* поряд з терміном *значення слова*.
22. Дайте визначення слова з погляду теорії перекладу.

Тема 5. ІНФОРМАТИВНИЙ ОБ'ЄМ СЛОВА І ТЕОРІЯ ПЕРЕКЛАДУ

ПЛАН

1. Інформативний обсяг слова.
 - 1.1. Екстралінгвістична та лінгвістична інформація.
 - 1.1.1 Види екстралінгвістичної інформації.
 - 1.1.2. Види лінгвістичної інформації.
 2. Константна та okazіональна інформація.
 3. Види okazіональної інформації.

ЛІТЕРАТУРА

- Виноградов В. С.* Введение в переводоведение. - М.: ИОСО РАО, 2001. - С. 34 - 61.
- Чернов Г. В.* Основы синхронного перевода. - М.: Высш. шк., 1987.- С. 55 - 67.
- Шубин Е. П.* Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам.- М., С.17 – 23.
- Гальперин И. Р.* Информативность единиц языка. - М.: Наука, 1974. - С. 31, 35, 137.

Карабан В'ячеслав. Переклад англійської наукової і технічної літератури. - Вінниця: Нова книга, 2002. – С. 273 – 323; 421 - 467.

Киселева Л.А. Теоретические проблемы исследования языка как средства влияния (на материале русского языка). - Автореф. дисс. ... доктор. филолог. наук. - М., 1973. - С. 8 – 9.

Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. – К.: Фірма „ІНКОС”, 2002. – С. 10 – 13.

Копанев П. И. Вопросы истории и теории художественного перевода. - Минск: Вышейш. шк., 1972. - С. 46 - 53.

Сильчиков А. Н. Передача информации и переводимость. - Система и уровни языка. - М.: Наука, 1969. - С. 221 - 222.

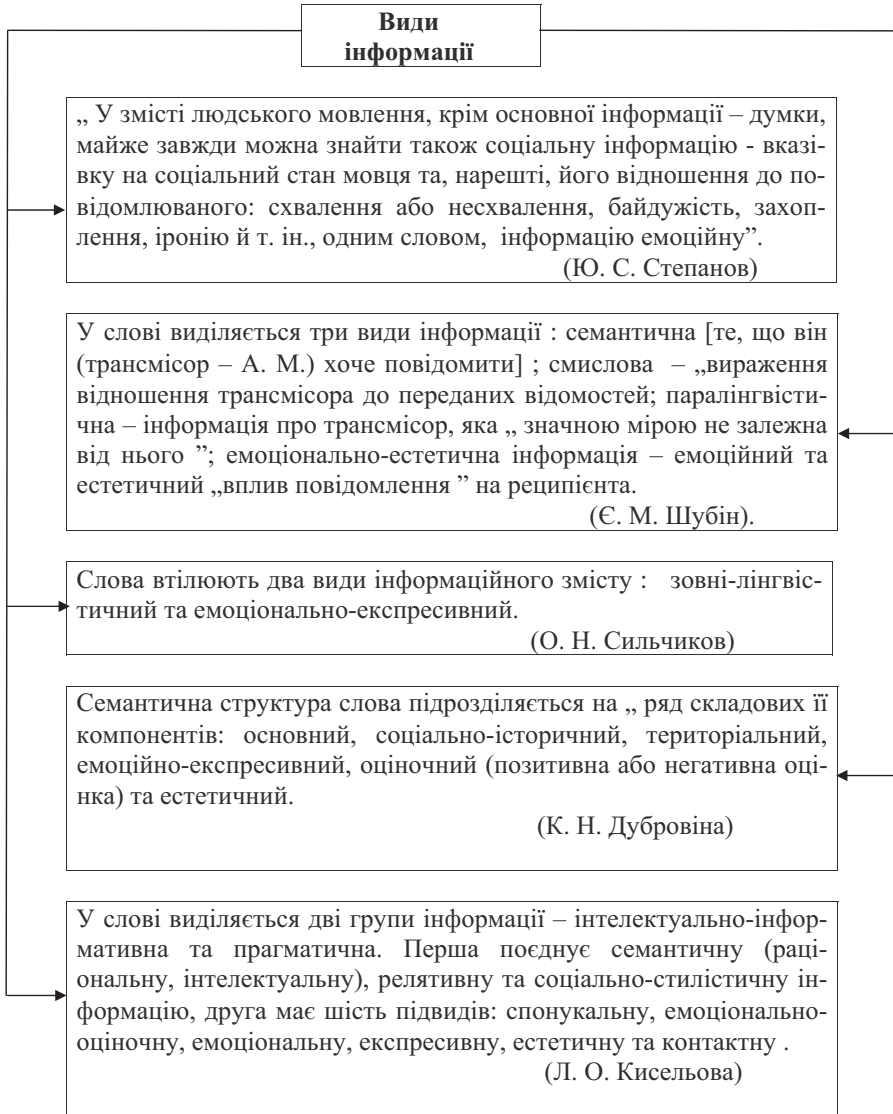
Общее языкознание. Внутренняя структура языка.- М.: Наука, 1972. - С. 444 - 445.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Слово, словоформа, лексема, граматична форма, форма слова, інформація, імпліцитна, експліцитна інформація, фонова інформація, екстралінгвістична та лінгвістична інформація, смислова, емоційно-експресивна, соціолокальна, диференціальна інформація, формальна інформація, константна та okazіональна інформація, асоціативно-образна, словотвірна, алюзивна, функціональна, паралінгвістична інформація.

У зв'язку з тим, що поняття перекладу асоціюється з передачею інформації, властивій даному мовленнєвому утворенню, засобами іншої мови (О. С. Ахманова), зміст оригінального тексту є інваріантною основою перекладу.

В останні роки наполегливо висувається теза про неоднорідність смислового значення слова.

ПОНЯТТЯ ПРО СМИСЛ

Смисл (у вузькому розумінні) – контекстуальне значення слова або актуалізована в мовному повідомленні конфігурація семантичних компонентів.

Смисл (у широкому розумінні) – екстралінгвістичне явище, результат взаємодії контекстуального значення слова в мовленні з когнітивними (пізнавальними) факторами у вигляді знання про світ і знайомства з комунікативною ситуацією.

Значення слова „смысл” (словникові дефініції)

Смисл – той зміст (значення), який слово (вислів, зворот мовлення та ін.) одержує в даному контексті вживання, у даній конкретній мовній ситуації (ситуація спілкування); **ситуація спілкування**, яка називається також контекстом ситуації, протиставляється **лінгвістичному контексту**, безпосередньому мовному оточенню слова, що у багатьох випадках не виконує досить чіткої диференціальної функції (О. С. Ахманова).

Смисл – 1. *застар.* Розум, глузд... 2. Внутрішній логічний зміст, значення чого-небудь, що досягається розумом... 3. Розумна підстава, призначення, ціль (МАС).

Визначення смислу в роботах лінгвістів

Автор	Дефініції
Н. О. Слюсарєва	Смисл - екстралінгвістичне явище, сукупність зв'язків якого-небудь поняття з іншими поняттями та уявленнями.
М. Ледрер	Смисл – результат взаємодії прагматичного (контекстуального) значення та когнітивної інформації.
В. Г. Звягінцев	Смисловий зміст – завжди результат творчої мисленнєвої умови, тому що формується в повторюваних ситуаціях, втілюючи в собі співвіднесення даної ситуації (або речей, що її утворюють) із внутрішньою моделлю світу, яка зберігається у свідомості людини.

К. М. Жінкін

Міра зміни інформації в двох сполучуваних словах є мінімальною одиницею смислу.

Предмет інформації

екстралінгвістичний
(екстрамовний) зміст

лінгвістичний
(внутрішньомовний) зміст

- 1) поняття;
- 2) предмети;
- 3) явища;
- 4) факти;
- 5) характеристика;
- 6) дії;
- 7) стан;
- 8) особливості;
- 9) якості;
- 10) ознаки;
- 11) властивості.

- 1) об'єкти мовної системи;
- 2) відношення між мовними об'єктами;
- 3) закономірності функціонування .

Види лінгвістичних інформацій

Граматичне значення

Внутрішнє структурне значення

Формальна інформація

Іманентна неформальна інформація

Види екстралінгвістичної інформації

Найменування виду	Визначення	Об'єкт позначення
1. Денотативна (означувана, семантична, денотативна, смислова)	Інформація, в якій відображаються поняття та уявлення про все суще, реальне, абстрактне.	1. Тілесні об'єкти (денотати). 2. Феноменальні об'єкти (дії, властивості, якості, ознаки, відношення тілесних об'єктів). 3. Конструктивні об'єкти (неіснуючі в природі фантастичні конструкти, казкові поняття й т. ін.). 4. Мовні денотати (категоріальні значення частин мови, порівн.: сполучник, прийменник; значення лінгвістичних термінів: <i>слово, звук, буква</i> й т. ін.).
2. Емоціонально-експресивна (стилістична, конотативна)	Інформація, яка відбиває людські почуття та емоції.	Модальність, емоції мовця, емоційний вплив на реципієнта.
3. Соціолокальна (соціальна, стильова, соціогеографічна)	Інформація, яка вказує на соціосферу функціонування слова.	Різні сфери соціально-виробничих, суспільних і побутових відношень людини.
4. Хронологічна інформація (тимчасова, діахронічна)	Інформація, зв'язана з розвитком суспільства та його історією.	Предмети, явища, що вийшли з ужитку або тільки ввійшли в нього та позначаються словами з новою внутрішньою формою.
5. Фонова інформація	Інформація, яка відображає соціально-культурний уклад певної національної спільності.	Прояв духовної та матеріальної культури.
6. Диференціальна інформація	Інформація, визначена сукупністю виражених диференціальних ознак.	Словесний зміст, зв'язаний із граматичними смисло-розрізнювальними ознаками.

Порівняльна характеристика семантичної та емоціонально-експресивної інформації

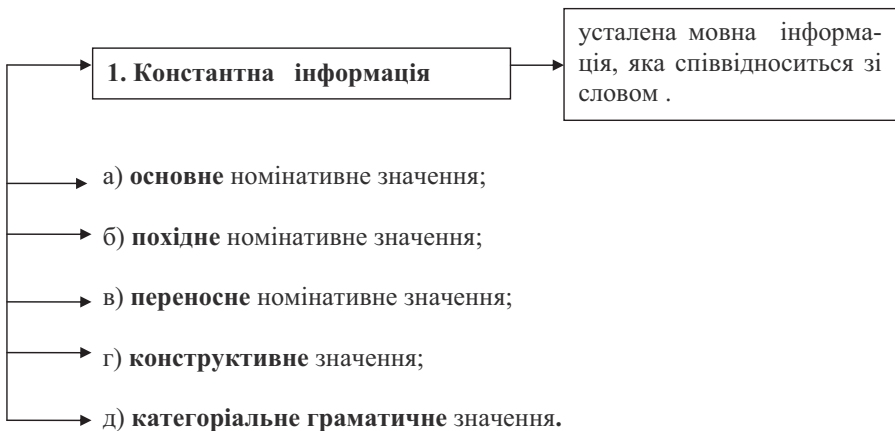
Загальні ознаки

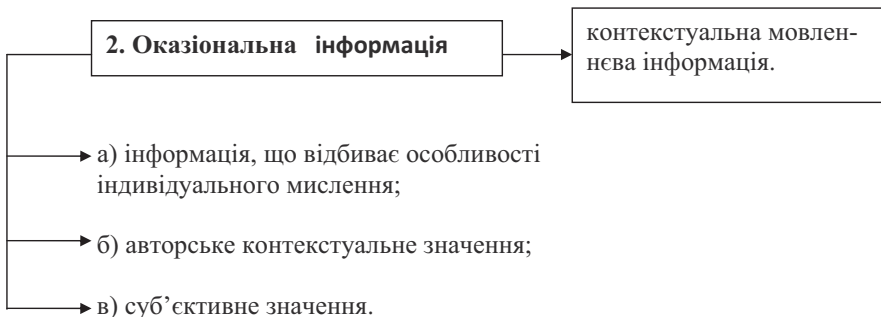
1. Семантична та емоціонально-експресивна інформація є компонентами семантики слова.
2. Обидва компоненти слова виражають екстралінгвістичний зміст.
3. Істотним компонентом семантики слова є вираження екстралінгвістичного значення - відношення мовця до переданих відомостей.

Розпізнавальні ознаки

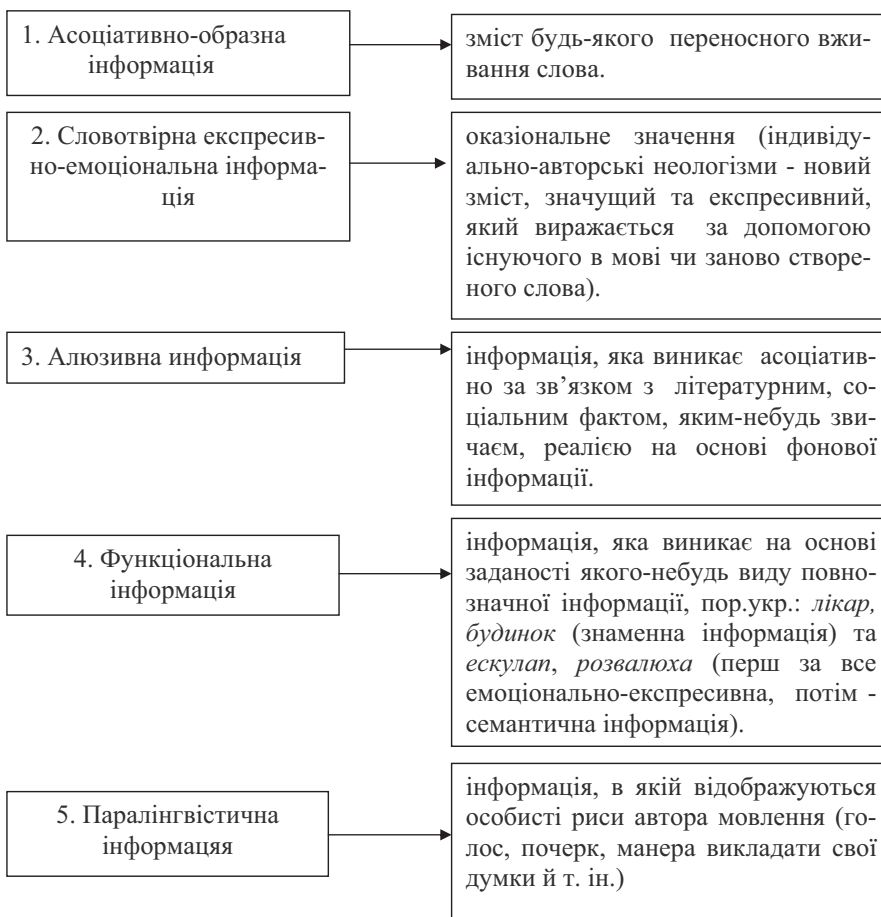
1. Семантична інформація відбиває поняття та уявлення про навколишню дійсність, емоційно-експресивна - почуття та емоції.
 2. Емоційно-експресивна інформація, відносячись до внутрішньомовного змісту, має оціночний характер.
 3. Семантична інформація - це те, що становить ядро слова, а емоційно-експресивна інформація супроводжує семантичну інформацію.
- Мова як система потенційних можливостей реалізується в мовленні, що являє собою процес говоріння й результат цього процесу. Отже, матеріалом перекладу служать елементи мовлення з денотативним значенням, супроводжані інформаційними та емоціонально-експресивними відтінками значення.

Види лексичної інформації з урахуванням співвіднесеності з фактами мови та мовлення

Види оказіональної інформації

Зведена таблиця видів лексичної інформації

Константна (мовна) інформація	Оказіональна (мовна) інформація
1. Екстралінгвістична (знаменна) інформація	
1. Смилова 2. Емоціонально-експресивна (стилістична) 3. Соціолокальна (стильова) 4. Хронологічна 5. Фонова 6. Диференціальна	1. Асоціативно-образна 2. Словотвірна експресивно-емоціональна 3. Алюзивна 4. Функціональна 5. Паралінгвістична
2. Внутрілінгвістична (службова) інформація	
1. Граматична 2. Фонематична (формальна)	1. Словотвірна 2. Фонематична

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що є інваріантною основою перекладу?
2. Розкрийте зміст виразу „неоднорідність лексичного значення слова”?
3. Чим викликане вживання терміна інформація поряд з терміном значення слова?
4. Назвіть компоненти, що становлять семантичну структуру слова.
5. Дайте визначення смислу слова.
6. Чим відрізняється поняття смислу слова в широкому та вузькому розумінні?
7. Зіставте поняття смислу слова у визначенні різних лінгвістів.
8. Визначте границі лінгвістичної та екстралінгвістичної інформації.
9. Укажіть види екстралінгвістичної інформації.
10. Що є об’єктом екстралінгвістичної інформації?
11. Визначте види внутрілінгвістичної інформації.
12. Дайте порівняльну характеристику семантичної та емоціонально-експресивної інформації.
13. Укажіть диференціальні ознаки константної інформації.
14. Які типи значень представляє константна інформація?
15. Що входить в обсяг оказіональної інформації?
16. Що таке оказіональна інформація?
17. Дайте класифікацію оказіональної інформації.

18. Яка інформація називається асоціативно-образною?
19. Визначте поняття словотвірної експресивно-модальної інформації.
20. Яка інформація називається алюзивною?
21. Дайте визначення функціональної інформації як різновиду okazіональної інформації.
22. Що означає термін „паралінгвістична інформація”?
23. Наведіть зведену класифікацію видів лексичної інформації.

Тема 6. ЛЕКСИЧНІ ВІДПОВІДНОСТІ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (ЗАКОНОМІРНОСТІ СПІВВІДНОШЕНЬ)

ПЛАН

1. Завдання синхронно-порівняльного методу в перекладацькій діяльності.
2. Фактори забезпечення адекватного перекладу.
3. Процедура аналізу лексичних відповідностей.
4. Параметри виділення міжмовних лексико-семантичних відповідностей.
5. Синхронні міжмовні лексико-семантичні категорії
6. Класифікація лексичних еквівалентів.

ЛІТЕРАТУРА

Бархударов Л. С. Язык и перевод.. - М.: Международные отношения, 1975.- С. 74.

Виноградов В. С. Введение в переводоведение. - М.: Изд-во ИОСО ОАО, 2001. - С. 45 - 104.

Чернов Г. В. Основы синхронного перевода: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. - М.: Высш. школа, 1987. - С. 71 - 89.

Акуленко В. В. О ложных друзьях переводчика // Англо-русский и русско-английский словарь „ложных друзей переводчика”. - М., 1969.

Карабан В'ячеслав. Переклад англійської наукової і технічної літератури. - Вінниця: Нова книга, 2002. – С. 421 - 467.

Копанев П. И. Вопросы истории и теории художественного перевода. – Минск: Вышейш. шк., 1972. - С. 9; 48 - 50.

Лилова А. Введение в общую теорию перевода. - М.: Высш. школа, 1985. - С. 49 - 115(147 – 171).

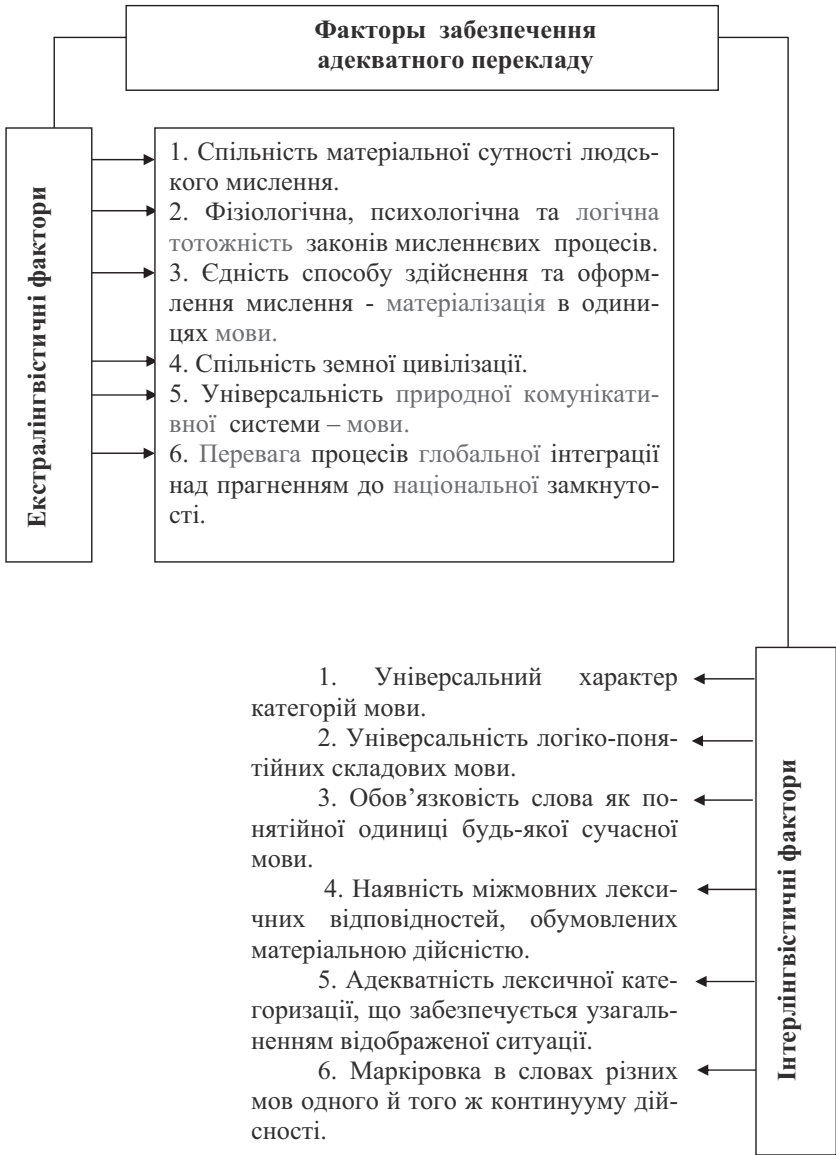
Рецкер Я. И. Теории перевода и переводческая практика. (М.: Высш. школа, 1974. - С. 3 - 9.

Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. - М., 1973. - С. 3 - 19.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Переклад, слово, лексичні відповідності, слова-реалії, фонова інформація, екзотизми, оказіональне запозичення, неологізми, архаїзми, власні імена, фразеологічна одиниця, каламбур.

Наявність міжмовних лексичних відповідностей - закономірний факт дійсності, що знаходить обґрунтування в екстра- та інтерлінгвістичних явищах.

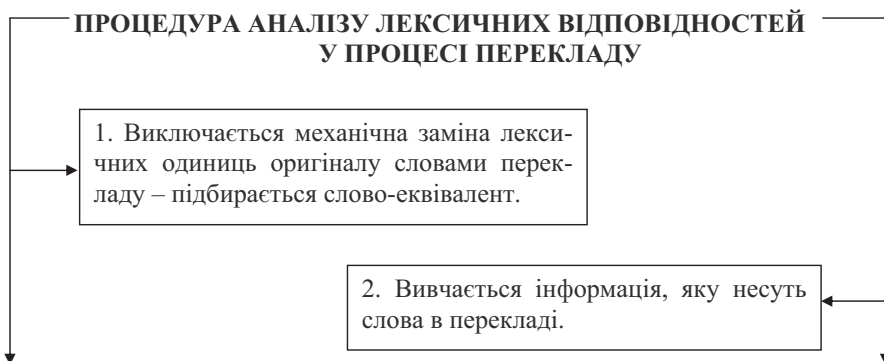
ПРИМІТКА

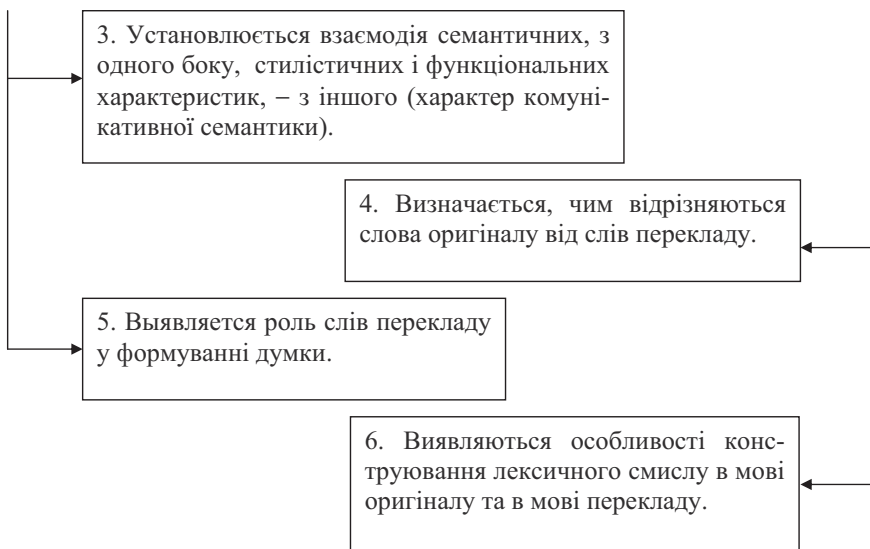
Порівн. висловлення П. І. Копанєва про вплив різних соціальних закономірностей на переклад („Як нам здається, племена та народи, а потім і нації, ідуть до загальнолюдської, всеземної цивілізації, двома шляхами - (а) по шляху нагромадження та обміну загальнолюдськими рисами та наявними продуктами матеріальної духовної культури, які все більше розвиваються у суспільній практиці кожного народу, кожної нації, оскільки кожний народ, кожна нація становлять певні частини людства, а разом узяті, вони становлять все людство; (б) по шляху національно-історичної своєрідності, що накопичується в кожному народі, в кожній нації відповідно до особливостей їхнього національно-історичного розвитку, принципом якого є всевітнє розгортання справжніх національних рис культури до інтернаціональних, вселюдських рис світової культури. Органічно переплітаючись, загальнолюдське та своєрідне в кожному народі та в кожній нації утворюють основу для загальнолюдської всеземної цивілізації. Антропологія, етнографія, історія, лінгвістика й соціологія підтверджують глобальність світового розвитку”.

(П. І. Копанєв)

ЗАДАЧІ СИНХРОННО-ПОРІВНЯЛЬНОГО МЕТОДУ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

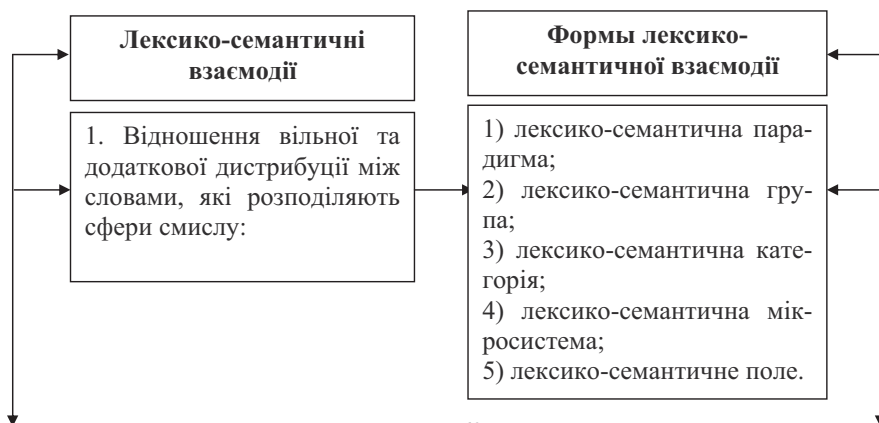
1. Визначення семантичних збігів і розходжень у ВМ та МП.
2. Виявлення функціональних збігів і розходжень у мові оригіналу та мові перекладу.
3. Установлення інформативних рівнозначних одиниць у мові-джерелі та мові перекладу.
4. Знаходження еквівалентних відповідностей у порівнюваних мовах.
5. Визначення інваріантного змісту слова ВМ.
6. Виявлення закономірних міжмовних лексико-семантичних категорій.

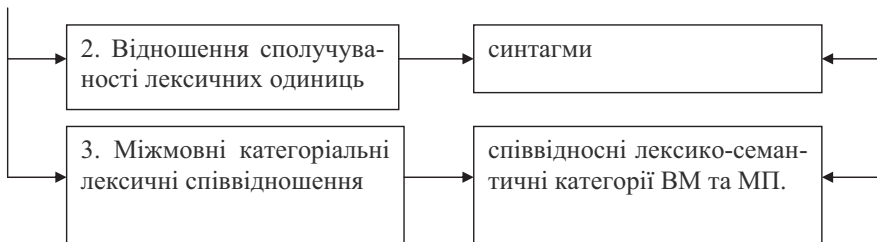

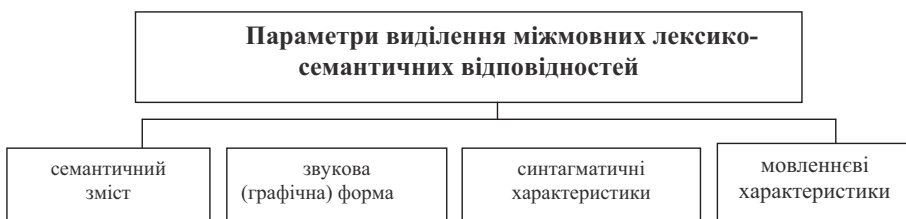
Будь-яка думка, будь-які емоції та вольові спонукання передаються в тексті, сконструйованому зі слів, кожне з яких у системі тієї або іншої мови займає певне місце, відведене йому мовою нішу. Називаючи явище об'єктивної дійсності, слово виділяє його з інших різноманітних явищ, розчленовуючи предметний світ. При цьому характер розчленування певною мірою визначається самим найменуванням, вибір якого обумовлено ресурсами як мови оригіналу, так і мови перекладу.

Зумовлення вибору слова у мові перекладу: види взаємодій

Виділенню перекладацьких відповідностей повинен передувати аналіз слова в межах усіх форм лексико-семантичних взаємодій.

СИНХРОННІ МІЖМОВНІ ЛЕКСИЧНІ КАТЕГОРІЇ

1. Міжмовні синоніми

1.1. Міжмовні синоніми відносні

1.1.1. Міжмовні синоніми, подібні зовні

1. Слова обох мов, які повністю або частково співпадають за значенням або за вживанням, порівн. укр. *народ* – англ. *people*; нім. *Volk* і т. ін.

1.1. Синоніми двох мов, у яких збігається матеріально-сміслове значення, але різна інформація, порівн.: рос. *лик* – ісп. *cara*; рос. *кисть* – нім. *Pinsel* (для малювання); *Quaste* (прикраса); *Troddel* (помазок, щіточка, темляк); *Hand* (рука, кисть); *Traube* (виноградне гроно) і т. ін.

1.1.1. Слова обох мов, зовні подібні „за ступенем ототожнення в процесах стикування мов” (В. В. Акуленко), порівн.: рос. *луна* - ісп. *lune* й т. ін.

1.1.2. Міжмовні синоніми, які розрізняються формально

1.2. Міжмовні синоніми повні

1.2.1. Міжмовні нейтральні повні однозвучні синоніми

1.2.2. Міжмовні експресивні повні синоніми

2. Міжмовні антоніми

3. Міжмовні гіпоніми

4. Міжмовні гіпероніми

1.1.2. Міжмовні синоніми, які не мають зовнішньої подібності, порівн.: укр. *занавіска, занавіс* - англ. *curtain*; укр. *убрання* - англ. *dress* і т. ін.

1.2. Співвідносні за одним із значень слова ВМ та МП, які виражають той самий інформаційний зміст, порівн.: укр. *дім* - рос. *дом*; нім. *Haus*; англ. *house*.

1.2.1. Повні синоніми, які охоплюють слова нейтрального стилю, позбавлені емоційно-експресивного забарвлення, порівн.: рос. *лець* - польск. *leszcz*; укр. *аптека* - польск. *apтека*; укр. *аркуш* - польск. *arkusz* і т. ін.

1.2.2. Повні синоніми, що включають у ряд співвідношень емоційно забарвлені слова, в яких збігаються всі види знаменної інформації, порівн.: ісп. *faz* - рос. *лик, лице, физиономия, рожжа, морда, физия, рыло, харя*; укр. *обличчя, лице, вид, особа, морда, тика, рило* й т. ін.

2. Слова обох мов, що виражають протилежність понятійних значень, порівн.: рос. *добрый* - укр. *злий*; англ. *wicked*; нем. *böse, boshaft*; англ. *damage* - укр.

1) *шкода, збиток* і 2) *винагорода за збитки* (!) й т. ін.

3. Порівнювані слова двох мов, одне із яких називає родові поняття, а інше (інші) - видові, порівн.: нім. *Blume* - ісп. *Flor*; укр. *квіти*; рос. *цветы* і *роза, тюльпан, ромашка* й т.ін.

4. Слова двох мов, одне (або декілька) з яких називає родові (видові) поняття, інше (інші) - родові, порівн.: укр. *пальто, куртка, плац, шинель* - нім. *Mantel* і т. ін.

5. Міжмовні перифрази

5. Міжмовне співвідношення, коли слову мови оригіналу відповідає описовий еквівалент - перифрастичне словосполучення, порівн.: англ. *inside* – укр. *внутрішня сторона, зворотний бік*; англ. *officer* – рос. *должностное лицо*; укр. *посадова особа* й т. ін.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЛЕКСИЧНИХ ЕКВІВАЛЕНТІВ

Види міжмовних перекладних лексичних еквівалентів

Перекладні еквіваленти - слова мови перекладу та мови оригіналу, які в одному зі своїх значень передають однаковий (відносно однаковий) обсяг знаменної інформації та є функціонально рівнозначними.

1. КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ: ФОРМА ВІДПОВІДНОСТІ

1.1. Еквівокабульні

1.1. Такі еквіваленти, які представлені лексичними одиницями, відповідними одиницям оригіналу.

1.2. Нееквівокабульні

1.2. Такі відповідності, коли слову мови оригіналу зіставляється словосполучення або словосполучення перекладається словом.

2. КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ: ОБСЯГ ЗНАМЕННОЇ ІНФОРМАЦІЇ

2.1. Повні

2.1. Еквіваленти, у яких обсяг екстралінгвістичної інформації співпадає, порівн.: рос. *дорога* – укр. *дорога*; чеськ. *cesta* й т. ін.

2.2. Неповні

2.2. Такі еквіваленти, у яких при повному або частковому збігу лінгвістичної інформації інші її види можуть не збігатися, порівн.: укр., рос. *маршрут* – чеськ. *trasa, draha* й т. ін.

2.2.1. Семантичні

2.2.1. Такі відповідності, в яких спостерігається розбіжність обсягу понять, порівн.: англ. *nurse* - рос. *няня, сиделка, сестра*; укр. *нянька, доглядальниця, прибиральниця* й т. ін.

2.2.2. Емоціонально-експресивні

2.2.2. Збіг емоціонально-експресивного компонента, порівн.: англ. *elastic* - пружний і *elastig* – гумка у метафоричному змісті (людина з нестійкими принципами) в українському запозиченні.

2.2.3. Соціальні

2.2.3. Такі відповідності, в яких при тотожності семантики не співпадає їхня стильова характеристика, порівн. діалектні слова: англ. *cock* – рос. *кочет*, *пеун*; укр. *когут*, чеськ. *kuropěn*, *kröcan* і т. ін.

3. КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ: ХАРАКТЕР ФУНКЦІОНУВАННЯ В МОВІ

3. Константні (словникові, постійні, мовні) :

3.1. Первинні (основні):

3. Передбачувані відповідності, які не виходять за рамки вокабуляра.

3.1. Константні відповідності, які відносяться до рівня словникової еквівалентності, порівн.: ісп. *vivienda* – укр. *житло*, рос. *жилище* й т. ін.

3.2. Вторинні

3.2. Відповідності, що становлять константні еквіваленти, які розрізняються емоціональними, стильовими, соціолокальними та іншими відтінками значення, порівн. ісп. *vivienda* – рос. *обиталище*, *обитель*, укр. *лігвище*, *барлога*; польск. *prbytok* і т. ін.

4. КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ: ОКАЗІОНАЛЬНІСТЬ

4. 1. Власне перекладацькі еквіваленти

4.1. Нові слова, створені перекладачем у відповідності до індивідуально-авторських okazionalizmів ВМ.

4.2. Контекстуальні авторські еквіваленти

4.2. Лексичні пари, які не збігаються за своїм понятійним значенням (порівн.: ісп. *roble* (*дуб*) – рос. *дуб* (в умовах метафоричного словоутворення й т. ін.) і які мають форму, обумовлену різницею лексичних систем і особливостями контексту.

4.3. Перекладацькі запозичення:

Відповідності, які складаються з нейтрального слова оригіналу й перекладацького запозичення, порівн.: англ. *tequilla* (горілка з агави) - рос. *текила* - укр. *текіла* й т. ін.

5. КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ: СПОСІБ ПЕРЕКЛАДУ

5.1. Прямі

5.1. Традиційно сталі словарні еквіваленти, порівн.: англ. *consistent* – укр. послідовний; болг. *песен* – укр. *пісня*; ісп. *cognac* – рос. *коньяк* і т. ін.

5.2. Синонімічні

5.2. Відповідності у вигляді відносних синонімів, порівн.: англ. *cotton* – рос. *хлопок*; укр. *бавовна* й т. ін.

5.3. Гіпо-гіперонімічні

5.3. Відповідності, що виникли в результаті заміни видового поняття родовим. Порівн.: англ. *gas* – укр. *бензин*, рос. *бензин* і т. ін.

5.4. Дескриптивні відповідності

5.4. Відповідності, коли еквівалентом слова оригіналу є описовий зворот, порівн.: англ. *gallop* – рос. *скачки галопом* і т. ін.

5.5. Функціональні відповідності

5.5. Співвідносні лексичні одиниці оригіналу та перекладу, що співпадають за функціями, але відрізняються за смислом, насамперед пресивним (гра слів, значущі прізвища, приказки й т. ін.), пор. укр. переклад: *помпадури* (*і помпадуриі*) і т. ін.

5.6. Престажійні

5.6. Відповідності, які встановлюються між словом-реалією оригіналу і його транскрипцією в перекладі (слово-езотизм), порівн.: ісп. *arroba* -рос.[*Арробъ*] (мера веса); *menu* [*менџу*] - укр. *меню* [меню] й т. ін.

5.7. Ампліфікаційні

5.7. Відповідності, які виникають під впливом ритму та стилістики тексту (каламбури, схована цитатація й т. ін.), порівн.: укр. *присмню попестити дитя чи собаку, але необхідніше пополоскати рот* - рос. *приятно поласкать дитя или собаку, а всего необходимее пополоскать рот* і т. ін.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Назвіть екстралінгвістичні фактори, які забезпечують можливість адекватного перекладу.
2. Які інтерлінгвістичні фактори сприяють адекватності перекладу?
3. Укажіть процедуру проведення семантичного аналізу міжмовних лексичних відповідностей.
4. Чим обумовлено вибір слова в мові перекладу?
5. Укажіть види системних зв'язків, що визначають вибір слова перекладу?
6. В якій формі лексико-семантичної взаємодії реалізуються при перекладі відношення сполучення лексичних одиниць?
7. Чим відрізняються відношення додаткової й вільної дистрибуції лексичних одиниць?
8. Якими ознаками відзначаються міжмовні лексико-семантичні категорії?
9. Укажіть засоби внутрісловного значеннєвого розмежування?
10. Що є елементарною лексико-семантичною одиницею мови?
11. Назвіть синхронічні міжмовні категорії.
12. За якими параметрами виділяються міжмовні лексико-семантичні категорії?
13. Перелічіть синхронічні міжмовні категорії.
14. Дайте визначення міжмовних синонімів і їхніх типів.
15. Що називається міжмовними антонімами?
16. Дайте визначення міжмовних гіпонімів і гіперонімів і покажіть на прикладах їхнє розходження.
17. Чи є еквівалентними терміни *міжмовна перифраза* та *міжмовне лексикалізоване словосполучення*?
18. Назвіть різновиди міжмовних синонімів.
19. Які критерії кладуть в основу лексичних перекладних еквівалентів?
20. Укажіть різновиди міжмовних лексичних еквівалентів в залежності від вибору критеріїв класифікації.

Тема 7. МОРФОЛОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ В ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

ГРАМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ. ГРАМАТИЧНА ФОРМА

ПЛАН

1. Номінативні й синтаксичні елементи значення в словоформі.
2. Обов'язкові й необов'язкові елементи значення в словоформі.
3. Регулярні й нерегулярні елементи значення в словоформі.
4. Визначення граматичних елементів значення.
5. Граматична форма.
6. Граматична категорія.
7. Типи граматичних (морфологічних) категорій.

ЛІТЕРАТУРА

Виноградов В. В. Учение акад. А. А.Шахматова о грамматических формах слов и частей речи в современном русском языке. Из трудов А. А. Шахматова по современному русскому языку. – М.: Учпедгиз, 1952. – С. 3 – 26.

Виноградов В. В. О формах слова // Изв. АН СССР. Серия лит. и языка. – 1944. – Т. 3.– Вып. 1.

Виноградов В. В. Русский язык. – М.: Высш. шк., 1972. - С. 13 – 17, 32 - 45.

Винокур Г. О. Форма слова и части речи в русском языке. – Г. О. Винокур. Избр. работы по русскому языку. – М.: Просвещение, 1959.

Милославский И. Г. Морфологические категории современного русского языка. – М.: Просвещение, 1981. – С. 14 – 32.

Смирницкий А. И. Лексическое и грамматическое в слове. – Вопросы грамматического строя. – М.: Высш. шк., 1955.

Бондарко А. В. Теория морфологических категорий.– Л.: Наука.- С. 3 -14, 25 - 33.

Винокур Г. О. Форма слова и части речи в русском языке. – Г. О. Винокур. Избр. работы по русскому языку. – М.: Просвещение, 1959.

Зализняк А. А. Русское именное словоизменение. – М., 1969. С. 3 - 34.

Исаченко А. В. О грамматическом значении. // Вопросы языкознания. – 1961. - №1.

Потебня А. А. Из записок по русской грамматике – М.: Просвещение, 1958. – Т. I - II. – С. 44 - 61.

Фортуатов Ф. Ф. Сравнительное языковедение, общий курс. – М., 1901-1902. – *Фортуатов Ф. Ф.* Избранные труды. – М.: Учпедгиз, 1956. – Т. I. – С. 137 - 155.

Шендельс Е. И. О грамматических значениях в плане содержания. – Принципы научного анализа языка. – М.: Наука, 1955.

Щебра Л. В. Избранные работы по русскому языку. – М.: Учпедгиз, 1957. – С. 63 - 85.

Бондарко А. В. Грамматическая категория и контекст. – Л.: Наука, Ленинградское отд., 1971.

Карабан В'ячеслав. Переклад англійської наукової і технічної літератури. – Вінниця: Нова книга, 2002. – С. 15 – 249.

Никитевич В. М. Грамматические категории в современном русском языке. – М.: Учпедгиз, 1963.

Современный русский язык: Учеб. для филол. спец. ун-тов / *В. А. Белошапкова, Е. А. Брызгунова, Е. А. Земская* и др. / Под ред. *В. А. Белошапковой.* – 2-е изд. – М.: Высш. шк., 1989. – С. 386 – 489.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Словоформа, форма слова, лексема, парадигма словозміни, номінативний / синтаксичний елемент значення, обов'язковий / необов'язковий елементи значення, граматичне значення, грамема, граматична форма, граматична категорія, словозмінна / класифікуюча граматична категорія.

ГРАМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ. ГРАМАТИЧНА ФОРМА

Будь-яка словоформа – втілення елементів граматичного значення. Основу цих значень становлять номінативні та синтаксичні елементи (елемент граматичного значення називається **грамемою**).

Складові граматичного значення слова

Номінативний елемент значення – здатність слова бути пов'язаним з предметами та явищами об'єктивної дійності.

Синтаксичний елемент значення – здатність слова бути пов'язаним з іншими словами і словосполученнями в реченні.

Аналіз семантичної структури словоформи *читаю*

Номінативні елементи значення	Синтаксичні елементи значення
1) значення предметності; 2) значення особи; 3) значення живої істоти; 4) значення особи за функціональним критерієм; 5) значення одиничності; 6) значення адресата.	1) синтаксична функція іменника (допускається сполучення <i>активний читач</i> , але не допускається сполучення <i>активне читач</i>); 2) синтаксичний спосіб означення живих істот (допускається сполучення <i>читач, якого я чекаю</i> і не допускається <i>читач, який я чекаю</i>); 3) синтаксичне значення роду (допускається сполучення <i>активний читач</i> і не допускається <i>активна читач</i>); 4) синтаксичне значення числа (допускається сполучення <i>активний читач</i> і не допускається <i>активні читач</i>); 5) синтаксичне значення незалежного називного (допускається сполучення <i>вивчає читач</i> і не допускається <i>вивчає в читач</i>); 6) значення підпорядковуючого називного (допускається сполучення <i>активний читач</i> і не допускається сполучення <i>активному читач</i>).

Обов'язкові / необов'язкові елементи значення

Ряд елементів значення є **обов'язковим** для даного класу словоформ, якщо будь-яка словоформа даного класу містить один із елементів даного ряду (А. А. Залізник).

Необов'язковий елемент значення – така загальна ознака, конкретне значення якої представлено не у всіх словоформах, що входять у даний клас словоформ.

Для того щоб обов'язковий елемент значення був граматичним, він повинен бути регулярним.

Обов'язкові / необов'язкові елементи значення на прикладі іменників

Елемент Значення	Характеристика- обґрунтування	Обов'язковий	Необов'язковий
Значення живого / неживого предмета	Будь-який іменник має значення живого / неживого предмета.	+	
Значення статі	Не все іменники мають значення статі. Не мають значення статі: а) неживі іменники; б) іменники, у яких значення статі недиференційовано, порівн. укр.: <i>білка, мурашка</i> й т. ін.		+
Значення роду	Будь-яка словоформа іменника має одне із системи родових значень: ч. р., ж. р., с. р, п. р.	+	
Значення числа	Будь-який іменник має значення однини або множини.	+	
Значення відмінка	Усі іменники мають синтаксичне значення відмінка	+	

Регулярні / нерегулярні елементи значення

Регулярне значення – така загальна ознака групи словоформ, для яких існування словоформи з конкретним значенням цієї ознаки припускає наявність усіх інших словоформ, що відрізняються від даної лише конкретним значенням даної загальної ознаки (І. Г. Милославський).

**Регулярні / нерегулярні елементи значення
(на прикладі іменників)**

Елемент значення	Аргументація-аналіз	Регулярний	Нерегулярний
Живий предмет/ неживий предмет	Існування словоформи зі значенням <i>живої істоти</i> не означає наявності словоформи зі значенням <i>неживого предмета</i> .		+
Рід	Словоформа чоловічого роду не передбачає з неминучістю наявності словоформи жіночого, середнього або парного роду.		+
Число	Наявність словоформи з конкретним значенням одиничності передбачає наявність словоформи зі значенням розчленованої множинності.		+
Відмінок	Між відмінковими формами мають місце прогнозуючі відношення.	+	
Конкретність	Словоформа зі значенням конкретності не припускає наявності співвідносної словоформи зі значенням абстрактності.		+

Сполученість ознак **обов'язковості** та **регулярності** - основна умова визнання загального **номінативного значення** словоформи **граматичним**.

Синтаксичний елемент значення є **граматичним**, якщо він має ознаку **обов'язковості**.

Можливість інтерпретувати номінативні елементи значення як граматичні дозволяє несуперечливо (відповідно до традиційного розуміння) вирішити ряд морфологічних проблем, зокрема, питання про категоріальне значення частини мови, порівн.: категоріальне значення предметності, процесуальності, ознаки.

Частини мови – це узагальнення узагальнень (слів), у яких відбиваються розрізнені, ізольовані явища дійсності.

ГРАМАТИЧНА ФОРМА

Під **граматичною формою**, як правило, розуміють зв'язок, єдність певного граматичного значення з даним граматичним засобом вираження.

У той же час спостерігається неоднозначне вживання терміна *граматична форма*.

Поняття граматичної форми (ГФ) слова

Формальний критерій	Вузьке розуміння	ГФ обмежується закінченням .	„Ті значимі частини словоформи, які виражають граматичні елементи значення, називаються флексіями” (І. Г. Милославський).
	Широке розуміння	Граматична форма ототожнюється з формальною ознакою граматичної функції в структурі окремого слова – флексією (зовнішньою, внутрішньою, нульовою) або словотвірним афіксом.	<p>„Присутність у слові подільності на основу та афікс дає слову те, що ми називаємо формою” (Ф. Ф. Фортунатов). Звідси:</p> <p>1) одні слова мають форму, інші неоформлені (незмінні слова);</p> <p>2) розрізняють форми словозміни (форми слів як частин мови) і форми словотвору (форми слів як окремих знаків предмета думки).</p>

	ГФ називаються всі засоби вираження граматичних відношень у мові.	До граматичної форми, якою виражено граматичне значення, відносяться всі мовні елементи (морфеми): афікси, чергування звуків, внутрішня флексія, тон (морфема тону), видалення (морфема видалення), нульові морфеми, службові слова, порядок слів . (<i>О. О. Шахматов, Л. В. Щерба, В. В. Виноградов, Ж. Вандрісс</i>)
Семантичний критерій	ГФ розглядається як додаткові формальні значення слова, що супроводжують його основне (лексичне значення).	„Граматична форма є елемент значення слова та однорідна з його речовинним значенням” <i>О. О. Потебня</i> .

Граматична форма і слово

У флективних мовах немає „безформних” слів. Слово являє собою систему форм. Незмінні слова мають парадигму, яка складається з однієї словоформи. Зміна одного із двох планів граматичної одиниці – плану змісту або плану вираження дає нову граматичну форму, порівн.: словоформа *море* в контексті *Море розкинулось* із значенням суб’єкта (Н. в.) і словоформа *море* в контексті *Бачу море* із значенням прямого об’єкта (Р. в.). Форма родового відмінка омонімічна формі знахідного відмінка.

О. О. Шахматов:

„Граматичними формами називають ті видозміни, які одержує слово в залежності від формального (не реального) зв’язку його з іншими словами”.

Л. В. Щерба:

„Треба відрізнити утворення позначень нових понять і утворення позначень відтінків одного й того ж поняття або зв’язаних з ним побічних уявлень”.

Парадигма лексеми представлена словоформою, що усвідомлюється як основна (порівн. називний відмінок, інфінітив), але по суті є такою ж формою, як і інші. Тому, на відміну від словотвору, де слова зв’язані відношенням похідності, у словозміні різні форми однієї лексеми не утворюються одна від іншої, а співіснують (Б. де Куртене).

ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ

МОРФОЛОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ

В основі виділення граматичних категорій лежить протилежність рядів форм, порівн.:

1. Протилежності рядів форм із значеннями, що становлять собою якість розчленування загального й об'єднуючого значення, і є той більш високий щабель мовної організації, яким характеризується **граматична категорія**.

(В. М. Никитевич)

2. Сукупність усіх однорідних між собою грамам **називається граматичною категорією** (А. А. Залізняк).

Клас граматичних категорій реалізується в підкласах **морфологічних і синтаксичних** категорій.

Морфологічна категорія – система форм слів, які мають у розпорядженні загальний граматичний елемент значення (І. Г. Милославський).

Морфологічні категорії в слов'янських мовах та інших мовах представленого ними типу, - системи протипоставлених один одному рядів - морфологічних форм (у межах певної частини мови) з однорідним змістом.

(О. В. Бондарко)

Синтаксична категорія – система протипоставлених один одному типів синтаксичних конструкцій з однорідним змістом.

Співвідношення морфологічних і синтаксичних категорій

Ізоморфні ознаки	1. Система протипоставлених один одному рядів морфологічних форм // типів синтаксичних конструкцій	1. Категорія роду, числа, відмінка прикметників, категорія числа, відмінка іменників і прикметників і т. ін. // активні / пасивні конструкції, стверджувальні / негативні речення, оповідальні / питальні речення й т. ін.
	2. Угрупування морфологічних / синтаксичних засобів	2.1. Парадигма флексій. 2.2. Сукупність відтворюваних афіксів. 2.3. Парадигма типів синтаксичних конструкцій і т. ін.

	3. Тотожність значення протипоставлених граматичних величин	3.1. Родове значення іменників - здатність словоформи іменника вибірково ставитись до узгоджуваної словоформи; 3.2. Значення одиничності / розчленованої множинності іменників і т. ін.
	4. Інтерпретація синтаксичних категорій у термінах морфологічних категорій.	4.1. Синтаксичний час, синтаксичний спосіб дії, синтаксична особа й т. ін. 4.2. Синтаксичний елемент значення словоформи.
Розпізнавальні ознаки	1. Включення морфологічних форм у сферу синтаксичних категорій становить не реалізацію категоріального морфологічного значення словоформи, а її участь у структурі речення для вираження синтаксичних відношень.	1.1. Вираження часових значень сполученнями видо-часових форм у різних частинах складного речення часу: <i>Коли він увійшов, я читав книгу</i> (дієслова із суфіксом -в виражають категоріальне значення минулого часу. Ті ж словоформи виражають відношення одночасності). Темпоральна ознака пов'язана із синтагматикою виду (зокрема, недоконаного виду) і т. ін.
	2. Не відповідає принципу опозиції ряд синтаксичних величин, які звичайно називаються синтаксичними категоріями.	2. Просте речення, підмет, предикативність і т. ін.

Широкє й вузьке розуміння граматичної категорії

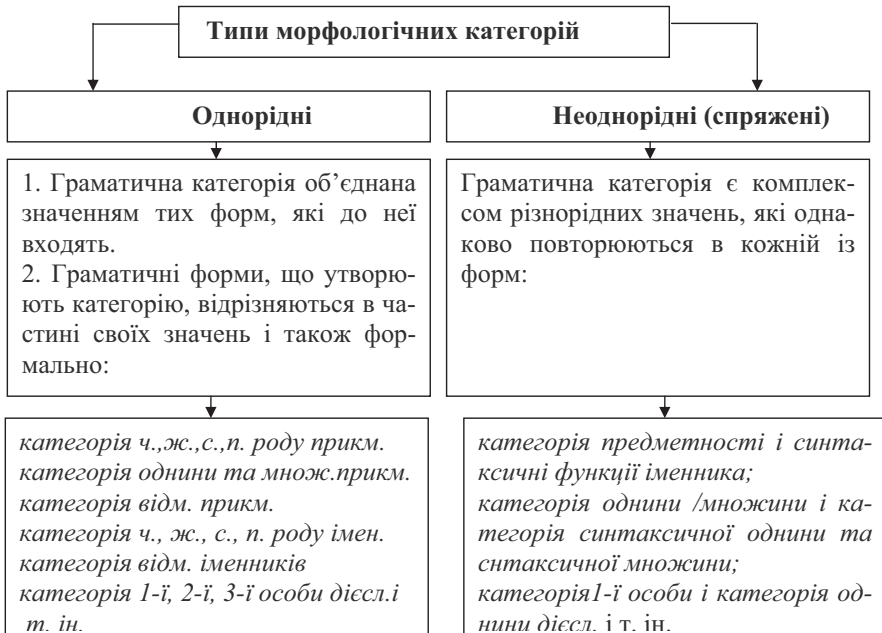
Широкє розуміння	Граматична категорія – це клас, розряд, група граматичних об'єктів .	1) <i>Л. В. Щерба</i> : „Під граматичною категорією я розумію ті граматичні одноманітності в мові, під які підводять одиничні явища”. 2) <i>О. О. Потебня</i> термін <i>граматична категорія</i> застосовував до таких явищ, як дієслово, іменники, час, число, доконаність / недоконаність, 3-я особа, орудний відмінок і т. ін.
------------------	---	---

Вузьке розуміння	Граматична категорія – клас однорідних граматичних об'єктів, які розподіляються між загальнограматичними та частковограматичними категоріями.	Загальнограматичні категорії – це граматичні класи слів, частковограматичні категорії – це системи рядів граматичних форм. Загальнограматичні категорії: частини мови й члени речення. Частковограматичні категорії: граматичні категорії числа, особи, роду, часу, виду, стану, способу дії дієслів і т. ін.
------------------	---	---

Проблема знімається, якщо частини мови традиційно розглядаються як лексико-граматичні класи слів (порівн. *Л. В. Щерба*).

Процедура аналізу морфологічної категорії

1. Аналіз елементів значення в словоформі.
2. Визначення загальних значень, втіленням яких ці елементи є.
3. Кваліфікація загальних значень як граматичних (морфологічних), якщо номінативний елемент значення має ознаку обов'язковості та регулярності, або синтаксичних, якщо елемент значення характеризується ознакою обов'язковості.
4. Установлення конкретних значень словоформи, які реалізують одне із системних граматичних значень.
5. Визначення засобів вираження конкретного значення.

Типи морфологічних категорій

Словозмінні

Граматична категорія є **словозмінною** для даної парадигми, якщо в граматичних значеннях словоформи цієї парадигми зустрічається не менше двох різних граем.

Граєми **словозмінних** граматичних категорій належать словоформам однієї парадигми.

Члени словозмінної граматичної категорії – це форми однієї лексики.

*категорія відмінка імен.
категорія числа імен.
категорія відмінка числ.
категорія роду прикм.
категорія числа прикм.
категорія відм. прикм.
категорія числа дієсл.
категорія особи дієсл.
Категорії часу дієсл.
категорія способу дії.
категорія роду, числа дієслів мин. часу.*

Класифікуючі

Граматична категорія є **класифікуючою** для даної парадигми, якщо в граматичних значеннях словоформи цієї парадигми зустрічається рівно одна граєма цієї граматичної категорії.

Граєми **класифікуючих** граматичних категорій характеризують парадигму в цілому.

Члени **класифікуючих** граматичних категорій представлені словоформами різних лексем.

*категорія роду імен.
категорія назв живих / неживих предметів
категорія виду дієсл.
категорія стану дієсл.*

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ СЛОВОФОРМ

Теорія перекладу не припускає непорушних правил „на всі випадки життя”. Не є виключенням і граматичні норми мови, на яку робиться переклад. Як відзначав О. І. Смирницький, значення лексичні та граматичні, будучи виразниками екстралінгвістичних (референціальних, прагматичних) і внутрілінгвістичних сутностей, відрізняються один від одного насамперед способом вираження.

Дуже важливою характерною рисою кожної мови є саме те, „які значення відношень виражаються в ній конкретними словами як такими, а які – несловарними засобами”.

(О. І. Смирницький)

Критерії вибору в процесі перекладу словоформ

- У межах однієї мови однакове значення може виражатися як **граматичними**, так і **лексичними** засобами, порівн. укр.: *превеликий* (афіксація), *великий-великий* (редуплікація) і *дуже великий* (словосполучення).
- **Лексичним засобам** передачі значень в одній мові можуть відповідати **граматичні засоби** в іншій, порівн.: *He had always been looked after and helped. He had no one to ask for advice and support.* – *Раніше за ним завжди доглядали і подавали допомогу. А зараз у нього не було нікого, щоб попросити поради та підтримки.*
- Лексичні значення можуть виражатися **факультативно**, тому що перекладач має у своєму розпорядженні можливість вільного вибору засобів перекладу (у тому числі й слів).

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ГРАМАТИЧНИХ ЗНАЧЕНЬ

1. Розходження в обсязі граматичних категорій.

В українській та російській мові категорія роду представлена чотирма видами значень – **чоловічий рід, жіночий рід, середній рід, парний рід**: *стіл* – ч. р., *стіна* – ж. р., *село* – с. р., *сани* – п. р.; у французькій мові – двома різновидами категоріального значення – чоловічим і жіночим родом, порівн.: *un arbre vert* – *une fenille verte*.

2. Невідповідність часткових граматичних значень, порівн.:

нім. *der Stern* (м. р.) – рос. *звезда* (ж.р.), укр. *зірка* (ж.р.); англ. *town* (ч. р.) – нем. *die Stadt* (ж.р.), рос. *город* (ч. р.), укр. – *місто* (ср.р.).

3. Розходження в узгоджувальних можливостях (синтаксичному значенні роду).

В українській і російській мові синтаксичне значення роду визначається через зв'язок з формами прикметників, дієприкметників, дієслів минулого часу; у німецькій мові – через зв'язок із прикметником, але у випадку вживання неозначеного артикля, порівн.: *ein schöner Garten – eine schöne Blume – ein schönes Mädchen* (прикметники німецької мови в певному вживанні не мають синтаксичного значення роду (порівн.: *der schöne Garten – die schöne Blume – das schöne Mädchen*). У німецькій мові спостерігаються узгоджувальні розходження присвійних і вказівних займенників, порівн.: *dein Onkel – deine Tante – dein Buch u dieser Junge – diese Schwester – dieses Haus*.

4. Відсутність семантичної й функціональної тотожності.

Українській формі множини нерідко відповідає англійська форма однини (порівн. рос. *гроші – money*) і, навпаки, російській формі однини відповідає форма множини в англійській мові (порівн.: *овес – oats* і т. ін.).

5. Наявність двох або декількох адекватних граматичних відповідей у мові перекладу, порівн. відсутність видових розходжень в англійській мові:

When John entered the office in the morning, everybody present greeted him with a smile. і переклад на російську мову з рівним уживанням форм dokonаного та недоконаного виду дієслова, порівн.: *Коли Джон зайшов вранці до офісу, всі присутні привітали його з усмішкою і Коли Джон заходив вранці до офісу, всі присутні вітали його з усмішкою.*

6. Можливість вираження граматичного значення лексемами іншої частини мови, порівн.: видові значення неоднократності, повторності дії в російській мові можуть бути виражені за допомогою сполучного слова *whenever* в англійській мові (порівн.: *whenever John entered...*), однократності – за допомогою прислівника *once*.

7. Уживання в тексті перекладу слів, яким немає відповідності в тексті оригіналу (ці слова передають інформацію, виражену в мові оригіналу граматично), порівн.: англ. *The company launched a new product. They had been providing services.* – укр. *Компанія почала нове виробництво. Раніше вона займалась забезпеченням послуг.*

8. Вираження в словоформі ПМ граматичного значення категорії, відсутньої у ВМ.

Так, у формі дієслова української мови не може бути невираженим значення часу, порівн.:

укр. читати:

теп. час: *чита-ю, чита-єш, чита-є, чита-єм, чита-єте, чита-ють*;

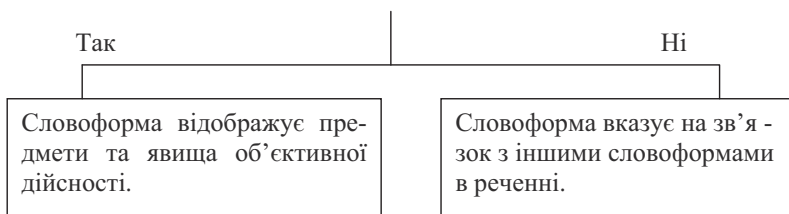
мін. час: *чита-в, чита-л-а, чита-л-о, чита-л-и*;

майб. час.: *прочита-ю, прочита-єш, прочита-є, прочита-єм, прочита-єте, прочита-ють* (порівн. майб. складний).

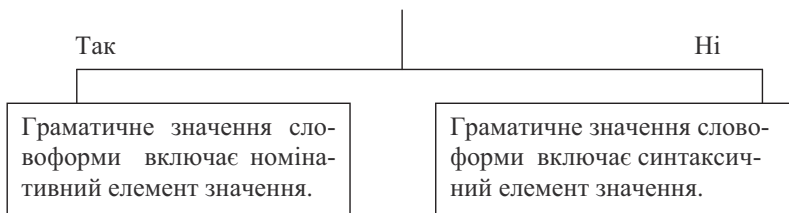
Алгоритм

визначення релевантності граматичного значення перекладу

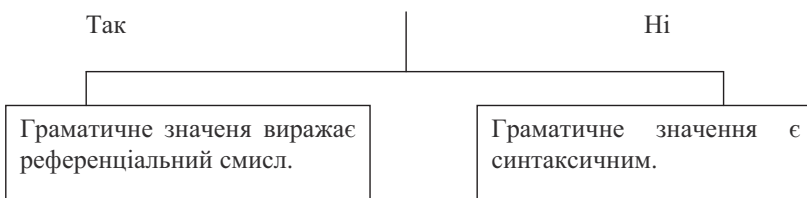
1. Чи є граматичне значення словоформи екстралінгвістичним?

2. Якщо так, чи має словоформа референціальне граматичне значення?

3. Якщо так, чи обов'язково граматичне значення підлягає перекладу?

Як установити, чи є граматичне значення референціальним?

1. Визначити, чи перебуває словоформа у відношеннях вільної або додаткової дистрибуції (порівн. *Купив книгу* та *Купив книги*).
2. Установити, чи визначається номінативний елемент значення словоформи зв'язком її із ситуацією.
3. З'ясувати, як впливає на номінативний елемент значення словоформи комунікативний фактор (порівн. уживання станових форм дієслова).

Фактори, що визначають іррелевантність словоформи перекладу

1. Належність словоформи до класифікуючої категорії (парадигма лексики складається з однієї словоформи, порівн.: значення числа в речовинних іменниках української та російської мови; значення роду в іменниках (за винятком слів, що мають номінативний елемент значення роду, - особових іменників).
2. Регулярність номінативного елемента значення (порівн. значення роду прикметників у російській та українській мові).
3. Залежність вибору словоформи від контексту, порівн. комплетивні відношення: *бачив картину, пишу вірші* й т. ін.

ЗРАЗОК АНАЛІЗУ СЛОВОФОРМИ (на прикладі словоформи *читаю*)

- 1) Словоформа *читаю* має значення дії, яка відбувається в момент мовлення.
- 2) Це конкретне значення словоформи (один із різновидів системи значень, поєднаних семантичним інваріантом “час”) - теперішній час.
- 3) Значення часу дії в словоформі *читаю* є номінативним, тому щовизначається через зв'язок словоформи з об'єктивною дійсністю.
- 4) Будучи номінативним, значення часу словоформи виступає як обов'язкове (будь-яка дієслівна словоформа дійсного способу має значення часу) і регулярне (наявність словоформи з конкретним значенням теперішнього часу припускає наявність словоформ із іншим / іншими конкретними значеннями). Отже, номінативне значення часу в словоформі *читаю* є граматичним.
- 5) Засобом вираження значення теперішнього часу словоформи є закінчення *=ю* і система флексій лексики, до якої належить словоформа.
Аналіз свідчить про те, що категорія часу є морфологічною.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Яке значення називається граматичним?
2. Дайте визначення лексичного значення.
3. Який елемент граматичного значення називається номінативним? Наведіть приклади.
4. Який елемент граматичного значення називається синтаксичним? Наведіть приклади.
5. Що називається граматичною категорією?
6. На які два класи діляться граматичні категорії та за якою ознакою?
7. Які категорії називаються словозмінними? класифікуючими?
8. Які фактори визначають у процесі перекладу вибір лексичних або граматичних одиниць?
9. Чим викликані утруднення в перекладі граматичних значень?
10. Які граматичні значення словоформи є екстралінгвістичними?
11. Які граматичні значення називаються внутріграматичними?
12. Чи властиво словоформі референціальне граматичне значення?
13. Чи обов'язково граматичне значення підлягає перекладу?
14. Як установити, чи є граматичне значення референціальним?
15. Назвіть фактори, що визначають іррелевантність словоформ перекладу.
16. Наведіть приклади розходжень у сфері граматичних категорій мови оригіналу та мови перекладу.
17. У чому виявляється невідповідність часткових граматичних значень у ВМ та МП.
18. Покажіть розходження в узгоджувальних можливостях родових форм у мові оригіналу та мові перекладу.
19. Наведіть приклади відсутності семантичної й функціональної відповідності граматичних значень у порівнюваних мовах.
20. Чи можливо здійснити переклад декількома адекватними формами.
21. Чи допускається вживання в тексті перекладу слів, які не мають відповідності в тексті оригіналу?
22. Чи можливо вираження граматичного значення лексемами іншої частини мови?
23. Наведіть приклади передачі в словоформі граматичного значення, яке відсутнє у ВМ?

Тема 8. СИНТАКСИЧНІ ВІДПОВІДНОСТІ У ПЕРЕКЛАДІ

ПЛАН

1. Предмет синтаксису.
2. Синтаксичні одиниці. Словосполучення та речення. Форма слова як об'єкт синтаксису.
3. Значеннєва організація речення як фактор перекладу. Об'єктивні та суб'єктивні значення в процесі перекладу.
4. Актуальне членування речення та проблеми перекладу.
5. Висловлення та переклад.

ЛІТЕРАТУРА

Бархударов Я. С. Язык и перевод.. - М.: Изд-во „Международные отношения”, 1975. - С. 143 - 173.

Виноградов В. С. Введение в переводоведение. - М.: Изд-во ИОСО РАО, 2001. - с. 53 - 61.

Чернов Г. В. Основы синхронного перевода. - Учеб. для ин - тов и фак. иностр. яз. -М.: Высш. шк., 1987. - с. 64 - 125.

Аракин В. Д. Проблемы языков и проблемы методического прогнозирования. - М.: Высш. шк., 1989. - С. 98 - 126.

Современный русский литературный язык: Учеб. для филол. спец. ун-тов. / В. А. Белошапкова, Е. А. Брызгунова, Е. А. Земская и др. / Под ред. В. А. Белошапковой. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Высш. шк. 1989. - С. 532 - 718.

Хоменко С. А., Цветкова Е. Е., Басовец К. М. Основы теории и практики перевода научно-технического текста с английского языка на русский. - Минск: Изд. БНТУ, 2004. - С.131 - 161.

Карабан В. И. Переклад англійської наукової і технічної літератури. - Вінниця: Вид-во “Нова книга”, 2002. - С. 194 – 220.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Синтаксис, словосполучення, речення, лексема, форма слова, структурна схема речення, структурний мінімум речення, номінативна структура речення, об'єктивне та суб'єктивне значення речення, пропозиція, актуальне членування речення, висловлення.

ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ СИНТАКСИСУ

Синтаксис (від грецьк. *syntaxis*, фр. *syntaxe*, нім. *Syntaxis*, ісп. *sintaxis*) – розділ мовознавства, що вивчає засоби спілкування людей і їхнє співвідношення з реальною дійсністю.

Термін **синтаксис** уживається в декількох значеннях:

- 1) **синтаксис** – граматична будова мови;
- 2) **синтаксис** – вчення про граматичну структуру мови, тобто вчення про загальні закономірності в будові та функціонуванні синтаксичних одиниць мови;
- 3) **синтаксис** – система граматичних властивостей мови.

Словники наводять часткові визначення терміна *синтаксис*:

синтаксис актуальний : синтаксис речення, який вивчає його актуальне членування;

синтаксис зовнішній : власне синтаксис, тобто синтаксис словосполучення та речення на відміну від синтагматичних відношень, які встановлюються всередині слова;

синтаксис внутрішній : синтагматичні відношення всередині морфологічно складного слова;

синтаксис великий : синтаксис речення (вчення про речення), макросинтагматика;

синтаксис малий : синтаксис словосполучення, мікросинтагматика;

синтаксис граматичний : власне граматичний аспект побудови речення (*grammatical syntaxis*) на відміну від його семантичного аспекту;

синтаксис стилістичний : вчення про смислове використання синтаксичних моделей, застосування тієї ж синтаксичної моделі для вираження різного змісту, тобто вчення про побудову мовлення з точки зору її стилістичних властивостей;

синтаксис фіксований :	Вчення про будову застиглих, фразеологічно зв'язаних словосполучень;
синтаксис мобільний :	синтаксис вільних сполучень слів;
синтаксис структурний :	сукупність типів сполучення слів і моделей структури словосполучень речення;
синтаксис частин мови :	вчення про особливості (специфіку функціонування в мовленні різних лексикограматичних класів слів(частин мови), порівн.: синтаксис дієслова, а також прикметника й т. ін.); вчення про будову мовлення з погляду на її стилістичні властивості.

СИНТАКСИЧНІ ОДИНИЦІ МОВИ

Речення – граматично та інтонаційно оформлена за законами даної мови цілісна одиниця мовлення, що є головним засобом формування, вираження та повідомлення думки про деяку дійсність і відношення до неї мовця.

Словосполучення – з'єднання двох або більше повнозначних слів разом з належними до них службовими (або без них) словами, яке служить для вираження єдиного, але розчленованого поняття або уявлення.

Складне синтаксичне ціле (надфразова єдність) – функціональна синтаксична одиниця тексту, що являє собою граматично оформлене сполучення речень, якому властиві ознаки цілісності та зв'язності.

Словоформа – одиниця морфологічного рівня, що має відношення до синтаксису тільки в частині своїх значень – синтаксичній семантиці.

Визначення речення

Дефініції	Коментарі
<p>1. Речення - граматично та інтонаційно оформлена за законами даної мови цілісна одиниця мовлення, яка є головним засобом формування, вираження, повідомлення думки та відношення до неї мовця, відображає предикацію та складається з одного або декількох слів, які є граничними складовими (або потенційним мінімумом).</p> <p>(За О. С. Ахмановою)</p>	<p>Диференціальні ознаки:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) граматична оформленість; 2) інтонаційний малюнок; 3) цілісність; 4) відбиття розумової діяльності; 5) модальність (відношення мовця до висловлюваного); 6) предикативність (співвіднесеність із дійсністю); 7) граничність; 8) можливість інтерпретації як потенційного мінімуму.

	<p>Коментар: якщо речення – одиниця мовлення, оформлена за законами даної мови, воно не може розглядатися як потенційний мінімум: потенціал характеризує мову. Мова протистоїть мовленню як потенція й реалізація .</p>
<p>2. Речення – двочленний синтаксичний комплекс, у якому цілком виразно подані два головних члени (підмет і присудок) або ж, у більш складних випадках, група підмета та група присудка. (За О. С. Ахмановою)</p>	<p>Диференціальні ознаки: 1) наявність двох членів - підмета та присудка; 2) певна вираженість двох головних членів; 3) можливість наявності двох складів - групи підмета та групи присудка Коментар: ігнорується наявність речень із одним складом (порівн. безособові речення й т. ін.)</p>
<p>3. Речення – частина складного речення. (За О. С. Ахмановою)</p>	<p>Диференціальні ознаки: 1) якісна характеристика: відношення до речення; 2) кількісна характеристика: структурна одиниця більш складного комплексу. Коментар: висловлення можна було б сприйняти як компресивне визначення за умови, якщо є вказівка на предикативність частини складного речення: не всяка частина складного речення є предикативною одиницею.</p>
<p>4. Речення являє собою граматичну одиницю мови, що допомагає оформити, виразити й передати думку. (М. А. Лекант)</p>	<p>Диференціальні ознаки: 1) речення - одиниця мови; 2) речення - граматична одиниця; 3) речення - засіб вираження думки; 4) речення - комунікативна одиниця. Коментар: речення розглядається як одиниця мови з погляду на її прагматичну характеристику.</p>
<p>5. Речення (просте) становить елементарну, призначену для передачі закінченої інформації одиницю, що має такі мовні властивості:</p>	<p>Диференціальні ознаки: 1) засіб вираження закінченої інформації; 2) комунікативна спрямованість; 3) граматична оформленість;</p>

<p>вості, які уможливають віднесення повідомлюваного в той або інший часовий план. (Н. Ю. Шведова)</p>	<p>4) віднесеність до рівня мови; 5) наявність тимчасового плану. Коментар: розрізнене визначення речення, простого та складного, не орієнтовано на визначення речення взагалі: загальне подання підміняється сумою часткових складових.</p>
<p>6. Речення (просте) – це предикативна синтаксична одиниця, що складається з декількох з'єднаних між собою синтаксичним зв'язком форм слів або з однієї форми слова. (В. А. Білошпкова)</p>	<p>Диференціальні ознаки: 1) синтаксична сутність; 2) предикативність; 3) наявність синтаксичного зв'язку між членами; 4) визнання форми слова інтегративною одиницею; 5) можливість окремої словоформи виконувати функцію слова. Коментар: 1. Просте й складне речення інтерпретується не як різновид однієї одиниці, а як різні синтаксичні одиниці (відсутнє загальне поняття речення). 2. Із обсягу інтегративних синтаксичних одиниць виключається поняття лексеми.</p>
<p>7. Речення – сполучення слів або окреме слово, що виражає закінчену думку, порівн.: „Мовлення є з'єднання слів, що виражає закінчену думку”. (Діонісій Фракійський: 2-е ст. до н. е.; шкільні граматики)</p>	<p>Диференціальні ознаки: 1) реченням може бути не тільки словосполучення, але й слово; 2) речення передає закінчену думку. Коментар: 1. Одне невідоме (речення) визначається через інше (закінчена думка). 2. Бувають такі речення, які виражають не думку, а почуття або спонукання.</p>
<p>8. Речення – граматично оформлена одиниця людського мовлення, що виражає відносно закінчену думку та відношення цієї думки до дійсності. (Є. М. Галкіна-Федорук)</p>	<p>Диференціальні ознаки: 1) речення - одиниця мовлення; 2) вираження реченням відносно закінченої думки; 3) відбиття дійсності. Коментар: Граматика має справу з абстракцією, а не з конкретним значенням слів (порівн.: граматичну правильність речення, що складається з помилкових слів. (Л. В. Щерба).</p>

<p>9. Речення – висловлення, що містить предикативну синтагму. (О. О. Реформатський)</p>	<p>Диференціальні ознаки: 1) речення - висловлення; 2) речення - предикативна синтагма. Коментар: визначення ставить знак рівності між реченням і словосполученням.</p>
---	---

Довідка

Висловлення – інтонаційно оформлена одиниця повідомлення, що передає в умовах контексту або ситуації певну інформацію (шляхом використання окремих слів, сполучення слів, часток, вигуків, сполучників, прийменників, порівн.):

Нарешті! Ну так! Агов! Звідки? Де вудка, за шафою? – Не за, а на.).

Зв'язок речення з іншими синтаксичними одиницями мови (в інтерпретації лінгвістів)

Речення – закінчене словосполучення.

Речення – незалежне словосполучення.

Речення – предикативна синтагма.

Речення – предикативне словосполучення.

Речення – предикативне сполучення.

Речення – фраза.

Довідка

Фраза – найменша самостійна одиниця мовлення, актуалізована одиниця спілкування.

Класифікація речень (предикативних частин).

1. *За характером синтаксичного відношення в складі більш протяжної синтаксичної єдності.*

Речення (предикативні частини):

Самостійні

Головні (підпорядковуючі, зумовлюючі, незалежні)

Підрядні (підпорядковані, зумовлені, залежні)

Взаємопідрядні

Супротивлаштовані

.....А
Антецедентні (відносні)

Приіменні
Однорідні

Вставні

Речення-підмети
Речення з'ясувальні
Речення обставинні й т. ін.

2. За власною (внутрішньою) для даного речення синтаксичною будовою.

Речення (предикативні одиниці):

Прості
Складні
Стягнено-складні
Змішані складні
Ускладнені

Складносурядні
Складнопідрядні

Одночленні
Двочленні
Багаточленні

Односкладні
Двоскладні

Означено-особові
Неозначено-особові
Узагальнено-особові
Відносно-безособові (відносно-безсуб'єктивні)
Безособові
Особові
Називні
Іменні
Номінативні

Поширені
Непоширені

.....
Повні

Неповні

Недостатні

Порушені

Дефектні
.....

Двоприсудкові

Двопідметові

Безприсудкові

Безпідметові

Абсолютно-безсуб'єктивні

Присудково-безпідметові
.....

Дієслівні

Недієслівні

Бездієслівні

Іменні

Ад'єктивні

Займенникові

Прислівникові

Вигукові

Дієслівно-іменні

Дієслівно-вигукові

Дієприкметникові

Інфінітивні

Інфінітивно-безособові

Дієслівно-інфінітивні

Інфінітивно-називні

Оптативні
.....

Зв'язково-присудкові

Зв'язкові
.....

Неграматичні

Грамматичні
.....

Аморфні (неоформлені)
.....

Формально-граматичні
.....

Моноремні
.....

Ідіоматичні

Сполучникові

Безсполучникові

Сполучні

Розділові

Перечислювальні

Відносні й т. ін.

3. За характером семантико-синтаксичного змісту

Речення (предикативні одиниці):

Тимчасові

Наслідку

Допустові

Умовні

Цільові (мети, фінальні)

Каузальні

Гіпотетичні

Порівняльні

Окличні

Спонукальні (наказові, імперативні)

Оповідальні (дійсні)

Питальні

Питально-спонукальні

Питально-відповідні

Негативні

Загальнонегативні (власне негативні)

Частковозаперечні

Нерішуче-заперечні

Заперечно-питальні

Неемоційні

Дійсні

Пояснювальні

З'ясувальні

Описові

Буттєві (речення існування, екзистенціальні)

Екзистенціальні номінативні
Екзистенціальні тотожності

.....
Абстрактні

.....
Ситуативні й т. ін.

Визначення словосполучення

Дефініції	Коментарі
<p>Словосполучення – це цілісна за значенням одиниця, що утворюється сполученням одного повного слова (не частки) з іншим повним словом, незалежно від того, чи буде це вираження цілого психологічного судження, чи вираження його частини.</p> <p>(Ф. Ф. Фортунатов)</p>	<p>1. Ф. Ф. Фортунатов не робить розмежування між словосполученням і реченням.</p> <p>2. Словосполучення розглядається як основна синтаксична одиниця.</p> <p>3. Речення, за Ф. Ф. Фортунатовим, – один із видів словосполучення – закінчене словосполучення.</p>
<p>Словосполучення – усяке з'єднання слів.</p> <p>(М. М. Петерсон)</p>	<p>1. Просте речення будь-якого обсягу – це з'єднання слів, тому просте речення – це словосполучення.</p> <p>2. Складне речення – з'єднання словосполучень.</p>
<p>3. Синтаксис – це вчення про словосполучення.</p> <p>(О. М. Пешковський)</p>	<p>О. М. Пешковський виводить поняття речення зі словосполучення. Звідси парадоксальне ствердження про існування словосполучень, що складаються з одного слова (<i>Мороз. Морозить. Холодно. Зима.</i>).</p>
<p>4. Словосполучення – таке з'єднання слів, яке утворює граматичну єдність, що виявляється в залежності одних слів від інших.</p> <p>(О. О. Шахматов)</p>	<p>1. Визнаючи речення як особливу синтаксичну одиницю (речення може складатися з однієї словоформи), О. О. Шахматов протиставляв словосполучення реченню, називаючи речення закінченим словосполученням.</p> <p>2. Опис речення, за О. О. Шахматовим, будується на аналізі його головних членів, а словосполучення – на аналізі залежних від головних членів словоформ.</p>

<p>5. „Поняття словосполучення не співвідносно з поняттям речення.”. Словосполучення – це складне найменування. Воно несе таку ж номінативну функцію, що й слово.</p> <p style="text-align: right;">(В. В. Виноградов)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Словосполучення утворюються за правилами поширення слів формами слів. 2. Не відноситься до словосполучення учення про з’єднання підмета та присудка. 3. Не є словосполученнями й ряди словоформ із сурядним зв’язком.
<p>6. „Словосполучення – це синтаксична одиниця, що утворюється з’єднанням двох і більше знаменних слів (слова та словоформи) на основі підрядного граматичного зв’язку - узгодження, керування і примикання та тих відношень, які породжуються цим зв’язком”.</p> <p style="text-align: right;">(Н. Ю. Шведова)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Словосполучення не розглядається як єдина синтаксична одиниця. 2. Речення не виводиться зі словосполучення. 3. Визнанням речення як синтаксичної одиниці знімається питання про однокомпонентність речення. 4. Підрядний синтаксичний зв’язок - узгодження, керування, примикання протиставляється предикативному зв’язку.
<p>7. Словосполучення – непередикативне з’єднання на основі синтаксичного зв’язку слова з формою слова або форми слова з формою слова.</p> <p style="text-align: right;">(В. А. Білошапкина)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Опозиція словосполучення - речення будується з опорою на ознаку предикативності / непередикативності. 2. Словосполучення - непередикативна конструкція, що реалізує не тільки підрядний, але й сурядний зв’язок.

Конститууючі характеристики синтаксичних одиниць

Словосполучення:

1. Непередикативність
 - 1.1. Відсутність співвіднесеності із ситуацією мовлення
 - 1.2 Відсутність оцінки мовлення

Речення:

1. Передикативність
 - 1.1. Співвіднесеність із ситуацією мовлення
 - 1.2. Наявність оцінки мовця, об’єктивного змісту мовлення.

Терміни, адекватні поняттю словосполучення:

- 1) несамостійна граматична єдність;
- 2) синтагма;
- 3) словесна група;
- 4) сполучення;
- 5) непередикативна синтагма.

**СИНТАКСИЧНІ ЗНАЧЕННЯ
ТА ЇХНЯ ПЕРЕДАЧА В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ**

Речення – складне явище, в організації якого можна виділити три сторони – *формальну, комунікативну та значеннєву*.

Формальна організації речення – співвіднесення його з тим або іншим зразком речення – структурною схемою, порівн.: укр. *Сонце світить* (NV).

Два погляди на структурний мінімум речення

Ствердження	Коментар
1. У структурну схему входять лише ті компоненти речення, які утворюють передикативний мінімум.	1. Спостерігається розбіжність між структурним мінімумом речення й реальним змістом, порівн.: <i>Стали з'являтися граки</i> . 2. У структурну схему не входять розповіджувачі, здатні потенційно реалізувати зв'язок за типом „слово-словоформа - лексема”, порівн.: <i>(Дитячий) сад побудовано</i> . 3. Не входять у структурну схему словоформи, зв'язані з головним словом комплетивними відношеннями, порівн.: <i>Читаю (книгу)</i> .
2. При визначенні структурної схеми речення враховується не тільки формальна організація, але й значеннєва цілісність, номінативний аспект речення.	1. Реалізується ідея необхідності відбиття змісту речення як номінативної одиниці мовлення. 2. Визнання відносної закінченості інформативного змісту структурної схеми речення. 3. Структурний мінімум речення - межа семантичної автономності.

Компоненти мінімальної схеми речення (на прикладі української та російської мови)

Показники предикативності (співвіднесеності з дійсністю через категорії реальності (ірреальності) і часу)	Граматичні форми
1 клас	1) дієвідмінювані форми дієслова; 2) відмінювані форми зв'язки – службового слова (рос. <i>быть</i>); 3) інфінітив.
2 клас	1) форми імен, що утворюють єдиний семантичний комплекс у сполученні зі зв'язкою; 2) форми <i>Н.</i> або <i>О.</i> відмінка прикметників і пасивних дієприкметників; 3) короткі форми прикметників, пасивних дієприкметників і компаратива; 4) прислівники в сполученні зі зв'язкою; 5) інфінітив.
3 клас	1. форми дієслова або зв'язки, які мають синтаксичне значення роду, числа (особи), порівн.: рос. <i>Ему нравилась работа.</i> 2) інфінітив, порівн.: рос. <i>Ему нравилось работать.</i>

Синтактико-смілова організація речення

Формальна організація речення - це власне лінгвістичний (конструктивний) аспект: всі властивості речення поєднуються внутрілінгвістичними факторами.

Характерну рису **перекладу синтаксису** становить денотативний зміст, обумовлений його комунікативним призначенням: денотативна інформація актуалізується залежно від ситуації, що знаходить вираження в порядку слів і місці фразового наголосу, варіантах актуалізації речення, порівн.: укр. *Граки прилетіли.*

Питання, що відповідають ситуації	Відповіді
1. Що чуто про граків? 2. Хто прилетів? 3. Що нового?	1. укр. <i>Граки прилетіли.</i> 2. укр. <i>Граки прилетіли.</i> 3. укр. <i>Граки прилетіли.</i>

Зразки асиметричності формальної і значеннєвої сторони речення

Формальна сторона	Смислова сторона	Приклади
1. Формальна дво-компонентність	1. Смислова одно - компонентність	<i>Весна прийшла.</i>
2. Формальна три-компонентність	1. Смислова дво - компонентність	<i>Его охотила невпевненість.</i>
3. Позиція підмета як носія ознаки (підмет перед присудком)	3. Позиція додатка, який позначає носія ознаки, властивої присудку	<i>Мені не спиться (порівн.: Я не сплю).</i>
4. Однакова формальна сторона	4. Різниця в смисловій організації	<i>Доц іде. - Студенти ідуть.</i>
5. Різні формальні структури речення	5. Тотожні смислові типи	<i>Йому весело. Він веселий. Він веселиться. Він у веселому настрої.</i>

ПОНЯТТЯ ПРО СМИСЛ

„Смисл у мовознавчих роботах – контекстуальне значення слова або актуалізована в мовленнєвому повідомленні, - а значить, у кожному висловлюванні конфігурація семантичних компонентів”.

В. С. Виноградов

„... Контекстуальне значення є мовленнєве лінгвістичне явище, а смисл виходить за рамки чисто лінгвістичних явищ і становиться явищем екстралінгвістичним, результатом взаємодії контекстуального значення слова в мовленні з когнітивними (пізнавальними) факторами у вигляді знань про світ і знайомства с комунікативною ситуацією”.

Г. В. Чернов

„Смисл – результат взаємодії прагматичного значення, тобто контекстуального значення і когнітивної інформації, яка зберігається в довготривалій пам’яті людини, в яку включається і знання ситуації”.

М. Ледерер

„Смисл – особливе екстралінгвістичне явище, що являє собою сукупність усіх зв’язків якого-небудь поняття як категорії мислення з іншими поняттями та уявленнями”.

Н. А. Слюсарева

„Смисловий зміст ... - завжди результат творчого мисленнєвого зусилля, тому що формується в неповторюваних ситуаціях, втілюючи в собі співвіднесення даної ситуації (або твірних її речей) із внутрішньою моделлю світу, яка зберігається у свідомості людини...”

(В. А. Звєгінцев)

АКТУАЛЬНЕ ЧЛЕНУВАННЯ РЕЧЕННЯ

Актуальне членування речення – це спосіб включення речення в предметний контекст, на базі якого воно виникає.

Актуальне розчленування речення - „спосіб переведення задуму, думки, що виступає в матричній формі у вигляді симультанного (одномоментного) подання, у лінійне, розгорнуте в часі дискретне мовлення” (Л. О. Черняхівська).

Основні частини речення з погляду на його значеннєву структуру

1. **Тема** – те, про що говориться в реченні.
2. **Рема** – те, що повідомляється про тему висловлення.

Ознаки відмінності суб’єкта й теми

1. В умовах актуалізації форма **суб’єкта** „детематизується”.
2. Залежно від прагматики **тема** може здобувати другорядну функцію.
3. Основну функцію **теми** може виконувати слово, що не має форми **суб’єкта**.
4. **Суб’єкт** – граматичний елемент, який позначає предмет думки в статистиці. **Тема** – позначення предмета думки з метою комунікації.
5. У зв’язному повідомленні тема не міняється від висловлення до висловлення, а збагачується новими ознаками.

Співвіднесеність тему і рему

1. **Тема** – вихідне висловлення.

2. **Тема має менш** актуальну значущість, чим рема.

3. **Тема** – частина висловлення, яка є носієм даного, відомого.

4. **Тема** звичайно представлена на початку висловлення.

5. В зв'язному тексті **тема** не змінюється в межах складного синтаксичного цілого, збагачуючись новими смисловими компонентами.

6. **Тема виявляє** кумулятивні якості.

1. **Рема** – це те, що повідомляється про тему.

2. **Рема** більш актуальна, чим тема.

3. **Рема** – спосіб вираження нового.

4. **Рема**, як носій нового, звичайно слідує після теми.

5. **Рема** виражає основний зміст висловлення, фокус висловлення.

6. **Рема** є комунікативним центром речення.

7. **Рема** в зв'язному тексті рухома, нестабільна.

8. **Рема** репрезентує динамічну суть висловлення.

9. **Рема**, включаючи в об'єм своєї семантики актуалізований набір семантичних компонентів, міняє склад сем.

Роль актуалізації предметних понять у *перекладі*

1. Забезпечується відтворюваність компонентів семантичної структури речення.

2. Пояснюється можливість повторної номінації референта.

3. Усувається небезпека стирання з актуальної пам'яті предмета повідомлення.

4. Денотат розглядається як присутній у свідомості перекладача (слухача).

Особливості актуального членування речення в перекладі

Синтаксис перекладу повинен відтворювати актуальне членування речення вихідної мови, індикатором якого є певні показники.

1. Актуальне членування речення обов'язково бінарне.	1. укр. <i>Поїзд зник. – рос. Поезд скрылся.</i> <i>Вітер доикульний. – рос. Ветер пронизывающий.</i>
2. Тема й рема бувають комплексними, тобто поєднують декілька членів речення.	2. укр. <i>Заснув Григорій перед світанком.</i> -рос. <i>Уснул Григорий перед рассветом .</i>
3. Актуальне членування може бути багатоступінчатим.	3. рос. <i>Зиму и осень Павел не любил: они приносили ему много физических страданий.</i> - <i>Зиму та осінь Павло не любив: вони приносили йому багато фізичних страждань.</i>
4. Утворити рему й тему можуть будь-які члени речення.	4. укр. <i>Йому не до сну.</i> - рос. <i>Ему не до сна.</i>
5. Для семантичного суб'єкта типовою є функція теми.	5. укр. <i>Я знаю: він буде щасливим.</i> – рос. <i>Я знаю: он будет счастливим.</i>
6. Предикату, як правило, властива функція реми.	6. рос. <i>Студенты овладевают знаниями.</i> - укр. <i>Студенти опановують знання.</i>
7. При певному комунікативному завданні ремою може бути підмет.	7. укр. <i>Бажання з'явилося у нього, а не в мене.</i> - рос. <i>Желание появилось у него, а не у мене.</i>
8. Актуальне членування залежить від означеності / неозначеності значення іменника.	8. укр. <i>Увійшла дівчина (нульова тема).</i> - <i>Порівн. Дівчина увійшла.</i> - рос. <i>Вошла девушка.</i> - ср. <i>Девушка вошла.</i>

Засоби вираження актуального членування в перекладі

1. Порядок слів і наголос: у літературній мові фразовий наголос переноситься на кінець речення.	1. рос. <i>Ночь тиха, звезды блещут во мгле.</i> - <i>Порівн. Тиха ночь (Тишина) блещут звезды во мгле й т. ін.</i> укр. <i>Ніч тиха, зірки блистять в імлі.</i> - <i>Порівн. Тиха ніч (Тишина), блистять зірки в імлі (Блистять в імлі зірки) й т. ін.</i>
--	---

2. При суб'єктивній актуалізації наголос переміщується на початок речення.	2. рос. <i>Большая вещь</i> <i>воля</i> . Порівн. <i>Воля</i> - <i>большая вещь</i> . - укр. <i>Велика річ</i> - <i>воля</i> . Порівн. <i>Воля</i> <i>велика річ</i> .
3. Як супровідний засіб актуалізації уживаються частки: <i>же, то, не; так, так це</i> , співвідносні частки в головній частині займенниково-співвідносного речення	3. укр. <i>Удома же</i> <i>і стіни допомагають</i> . Порівн. <i>І стіни</i> <i>вдома допомагають</i> . (<i>Допомагають удома</i> <i>і стіни</i>). рос. <i>Дома же</i> <i>и стены помогают</i> . - Пор.: <i>И стены</i> <i>дома помогают</i> . <i>Помогают дома</i> <i>и стены</i> /.
4. Сполучник <i>якщо</i> , який має співвідносну частину «так це», може бути вжитий у першій частині таких речень.	4. укр. <i>Тоді ми</i> <i>якщо і мріяли про що-небудь</i> , <i>так це полетіти в космос</i> . рос. <i>Тогда мы</i> <i>если и мечтали о чем-нибудь</i> , <i>так это полететь в космос</i> .

Висловлення й переклад

Памятка: одне і те ж за граматичною формою й лексичним наповненням висловлення може бути по-різному перекладене залежно від комунікативного завдання декількома висловленнями з різними актуальними членами.

Типи висловлень в залежності від мети комунікації

Комунікативні завдання в питаннях (за Ш. Баллі)	Типи висловлень за характером інформації (за П. Адамцем)	Приклади
1. Повне дактильне питання (<i>Що трапилось? У чому справи?</i>)	1. Загальноінформативне висловлення: предметна інформація в цілому.	укр. <i>Батько</i> <i>вийшов</i> . <i>У цей час</i> <i>зadzвонив телефон</i> . - рос. <i>Отец</i> <i>вышел</i> . <i>В это время</i> <i>завонил телефон</i> .
2. Комунікативні завдання в питаннях (за Ш. Баллі)	2. Типи висловлень за інтенцією.	укр. <i>Ти</i> <i>поїдеш за білетами?</i> - рос. <i>Ты поедешь</i> <i>за билетами?</i>
3. Часткове дактильне питання (<i>Що любиш?</i>)	3. Частковоінформативне висловлення (аспект денотативної інформації). Присудок входить у тему як відоме.	рос. <i>Люблю грозу</i> <i>в начале мая</i> . - укр. <i>Люблю грозу</i> <i>на початку травня</i> .
4. Повне модальне питання (<i>Батько тут?</i>)	4. Загальноверифікативне висловлення (не нове повідомлення, а реакція на повідомлення).	укр. <i>Батько</i> <i>приїхав</i> . <i>Він повернувся</i> . - рос. <i>Отец</i> <i>приехал</i> . <i>Он вернулся</i> .

Комунікативні завдання в питаннях (за Ш. Баллі)	Типи висловлень за характером інформації (за П. Адамцем)	Приклади
	на думку співрозмовника - верифікація його або корекція). Тема - присудок із ствердженням або запереченням.	
5. Часткове модальне питання (Чи в університеті відбувся форум?)	5. Часткове верифікативне висловлення (установлює реальність якого-небудь аспекту події).	укр. <i>Форум відбувся в університеті.</i> рос. <i>Форум состоялся в университете.</i>

Мотиви структурних змін у висловленні при перекладі

1. Розходження в синтаксичній організації речення	Порівн. порядок розташування членів речення в російській та англійській мові: в <i>укр. мові</i> порядок слів визначається актуальним членуванням речення (наприкінці речення з диктумним, об'єктивним змістом ставиться рема (нове: обставини часу й місця - на початку речення), порівн.: англ. <i>A young man wanted to see you.</i> – укр. <i>Вас хотіла бачити молода людина.</i>
2. Необхідність розвести неоднорідні значення в умовах наявності повторюваних означуваних у сусідніх реченнях.	англ. <i>She was wearing the dress she brought from Paris last week. It was the blue evening dress with a white rose at waist.</i> - укр. <i>Вона була в блакитній сукні, яку привезла з Парижу минулого тижня. Це була вечірня сукня з білою трояндою на поясі.</i>
3. Заміна шляхом перестановки типу складного речення ВМ відповідно до традиції перекладу.	Порівн. заміну складнопідрядного речення в англ. мові складносурядним в українській: англ. <i>Everybody turned their heads when he slammed the door.</i> - укр. <i>Він так грюкнув дверима, що всі оглянулися.</i>

<p>4. Перестановка самостійних речень, яка обумовлена термінальним планом, що є особливістю ВМ.</p>	<p>Порівн. уживання форми Past Perfect у другому реченні зі значенням передування дії, позначеної в першому реченні: англ. <i>Kate was standing alone waiting for the answer. Jeff had left...</i> -рос. <i>Джефф ушел. А Кейт стояла в одиночестве, ожидая ответа.</i> - укр. <i>Джефф пішов. А Кейт стояла самотньо, чекаючи відповіді.</i></p>
---	---

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що є предметом синтаксису?
2. Охарактеризуйте різні точки зору на границі синтаксису як розділ мовознавства.
3. Дайте визначення словосполучення. Укажіть, у чому полягає проблемність питання.
4. Дайте визначення речення.
5. Чим відрізняється речення від словосполучення?
6. Яке Ваше відношення до виділення як самостійної одиниці простого та складного речення?
7. У чому полягає розходження двох підходів до розуміння структурного мінімуму речення?
8. Як співвідносяться семантичний синтаксис і лексична семантика в тексті перекладу?
9. Які значення називаються об'єктивними? суб'єктивними?
10. Що таке диктум?
11. Що називається модусом?
12. Доведіть, що поняття *пропозиція* співвідноситься із семантичним синтаксисом, орієнтованим на денотат.
13. Як співвідносяться поняття пропозиції з об'єктивним поняттям речення?
14. Яку роль грає пропозиція висловлення в перекладі?
15. Що становить структуру пропозиції?
16. Яке місце займають актанти в структуруванні перекладу?
17. Чи може актант мати значення суб'єкта дії?
18. Чи може пропозиція висловлення ВМ оформлятися непередикативною конструкцією в мові перекладу?
19. Що визначає відбір лексики, здатної заповнити позиції перекладу?
20. У чому сутність актуального членування речення?

21. Поясніть висловлення “Актуальне членування речення завжди бінарне”.
22. Дайте визначення реми та теми.
23. Які члени речення утворюють рему та тему?
24. Чи може тема та рема поєднувати декілька членів речення? Якщо так, то як це впливає на переклад висловлення?
25. Що називається висловленням?
26. Чи може одне і те ж висловлення по-різному перекладатися на іншу мову?
27. Як передається на мові перекладу модальність висловлення?

ТЕМА 9: ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ

ПЛАН

1. Визначення трансформації.
2. Типи трансформацій у перекладі.
 - 2.1. Перестановка.
 - 2.2. Заміна.
 - 2.2.1. Граматичні заміни.
 - 2.2.2. Лексичні заміни.
 - 2.2.3. Антонімічний переклад.
 - 2.2.4. Компенсація.
3. Додавання.
4. Опущення.

ЛІТЕРАТУРА

Бархударов Л. С. Язык и перевод.. - М.: Изд-во "Международные отношения", 1975. - С. 191 – 231.

Виноградов В. С. Введение в переводоведение. - М.: Изд-во ИОСО РАО, 2001. - С. 191 - 222.

Хоменко С. А., Цвєткова Е. Е., Басовец К. М. Основы теории и практики перевода научно-технического текста с английского языка на русский. - Минск: Изд. НТУ, 2004. - С.13 – 25; 80 – 93.

Алексеев И. С. Профессиональный тренинг переводчика. - С-Пб., 2003. - С. 86 - 96.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Трансформація, перестановка, заміна, компенсація, додавання, опущення, транслітерація, транскрипція, калькування, описовий переклад, наближений переклад, трансплантація.

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ

За визначенням, **трансформація** – один із методів породження вторинних мовних структур, який полягає в закономірній зміні основних моделей або ядерних структур (О. С. Ахманова).

Трансформація – символічно виражені морфо-синтаксичні відповідності між подібними реченнями та фразами, які виявляються у даному корпусі: xsy (x-ob-y) як запис для всіх реальних речень типу укр. *Ваня має друзів*, англ. *Mary has a book* і т.ін.

Трансформаційні правила - констатація співвідношення ядерної та похідної моделей, що є основою їхніх взаємних перетворень.

Переклад – процес трансформації тексту на одній мові в текст на іншій мові.

ТИПИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1. Перестановка.
2. Заміна.
3. Додавання.
4. Опущення.

1. Перестановка

Перестановка – вид перекладацької трансформації, що полягає в зміні порядку прямування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу.

Елементи перестановки

- 1) слова;
- 2) словосполучення;
- 3) частини складного речення;
- 4) речення в тексті (складному синтаксичному цілому).

Синтаксичні перестановки

1. <i>Інверсійний</i> порядок речення, викликаний перестановкою підмета.	англ. <i>Two urgent problems were solved.</i> укр. <i>Було вирішено дві гострі проблеми.</i>
2. <i>Прямий</i> порядок речення з фінальною постпозитивною обставиною (порівн. вживання англійських прислівників here (тут), only (лише), enough (достатньо), зумовлене синтаксичною структурою англійської мови і т. ін.).	англ. <i>But some question arise here.</i> – укр. <i>Але тут виникає питання.</i>

3. Вживання означення перед(після) присудка	англ. <i>The mentioned above is not, however, so important.</i> укр. <i>Однак згадане вище не є таким важливим.</i>
4. Перестановка самостійних речень, яка обумовлена термінальним планом ВМ.	Порівн. уживання форми Past Perfect у другому реченні зі значенням передування дії, позначеній в першому реченні: англ. <i>Are you going to the conference this week?- asked George. We had reached the cinema.</i> укр. <i>Ми підійшли до кінотеатру. - Ви збираєтесь на конференцію цього тижня? - запитав Джордж.</i>

2. Заміни

Заміна (субституція) – уживання однієї мовної одиниці замість іншої.

Заміна – метод спостереження за мовними фактами, що полягає в підставці різних мовних одиниць в однаковому оточенні для з'ясування їхнього співвідношення. Те ж, що **комутація**.

А. Граматичні заміни

Одиниці заміни	Приклади
1. Форма слова	Порівн.: форма мн. іменника в англійській мові заміняється формою однини в російській: овес – <i>oats</i> , картопля – <i>potatoes</i> і т. ін.
2. Частина мови	Порівн.: а) віддієслівні іменники в англійській мові – українська дієслівна форма: <i>whistles</i> – <i>свистіти</i> і т. ін.; б) форма прикметника – форма іменника: англ. <i>Australian prosperity</i> – укр. <i>процвітання Австралії</i> й т. ін.; в) форма прикметника в предикативній функції в англ. мові – дієслово в українській: <i>to be glad</i> – <i>радіти</i> і т. ін.

<p>3. Члени речення</p>	<p>Порівн.:</p> <p>а) при актуальному членуванні речення в англійській мові темою є підмет, ремою – група присудка або один із членів цієї групи, в українському перекладі – додаток: <i>I was offered another post</i> – Мені запропонували нову посаду й т. ін.;</p> <p>б) англійський підмет – український додаток: <i>The resolution declares...</i>-У резолюції сказано...</p>
<p>4. Речення</p> <p>а) просте - складне</p> <p>б) складне - просте</p> <p>в) головна частина - підрядна частина</p> <p>г) сурядність - підрядність (сполучникове речення - безсполучникове речення)</p>	<p>Порівн.:</p> <p>а) заміна простого речення складним: англ. <i>I like watching children playing.</i> – Люблю дивитися, як граються діти.</p> <p>б) заміна складного речення простим: англ. <i>It was so noisy that we couldn't hear anyone.</i> укр. <i>В галасі ми нікого не могли почути</i> й т. ін.;</p> <p>в) заміна головної частини підрядною англ. <i>While he was looking through the contract, the phone rang.</i> укр. <i>Він розглядав контракт, коли йому зателефонували.</i></p> <p>г) заміна сурядності підпорядкуванням: англ. <i>The chairman being late, they had to wait.</i> укр. <i>Оскільки голова затримувався, їм довелося чекати.</i></p>

Б. Лексичні заміни

Лексична заміна – це заміна лексичних одиниць (слів і лексикалізованих словосполучень) ВМ лексичними одиницями МП, які не є їхніми словниковими еквівалентами.

Види лексичних заміні

Найменування виду	Визначення	Причини заміни
Конкретизація	Заміна слова ВМ із загальним значенням словом МП із приватним значенням	<p>Розбіжність у структурі двох мов :</p> <p>а) відсутність у МП слова з таким же діапазоном значень, порівн.: англ. <i>thing</i> (узагальнене значення – річ, предмет, справа, факт і укр. конкретизоване <i>речі</i> (мн.), <i>багаж</i>: <i>His things were everywhere.</i> – <i>Його речі були розкидані всюди</i>;</p> <p>б) розбіжність у граматичних характеристиках (порівн. трансформацію українського іменника в англійське дієслово: укр. <i>візувати</i>(документ) - англ. <i>initial</i> – початковий;</p> <p>в) розходження в стилістичних особливостях: англ. <i>impose</i> (накладати) - укр. <i>нав'язувати</i> й т. ін.</p>
Генералізація	Заміна при перекладі слова із вузьким значенням одиницею з узагальненим значенням	англ. <i>purpose</i> – укр. <i>ціль</i> ; укр. <i>призначення</i> – англ. <i>appointment</i> ; англ. <i>deny</i> – заперечувати, укр. – <i>відмовлятися</i> ; англ. <i>department</i> – укр. <i>відділ, факультет, відомство, міністерство</i> й т. ін.
Розширення змісту	Заміна одного слова іншим, заснована на причинно-наслідкових відношеннях висловлення.	англ. <i>I am proud</i> – укр. <i>Я пишаюся</i> (<i>Я знаю їхні достоїнства, тому пишаюся ними</i>).

В. Антонімічний переклад

Антонімічний переклад – комплексна лексико-граматична заміна, сутність якої полягає в трансформації стверджувальної конструкції в негативну (або навпаки) і супроводжується заміною одного зі слів ВМ антонімом у МП.

Засоби вираження антонімічної заміни

Українська мова	1. Подвійне заперечення 2. Частка <i>не</i> перед антонімічною заміною з негативною семою 3. Антонімічна заміна частки <i>не</i> частками <i>тільки</i> , <i>як тільки</i> .	<i>Я не ненавиджу його.- Батько не забороняв (дозволяв) відвідувати клуб. Я тільки дома помітив (не помітив раніше), що мені дали не ту книгу.</i>
Англійська мова	1. Негативна частка при слові з негативною характеристикою, в перекладі – стверджувальне речення. 2. Прийменник <i>without</i> 3. Заміна частковозаперечної модальності загальнонегативною модальністю.	<i>You can't be serious. – Ви жартуєте. The light was cut off and we were without for several hours. – Світло вимкнули, і ми були в темряві декілька годин. Keep off the cage! – Не підходьте до клітки!</i>

Г. Компенсація

Компенсація – прийом перекладу, коли елементи тексту ВМ не мають еквівалентів у МП: *англ. The fact that the prices rocketed depresseded them a lot. – укр. Їх дуже засмутило те, що ціни різко зросли .*

Фактори, що спричиняють використання компенсації

1. Відсутність у МП засобів еквівалентного перекладу.
2. Можливість тільки неповного перекладу одиниці мови оригіналу.
3. Необхідність передати внутрілінгвістичну семантику, яка співвідноситься з мовою оригіналу, додатковими засобами.

4. Потреба в передачі діалектних особливостей.
5. Пошуки засобів для передачі індивідуальних особливостей мовлення.
6. Відсутність у МП слів, які збігалися б за референціальним значенням зі словами ВМ.
7. Розходження мовних відповідностей у прагматичному значенні.

Примітка

Досить часто компенсація заповнює втрату стилістичної інформації іншими засобами мови. Еквівалентність перекладу виявляється не на рівні слів, а на рівні всього речення в цілому, порівн.:

англ. *They couldn't help laughing at his accent, "he do" and "they does"*.

укр. *Не можна було не посміхнутися, почувши його акцент та висловлення типу «хочить» та «хотять».*

3. Додавання

Додавання – лексичні збільшення, обумовлені формальною невизначеністю семантичних компонентів словосполучення у ВМ.

В основі додавання лежать комплетивні відношення між елементами верифікованого дієслівного словосполучення. Невипадково, лексичний еліпсис у ВМ стосовно перекладу З. Харрис назвав доречними словами:

англ. *The Head proposed a meeting to discuss the most urgent issues.* -

укр. *Завідувач запропонував провести збори, щоб обговорити найбільш гострі проблеми.*

4. Опущення

Опущення – 1) відсутність якого-небудь із членів речення, що сприймається як нульове його вираження; 2) пропуск, втрата.

Опущення в перекладі – це еліпсис семантично-надлишкових слів, порівн.: англ. *This is an important remark to make.* -

укр. *Це - важливе зауваження.*

Мета опущення:

1. Усунення надмірності.
2. Прагнення уникнути явищ, не властивих мові перекладу (порівн. парні синоніми в англійській мові, не властиві українській та російській мовам: англ. *Just and equitable treatment.* - укр. *Справедливе відношення.*
3. Намір уникнути стилістичного навантаження (порівн. технічні та наукові тексти).
4. Можливість здійснювати компресію тексту з метою усунути його надмірне “роздування”.
5. Прагнення до максимальної конкретності.

Перекладацькі трансформації рідко вживаються роздільно, сполучаючись, як правило, один з одним.

Структурні особливості трансформації в перекладі

Структурні трансформації – один із методів породження вторинних мовних структур, який полягає в повному або частковому транспонуванні форми слова однієї мови в систему іншої.

Види структурних трансформацій у перекладі

1. **Транскрипція** – спеціальний спосіб запису перекладного тексту, заснований на строгій відповідності між буквами письма ВМ та звуками МП, порівн. англо – український переклад:

[*metrəpɒlɪtən*] - метрополітен;

[*sten*] - *стен*;

[*faɪl*] - *файл*;

[*ˈɪntəvjuː*] - *інтерв'ю*;

2. **Транслітерація** - передача тексту, написаного за допомогою алфавітної системи вихідної мови засобами алфавітної системи мови – перекладу, порівн. англо-український переклад:

dessert - *десерт*;

detective - *детектив*;

ideal – *ідеал*;

prize - *приз*;

final – *фінал*.

3. **Калькування** – утворення нових слів або введення в мову перекладу нових способів словотвору шляхом запозичення словотвірних моделей мови оригіналу.

Калька – запозичення шляхом буквеного перекладу слів або зворотів у мові по складовим їхнім частинам, порівн.:

англ. *subside* – укр. *субсидія*;

англ. *suburb* – укр. *пригород*;

англ. *submarine* – укр. *субмарина*;

англ. *typical* - укр. *типовий*;

англ. *unfortunate* - укр. *нещасний*.

4. **Описовий переклад** – переклад слова з однієї мови на іншу, здійснюваний за допомогою лексикалізованого сполучення, порівн. англо – український переклад:

navy - *військово-морський флот*;

oblige - *робити ласку*;

one-way - *однобічний рух*;
opera - *оперний театр*;
tracker - *програма для обробки аудіо-треків*.

5. **Наближений** переклад (переклад за аналогією) – підбір найближчої за значенням відповідності в мові перекладу для лексичної одиниці іноземної мови, яка не має у перекладній мові еквівалентних відповідностей, порівн. англо-український переклад:

inspect - *уважно оглядати*;
institution - *навчальний заклад*;
penetrate - *проникати усередину*;
доцент - *assistant professor*.

6. **Трансплантація** (іншомовні вислови) – перенос слів і висловів у текст перекладу в іноземному написанні для надання тексту автентичності, порівн.: *Windows* – *це програма, що робить Ваш ПК легким у користуванні*.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Дайте визначення перестановки як виду перекладацької трансформації.
2. Які різновиди елементів мови можуть бути піддані перестановці в процесі перекладу?
3. У якому зі співвідносних у ланцюжку перекладу мов - у мові оригіналу чи в мові перекладу має місце явище перестановки?
4. Чим викликана перестановка слів у перекладі з англійської мови на українську?
5. Чим відрізняється порядок слів в українській, російській і англійській мовах?
6. У якому випадку порядок слів в українській, російській і англійській мовах збігається?
7. Чи може при прямому порядку слів в українській мові як рема виступати підмет?
8. Чи можливі заміни при перекладі?
9. Які одиниці мови можуть бути піддані заміні?
10. Чи можуть при перекладі замінятися форми слова (форми числа іменників, форми часу дієслова й т. ін.)?
11. Чи можлива заміна однієї частини мови оригіналу іншою частиною мови перекладу?
12. До якого виду трансформації відноситься прономіналізація?
13. Які заміни можуть уживатися в англійській мові замість присвійного прикметника?

14. Чи може мінятися прямий порядок слів в англійській мові при комунікативному членуванні?

15. У якому випадку при перекладі з англійської мови на українську мову підмет заміняється обставиною?

16. Укажіть, який вид трансформації має місце при перекладі з російської мови на українську?

рос. *Посля обеда у них был долгий задушевный разговор.* -

укр. *Після обіду вони довго задушевно розмовляли?*

17. Чи можлива заміна при перекладі складного речення простим?

18. Які заміни синтаксичної структури можливі при перекладі з англійської мови на українську?

19. Який характер носять лексичні заміни при перекладі?

20. Як пояснити можливість використання при перекладі нееквівалентних лексичних замін?

21. Які фактори обумовлюють відсутність лексичної еквівалентності в перекладі?

22. За допомогою яких засобів здійснюється антонімічний переклад?

23. Якими причинами викликається додавання при перекладі?

24. Які фактори обумовлюють опущення слів?

25. Якому явищу трансформації при перекладі відповідає компресія тексту?

ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА. КЛАСИФІКАЦІЯ НАПРЯМКІВ У РОЗВИТКУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Завдання 1. Укажіть задачі теорії перекладу.

1. Визначення послідовності дій у процесі перекладу.
2. Вивчення закономірностей перекладацької діяльності.
3. Узагальнення міжмовних перекладацьких відповідностей в сфері фонетики, словотвору, лексикології, морфології та синтаксису.
4. Обґрунтування можливості врахування жанрової своєрідності матеріалу.
5. Необхідність відбиття службової внутрішньомовної інформації („пусті” граматичні категорії).
6. Доцільність передачі реального змісту мовного знака.
7. Вирішення питання про включення в поняття еквівалентності перекладу інформації стилістичного та емоційно-експресивного характеру.

Завдання 2. Що є предметом перекладу?

1. Процес перекладу.
2. Закономірності діяльності перекладача.
3. Оригінальні тексти.
4. Перекладні тексти.

Завдання 3. Визначите розділи теорії перекладу:

- 1) загальна теорія перекладу;
- 2) приватні теорії перекладу;
- 3) спеціальні теорії перекладу;
- 4) історія практики перекладу;
- 5) історія теорії перекладу;
- 6) критика перекладу;
- 7) теорія машинного перекладу;
- 8) методика викладання перекладу.

Завдання 4. Чи перебуває визначення теорії перекладу як „системи узагальнень, застосовуваних до перекладу різних видів матеріалу з різних мов на різні мови” (А. В. Федоров) у відповідності з розумінням загальної теорії перекладу, яка ставить універсальні закономірності перекладу в залежність від жанру перекладного тексту?

1. Так, тому що поняття загальної теорії припускає виявлення загальних закономірностей перекладу відповідно до конкретних текстів.
2. Так, тому що поняття загального виключає специфіку часткового.
3. Ні, тому що жанрові різновиди текстів не релевантні загальним закономірностям перекладацької діяльності.

Завдання 5. Чи треба критику перекладу розглядати як різновид розділів перекладознавства?

1. Так, тому що критика перекладу має у своєму розпорядженні свою методологію.
2. Так, тому що критика перекладу дає оцінку якості перекладу.
3. Так, тому що критика перекладу визначає значення перекладу для культури мови перекладу.
4. Ні, тому що критика перекладу - один з різновидів дослідницької діяльності взагалі.
5. Ні, тому що критика перекладу здебільшого пов'язана з художніми творами.

Завдання 6. Чи є теорія машинного перекладу різновидом загальної теорії перекладу?

1. Так, тому що на основі теорії машинного перекладу робляться спроби змоделювати процес перекладу.
2. Так, тому що ціль машинного перекладу - формалізувати семантичні відповідності різних мов.
3. Ні, тому що машинний переклад моделює процес природного перекладу на основі спеціального коду.
4. Ні, тому що машинний переклад - це застосування досягнень прикладних наук до теорії перекладу.
5. Ні, тому що теорія машинного перекладу опирається на дані таких наук, як інформатика, кібернетика, математика, семантика й т. ін.

Завдання 7. Чи можна до загальної теорії перекладу віднести практикологію перекладу, що ґрунтується на соціології перекладу (див. О. Попович)?

1. Так, тому що теорія перекладу - соціальна наука.
2. Так, тому що переклад припускає редакційну роботу з текстом.
3. Так, тому що практикологія перекладу розробляє методологію критики перекладу.
4. Ні, тому що теорія перекладу асоціативно пов'язана із соціологією, тобто не виключає диференціації їхнього предмета дослідження, цілей, завдань і методів.

5. Ні, тому що редакційна робота - це зовнішній погляд на виконаний переклад.

6. Ні, тому що поняття практикології зв'язане з практикою, а не теорією перекладу.

7. Ні, тому що практикологія перекладу асоціюється з мовною діяльністю.

Завдання 8. Як зв'язана методика викладання перекладу та дидактика перекладу з теорією перекладу?

1. Методика викладання перекладу та дидактика перекладу розробляють питання оптимальних методів навчання перекладу з однієї мови на іншу, складання відповідних навчальних посібників і забезпечують рішення прагматичних завдань перекладу.

2. Методика підготовки перекладачів - окрема лінгвістична дисципліна (порівн.: методика викладання російської мови, методика викладання англійської мови й т. ін.)

3. Дидактика перекладу, що включає в себе питання методології перекладу, виявляє метонімічні зв'язки з поняттям теорії перекладу.

4. Зв'язок методики викладання перекладу з теорією перекладу відбиває міждисциплінарний підхід до зв'язків перекладазнавства.

Завдання 9. Які напрямки характеризують розвиток теорії перекладу?

- 1) лінгвістичне;
- 2) літературознавче;
- 3) машинне;
- 4) інженерне;
- 6) прикладне;
- 7) філологічне;
- 8) аксіологічне.

Завдання 10. Чим відрізняється поняття перекладу та двомовної комунікації?

1. Наявністю / відсутністю посередника.

2. Цільовою настановою - спрямованістю / неспрямованістю на передачу інформації.

3. Характером сприйняття іншомовного тексту - за допомогою перекладу аж до максимального редагування тексту шляхом автоматичного перемикавання на іншу мову.

4. Приналежністю до однієї з форм двомовної комунікації.

5. Формами мовного спілкування - опосередковане / неопосередковане спілкування, переписка, телефонна розмова без перекладача.

Завдання 11. Чи всяка заміна тексту на одній мові текстом на іншій мові є перекладом?

1. Так, тому що текст ВМ містить завжди дещо таке, що є й у тексті МП.
2. Так, тому що переклад, здійснюваний на рівні речення (групи речень) усуває розбіжність між одиницями різних мов у плані змісту.
3. Так, тому що при перекладі відбувається заміна не окремих слів, а цілого речення, що забезпечує його ідентичність реченню ВМ.
4. Так, тому що значення різних мов збігаються набагато більше, ніж розходяться: реальна дійсність, відбита в мові, має більше загальних рис, чим розходжень.
5. Ні, тому що процес перекладу здійснюється не довільно, а за певними правилами, а отже, процес перекладу строго регламентований.
6. Ні, тому що переклад проходить у строго визначених рамках, при виході за які губиться підстава говорити про переклад.
6. Ні, тому що текст ВМ та МП повинен містити інваріант, границі якого можна визначити тільки в порядку першого наближення, тобто далеко не однозначно.
7. Ні, тому що не завжди ситуація, описувана в тексті ВМ, присутня у до-свіді мовного колективу МП.
8. Ні, тому що при міжмовному перетворенні можливі семантичні втрати.

Завдання 12. Установіть відповідність між дефініціями перекладу та відповідних термінів.

А. Переклад, що являє собою передачу даного змісту засобами іншої природної мови.

Б. Переклад, що становить передачу змісту з однієї мови на іншу мову невербальними засобами.

В. Переклад, що являє собою передачу даного змісту з однієї мови на іншу вербальними засобами.

- 1) інтервербальний переклад;
- 2) інтерлінгвістичний переклад;
- 3) інтерсеміотичний переклад.

А: 1; А: 2; А: 3;

Б: 1; Б: 2; Б: 3;

В: 1; В: 2; В: 3.

Завдання 13. Підберіть синоніми до терміна *інтервербальний*.

- 1) інтерлінгвістичний;
- 2) інтерсеміотичний переклад;
- 3) інтравербальний переклад;

- 4) інтралінгвістичний переклад;
- 5) машинний переклад.

Завдання 14. Що є підставою виділення інтерсеміотичного перекладу та машинного перекладу?

- 1) ступінь еквівалентності;
- 2) засоби перекладу;
- 3) функціональне призначення.

Завдання 15. Допишіть синонімічні терміни до найменувань видів перекладу: *дослівний і вільний*.

Тема 2. ПРОБЛЕМА ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ В ПЕРЕКЛАДІ

Завдання 1. Чи є тотожними терміни *еквівалентність* і *адекватність* у перекладі?

1. Так, тому що терміни *еквівалентність* і *адекватність* передбачають функціонально-семантичну тотожність елементів ВМ та МП.

2. Так, тому що обидва терміни як диференціальну ознаку включають збіг комунікативної інформації.

3. Так, тому що поняття *еквівалентності* та *адекватності* допускають відносну рівність зіставлень.

4. Ні, тому що поняття *адекватний* має диференціальну ознаку „відповідний”, що вказує на його асоціативні зв’язки (порівн. метонімія).

5. Ні, тому що в основі терміна *адекватний* лежить лат. *adaequatus*, що позначає *привіряний* (а не *рівний*).

Завдання 2. Визначте цілі перекладу.

1. Збереження змісту тексту ВМ у мові перекладу.
2. Функціональна еквівалентність.
3. Передача при перекладі стилістичних особливостей тексту.
4. Збереження в перекладі комунікативної спрямованості тексту.
5. Відтворення художньої цінності тексту.
6. Підготовка тексту для сприйняття.

Завдання 3. Від чого залежить ступінь зближення перекладу з оригіналом?

- 1) майстерності перекладача;
- 2) генетичної та морфологічної характеристики мов, які зіставляють;

- 3) культурологічного фактора;
- 4) епохи перекладу;
- 5) способу перекладу;
- 6) жанрових особливостей тексту;
- 7) темпорального фактора;
- 8) фазового зрушення;
- 9) форми перекладу;
- 10) особливостей умов перекладу;
- 11) ступеня володіння МП.

Завдання 4. До яких наслідків веде перебільшення ролі комунікативно-функціонального фактора в перекладі?

- 1) нечіткості сприйняття інформації, що міститься в тексті;
- 2) розмиванню значеннєвої сторони перекладного тексту;
- 3) перенесенню акценту на комунікативну функцію;
- 4) акцентуванню умов комунікації;
- 5) заміщенню предмета перекладу реакцією на нього (порівн. перлокуція).

Завдання 5. Що варто розуміти під синфазністю синхронного перекладу?

- 1) запізнювання перекладача;
- 2) фазове зрушення;
- 3) обов'язковість темпорального обмеження (одночасність породження перекладного мовлення та сприйняття);
- 4) відсутність високого ступеня еквівалентності.

Завдання 6. Чи можливо поставити знак рівності між послідовним перекладом і абзацно-фразовим перекладом?

1. Так, тому що переклад може відбуватися поабзацно.
2. Так, тому що частина (абзац) тексту, що перекладається, може бути рівна нулю.
3. Так, тому що поняття фрази може поширюватися і на синтаксис.
4. Ні, тому що фраза в системі фонетичного членування мовлення - фонетична одиниця, яка може не співпадати з реченням.

Завдання 7. Які фактори визначають високий ступінь еквівалентності перекладу публіцистичних текстів?

- 1) наявність кліше;
- 2) уживання газетних штампів;
- 3) використання стереотипних фраз;
- 4) звертання до політичної термінології;

- 5) відбиття соціальних реалій;
- 6) включення в публіцистичний текст просторічних та жаргонних слів.

Завдання 8. Як у публіцистичних текстах переводяться на іншу мову просторічні слова та вислови?

- 1) дослівно;
- 2) шляхом використання лексикографічних відповідностей;
- 3) методом корегування стилю оригіналу під публіцистичний стиль;
- 4) моделюванням трансформацій рема-тематичного характеру;

Завдання 9. Чому публіцистичні переклади часто виявляються багатословніше оригіналу?

1. Письмова форма газетних і журнальних статей не має часових обмежень, властивих усному перекладу.
2. Послідовний переклад не виключає докладності пояснювальних експлікацій.
3. Переклад здійснюється шляхом рема-тематичних трансформацій.
4. Розходження в журнально-газетному стилі ВМ та МП може приводити до помітного збільшення словного корпусу перекладу.

Завдання 10. Як уникнути різночитання в перекладі терміна?

1. Використовувати в тексті перекладу тільки загальнозживані терміни.
2. Якщо немає перешкод, перекладати термін дослівно.
3. Транскрибувати термін.
4. Представляти термін описово.

Завдання 11. Чим викликається зниження еквівалентності в перекладі спеціальних найменувань?

- 1) описовим трактуванням термінів;
- 2) неточністю інтерпретації спеціального поняття.
- 3) помилками в термінотворчості;
- 4) використанням синонімічних термінів;
- 5) граматичними трансформаціями;
- 6) дослівним перекладом;
- 7) прагматичними вимогами до перекладу.

Завдання 12. Як Ви ставитесь до необхідності постановки проблеми термінотворчості при перекладі?

1. Позитивно, тому що зіставляються мови, які можуть бути предметом дослідження різних лінгвістичних шкіл.

2. Схвально, тому що обсяг відбиваного в терміні поняття в умовах співіснування та боротьби різних наукових напрямків при перекладі може бути різним.

3. Позитивно, тому що в деяких країнах (наприклад, у Росії) створені комісії з термінотворчості (врегулюванню термінотворення) на державному рівні, робота яких дала позитивний результат.

4. Негативно, тому що мова має не індивідуальний характер, а становить соціальне явище.

5. Негативно, тому що індивідуальна термінотворчість веде до виникнення термінів-синонімів, що суперечить розумінню термінів як точного позначення понять.

Завдання 13. Назвіть особливі прикмети, що впливають на ступінь еквівалентності художнього перекладу його оригіналу.

1. Оригінал і переклад художнього тексту розрізняються характером його осмислення носіями мови.

2. Переклад відрізняється від оригіналу художнього твору соціальним значенням.

3. Репутація відповідності оригіналу художнього тексту і його перекладу обумовлена характером культурологічного середовища.

4. Відносна еквівалентність художнього перекладу визначає особистість перекладача.

5. Зниження ступеня еквівалентності художнього перекладу ставиться в залежність від різносистемності мов.

Завдання 14. У чому виявляється індивідуальність перекладача художнього тексту?

- 1) своєрідності сприйняття оригіналу перекладачем;
- 2) таланті перекладача;
- 3) своєрідності відбору мовних засобів;
- 4) знанні мови перекладу.

Завдання 15. Чи впливають індивідуальні риси перекладача на авторський стиль оригіналу?

1. Впливають, тому що переклад і оригінал - це насамперед спільність інформації, що міститься в них, на відбиття якої постійно спрямована робота перекладача.

2. Впливають, тому що перекладач прагне до максимального зближення перекладу з оригіналом.

3. Впливають, тому що в перекладі знаходить втілення своєрідність сприйняття оригіналу перекладачем.

4. Не впливають, тому що риси, обумовлені індивідуальністю перекладача, не зв'язані безпосередньо з текстом оригіналу.

5. Не впливають, тому що авторські особливості перекладу небажані, хоч і неминучі.

6. Не впливають, тому що індивідуальні риси перекладача не припускають співвіднесеності з авторським стилем.

7. Не впливають, тому що індивідуальні риси перекладача - це елементи стилю перекладу.

Тема 3. МОДЕЛІ ПЕРЕКЛАДУ

Завдання 1. Чи можливо застосувати моделі письмового перекладу до синхронного перекладу?

1. Так, тому що в процесах письмового та усного перекладу є значний загальний знаменник, семантично втілюваний в узагальнюючому терміні *translation*.

2. Так, тому що й усний, і письмовий переклад являють собою міжмовну трансформацію.

3. Так, моделі письмового перекладу можуть бути застосовані до моделей синхронного перекладу, хоча й різною мірою.

4. Так, тому що можливо використання письмового варіанта синхронного перекладу.

5. Так, тому що письмовий і синхронний переклад характеризується дихотомією - переклад як процес і переклад як результат.

6. Так, тому що синхронний переклад може бути представлений у вигляді магнітного запису, який при необхідності транспонується в письмовий текст.

7. Ні, тому що синхронний переклад має специфічні особливості - одноратність усного повідомлення вихідною мовою, часове обмеження.

Завдання 2. Які характеристики синхронного перекладу втрачаються при транскрипції магнітного запису?

- 1) імплікативна семантика;
- 2) інтонація;
- 3) ритм;
- 4) моносемія усного вживання.

Завдання 3. Чому синхронний переклад варто розглядати як процес?

1. Синхронний переклад у природному виді представляє діяльність перекладача.
2. Синхронний переклад - сприйнятий органами почуттів акустичний лінійний ряд, що має тимчасову протяжність.
3. Одна із ознак синхронного перекладу – протяжність в часі.
4. При синхронному перекладі спілкування носить опосередкований характер - через діяльність перекладача.

Завдання 4. Укажіть перекладні універсалиї, властиві синхронному перекладу.

- 1) поняття еквівалентності;
- 2) поняття інваріантності;
- 3) інтерпретація текстів перекладу як мовленнєвих утворень;
- 4) наявність ознак принципового перекладу;
- 5) варіантність текстів на МП;
- 6) визнання як домінанти при перекладі функціонального селектора;
- 7) поняття синфазності перекладу.

Завдання 5. Яким чином перекладач здійснює функцію посередньої ланки між відправником і одержувачем?

1. Перекладач, будучи учасником процесу комунікації, поперемінно виступає то в ролі відправника повідомлення, то в ролі одержувача повідомлення;
2. Перекладач здійснює процес перекладу одночасно зі сприйняттям повідомлення.

Завдання 6. За рахунок чого досягається одночасність сприйняття та породження мовлення синхроністом?

- 1) скорочення повідомлення;
- 2) більш швидкого промовлення свого тексту в порівнянні з промовленням тексту оригіналу;
- 3) довільного (недослівного) оформлення інформації засобами МП;
- 4) використання пауз.

Завдання 7. Які фактори руйнують сумніви в синхронності перекладу та мовлення оратора?

1. Синхронні результати аналізу запису та синхронного зрізу мовлення оратора та перекладача на двоканальному магнітофоні.
2. Точні виміри тривалості кожного мовного відрізка та кожної паузи з метою об'єктивної інтерпретації пауз.

3. Вибірковість носіїв мови в сприйнятті перерви як паузи.
4. Прив'язаність паузи до фонотактичних характеристик мовлення (порівн. наявність трьох пауз у слові *стандарт* – після *с, н, т*).
5. Змінний характер фразового зрушення.

Завдання 8. Чому наявність фазового зрушення не руйнує уявлення про синхронізацію перекладу?

1. Синхронність, яку розуміють як одночасність, не залежить від комбінації співвідношення *мовлення - пауза*.
2. Синхронність перекладу не змінюється при зміні темпу мовлення оратора: діє тенденція до збереження середнього темпу мовлення перекладача.
3. Відставання перекладу або повідомлення на ВМ від МП – це відставання на відрізок часу, необхідний для осмислення повідомлення та вироблення внутрішньої програми висловлення.
4. Фазове зрушення не є постійною величиною.
5. Переклад відрізняється відносною синхронністю.
6. Відрізки МП завжди відстають від відповідних за змістом відрізків ВМ.
7. Сприйняття повідомлення ВМ проходить одночасно з породженням мовлення на МП.

9. Фазове зрушення не сприймається як показник асинхронності перекладу, якщо ввести в поняття асинхронності перекладу певні допущення - елемент сприйняття розглядати як такий, що випереджає власне переклад.

Завдання 9. Визначте риси відмінності синхронного перекладу від інших видів перекладу (письмового та усного).

- 1) одночасність процесу сприйняття та породження мовлення;
- 2) необхідність здійснювати переклад ще до закінчення сприйняття висловлення на ВМ;
- 3) обмеження обсягу переробки інформації короткочасністю пам'яті;
- 4) заданість темпу синхронного перекладу зовнішніми факторами;
- 5) спонтанність мовлення перекладача - синхронність в умовах зачитування вихідного тексту.

Завдання 10. У якому співвідношенні може перебувати звучання мовлення оратора та мовлення перекладача?

- 1) мовлення оратора - пауза перекладача;
- 2) мовлення оратора – мовлення перекладача;
- 3) пауза в мовленні оратора - мовлення перекладача;
- 4) пауза в мовленні оратора - пауза в мовленні перекладача.

Завдання 11. Що варто розуміти під внутрішнім програмуванням перекладу?

1. Вироблення внутрішньої настанови на переклад мовного висловлення.
2. Конструювання плану перекладу.
3. Неусвідомлена побудова „деякої схеми, на основі якої надалі породжується мовне висловлення” (О. О. Леонтьєв).

Завдання 12. Яким чином перекладач компенсує дефіцит часу?

- 1) більш високим темпом перекладу;
- 2) спонтанним породженням мовного повідомлення - без врахування членування тексту ВМ;
- 3) виходом за межі звучання тексту ВМ.

Завдання 13. Укажіть синонімічні терміни.

- 1) перекодування;
- 2) послівний переклад;
- 3) інтерпретація;
- 4) трансляція (фр. translation);
- 5) версія (англ. *version*).

- 1 : 2; 1 : 3; 1 : 4; 1 : 5;
2 : 3; 2 : 4; 2 : 5;
3 : 4; 3 : 5;
4 : 5.

Завдання 14. Чому синхронний переклад відповідає комунікативній моделі перекладу?

1. Синхронний переклад є двомовною комунікацією.
2. При значній специфіці синхронного перекладу врахування тільки фізичних даних виявляється недостатнім для пояснення процесу перекладу - необхідно враховувати значеннєвий інваріант, що є основою комунікативної моделі перекладу.
3. У синхронному перекладі через темпоральне зрушення практично нездійсненним є вибір оптимального варіанта шляхом перебору декількох можливих варіантів - переклад здійснюється з орієнтацією на значеннєвий інваріант, що відповідає комунікативній установці висловлення.
4. Синхронний переклад - це форма усного спілкування, обмеженого темпоральними рамками мовлення оратора.

Завдання 15. Чи справедливо ствердження, що в основі комунікативної моделі синхронного перекладу лежить розуміння мови як коду?

1. Так, тому що схема перекладу ґрунтується на положеннях теорії зв'язку.
2. Так, тому що процес перекладу складається з повідомлення, відправника, одержувача, коду (мова) та каналу зв'язку (усне мовлення з урахуванням її жанрових характеристик).
3. Ні, тому що перекладач повинен вибирати оптимальний варіант перекладу.
4. Ні, тому що перекладач вважається учасником процесу комунікації, який виконує функцію одержувача та відправника інформації.
5. Ні, тому що не тільки семантика, але й ситуація та прагматика становлять предмет перекладу.

Тема 4. ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕМАНТИКИ СЛОВА

Завдання 1. Чи є визначення слова як „єдності членороздільного звуку та значення” (О. О. Потебня) самодостатнім?

1. Так, тому що визначення підкреслює симбіоз двох сторін слова - звукової та семантичної.
2. Так, тому що визначення акцентує увагу на знаковій сутності слова.
3. Так, тому що мова йде про одиницю природної людської мови (порівн. ознаку членороздільності звуку, не властиву „мові тварин”).
4. Ні, тому що дане визначення не має релевантних ознак.
5. Ні, тому що дане визначення не дозволяє відмежувати слово від інших одиниць мови.

Завдання 2. Чи є задовільним визначення слова як „знака, символу, яким думка користується для полегшення своєї роботи” так само, як математика користується своїми символами для тих же цілей (Д. М. Кудрявський)?

1. Так, тому що дане визначення вказує на знаковий характер слова.
2. Так, тому що у визначенні виділяється семасіологічна функція слова.
3. Так, тому що дефініція приписує слову інтелектуальну функцію.
4. Ні, тому що у визначенні проводиться паралель між знаками комунікативної системи мови й операціональними знаками.
5. Ні, тому що визначення припускає можливість функціонування мови без зв'язку з мисленням.

Завдання 3. Укажіть диференціальні ознаки слова у визначенні В. О. Лоя: „Слово - це оформлена відповідно до норм даної мови, неподільна на менші подібні єдності основна мовна одиниця, що складається зі звуків або сполучення звуків і є узагальненим позначенням предметів та явищ дійсності, у тому числі й психічної діяльності людини”.

- 1) узуальний характер слова;
- 2) оформленість;
- 3) недискретність;
- 4) наявність плану вираження;
- 5) наявність плану змісту;
- 6) співвіднесеність із поняттям (сигніфікативне значення);
- 7) денотативне значення;
- 8) відображення психофізіологічної діяльності людини.
- 9) інваріантне значення;
- 10) багатозначність.

Завдання 4. Чому наголос як фонетичний критерій не є диференціальним показником границі слова?

1. Алгоритм *один наголос – одне слово* не має універсального характеру.
2. При наявності проклітик і енклітик наголосом може поєднуватися кілька слів.
3. Є слова, що не мають наголосу.
4. Деякі слова мають кілька наголосів.
5. Наголос виконує диференціальну функцію у вузькому колі слів (порівн. омографи).
6. Наголос, який визначається як виділення складу в слові, відноситься до фонетичних одиниць, а не значенневих.

Завдання 5. Чому делімітативна функція звуків не є релевантним показником границі слова?

1. Акустичні властивості звуків не завжди релевантні делімітативній функції.
2. Багато звуків не здатні вказувати на кінець / початок слова.
3. Звукові зміни, пов'язані з границею слова, не завжди облігаторні.

Завдання 6. До яких висновків приводить ствердження про знаковий характер відношень між двома сторонами слова - планом змісту та планом вираження?

1. Слово має субстанціональну природу.
2. Лексична одиниця носить двосторонній характер.

3. Слово властива подвійна природа детермінованості його змісту - зовнішня (предметна співвіднесеність) і внутрішня - будова мови.
4. Слово має морфологічну оформленість.
5. Функціонування слова повинне вивчатися з обов'язковим врахуванням його двосторонньої сутності.
6. Слово виступає як одиниця номінації.
7. Слово є структурним елементом будови даної мови.

Завдання 7. Що сприяло виділенню в другій половині ХІХ в. семасіології як розділу мовознавства?

1. Виділення в слові плану змісту й плану вираження.
2. Розмежування в семантичній структурі слова двох сторін - субстанції змісту та субстанції вираження.
3. Виділення в слові двох видів значень - лексичного та граматичного.
4. Визначення сфери функціонування семасіології як лінгвістичної науки.
5. Відмежування науки про лексичне значення слова від інших наук - риторики, поезики, стилістики, етимології.
6. Особлива увага до семантики слова.

Завдання 8. Чи раціонально розчленування слова на три структури - *фонологічне слово, морфологічне слово, семантичне слово*?

1. Так, тому що в слові виділяються три аспекти - фонологічний, морфологічний, семантичний.
2. Так, тому що розчленування слова на три аспекти його структурної організації дозволило зробити його предметом вивчення трьох лінгвістичних дисциплін - фонології, морфології, семасіології.
3. Ні, тому що різні аспекти слова перетинаються один з одним.
4. Ні, тому що розчленування слова не сприяло вивченню внутрішньої організації лексики.
5. Ні, тому що розподіл структури слова між різними лінгвістичними дисциплінами перешкоджає визначенню місця лексикології в членуванні мови на рівні.
6. Ні, тому що членування слова на *фонологічне слово, морфологічне слово, семантичне слово* було штучним, чисто анатомічним препаруванням слова.

Завдання 9. Укажіть ознаки слова, що відрізняють його від морфем.

1. Слово виконує не тільки перцептивну та сигніфікативну функцію, але й функцію номінації.
2. Слово на відміну від морфем існує у двох модифікаціях - як віртуальний полісемантичний знак і як актуальний однофункціональний знак у мовному спілкуванні.

3. На відміну від морфеми, що сполучає кілька значень (порівн. морфему *-а* в українській мові), полісемантичної як у парадигматиці, так і в синтагматиці, полісемія властива слову тільки в парадигматиці.

4. Синтагматика знімає полісемію словесного знака.

Завдання 10. Із яких елементів значення складається значеннєвий зміст словесних знаків?

- 1) абсолютне значення;
- 2) відносне значення;
- 3) парадигматичне значення;
- 4) синтагматичне значення;
- 5) загальний семантичний множник;
- 6) диференціальне значення;
- 7) внутрісистемна значущість;
- 8) семантичні збільшення;
- 9) номінативна функція;
- 10) синтагматична валентність слова;
- 11) знакове значення;
- 12) значущість;
- 13) зміст;
- 14) полісемія.

Завдання 11. Які асоціації викликає транспозиція системного значення на вісь комбінування словесних знаків?

- 1) уявлення про парадигматику;
- 2) уявлення про синтагматику;
- 3) поняття відносної величини значення;
- 4) зв'язок зі значущістю;
- 5) взаємодія на осі відбору.

Завдання 12. Чи дозволяє критерій непроникності слова однозначно визначити його границі?

1. Так, тому що непроникність свідчить про відсутність підстави для словесної делімітації.

2. Так, тому що непроникність - відбиття недискретного характеру слова.

3. Так, тому що непроникність - показник фіксованого порядку морфем.

4. Так, тому що морфеми на відміну від слів не можуть поширюватися службовими словами.

5. Ні, тому що критерій непроникності опирається на неформальне допущення: послідовність елементів із вставкою відрізняється значенням тільки цієї вставки (порівн. питання дитячої гри: *На бал коні (на балконі) ходять?*).

6. Ні, тому що вставки дозволяють відрізнити тільки префікс від прийменників.

7. Ні, тому що деякі складні слова характеризуються рухливістю складу своїх частин (рос. *домоуправ* і *управдом*).

8. Ні, тому що деякі сполучення слів мають твердий порядок своїх компонентів (порівн. колір *хакі*, плаття *кльош* і т. ін.).

Завдання 13. Укажіть, які з перерахованих варіантів слова відносяться до сфери лексикології.

- 1) лексико-семантичні варіанти;
- 1) семантичні варіанти;
- 2) морфологічні варіанти;
- 3) стилістичні варіанти;
- 4) діалектні варіанти;
- 5) соціальні варіанти;
- 6) етимологічні варіанти;
- 7) фонетичні варіанти;
- 8) морфонологічні варіанти.

Завдання 14. Співвіднесіть призначення слова в системі мови із зіставленою йому функцією.

Призначення слова:

- 1) передача інформації;
- 2) зберігання інформації;
- 3) формування інформації;
- 4) образне відбиття дійсності.

Найменування функцій:

- а) комунікативна функція;
- б) інтелектуальна (розумова) функція;
- в) меморативна функція;
- г) естетична функція.

1:а; 1:б; 1:в; 1:м;

2:а; 2:б; 2:в; 2:м;

3:а; 3:б; 3:в; 3:м;

4:а; 4:б; 4:в; 4:м.

Завдання 15. У чому сутність системного підходу до визначення значеннєвої структури слова?

- 1) урахування синтагматичного розгортання полісемантичного слова;
- 2) виявлення парадигматичних зв'язків;

- 3) аналіз інваріантних зв'язків;
- 4) обґрунтування екстралінгвістичних співвідношень;
- 5) визначення зв'язку з формальними показниками;
- 6) виявлення зв'язку з десигнатом.

Тема 5. СЛОВО В ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ. ІНФОРМАТИВНИЙ ОБ'ЄМ СЛОВА

Завдання 1. Що є інваріантною основою в перекладі слова?

- 1) лексичне значення порівнюваних слів;
- 2) загальний комплекс семантичних множників слів у ВМ та МП;
- 3) лексичне значення слова у ВМ;
- 4) обсяг інформації, що міститься в базових інформативних одиницях - словах ВМ.

Завдання 2. Чи можна стверджувати, що поняття *інформація* та *зміст* є еквівалентними?

- 1) Так, тому що інформація - „це будь-який зміст, константно закріплений в слові або показово доданий йому” (В. С. Виноградов).
- 2) Так, тому що в обсяг поняття *інформація* входять значеннєві, оцінні, емоційні та експресивні відтінки слова;
- 3) Ні, тому що інформація, передана за допомогою мови, значно більше інформації, безпосередньо закріпленої в мові (порівн. відомості про перекладача).

Завдання 3. Укажіть диференціальні ознаки змісту у висловленні В. О. Звегінцева: „Зміст залишає мову на її місці, але він вириває людську думку з полону лінгвістичних знань, та й структур мови в цілому, уможливаючи створення систем значень перших мовних бар'єрів”.

- 1) протиставлення змісту та значення;
- 2) розуміння змісту як екстралінгвістичної категорії;
- 3) інтерпретація змісту як сукупності семантичних прирощень;
- 4) можливість створення системи екстралінгвістичних знань, приписаних слову;
- 5) протиставлення мови та мовлення;
- 6) визнання власне мовного значення.

Завдання 4. За якими критеріями розмежовують екстралінгвістичну та лінгвістичну інформацію?

- 1) за зв'язком з об'єктивною дійсністю;
- 2) за відношенням до системи мови;

- 3) за наявністю „порожніх” граматичних категорій;
- 4) за наявністю зв'язаних (термін Л. С. Бархударова) граматичних значень;
- 5) за зв'язком із структурно-лінгвістичними характеристиками;
- 6) за наявністю аксіологічних ознак;
- 7) за екстралінгвістичним способом подання.

Завдання 5. Яка інформація в перекладі називається паралінгвістичною?

- 1) інформація про мовця;
- 2) інформація про автора написаного;
- 3) інформація, породжувана незалежно від волі перекладача;
- 4) інформація, що виражає відношення перекладача до переданого повідомлення;
- 5) інформація про риси особистості перекладача;
- 6) інформація про ступінь володіння перекладача мовою.

Завдання 6. Визначите предмет лінгвістичної інформації:

- 1) абстрактні поняття;
- 2) предмети і явища об'єктивної дійсності;
- 3) факти;
- 4) дії;
- 5) стан;
- 6) відношення між предметами;
- 7) відношення між словами, що вказують на зв'язок з об'єктивною дійсністю;
- 8) характеристики, якості, властивості;
- 9) особливості предметів і явищ.

Завдання 7. Чи є конструктивні об'єкти предметом відображення екстралінгвістичної інформації?

- 1) Так, тому що денотатом конструктивних об'єктів є сутності позамовної дійсності (змодельовані казкові, міфологічні явища).
- 2) Так, тому що елементом значення фантастичних конструктів є міфологічні поняття;
- 3) Ні, тому що фантастичні конструкти не відбивають реальність.

Завдання 8. Чи можна стверджувати, що позначення феноменальних об'єктів (абстрактна властивість, дія, ознака) виражають всю сукупність елементів інформації?

1. Так, тому що феноменальні об'єкти є фактами дійсності, відбитими в слові.
2. Так, тому що феноменальні об'єкти можуть бути предметом емпіричного дослідження.

3. Так, тому що феноменальні об'єкти можуть піддаватися виміру в одиницях простору та часу.

4. Ні, тому що дії і якості, позначені феноменальними найменуваннями, не є речами або предметами в класичному змісті.

5. Ні, тому що позначення відокремленої дії і якості є значенням транспозиційних найменувань.

Завдання 9. Чому денотативна інформація в слові є головною?

1. Займає в семантиці слова провідне місце.
2. Є ядром лексичного значення.
3. Відбиває сутність слова - денотат і десигнат.
4. Є достатньою для функціонування слова як мовної одиниці.
5. Забезпечує інформативну сутність слова.

Завдання 10. Співвіднесіть терміни з дефініціями:

- 1) архаїзми;
- 2) історизми;
- 3) неологізми.

А. Слова, що застаріли та вийшли з уживання;

Б. Слова, що вийшли з уживання разом із річчю або поняттям, які вони позначали;

В. Нові слова, що виникли на пам'яті даного покоління.

Завдання 11. Яку інформацію називають незв'язаною (Л. С. Бархударов)?

1. Інформацію, що будується на реальній семантиці слова.
2. Інформацію, що має номінативний елемент значення.
3. Денотативну інформацію.
4. Сигніфікативну інформацію.
5. Інформацію, що відбиває духовні форми існування природи та суспільства.
6. Екстралінгвістичну інформацію.
7. Експресивно-емоційну інформацію.

Завдання 12. У яких нижчеперелічених випадках виявляється службова інформація?

1. „Пустих граматичних категорій”, позбавлених денотативної співвіднесеності.

2. Зв'язаних граматичних значеннях (Л. С. Бархударов).

3. Граматичних формах, що мають чисто структурне (внутрісистемне значення).

4. Службових морфемах.

5. Словоформах, змістовну структуру яких становить синтаксичний елемент значення.

Завдання 13. Як зв'язана службова (лінгвістична) інформація з перекладацькою практикою?

1. Службова інформація не підлягає передачі при перекладі, тому що подає відомості про систему конкретної мови.

2. Лінгвістична інформація іноземної мови замінюється лінгвістичною інформацією перекладної мови.

3. Лінгвістична інформація перекладної мови не співвідносна з подібною інформацією іноземної мови.

4. У процесі перекладу зміна службової інформації визначається інваріантною знаменною інформацією.

5. Особливості перекладу службової інформації ставляться в залежність від системи перекладної мови.

6. Лінгвістична (службова) інформація в процесі перекладу тільки тоді передається в мову перекладу, якщо вона має номінативне значення.

7. Службова інформація підлягає перекладу, якщо вона має метафоричне значення .

Завдання 14. Чи можуть нейтральні слова виконувати естетичну функцію в художньому творі?

1. Так, якщо нейтральне слово вживається в алюзивному контексті.

2. Так, якщо нейтральне слово в тексті здобуває асоціативні значення за суміжністю.

3. Так, тому що будь-яке нейтральне слово, включене у творчий контекст, може наповнюватися емоційно-експресивним змістом.

4. Так, тому що всі слова в художньому тексті є засобом образного відбиття дійсності.

5. Так, тому що слово в художньому мовленні стає естетичною категорією.

6. Ні, тому що нейтральні слова покликані передавати в мовленні семантичну інформацію.

Завдання 15. Яким значенням володіють граматичні форми відмінка?

1. Лінгвістичним, якщо відмінок має значення суб'єкта або об'єкта дії.

2. Екстралінгвістичним, якщо відмінок має обставинне значення (просторове, часове й т. ін.)

3. Лінгвістичним й екстралінгвістичним.

**Тема 6. ЛЕКСИЧНІ ВІДПОВІДНОСТІ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
(ЗАКОНОМІРНОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ)**

Завдання 1. Що визначає наявність міжмовних лексичних відповідностей?

1. Універсальність мовних категорій.
2. Єдина матеріальна сутність людського мислення.
3. Спільність законів людського мислення.
4. Тотожність фізіологічних, психологічних і логічних процесів людського мислення.
5. Взаємоадекватність мислення всіх народів з позицій зв'язку його з мовою.
6. Міжмовні зв'язки.
7. Матеріалізація мислення у формах конкретних мов.

Завдання 2. Які екстралінгвістичні тенденції сприяють адекватному лексичному перекладу?

- 1) процеси глобальних інтеграцій;
- 2) Соціально-економічні зв'язки;
- 2) об'єднання земних цивілізацій;
- 4) обмін загальнолюдськими рисами й продуктами матеріальної та духовної культури;
- 5) розвиток національних рис культури у напрямку до інтернаціональних рис світової культури;
- 6) національно-історична своєрідність розвитку народів і націй.

Завдання 3. Визначите послідовність процедури міжмовних лексичних відповідностей у перекладознавстві.

1. Виключення механічної заміни слів оригіналу словами перекладу.
2. Пошук інформаційного змісту в тексті перекладу.
3. Установлення ролі слів перекладу у формуванні висловлення.
4. Визначення емоційно-експресивних прирощень і стилістичних характеристик.
5. Виявлення семантичного та фізичного розходження слів ВМ і МП.
6. Виявлення особливостей конструювання лексичного змісту в мові оригіналу та в мові перекладу.

Завдання 4. Які форми лексико-семантичної взаємодії слів зумовлюють сфери розподілу змістів?

- 1) парадигматичні відношення;
- 2) синтагматичні відношення;
- 3) ієрархічні відношення;
- 4) відношення додаткової дистрибуції;
- 5) відношення вільної дистрибуції.

Завдання 5. Укажіть елементарну міжмовну лексико-семантичну одиницю:

- 1) словоформа;
- 2) лексико-семантичний варіант;
- 3) лексема;
- 4) лексична парадигма.

Завдання 6. Які характеристики слова враховуються при виділенні міжмовних лексико-семантичних категорій?

- 1) семантичний зміст;
- 2) інваріантне лексичне значення порівнюваних слів;
- 3) інваріантна семантика слова оригіналу;
- 4) наявність / відсутність тотожності звукової (графічної) форми;
- 5) синтагматичне значення порівнюваних слів;
- 6) особливості реалізації інваріантного значення в мовленні.

Завдання 7. Наведіть практичні докази теоретичних висновків про об'єктивний характер результатів перекладацької діяльності:

- 1) факт існування перекладу як виду розумової діяльності;
- 2) об'єднання фахівців, що займаються перекладом;
- 3) наявність результатів перекладу;
- 4) незліченна кількість перекладних текстів;
- 5) виникнення науки про перекладацьку діяльність - перекладознавства.

Завдання 8. Чому лексеми не утворюють міжмовної лексичної категорії?

1. Лексема - структурно-функціональна величина, реалізована в одиницях нормативного (узуального) рівня та рівня індивідуального мовлення.
2. Лексема визначається як сукупність усіх уживань слова.
3. Лексема не задовольняє розумінню мовної категорії як сукупності однокласових, але різноструктурних одиниць мови.
4. Поняття лексеми не дозволяє вийти за межі тотожності фізичної сторони.

Завдання 9. Чи є поняття інформативно рівнозначних і еквівалентних міжмовних одиниць однозначними?

1. Так, тому що в перекладознавстві важливо, що передають лексичні одиниці, тобто інформаційний зміст.

2. Так, тому що процес перекладу не передбачає механічних заміन лексичних одиниць оригіналу.

3. Так, тому що лексико-семантичні міжмовні відповідності носять відносний характер.

4. Так, тому що під еквівалентністю в теорії перекладу мають на увазі зберігання відносної рівності інформації.

5. Ні, тому що поняття однозначності передбачає абсолютну тотожність.

6. Ні, тому що лексичні одиниці перекладу можуть відрізнятися від слів оригіналу.

7. Ні, тому що слова перекладу конструюють думку за законами МП.

8. Ні, тому що інформація в МП може передаватися не тільки словами, але й словосполученнями.

Завдання 10. Укажіть причини виникнення міжмовних омонімів.

1) випадковий збіг у порівнюваних мовах однаково вимовлюваних слів;

2) втрата в мові оригіналу й / або в мові перекладу колишньої багатозначності слів, які зіставляються;

3) втрата порівнюваними в обох мовах словами здатності виявляти спільність внутрішніх форм;

4) розвиток неминучої лексичної та фразеологічної сполучуваності;

5) випадання з ланки ланцюжкової полісемії однієї з ланок;

6) утворення з порівнюваних слів неспіввідносних словотвірних гнізд.

Завдання 11. Якими ознаками характеризується міжмовна гіпонімія;

1. Слово однієї мови, що називає родове поняття, відповідає словам іншої мови, що позначають видове поняття.

2. Значення родового поняття є підпорядковуючим стосовно слів, що позначають видові поняття.

3. Слово однієї мови, що позначає загальне поняття, і слово іншої мови перебувають у відношеннях інваріантності.

4. Слова-гіпоніми вступають у відношення супідрядності по зв'язку зі словом-гіперонімом в іншій мові.

Завдання 12. Як співвідносяться якісні й кількісні характеристики учасників гіпо-гіперонімічних відношень;

1) перебувають у зворотному відношенні;

- 2) гіперонім ширший за обсягом, але вужчий за змістом;
- 3) гіпонім менший за обсягом, але більший за змістом;
- 4) знаходяться у відношенні субординації;
- 5) знаходяться у відношенні взаємозалежності.

Завдання 13. Визначте вид міжмовної категорії за наступними ознаками: а) варіантність у порівнюваних мовах лексико-семантичних засобів; б) наявність лексичних одиниць, що позначають у мові оригіналу та мові перекладу один і той же денотат; в) розбіжність оцінних і стилістичних елементів інформаційного змісту.

- 1) міжмовні синоніми;
- 2) міжмовні антоніми;
- 3) міжмовні омоніми;

Завдання 14. У чому полягає розходження між словесним позначенням предмета і його описовим перекладом?

- 1) Ім'я наділене екстенціональним значенням - позначенням предмета.
- 2) Описовий переклад не тільки вказує на предмет, але й наділяє його інтенціональною характеристикою.
- 3) Дескриптивний переклад може включати характеристику предмета.

ДОВІДКА

Значення інтенціональне – значення слова як одиниці мови.

Екстенціональне значення – значення, що набуває слово у даному контексті його мовленнєвого вживання.

Завдання 15. У чому полягає сутність лінгвістичних зіставлень?

1. Зіставлення слів як складних систем лексико-семантичних варіантів.
2. Установлення відношень між групами слів, куди входить слово ВМ і слово МП.
3. Визначення відношень зіставляваних слів у рамках лексико-семантичного поля й лексико-семантичної категорії.
4. Зіставлення слів двох мов у межах міжмовних семантичних категорій.
5. Залучення фактів функціонування лексичних одиниць у мовленні.

Завдання 16. У чому полягають особливості перекладацьких зіставлень?

1. Перекладацьке зіставлення носить моносемантичний характер.
2. Зіставлення різномовних слів ведеться в конкретних контекстах оригіналу та перекладу.

3. Матеріалом зіставлення служать слова з денотативним значенням, супроводжуваним інформаційними та емоціонально-експресивними відтінками.

4. Значення лексичних відповідностей порівнюється зі словниковим значенням поза контекстом.

Тема 7. МОРФОЛОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ В ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ПРЕДМЕТ МОРФОЛОГІЇ СЛОВТВІР І СЛОВОЗМІНА

Завдання 1. Визначите, що становить об'єкт вивчення морфології:

- 1) словоформа;
- 2) лексема;
- 3) словозмінна морфема;
- 4) форма слова;
- 5) словозмінна парадигма;
- 6) слово.

Завдання 2. Що є предметом вивчення морфології?

- 1) словоформа;
- 2) лексема;
- 3) форма слова;
- 4) слово;
- 5) словозмінна парадигма;
- 5) правила словозміни.

Завдання 3. Одне із завдань морфології - визначити набір словоформ у лексемі. Як інакше можна сформулювати це завдання?

- 1) провести границю між парадигмами та їхніми складовими;
- 2) розмежувати словоформу й лексеми;
- 3) провести границю між формами слів і різних слів;
- 4) провести границю між формою слова та лексемою.

Завдання 4. Укажіть аспекти вивчення морфологічних явищ.

- 1) особливості плану вираження словоформ;
- 2) диференціальні та інтегральні особливості плану змісту словоформ;
- 3) сполучні (погоджувальні) можливості словоформ;
- 4) лексико-граматична класифікація лексем і словоформ;

- 5) критерії об'єднання слівформ у лексему;
- 6) кореляції в плані вираження загальної частини слівформ - основи.

Завдання 5. Як пояснити тенденцію до заміни систем трьох термінів “словотвір - формотворення - словозміна” системою двох термінів “словотвір - словозміна”?

- 1) віднесенням формотворення до словотвору (О. М. Пешковський);
- 2) включенням формотворення до словозміни (В. В. Виноградов);
- 3) об'єднанням словотвору та словозміни в рамках формотворення (О. О. Реформатський);
- 4) непрозорістю границь між словотвором і словозміною.

Завдання 6. Який погляд автора на співвідношення словотвору й словозміни відбито у ствердженні О. О. Реформатського: „Зміна реляційного значення охоплюється словозміною; зміна ... дериваційного значення охоплюється словотвором. Те й інше - формотворення - словозмінне та словотвірне”?

- 1) словотвір протиставляється словозміні;
- 2) словотвір поєднується зі словозміною;
- 3) словотвір поглинається словозміною;
- 4) словотвір і словозміна наділяються статусом формотворення.

Завдання 7. У яких висловленнях явища формотворення відносять до словозміни?

- 1) “формотворення залишається в сфері словозміни...”, тому загальне завдання розмежування словотвору та словозміни зберігається (О. І. Мойсєєв);
- 2) якщо є “ ознаки наявності / відсутності формотворення (або, що те ж саме, словозміни...” (Ю. С. Маслов);
- 3) “словотвір і формотворення - це мовні процеси, що відбуваються у відповідних сферах мови... процеси, результатом яких є нові одиниці мови: слова - у словотворі й форми слова - у формотворенні” (Е. О. Балаликіна, Г. М. Ніколаєв);
- 4) якщо це “... клас словозмінних, або формотвірних морфем” (О. С. Кубрякова).

Завдання 8. У чому виявляється ізоморфізм словотвору та словозміни?

- 1) морфемному (морфологічному) способі словотвору та словозміни;
- 2) єдності механізму процесу словотвору та словозміни - взаємодії основи й афікса;
- 3) вираженні афіксом типового (граматичного або словотвірного) значення;

- 4) бінарному складі форм словозміни та дериватів;
- 5) наявності ізоморфних категорій і понять:
 - а) спосіб словотвору - спосіб словозміни;
 - б) словотвірний засіб - граматичний засіб;
 - в) словотвірна форма - граматична форма;
 - г) словотвірне значення - граматичне значення.

Завдання 9. У чому відмінність словотвору й словозміни?

- 1) утворення нових слів - результат словотвору;
- 2) утворення нових форм слів - результат словозміни;
- 3) регулярність словозмінної парадигми;
- 4) характер значення (словотвірне / словозмінне);
- 5) зрушення в лексичному значенні (словотвір) - зміна граматичного значення (словозміна);
- 6) засоби вираження (маркірованими є словотвірні засоби);
- 7) виводимість (словотвір) - співіснування (словозміна).

Завдання 10. Якщо виходити з того, що маркером граматичного значення є закінчення, то які логічні висновки можна зробити у відношенні т. зв. нефлексійної словозміни ?

1. Виключити з морфологічного обігу термін формотвірний афікс (суфікс, префікс).
2. Поширити на сферу позначення формотвірних значень термін закінчення (флексія).
3. Розглядати формотвірний афікс як засіб словотвору.

Завдання 11. Які аргументи можуть свідчити на користь зарахування дієприкметника та дієприслівника до сфери словотвору?

1. В основі протиставлення дієприкметників і дієприслівників особовим формам дієслова лежить номінативний елемент значення: дієприкметники виражають дію як ознаку, дієприслівники позначають другорядність, додатковість дії.
2. Афікси дієприкметників і дієприслівників зберігаються у всіх словоформах лексемної парадигми.
3. Суфікси дієприкметників міняють віднесеність твірного дієслова до словозмінного типу (порівн.: словозмінна парадигма дієслова / словозмінна ад'єктивна парадигма).
4. Суфіксальні морфеми позбавлені сполучної функції.

Завдання 12. Назвіть аргументи на користь словотвірної природи елемента =ся категорії стану.

- 1) семантична нестандартність;
- 2) відтворюваність у парадигмах словозміни;
- 3) наявність дієслів з =ся, що не мають пари зі значенням стану дії;
- 4) несинтаксичність елемента = ся.

Завдання 13. Куди варто віднести слова суб'єктивної оцінки - до словотвору чи до словозміни?

1. До словозміни, тому що зменшеність / збільшеність - це категорії, що виражають суб'єктивне значення.

2. До словотвору, тому що "самі відношення й оцінки теж щось реальне" (О. І. Мойсеев).

3. До словотвору, тому що суфікси суб'єктивної оцінки відтворюються у всіх словоформах похідної лексики.

4. До словотвору, тому що парадигма словозміни похідного із суфіксом суб'єктивної оцінки може відрізнитися від словозмінного типу твірного.

Завдання 14. Чи справедливо словотвірною функцією наділяти словозмінні елементи - парадигму закінчень?

1. Так, тому що закінчення можуть являти собою синкретичні форми вираження значень.

2. Ні, тому що відношення похідності знаходять втілення в акті словотвору.

Завдання 15. Чим відрізняється твірне слово від похідної форми з погляду словозмінної парадигми?

1. Семантика твірного слова проектується в семантику похідного слова.

2. Похідне слово фіксує не стільки сам знак, скільки валентність твірного слова.

3. Значення початкової форми (порівн. Н. в.) ніяк не проявляється в значенні інших словоформ парадигми.

4. Значення початкової форми більш чітке, ніж значення інших форм того ж слова.

5. Вихідна словоформа перебуває у відношенні співіснування з іншими словоформами лексики.

Завдання 16. На підставі яких критеріїв словоформи типу *двічі, тричі* не відносять до сфери словозміни?

- 1) лексичного значення;
- 2) наявності дериваційного значення;
- 3) формального показника.

ГРАМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ГРАМАТИЧНА ФОРМА

ВАРІАНТ 1

Завдання 1. Які завдання необхідно вирішити, щоб визначити границю слова?

1. Знайти границю між словоформами, що входять у різні парадигми.
2. Установити, які словоформи відносяться до даної лексики.
3. Визначити форми слова й різні слова.
4. Визначити лексичне значення всіх словоформ.

Завдання 2. Укажіть показники фонетичного критерію визначення границі слова.

- 1) делімітативна функція звуків;
- 2) фонетичні чергування;
- 3) кількість ударних звуків;
- 4) наявність субморфів;
- 5) морфонологічні явища.

Завдання 3. У якому рядку визначається границя між словами за допомогою наголосу?

- Рос. 1) *Буря мглою небо кроет,*
2) *Вихри снежные крутя,*
3) *То, как зверь, она завоет,*
4) *То заплачет, как дитя* (О. С. Пушкін).

Завдання 4. Назвіть фонетичні показники міжсловної границі в сполученнях [с'ин'Ак'и] (*синь Оки*) і {с'ин'ек'и} (*синяки*).

- 1) фонетичні чергування;
- 2) кількісна редукція;
- 3) якісна редукція.

Завдання 5. Укажіть параметри синтаксичного критерію визначення границі слова.

- 1) непроникність слова;
- 2) рухливість слова відносно сусідніх слів;
- 3) здатність слів поширюватися частками;
- 4) фіксований порядок частин слова.

Завдання 6. Чим відрізняються словоформи, що входять в одну лексему?

- 1) формальними показниками;
- 2) структурою;
- 3) значенням;
- 4) здатністю сполучатися з іншими словоформами.

Завдання 7. Відоме визначення закінчення як значимої частини словоформи, за допомогою якої розрізняють тільки словоформи однієї лексеми, на відміну від словотвірних формантів, що розрізняють словоформи різних лексем. Чи є дане визначення вичерпним?

1. Так, тому що закінчення – синтаксичний елемент словоформи.
2. Ні, тому що в ньому невідоме (закінчення) визначається через інше невідоме (границя між словоформами однієї лексеми та різних лексем).

Завдання 8. Яке значення може виражати закінчення як значима частина словоформи?

- 1) денотативне;
- 2) синтаксичне (синтагматичне);
- 3) обов'язкове;
- 4) регулярне.

Завдання 9. Чи можуть закінчення поєднувати сполучну та номінативну функції?

1. Ні, тому що закінчення є засобом вираження граматичних значень.
2. Ні, закінчення - значима частина слова, що служить для зв'язку слів у словосполученні та реченні.
3. Так, закінчення становлять синкретичні морфеми.
4. Так, словоформи з виділюваним закінченням можуть бути омонімічними.
5. Так, закінчення, які мають номінативне значення, потенційно можуть виражати синтаксичні елементи значення.

Завдання 10. Чи є задовільним визначення закінчення як морфемі, що займає позицію наприкінці словоформи?

1. Так, місце розташування закінчення диктується вимогами цільнооформленості слова.
2. Ні, у випадку негативного закінчення фінальною частиною може виявитися суфікс.
3. Ні, тому що ряд слів не має закінчень.
4. Ні, деякі закінчення можуть перебувати не в абсолютному кінці слова.

Завдання 11. Визначте склад афіксів у словоформі *пишіть*.

- 1) суфікс + закінчення;
- 2) два закінчення;
- 3) два суфікси.

Завдання 12. Назвіть кількість словоформ, у яких закінчення можуть мати сполучну й змістовну функцію.

<i>сміятися,</i>	<i>два,</i>
<i>дорога,</i>	<i>вік</i>
<i>лищиця,</i>	<i>бордо,</i>
<i>дорогою,</i>	<i>лісом,</i>
<i>бетономішалка,</i>	<i>дві,</i>
<i>двомстам,</i>	<i>листуватися.</i>

Завдання 13. Визначте в ряді перерахованих слів кількість словоформ із синкретичними флексіями.

Вікно, пальто, жюрі, сани, іди, говори, шимпанзе, кава, поле.

Завдання 14. Які формальні показники граматичного значення можна віднести до негативних ознак?

- 1) нульове закінчення;
- 2) асемантичні морфи;
- 3) незмінюваність.

Завдання 15. Чи зв'язаний тип відмінювання з яким-небудь елементом значення?

1. Так, тому що закінчення - це релятивні морфемі.
2. Так, тому що закінчення виражають відмінкові значення.

3. Ні, тому що відмінювання - це тип зовнішньої відповідності між словоформами.

4. Ні, тому що парадигма відмінювання - це спосіб зовнішньої організації ряду словоформ.

ВАРІАНТ 2

Завдання 1. Згідно з Ф. Ф. Фортунатовим, “присутність у слові подільності на основу та афікс дає слову те, що ми називаємо його формою”. Які класи слів при такому підході можна віднести до “безформних слів”?

- 1) кореневі слова;
- 2) невідмінювані слова;
- 3) слова з формотвірними афіксами.

Завдання 2. О. О. Шахматов в обсяг граматичної форми включав форми словозміни, словотвору, порядок слів, наголос, інтонацію, службові слова й т. ін. Який термін, що відбиває указані граматичні явища, закріпився в сучасному мовознавстві?

- 1) формальна ознака;
- 2) формальний показник;
- 3) зовнішній виразник граматичної категорії.

Завдання 3. Назвіть автора теорії граматичної форми як “елемента значення слова”.

1. Ф. Ф. Фортунатов
2. О. О. Шахматов
3. Ж. Вандрієс
4. О. О. Потебня
5. Л. В. Щерба
6. В. В. Виноградов
7. О. М. Пешковський

Завдання 4. Які висновки про позиції авторів можна зробити з наступного визначення форми слова: “Форми слова (граматичні форми слова, просто граматичні форми) - це різновиди того самого слова, тотожні лексично й протипоставлені один одному за своїми граматичних значеннях” (*Шанський М. М., Тихонов О. Н.* Сучасна російська мова, Ч. 2. Словотвір. Морфологія. - М.: Просвещение, 1981. - С. 83).

1. Форма слова ототожнюється із граматичною формою.
2. Форма слова розглядається як різновид лексеми.

3. Між формою слова та словоформою ставиться знак рівності.

4. Форма слова - словоформа, протипоставлена іншим словоформам за граматичним значенням.

Завдання 5. У чому полягає відмінність понять *словоформа* й *форма слова*?

1. Словоформа - це конкретне вживання слова, форма слова - конкретне вживання лексеми.

2. Словоформа - конкретно спостережувана лексична одиниця, форма слова - конкретна граматична одиниця.

3. Словоформа - представник слова в мовленні, форма слова - це словоформа з певними морфологічними характеристиками, абстрагованими від її лексичного значення.

Завдання 6. Чи спостерігається розходження між наступними визначеннями?

1. Граматична форма - це єдність даного граматичного значення та його граматичного вираження.

2. Граматична форма - це єдність граматичного значення та способів його вираження в кожному конкретному випадку вживання слова.

1. Так.

2. Ні.

Завдання 7. Лексема - це слово як представник групи конкретних словоформ, що мають тотожне значення. Які з перелічених характеристик адекватні даному визначенню?

1. Лексема - парадигматичне слово.

2. Лексема в парадигматиці - це сукупність словоформ.

3. Лексема в синтагматиці - це конкретизація лексеми в тексті у вигляді словоформи і форми слова.

Завдання 8. Чи варто називати парадигмою сукупність варіантів однієї лексеми?

1. Так, тому що вони мають лексичну тотожність.

2. Так, тому що вони тотожні лексично й протипоставлені граматично.

3. Так, тому що вони втілюють одне лексичне та загальнокатегоріальне граматичне значення.

4. Ні, тому що категоріальні граматичні значення в різних лексах не тотожні.

Завдання 9. Які елементи значення називаються сполученими (спряженими)?

1. Два елементи значення, один із яких супроводжує інший.
2. Два або декілька елементів значення, які в будь-якій словоформі спільно присутні або відсутні.
3. Елементи значення, що реалізуються комплексно.
4. Синкретичні значення морфів.

Завдання 10. Чи є спряженими значення предмета й синтаксичної функції іменника?

1. Так, тому що синтаксична позиція іменника визначає його синтагматичні властивості.
2. Так, тому що іменник являє собою клас словоформ із синтаксичними функціями.
3. Так, тому що широкий клас словоформ іменника виражає синтаксичний елемент значення.
4. Ні, тому що до складу іменника входять слова, що складаються з однієї лексеми.
5. Ні, тому що іменник включає слова, що не мають формальних показників синтаксичного зв'язку.

Завдання 11. Номінативний елемент значення *одиночності* та синтаксичний елемент значення *однини* іменників є спряженими. Які з нижчеперелічених висловлень підтверджують це положення?

1. Номінативний елемент значення *одиночності* й синтаксичний елемент значення *однини* іменників перебувають у взаємо-однозначній відповідності.
2. Форма однини іменника координує тільки з формою однини прикметника.
3. Форма однини іменника інформує про те, що мається на увазі один предмет.
4. Обидва елементи в будь-якій формі або присутні або відсутні.

Завдання 12. У сучасній українській мові можна сказати “*ставок, у якому водиться риба*” і не можна сказати “*ставок, у яких водиться риба*”. Показником яких характеристик значення словоформ є ці сполучні можливості?

1. Свідчать про наявність синтаксичного елемента значення однини іменника.
2. Повідомляють про те, що мається на увазі один предмет.
3. Інформують про спряженість рядів значень *одиночність - множинність* і *синтаксична однина - синтаксична множина*.

4. Показують, що означуване ім'я належить до класу словоформ із синтаксичними функціями.

Завдання 13. Який елемент значення є обов'язковим?

1. Елемент, що є присутнім у досить великій групі словоформ.
2. Елемент, що представлений у всіх словоформ.
3. Елемент із ряду однорідних за умови, що будь-яка словоформа даного класу включає один з елементів даного ряду.
4. Елемент, представлений у всіх словоформах, що об'єднуються на якій-небудь формальній підставі.

Завдання 14. Які елементи значення словоформи можна назвати словозмінними?

- 1) номінативні елементи значення.
- 2) синтаксичні елементи значення.
- 3) номінативні елементи, якщо вони є обов'язковими та регулярними.
- 4) синтаксичні обов'язкові елементи значення.

Завдання 15. Які елементи значення називаються регулярними?

1. Семантична ознака, що з високим ступенем імовірності припускає іншу однорідну ознаку.
2. Елемент значення, що має місце щораз, коли дані умови в наявності.
3. Загальна ознака, для якої існування слів з конкретним значенням цієї ознаки припускає наявність словоформи, яка відрізняється від першої тільки однією ознакою.

ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ

Завдання 1. М. Докуліл підводить під поняття граматичної категорії такі лінгвістичні об'єкти, як іменник, клас особових іменників чоловічого роду, підмет. Чи відповідають перераховані об'єкти вимозі одноманітності?

1. Так, тому що становлять групи словоформ.
2. Так, тому що охоплюють сукупності форм, об'єднаних загальним граматичним стрижнем.
3. Ні, тому що перераховані об'єкти зіставляють різнорідним групам форм.
4. Ні, тому що в одному ряді виявляються морфологічні та синтаксичні поняття.

Завдання 2. Чи утворює загальнограматичне значення стійкий набір частковограматичних значень?

1. Так, будь-яка частина мови є співвідсною з певним набором частковограматичних значень.

2. Так, поняття категорії застосовується до більш обмеженого та більш широкого розряду словоформ.

3. Ні, набір частковограматичних значень може бути різним для слів з одним загальнограматичним значенням.

4. Ні, загальнограматичні та частковограматичні значення належать до різних груп об'єктів.

Завдання 3. У якому співвідношенні перебувають поняття граматичної, морфологічної та синтаксичної категорій?

1. Поняття граматичної категорії є родовим відносно поняття морфологічної та синтаксичної категорій.

2. Поняття морфологічної категорії перебуває у відношенні субординації з поняттям синтаксичної категорії.

3. Поняття морфологічної категорії координує з поняттям синтаксичної категорії.

4. Морфологічні категорії детермінують синтаксичні категорії.

Завдання 4. Визначте кількість морфологічних категорій із числа перелічених.

Категорія способу дії, часу, особи, стану дії, категорія відмінка, числа іменників, категорія числа займенників, роду числівників, категорія ступеня порівняння прикметників.

Завдання 5. Яка категорія називається словозмінною?

1. Якщо в граматичних значеннях, представлених у парадигмі лексеми, зустрічається не менш двох різних граем.

2. Якщо категорія реалізується в парадигмі словоформ однієї лексеми.

3. Якщо ряди словоформ розрізняються тільки конкретним значенням даної категорії.

Завдання 6. Чи може словозмінна категорія включати менше двох членів?

1. Так, тому що парадигма словозміни може бути представлена однією граемою.

2. Ні, тому що словозмінна категорія являє собою ряди словоформ, що розрізняються тільки конкретним значенням цієї категорії.

Завдання 7. Визначите тип опозиції дієслів дійсного, умовного та наказового способу.

- 1) одномірна;
- 2) багатомірна;
- 3) пропорціональна;
- 4) ізольована.

Завдання 8. Яку опозицію утворюють дієслова 1-ої особи однини та 1-ої особи множини?

- 1) одномірну;
- 2) багатомірну;
- 4) пропорціональну;
- 5) ізольовану;
- 6) привативну;
- 7) еквіполентну.

Завдання 9. Чи утворюють словоформи однини та множини іменників привативну опозицію?

1. Так, тому що один член опозиції є маркованим, а інший – немаркованим.
2. Так, тому що один із членів опозиції може мати і не мати дане значення числа.
3. Ні, тому що члени опозиції є рівноправними.
4. Ні, тому що значення однини не обов'язково передбачає значення множини.

Завдання 10. Чи утворюють форми особи дієслів привативну опозицію?

1. Так, форми 1-ї та 2-ї особи можуть одержувати узагальнене значення.
2. Так, багатомірну опозицію особи дієслів можна звести до одномірної.
3. Ні, значення форм особи рівноправні.
4. Ні, безособові дієслова не мають форм особи.

Завдання 11. Чи зв'язане визначення типу граматичної опозиції числа прикметників з урахуванням контекстних зв'язків?

1. Так, тому що прикметники однини і множини змістовно не розрізняються в ізольованому вживанні.
2. Так, тому що в сполученні з іменниками загального роду прикметники не мають числової характеристики.

3. Так, тому що прикметники у формі множини можуть мати і не мати значення множинності.

4. Ні, тому що значення прикметника однини і множини рівноправні.

Завдання 12. Визначте тип опозиції “живий предмет / неживий предмет іменників”.

1. Опозиція є пропорційною, тому що протиставлення двох членів (лексем) за граматичною ознакою спостерігається і в інших опозиціях.

2. Опозиція є привативною, тому що один зі членів опозиції - маркірований.

3. Опозиція є еквіполентною: члени опозиції рівноправні.

Завдання 13. Охарактеризуйте опозицію числа числівників (зверніть увагу на випадки нейтралізації числового протиставлення).

1) привативна;

2) еквіполентна;

3) пропорційна;

4) ізольована.

Завдання 14. Чи залежить практично кількісна характеристика словоформ від кількості лексем у мові?

1. Так, тому що сукупність словоформ, які відносяться до однієї лексеми, традиційно вважається прозорою.

2. Так, тому що кожна лексема має певну кількість словоформ.

3. Так, тому що потенційно можна зробити такий підрахунок словоформ.

4. Ні, тому що в різних лексем різний набір словоформ.

5. Ні, тому що до останнього часу не вироблені єдині правила об'єднання словоформ у лексему.

Завдання 15. Назвіть класи словоформ, що не мають у своєму розпорядженні засобів вираження граматичного категоріального значення.

1) невідмінювані іменники;

2) невідмінювані прикметники;

3) невідмінювані дієслова (дієприслівник, інфінітив);

4) компаратив;

5) прислівник;

6) службові слова.

ВЧЕННЯ ПРО ЧАСТИНИ МОВИ

ВАРІАНТ 1

Завдання 1. У якому співвідношенні знаходяться поняття граматичної, морфологічної та синтаксичної категорій?

1. Поняття граматичної категорії є родовим по відношенню до понять морфологічної та синтаксичної категорій.

2. Поняття морфологічної категорії знаходиться у відношенні субординації з поняттям синтаксичної категорії.

3. Морфологічні категорії детермінують синтаксичні категорії.

Завдання 2. Які точки зору на вирішення проблеми границі частин мови зближуються між собою на основі спільності підходів:

1) урахування формальних критеріїв;

2) урахування ономаціологічного критерію?

А. Частини мови - це лексико-граматичні категорії слів, які угруповуються за сукупністю всіх властивих слову ознак - семантичних, морфологічних, синтаксичних.

Б. Частини мови - це формально-граматичні категорії, установлені або тільки за морфологічними особливостями слова, або також і за особливостями його синтаксичних функцій.

В. Частини мови - власне граматичні розряди слів, які виділяються як за зовнішніми формально-граматичними ознаками, так і за найбільш загальними граматичними значеннями, властивими повнозначним словам.

1 : А

1 : Б

1 : В

2 : А

2 : Б

2 : В

Завдання 3. Якими принципами класифікації керуються при розподілі лексем на самостійні та службові?

1) залежність / незалежність від інших слів у реченні;

2) можливість / неможливість функціонування як члена речення;

3) здатність / нездатність бути потенційним мінімумом речення;

4) імовірність / неімовірність виконання ролі структурно - семантичного центра речення.

Завдання 4. Як кваліфікуються кінцеві афікси інфінітива?

1. Як суфікси, тому що інфінітив має граматичні категорії, які відрізняються від категорій відмінюваного дієслова.
2. Як закінчення, тому що інфінітив і особові форми дієслова утворюють особливу морфологічну категорію, засновану на тотожності лексичного значення та розходженні ступеня його абстрактності.
3. Як закінчення, тому що інфінітив і будь-яка особова форма перебувають у відношеннях співіснування.
4. Як закінчення, тому що співвідношення інфінітива й відмінюваного дієслова характеризуються обов'язковістю та регулярністю.
5. Як закінчення із-за немотивованості інфінітива.

Завдання 5. Чи може синтаксична функція словоформи бути основою частиномовної класифікації словоформ?

1. Так, тому що традиційно виділювані частини мови характеризуються спільністю синтаксичних функцій.
2. Так, тому що тільки з урахуванням синтаксичної функції можна визначити частиномовну належність невідмінюваних слів.
3. Так, тому що тільки синтаксична роль дозволяє розподілити за частинами мови незмінні словоформи зі значенням способу дії та стану предмета, а також ознаки предмета.
4. Ні, тому що класифікація за принципом "синтаксична функція" приведе до виділення класів, що не збігаються із традиційними частиномовними рубриками.
5. Ні, тому що синтаксичний критерій викличе руйнування системи традиційних граматичних категорій (порівн. протиставлення називного відмінка іменників непрямим відмінкам і т. ін.).

Завдання 6. Чи дозволяє синтаксичний критерій класифікації словоформ віднести до однієї частини мови інфінітив, дієприкметник і особові форми дієслова?

1. Так, тому що всі вони можуть виступати в одній і тій же синтаксичній ролі - виконувати функцію присудка.
2. Ні, тому що сукупність синтаксичних функцій у кожного різновиду словоформ різна.

Завдання 7. Чи можна застосувати критерій синтаксичної функції словоформ до класифікації службових слів?

1. Так, тому що службові слова вказують на зв'язок або відношення між знаменними словами.

2. Ні, тому що не всі службові слова можуть виконувати синтаксичну функцію.

Завдання 8. Яка загальна ознака поєднує словоформи за семантичним принципом класифікації?

- 1) тотожність лексичного значення;
- 2) семантична тотожність кореневих морфем;
- 3) спільність семасіологічного значення.

Завдання 9. Чи узгоджується класифікація словоформ за принципом „семантична спільність” із традиційною частиномовною класифікацією.

1. Так, тому що традиційне визначення частин мови включає вказівку на номінативне значення (предмет, дія, ознака).

2. Так, тому що у флективних мовах належність незмінних слів до частини мови визначається за значенням основи.

3. Ні, тому що лексична тотожність словоформ не виключає їхньої належності до різних частин мови (порівн. рос. *синий, синь, синить*).

4. Ні, тому що частиномовна класифікація орієнтована на більш широкі класи словоформ.

5. Ні, тому що семантична класифікація враховує значення кореня.

6. Ні, тому що семантичний критерій класифікації вступає в протиріччя зі значенням флексії.

Завдання 10. Чому слова *біг, вихід, читання, забава* – іменники, хоча вони позначають дію?

1. Указані слова мають абстрактне значення предметності.

2. Номінативне значення предметності належить до типу граматичних.

3. Номінативний елемент значення виражається парадигмою закінчень.

4. Значення закінчень (*-о, -а, -е*) підтримується значенням суфіксів абстрактної дії.

Завдання 11. Чи спрацьовує принцип визначення частиномовної належності за значенням закінчення та суфікса щодо слів типу *черговий, накладна, ідальня*?

1. Ні, тому що “система закінчень характеризує їх як прикметники” (*І. Г. Милославський*).

2. Так, тому що фіналь зазначених слів являє собою синкретичну форму закінчення та суфікса.

3. Так, тому що наведені слова мають конкретне значення предмета.
4. Так, тому що сполучення їх з погоджувальними словами аналогічно іменнику.

Завдання 12. Чи порушують словозмінний критерій виявлення частини мовної належності питальні, неозначені й негативні займенники?

1. Так, тому що зазначені типи займенників мають у непрямих відмінках закінчення прикметників.
2. Так, тому що вказані типи займенників відносяться до іменника.
3. Ні, тому що закінчення називного відмінка займенників збігаються зі субстантивними закінченнями.
4. Ні, тому що закінчення аналізованих займенників являють собою контаміновану форму закінчень іменників і прикметників, що сприяє нейтралізації семантичної непрозорості односкладового чи нескладового кореня.

Завдання 13. Чи поширюється семантичний принцип класифікації словоформ на числівники?

1. Ні, тому що співвідношення значення та словозмінних парадигм не відповідає вимозі регулярності.
2. Ні, тому що за значенням закінчень числівники можна віднести і до іменників, і до прикметників.
3. Так, тому що числівники “подовжують” за аналогією з прикметником закінчення з метою компенсувати стислість односкладового кореня.
4. Так, тому що значення числівників виявляється їхньою співвіднесеністю з предметами об’єктивної дійсності.

Завдання 14. Чи має переваги морфологічний принцип класифікації словоформ?

1. Так, тому що морфологічна класифікація виходить із врахування граматичних категорій, з якими традиційно асоціюються частини мови.
2. Ні, тому що різні частини мови мають різний набір граматичних категорій.
3. Ні, тому що в російській мові є лексеми, що не мають форм словозміни та не втілюють ні однієї граматичної категорії.
4. Ні, тому що морфологічний критерій поєднує за принципом протиставлення незмінні слова, що розрізняються за семантикою та синтаксичною функцією.

Завдання 15. За якою ознакою шкільна граMATика об'єднує кількісні, збірні та порядкові числівники?

- 1) за денотативною спільністю;
- 2) за морфологічною єдністю;
- 3) за семантичною тотожністю.

ВАРІАНТ 2

Завдання 1. Скільки частин мови нараховувала традиційна російська граMATика, що знаходилась під впливом античних і західноєвропейських граMATик?

Завдання 2. Скільки лексико-граMATичних розрядів лексем (словоформ) виділяється в сучасній українській граMATиці?

Завдання 3. За рахунок яких розрядів граMATичних елементів збільшував кількість частин мови О. О. Шахматов?

- 1) морфем;
- 2) дієприкметників і дієприслівників;
- 3) віддієслівних іменників;
- 4) слів категорії стану.

Завдання 4 . О. А. Потєбня, Ф. Ф. Фортунатов, О. М. Пешковський заперечували наявність у числівників і займенників граMATичних ознак особливих частин мови. Між якими частинами мови розподілялися числівники та займенники?

- 1) іменник;
- 2) прикметник;
- 3) прислівник;
- 4) категорія стану.

Завдання 5. Назвіть мінімальну кількість частин мови, визначену послідовниками Ф. Ф. Фортунатова.

Завдання 6. Порівняйте класифікацію частин мови В. В. Виноградова (Русский язык. - 3-е изд. - М.: Высш. шк., 1986. - С. 39 - 47) і авторів "Русской грамматики". - Ч. 2 (М.: Наука, 1980. - С. 457 - 459). Укажіть частини мови, які визначають розходження цих класифікацій.

- 1) прикметник;
- 2) дієслово;

- 3) числівник;
- 4) категорія стану та модальні слова.

Завдання 7. На чому ґрунтується розподіл слів на самостійні та службові?

- 1) можливості функціонування словоформи як члена речення;
- 2) розходженні в категоріальному значенні;
- 3) розходженні в наборі граматичних категорій;
- 4) здатності словоформи функціонувати в якості речення.

Завдання 8. Чи можна стверджувати, що лексема службового слова складається з однієї словоформи?

1. Ні, тому що словоформа - це конкретне вживання слова.
2. Ні, тому що службові слова мають, як правило, кілька значень.
3. Так, тому що службові слова позбавлені форм словозміни.

Завдання 9. Чому вигуки не відносять до службових слів?

1. Вигуки не мають денотативного значення.
2. Вигуки передають почуття, а не називають їх.
3. Вигуки не є членами речення.
4. Вигуки можуть бути словами-реченнями.

Завдання 10. Назвіть розряди слів, парадигма яких складається з однієї лексики.

- 1) службові слова;
- 2) вигуки;
- 3) слова категорії стану та модальні слова;
- 4) невідмінювані знаменні слова.

Завдання 11. „Словоформи *імовірно, звичайно* не можуть бути членами речення, але можуть функціонувати як речення” (І. Г. Милославський). До якого розряду слів вони належать?

- 1) службові слова;
- 2) знаменні слова.

Завдання 12. Які ознаки зближують службові слова з морфемами?

- 1) наявність самостійного значення;
- 2) синтагматична зв'язаність;
- 3) відсутність синтагматичної самостійності;
- 4) знакова сутність.

Завдання 13. Укажіть критерії морфологічного принципу класифікації словоформ.

- 1) тотожність словозмінних елементів;
- 2) вираженість одних і тих же морфологічних категорій;
- 3) опозитивні відношення в системі морфологічних категорій.

Завдання 14. На основі морфологічного принципу класифікації іменники протиставляються дієсловом. Які ознаки словоформ при цьому враховуються?

- 1) словозмінні парадигми;
- 2) різний набір морфологічних категорій;
- 4) вираженість одних і тих же морфологічних категорій.

Завдання 15. Чи мають морфологічні категорії невідмінювані іменники?

1. Так, тому що значення числа, відмінка, роду виражається в невідмінюваних іменниках через форми означальних (синтаксично залежних) слів.

2. Так, тому що невідмінювані іменники можуть сполучатися з прийменниками, які можуть бути показниками відмінкових значень.

3. Ні, тому що лексема невідмінюваних іменників складається з однієї словоформи.

МОРФОЛОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ В ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Завдання 1. Чому класифікація за принципом вираження морфологічних категорій можлива тільки для граматично оформлених словоформ?

1. Тільки граматично оформлені словоформи мають словозмінні елементи.
2. Незмінні лексеми складаються з однієї словоформи.
3. Граматично не оформлені лексеми не мають морфологічних категорій.

Завдання 2. Чому морфологічний принцип класифікації поєднує в одному типі словоформ іменники, а також кількісні та збірні числівники?

1. Іменники, кількісні та збірні числівники мають однакові формальні показники в називному відмінку.

2. Обидва типи словоформ мають співпадаючі словозмінні парадигми.

4. Іменники, кількісні й збірні числівники мають однаковий набір морфологічних категорій.

Завдання 3. Чи можна на основі тільки морфологічного критерію класифікації слів форм об'єднати в один тип інфінітив і дієприслівник?

1. Так, тому що інфінітиву і дієприслівнику властиві обов'язкові і регулярні номінативні елементи значення.

2. Так, тому що як інфінітив, так і дієприслівник мають категорію виду.

3. Ні, тому що дієприслівник протиставляється інфінітиву по номінативному елементу значення (другорядність дії).

4. Ні, тому що дієприслівник і інфінітив мають різний набір морфологічних категорій.

Завдання 4. Які традиційно виділювані частини мови виключаються при морфологічному принципі класифікації слів форм у російській мові? в українській мові?

1) прикметник;

2) займенник;

3) числівник;

4) дієслово;

5) прислівник;

6) іменник;

7) дієприкметник;

8) службові слова.

Завдання 5. Який морфологічний критерій дозволяє об'єднати в один клас іменники та збірні й кількісні числівники в російській та українській мовах?

1) гранично загальне значення;

2) однаковий набір членів дефектної парадигми;

3) однаковий набір морфологічних категорій;

4) загальна функція називання.

Завдання 6. Чому компаратив становить особливу групу серед незмінних слів у слов'янських мовах?

1. Компаратив сполучається тільки з дієсловами та іменниками.

2. Компаратив може відноситись до речення в цілому.

3. У реченні компаратив є присудком і обставиною.

Завдання 7. На якій підставі іменники типу *лінь*, прикметники типу *радий*, прислівники типу *треба* поєднуються шкільною граматикою в категорію стану?

- 1) семантичний критерій;
- 2) характер позначення явищ зовнішньої дійсності;
- 3) участь у функції називання;
- 4) однаковий набір морфологічних категорій.

Завдання 8. Виділіть у словах морфеми (сукупності морфем), що виражають лексичне значення.

Зразок: *рос. подножие – под-нож-и [j-e];*

Російська мова:

- 1) усилие (у-сил-и[j-e]);
- 2) имею (име[j-y]);
- 3) без руки (без рук-и);
- 4) безрукий (безрук-ий);
- 5) тишь (тишь);
- 6) тиша (тиш-ин-а);
- 7) тихо (тих-о);

Німецька мова:

- 1) denken (думати) [denk-en];
- 2) das Denken (мислення) [das Denk-en];
- 3) die Rede (мовлення) [die Red-e];
- 4) Der Redner (доповідач) [Der Red-ner].

Англійська мова:

- 1) Swim (плавати) [Swim]
- 2) Swimming (плавання) [Swim-(m)ing]
- 3) Sing (співати) [Sing]
- 4) Song (спів) [Song]
- 5) Acting (діючий) [Act-ing]
- 6) Act (дія) [Act]
- 7) Action (учинок) [Act-ion]

Завдання 9. Укажіть іменники в тексті мови офеней (діалектна різновидність російської мови дрібних торгівців, «ходебщиків») за зразком: *мисовской* (прил.)

Мисовской курехой стремыжный бендюх прохандырили трущи: лохи биряли колыги и гамза, кубы биряли бряеть и в усреку кундяков и ягрентя; алломонные карюги курецали куряки, ласые мنداتы грошались.

- 1) курехой
- 2) стремыжный
- 3) бендюх
- 4) прохандырили
- 5) трущи
- 6) лохи
- 7) биряли
- 8) колыги
- 9) алломонные
- 10) гамза
- 11) кубы
- 12) бряеть
- 13) в
- 14) усреку
- 15) кундяков
- 16) ягрентя

Завдання 10. Однакові чи різні фонологічні закінчення в українських словах *стіна – лінія*?

Завдання 11. За допомогою якого засобу виражаються граматичні значення у формах німецької мови?

- 1) erlesen - erliest;
- 2) legen - liegt;
- 3) schreiben - schriebst;
- 4) gangen - ging;
- 5) helfen - hilft.

- а) наголос;
- б) редуплікація;
- в) чергування;
- г) закінчення;
- д) суфікси;
- е) внутрішня флексія;
- ж) словопорядок;
- 9) інтонація;
- 10) артикль.

Завдання 12. Чи підлягає службова (граматична) інформація перекладу?

1. Так, якщо в ній виявляється відображення екстралінгвістичних фактів.
2. Так, якщо граматична інформація становить номінативний елемент значення.
3. Так, якщо граматична інформація набуває функції знаменної інформації.
4. Так, якщо словозмінні значення використовуються метафорично (порівн.: рід неживих іменників).
5. Ні, якщо граматичні форми виражають тільки синтаксичний елемент значення.
6. Ні, тому що службова інформація ідіоматична.

Завдання 13. Укажіть явища, які перешкоджають перекладу граматичної інформації числа російської мови на іншу мову.

- 1) іменники на позначення предметів у широкому смислі цього слова, далекі від ідеї рахунку (назви речовин, ігор, відокремленої дії, відокремленої ознаки і т. ін., порівн.: *сметана, молоко, обробка*);
- 2) іменники *singularia tantum* (порівн. *молоко, футбол, листя*);
- 3) іменники *pluralia tantum* (порівн. *вершки, ножиці*);
- 4) іменники *pluralia tantum* с формам однини (порівн. *ворота, вермішель* і т. ін.);
- 5) дієслова недоконаного виду, що сполучаються зі словами *завжди, звичайно, часто* й т. ін.
- 6) комплетивні форми знахідного об'єкта.

Завдання 14. У яких випадках при перекладі форми числа іменники російської мови можуть приймати значення невизначеності?

1. Реальне й контекстуальне значення числа в словоформі не збігається.
2. Значення одиничності в певному контексті замінюється абстрактним значенням узагальненості.
3. Форми множини не одержують значення розчленованої множинності (порівн. *рос.: ... чай распиваете* й т. ін.), а вказують на невизначений, невідомий предмет.
4. Однина в іменниках може втрачати значення реальної одиничності й здобувати значення множинності невизначених предметів.
5. Перед іменником з невизначеним значенням можна вставити невизначений займенник *якийсь*.
6. При перекладі в числовій формі іменника можливе виникнення нового елемента значення, пов'язаного з означеністю / неозначеністю.

Завдання 15. Яким чином при перекладі вдається вирішити проблему „відмінкової” невідповідності в різних мовах?

1. Урахуванням взаємодії відмінкової форми з іншими елементами, що формують значення відношення.

2. Поділом відмінкових значень на **суб’єктно-об’єктні**, пов’язані із входженням відмінкової форми в конкретне словосполучення, і **обставинні**, пов’язані із входженням відмінкової форми в усе речення.

3. Усвідомленням залежності обставинних значень від усього речення в цілому, від значення прийменників і від лексичних значень самих іменників.

4. Урахуванням специфіки синтаксичного характеру відмінкових значень (суб’єкт дії, об’єкт дії і т. ін.).

5. Знаходженням лексичних відповідностей у мові перекладу із відмінною (або відсутньою) відмінковою системою: те саме значення може виражатися як морфологічним, так і лексичним шляхом.

Тема 8. СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА РЕЧЕННЯ ЯК ПРЕДМЕТ І ПРОДУКТ ПЕРЕКЛАДУ

Завдання 1. Якщо ознаками мовного рівня вважати наявність конститутивних одиниць і здатність цих одиниць інтегрувати до складу одиниці більш високого рівня, то чи утворює мовний рівень синтаксис?

1. Так, тому що синтаксис має специфічні одиниці, які характеризують тільки синтаксичний пласт структури мови.

2. Так, тому що синтаксис - мовний зріз, що вивчає правила зв’язування слів і форм слів у складі синтаксичних одиниць.

3. Так, тому що морфологічні одиниці (словоформи та лексеми) є інтегрантами синтаксичних об’єктів.

4. Так, тому що синтаксис як рівень стоїть над морфологічним рівнем.

5. Ні, тому що синтаксичні одиниці не мають у своєму розпорядженні інтегративної функції стосовно вищестоящого рівня.

6. Ні, тому що синтаксичний рівень є категоріоматичним.

Завдання 2. Яким чином досягається актуалізація речення?

1) ієрархізацією змісту речення;

2) закріпленням певного порядку слів;

3) місцем фразового наголосу;

4) виділенням інтонаційного центра;

5) переносом фразового наголосу на перший компонент;

6) введенням комунікативного завдання.

7) зміною денотативного змісту.

Завдання 3. Укажіть модальні значення речення, обумовлені позицією мовця.

- 1) бажання;
- 2) воля;
- 3) спонукання;
- 4) об'єктивна модальність;
- 5) суб'єктивна модальність;
- 6) ствердження;
- 7) заперечення;
- 8) зв'язок з мовним актом;
- 9) констатація об'єктивності позиції мовця.

Завдання 4. Зіставте речення: *рос. Ночка была темнее. - Была бы ночка потемней! Пусть будет ночка потемней,* - і дайте їхню характеристику з позиції тотожності / розходження.

- 1) відносна тотожність граматичної будови;
- 2) близьке лексичне наповнення;
- 3) наявність тимчасової характеристики;
- 4) розходження в об'єктивній модальності;
- 5) різна суб'єктивна модальність.

Завдання 5. Укажіть ознаки словосполучення.

- 1) непередикативність словосполучення;
- 2) нездатність виконувати комунікативну функцію;
- 3) двохкомпонентність як мінімум складу;
- 4) позаситуативна денотація;
- 5) відсутність оцінки висловлення;
- 6) вираження суб'єктивної оцінки;
- 7) віднесеність до моменту мовлення.

Завдання 6. Відзначте конститутивні ознаки речення.

- 1) співвіднесеність із дійсністю;
- 2) функціонування в ролі одиниці комунікативного акту;
- 3) модальна характеристика;
- 4) часова характеристика;
- 5) оцінна характеристика мовця;
- 6) формальне вираження предикативного комплексу знань;
- 7) імпліцитність актуалізованого змісту;
- 8) ізоморфність структури складного речення.

Завдання 7. Чи є сполучення підмета та присудка словосполученням?

1. Так, тому що сполучення підмета та присудка є двочленим.
2. Так, тому що вибір форми присудка в однині може визначатися числом, родом або особою підмета-іменника.
3. Так, тому що підмет і присудок можуть бути зв'язані відношеннями детермінації (порівн. *хлопчик* (що робить?) *читає*).
4. Ні, тому що підмет і присудок сполучаються предикативним зв'язком.
5. Ні, тому що підмет і присудок - це предикативна синтагма.

Завдання 8. У яких випадках у перекладацької діяльності речення називають висловленням?

1. Якщо речення розглядається з погляду його комунікативної організації.
2. Якщо речення може бути піддано актуальному членуванню.
3. Якщо увага дослідника акцентується на змісті.
4. Якщо враховується залежність значення від контексту та ситуації.
5. Якщо речення має інтонацію закінченості.
6. Якщо речення відповідає певному комунікативному завданню.

Завдання 9. Які типи зв'язків характеризують дієслівну семантичну структуру?

- 1) дія - діяч;
- 2) дія - об'єкт дії;
- 3) дія - предметні імена (актанти);
- 4) субстанція - ознака;
- 5) дія - непередметні визначники предмета;
- 6) субстанція - темпоральний визначник;
- 7) дія - ознака.

Завдання 10. Доведіть, що в процесі перекладу глибинні синтаксичні відношення повинні залишатися незмінними.

1. Глибинні синтаксичні відношення характеризуються не формами вираження, а семантикою, змістом.
2. Глибинні синтаксичні відношення однакові у всіх мовах.
3. Один і той же тип зв'язку може бути представлений у різних поверхневих структурах.
4. Синтаксичні значення виражають комплекс різних за своєю природою семантичних компонентів.
5. Семантична структура речення - це зміст речення, представлений в узагальненому вигляді.

6. В основі глибинної семантики лежить пропозиція - об'єктивний зміст речення.

7. Глибинна структура - те загальне, що існує між реченням і його варіантами в одній мові та перекладами в різних мовах.

Завдання 11. Визначте структуру пропозиції.

- 1) предикат;
- 2) рема;
- 3) тема;
- 4) актанти;
- 5) сірконстанти.

Завдання 12. Чи суперечить логічне визначення пропозиції як загального, що існує між реченням і його перекладом, лінгвістичному визначенню (пропозиція - об'єктивний зміст речення)?

1. Так, тому що логічне розуміння пропозиції будується на категоризації (знаходження загального у відокремленні від частки), а загальне має місце не тільки між елементами, зв'язаними суцесивними відношеннями але між сукупністю елементів, зв'язаних симультанними відношеннями

2. Так, тому що логічне визначення пропозиції не виключає узагальнення референціальних (не тільки денотативних) значень.

3. Ні, тому що лінгвістичне визначення пропозиції як моделі „положення дел” також припускає узагальнення.

Завдання 13. Укажіть характерні ознаки актантів.

- 1) зв'язок із предикатом;
- 2) належність до предметних імен;
- 3) участь у створенні номінативного мінімуму речення;
- 4) входження до складу визначників предиката;
- 5) належність до конститутивних членів речення;
- 6) належність до неконститутивних членів речення.

Завдання 14. Чи входять актанти в групу обов'язкових перекладних елементів?

1. Так, якщо актант є конститутивним членом речення.
2. Так, якщо актант входить до номінативного мінімуму речення.
3. Так, якщо актант позначає учасників події.
4. Так, якщо актант позначає суб'єкт дії.
5. Так, якщо актанти є об'єктивними членами речення.

Завдання 15. У якому випадку можливо вживання детермінанта в тексті перекладу?

1. Якщо визначник предиката є неконститутивним.
2. Якщо визначник предиката не обумовлений граматичною формою або лексичними значеннями предиката.
3. Якщо визначник предиката носить ситуативний характер.
4. Якщо визначник предиката є поширювачем усього речення.
5. Якщо визначник предиката виявляє можливість входити до складу речень, побудованих за різними структурними схемами, порівн.: *Сьогодні потенцішало.* - *Сьогодні тепло.* - *Сьогодні сонце.*

Тема 9. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Завдання 1. Укажіть ознаки мовної трансформації.

- 1) спосіб перекладу;
- 2) метод породження вторинних мовних структур у МП;
- 3) зміна лексичної наповнюваності мовної структури ВМ;
- 4) закономірний характер перетворень;
- 5) морфологічна відповідність між подібними реченнями ВМ і МП;
- 6) синтаксичне співвідношення між мовою оригіналу і мовою перекладу;
- 7) моделювання морфо-синтаксичних відповідностей.

Завдання 2. Визначте типи перекладацьких трансформацій.

- 1) зміна порядку елементів повідомлення;
- 2) перестановка компонентів речення та висловлення;
- 3) заміна типу конструкції;
- 4) додавання;
- 5) еліпсис;
- 6) перетворення ядерної структури ВМ;
- 7) транслітерація;
- 8) транскрипція.

Завдання 3. Які мотиви обумовлюють перестановку елементів висловлення в процесі перекладу?

1. Розбіжність синтаксичної структури ВМ і МП;
2. Устояна традиція заміни одного типу речення в мові оригіналу іншим типом, характерним для мови перекладу;
3. Специфіка способів вираження предикативності;

4. Розбіжність морфологічних способів вираження модальності;
5. Розбіжність структури компонентів складного синтаксичного цілого;
6. Суб'єктивне бажання перекладача.

Завдання 4. Які елементи мови оригіналу можуть бути піддані перестановці в процесі перекладу?

- 1) слова;
- 2) словосполучення;
- 3) предикативні частини складного речення;
- 4) речення як структурні частини складного синтаксичного цілого;
- 5) лексикалізовані словосполучення.

Завдання 5. Укажіть тотожні засоби вираження антонімічної заміни української, російської та англійської мов у процесі перекладу.

- 1) подвійне заперечення;
- 2) негативна частка перед антонімічною заміною з негативною семою;
- 2) прийменники;
- 3) заміна частковозаперечної модальності загальнозаперечною модальністю.

Завдання 6. Який вид трансформації представляє прономіналізація?

- 1) перестановку;
- 2) заміну;
- 3) додавання
- 4) опущення.

Завдання 7. Чи можуть англійські прикметники при перекладі на українську (російську) мову замінитися іменниками?

1. Так, якщо це відносні прикметники із семою належності;
2. Так, якщо прикметники утворюють компаратив;
3. Так, якщо англійський прикметник, що позначає ступінь ознаки, має відповідність в іменнику української (російської) мови зі значенням збільшеності / зменшеності;
4. Ні, тому що прикметник та іменник відносяться до різних частин мови;
5. Ні, тому що прикметник та іменник мають різне категоріальне значення;
6. Ні, тому що прикметник та іменник мають різні словозмінні парадигми.

Завдання 8. Чим пояснити можливість заміни повного прикметника в англійській мові російським іменником у формі родового відмінка, порівн.: англ. *Australian prosperity* – рос. *процветание Австралии*.

1. В англо-російських відповідностях мають місце означальні відношення.
2. Буквальний атрибутивний переклад у російській мові набуває стилістичного забарвлення розмовності.
3. Зіставлювані словосполучення виражають тотожні семи належності.
4. У заміні виявляється прагнення урізноманітити форми.

Завдання 9. Чи припустимо використання інверсійного порядку слів речення при перекладі з англійської на українську мову?

1. Так, тому що зміна порядку та напрямку розташування компонентів речення в українській мові при перекладі з англійської може бути викликана розбіжністю правил синтаксичного конструювання двох мов.
2. Так, тому що переклад з англійської мови допускає перестановку членів речення в українській мові відповідно до вимог функціонального стилю.
3. Так, тому що порядок слів в англійській мові прямий (жорстко фіксований), а в українській відносно вільний.
4. Ні, тому що переклад повинен максимально адекватно відбити актуальне членування речення.

Завдання 10. Як переводиться на українську мову займенник *you*, що відповідає українським займенникам *ти* і *ви* ?

1. Вибір здійснюється відповідно до контексту.
2. Семантична еквівалентність установлюється на рівні всього перекладного тексту.
3. Трансформація при перекладі відбувається шляхом перерозподілу семантичних елементів тексту на ВМ в мові перекладу.
4. Вибір робиться на користь конкретного найменування.

Завдання 11. Відзначте особливості перекладу англійського речення на українську мову.

англ. *He was pretty heavy drinker.*
укр. *Він пив як кінь.*

1. Збереження тотожності глибинної семантичної структури.
2. Послівний переклад усього тексту.
3. Номінативна семантична еквівалентність тексту.
4. Спільність пропозиції.

5. Наявність суб'єктивно-емоційного компонента в інформаційній структурі обох мов.

6. Перестановка порядку розташування членів речення при перекладі.
7. Субстантивація прикметників.
8. Використання фразеологічних сполучень У ВМ.
9. Ідіоматичність фразеологічних одиниць.

Завдання 12. Чим відрізняється переклад речення від оригіналу?

англ. *Where can I get my suit pressed?*

укр. *Куди можна віддати відпрасувати костюм?*

1. Номінативною семантикою.
2. Порядком слів.
3. Віднесеністю перекладу та оригіналу до різних класифікаційних класів.
4. Особовою / безособовою формою речення.
5. Перестановкою лексем.
6. Заміною компонентів.
7. Додаванням у процесі трансформації.
8. Опущенням лексем.

Завдання 13. Які трансформації супроводжують переклад на російську мову тексту?

англ. *I like it.*

рос. *Мне нравится это.*

1. Заміна прямого порядку зворотним.
2. Зміною актантних місць.
3. Заміна активної конструкції пасивною.
4. Вираження суб'єкта непрямим відмінком.
5. Перестановка доповнення *it*.
6. Заміна рема-тематичної структури.

Завдання 14. Співвіднесіть номер найменування структурної трансформації з перекладним матеріалом.

- 1) трансформація;
- 2) транслітерація;
- 3) калькування; описовий переклад;
- 4) наближений переклад;
- 5) трансплантація.

- а) *sky-scraпер* – хмарочос;
- б) *troika* – трійка;
- в) *robot* – робот;
- г) *demo* – демонстраційна версія;
- д) *GDI* – загальний інтерфейс до даних.

Завдання 15. Укажіть лексичні кальки.

- 1) *convention* – конвенція;
- 2) *conviction* - переконання;
- 3) *subdivision* – підрозділ;
- 4) *push-button* – кнопкове керування.

МОДУЛЬНІ КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ

1-й МОДУЛЬ

Тема 1. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА НАПРЯМКИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Завдання 1. Які напрямки в перекладознавстві із ряду перерахованих перебувають у відношенні зближення?

- 1) лінгвістичний напрямок;
- 2) літературознавчий напрямок;
- 3) машинний напрямок;
- 4) інженерний напрямок;
- 5) прикладний напрямок;
- 6) філологічний напрямок.

А. 1:2 > 6

Б. 1 < 2

В. 3:4 > 5

Р. 1:2:5 > 6

Д. 1:2:3 : 4:5 > 6

Завдання 2. Чи є практика перекладу розділом перекладознавства?

1. Так, тому що теорія перекладу базується на узагальненні процесуальної та результативної практичної діяльності перекладача.

2. Так, тому що універсальні закономірності перекладу знаходять реалізацію в практиці перекладу різних текстів.

3. Так, тому що практика перекладу, що має справу з емпіричним матеріалом, збагачує теорію перекладу.

4. Так, тому що можливість спеціальних узагальнень, які відносяться тільки до практики перекладу, породжує ідею виділення особливого розділу - практикології перекладу.

5. Ні, тому що теорія, представляючи сукупність узагальнених положень, „утворює яку-небудь науку” (СІС) на відміну від практики, що розробляє рекомендації до діяльності.

6. Ні, тому що теорія перекладу має пояснювальну силу.

7. Ні, тому що практикологія перекладу робить узагальнення на рівні методології, прагматики, методики викладання, дидактики і визнана далеко не всіма як розділ науки про переклад.

Завдання 3. Укажіть еквівалентні поняття:

- 1) теорія перекладу;
- 2) наука про переклад;
- 3) перекладознавство;
- 4) теорія художнього перекладу;
- 5) теорія наукового перекладу;
- 6) теорія науково-технічного перекладу;
- 7) теоретичні знання про переклад.

Завдання 4. Що є предметом перекладу?

- 1) вихідна мова;
- 2) вихідна мова та мова перекладу;
- 3) текст вихідної мови;
- 4) текст перекладу;
- 5) мовна одиниця вихідної мови.

Завдання 5. Яке визначення синхронного перекладу із двох заявлених відповідає вимогам теорії перекладу?

1. *„Професіональний синхронний переклад – це такий вид усного перекладу на міжнародній конференції, що здійснюється одночасно зі сприйняттям на слух (плюс іноді зорові місця) запропонованого однократно усного повідомлення на ВМ в кабіні, яка ізолює перекладача від аудиторії, й у процесі якого – в екстремальних умовах діяльності – у будь-який відрізок часу переробляється інформація строго обмеженого обсягу”* (Г. В. Чернов).

2. *„Синхронний переклад - ...складний вид двомовної комунікативної мовленнєвої діяльності усного перекладу, що здійснюється одночасно зі сприйняттям на слух запропонованого однократно усного повідомлення, здійснюваного в умовах дефіциту часу та строгої обмеженості обсягу перероблюваної інформації, предметом і продуктом якої є семантико-значеннєва структура переробленого мовного повідомлення”* (Г. В. Чернов).

1. Перше, тому що в ньому перераховуються численні характеристики процесу синхронного перекладу.

2. Перше, тому що в ньому вказуються не тільки мовні ознаки перекладу, але й дається характеристика екстралінгвістичного фактора - часу й умов його здійснення.

3. Друге, тому що воно включає диференціальні ознаки синхронного перекладу, достатні, щоб відмежувати його від інших видів перекладу.

4. Друге, тому що воно ігнорує екстралінгвістичні фактори, що не відносяться до мовних явищ.

Завдання 6. Чи є визначення терміна *переклад* (О. С. Ахманова) еквівалентними?

1. *Зіставлення двох або декількох мов з метою відшукування семантичних відповідностей між їхніми одиницями, звичайно для двомовної лексикографії, для зіставлених семантичних досліджень і т.ін.*

2. *Передача інформації, що міститься в даному утворенні мовлення, засобами іншої мови.*

3. *Відшукування в іншій мові таких засобів вираження, які забезпечували б передачу на ній не тільки різноманітної інформації, що міститься в даному мовленнєвому утворенні, але й взагалі повної відповідності нового тексту первісному також і за формою (внутрішньої й зовнішньої), що необхідно у випадку художнього тексту, а також при передачі на іншу мову понять, що не одержали в ньому стійкого вираження.*

1. Так, тому що у всіх визначеннях мова йде про семантичні еквіваленти.

2. Так, тому що жодне із указаних визначень не накладає обмежень на кількість мов, що зіставляють.

3. Ні, тому що висунуті як основні семантичні критерії визначення перекладу мають різний обсяг, порівн.: „*семантичні відповідності*” та „*інформація, що міститься в даному утворенні*”.

4. Ні, тому що в першому і третьому визначенні міститься вказівка на цільову настанову перекладу: для двомовної лексикографії (1), для порівняльних семантичних досліджень (1) і для передачі різноманітної інформації (3), для відшукування адекватних засобів вираження (3).

5. Ні, тому що тільки в третьому визначенні має місце вказівка на співвіднесеність форми перекладу та оригіналу.

Завдання 7. Якій концептуальній теорії перекладу відповідає висловлення: „Процес перекладу...буде зводитися до виділення смислових елементів в оригіналі та вибору одиниць МП, які максимально виражають такі ж елементи смисла в перекладі” (В. М. Комісаров)?

- 1) денотативній теорії;
- 2) структурній теорії;
- 3) трансформаційній теорії;
- 4) семантичній теорії.

Завдання 8. Чим відрізняється семантична теорія перекладу від денотативної?

1. Денотативна теорія перекладу ставить знак рівності між змістом матеріалу ВМ і МП; семантична теорія перекладу досліджує питання про аналітичний підхід до референціального значення.

2. Денотативна теорія перекладу припускає опис денотата засобами МП; семантична теорія перекладу враховує творчий метод перекладача.

3. Денотативна теорія перекладу акцентує увагу тільки на засобах „перевираження”, семантична теорія висуває тезу про наявність у мові глибинних семантичних елементів і необхідність здійснення процесу перекладу на рівні елементарних змістовних компонентів.

Завдання 9. В основі якої моделі перекладу лежить поняття ядерних синтаксичних структур, які спостерігаються у всіх мовах і особливістю яких є спільність логіко-синтаксичних зв'язків?

- 1) ситуативної;
- 2) семантичної;
- 3) трансформаційної;
- 4) комунікативної;
- 5) інформативної.

Завдання 10. Які з перерахованих видів матеріалу перекладу (текстів) порушують вимоги єдності підстави класифікації?

- 1) розмовне мовлення;
- 2) вірші;
- 3) художня проза;
- 4) художня література;
- 5) науково-популярні книги;
- 6) науково-технічна література;
- 7) наукова література;
- 8) ділові папери;
- 9) публіцистика.

Завдання 11. На підставі яких критеріїв будується класифікаційна схема видів перекладу?

- 1) форми мовлення;
- 2) ступеня тимчасового дистанціонування ВМ і МП;
- 3) функціонального призначення;
- 4) когнітивних характеристик.

Завдання 12. Укажіть термінологічні синоніми видів перекладу в порядку їхнього прямування?

- 1) інтервербальний;
- 2) інтерлінгвістичний;
- 3) інтравербальний;
- 4) інтралінгвістичний;
- 5) інтерсеміотичний
- 6) машинний.

Завдання 13. Який стиль асоціюється з організацією управлінської діяльності?

- 1) розмовний;
- 2) публіцистичний;
- 3) офіційно-діловий.

Завдання 14. Які різновиди має трансформований / нетрансформований переклад?

Завдання 15. Назвіть (за алфавітом) різновиди перекладу, що розрізняються характером засобів перекладу (Див. завдання 12).

Тема 2. ПРОБЛЕМА ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ В ПЕРЕКЛАДІ

Завдання 1. Укажіть ознаки, якими відрізняються терміни еквівалентність і адекватність у теорії перекладу.

1. Термін *еквівалентність* припускає можливість абсолютної тотожності, термін адекватність – відносної рівності.

2. Термін *еквівалентність* позначає функціональну тотожність, термін *адекватність* - відповідність.

3. В основі терміна *еквівалентність* лежить поняття **інваріантності** - абстракції, що виникла в результаті відокремленні її від конкретних реалізацій у двох мовах; в основі терміна *адекватність* - гіпо-гіперонімічні відношення.

Інформаційна довідка

Адекватний – цілком відповідний, співпадаючий (МАС).

Еквівалентний – рівноцінний, рівнозначний, рівносильний, який повністю замінє що-небудь у якому-небудь відношенні (МАС).

Завдання 2. Чи є комунікативно-функціональна еквівалентність основним компонентом перекладацької еквівалентності?

1. Так, тому що еквівалентність у перекладацькій діяльності забезпечується не тільки функціональним призначенням, але й спільністю комунікативної інтенції та прагматики.

2. Так, тому що комунікативні ефекти, спрямовані на реципієнтів оригінального та перекладного тексту, повинні бути рівними.

3. Ні, тому що мета перекладу полягає в збереженні змісту, функцій, стилістичних та інших, у тому числі комунікативних цінностей, а не в комунікативно-функціональній еквівалентності.

4. Ні, тому що перебільшення ролі комунікативно-функціонального фактора в перекладі приводить до розмивання змістовно-інформативної сторони тексту-оригіналу.

5. Ні, тому що орієнтація на комунікативну функцію як основну веде до заміщення сутності перекладу реакцією на нього з боку реципієнта.

6. Ні, тому що при абсолютизації комунікативної еквівалентності визначальним стає не сам текст, а реалізовані можливості перекладацької діяльності реципієнта.

Завдання 3. Чи всі параметри дефініції перекладу повинні виявлятися в тексті перекладача?

1. Так, тому що параметри дефініції перекладу - це його диференціальні ознаки.

2. Так, тому що будь-яка теорія передбачає наявність тотожності підстави зіставлення.

3. Ні, тому що ступінь реалізації параметрів дефініції перекладу буде різним залежно від тексту, умов і способів перекладу.

4. Ні, тому що зміст тексту при перекладі не транспонується повністю, і наближення до нього - це практично нескінченний процес.

Завдання 4. Укажіть параметри перекладу, які імпліцитно можуть бути представлені в підтексті.

- 1) семантичні;
- 2) функціональні;
- 3) комунікативні;
- 4) прагматичні;
- 5) жанрові;
- 6) структурні.

Завдання 5. Чи може перекладач привносити в текст повідомлення елементи свого сприйняття?

1. Так, тому що сприйняття перекладача та носія ВМ не може бути однаковим із-за різних особистісних факторів учасників комунікації.

2. Так, тому що в перекладі можуть знаходити висвітлення культурні та соціальні характеристики перекладача.

3. Так, тому що переклад може здійснюватися на основі відносної еквівалентності.

4. Так, тому що при художньому перекладі ступінь еквівалентності ставиться в залежність від прагматичних цілей перекладу.

5. Ні, тому що рецепція та перцепція тексту повинні бути інформаційно еквівалентними.

6. Ні, тому що оригінальний і перекладний текст повинні мати однаковий комунікативний ефект.

7. Ні, тому що при комунікативно-функціональній еквівалентності сприйняття тексту оригіналу не може вступати в протиріччя зі сприйняттям тексту перекладу.

8. Ні, тому що перекладач не повинен підганяти текст під сприйняття перципієнта.

Завдання 6. Чи виключає використання стенографічних записів можливість порушення еквівалентності перекладу й оригіналу?

1. Так, тому що стенографічний запис сприяє точності в передачі інформації.

2. Так, тому що стенографування, являючи собою швидкісну форму листа, перешкоджає синфазності перекладу.

3. Ні, тому що стенографічний запис не виключає можливості редукування тексту ВМ.

4. Ні, тому що стенограма може складатися із позначок про ключові поняття, що є формою редукції тексту.

5. Ні, тому що стенографування не усуває темпорального обмежника.

Завдання 7. Які особистісні характеристики перекладача при синхронному перекладі нейтралізуються?

1) знання МП;

2) тембр голосу;

3) модуляція голосу;

4) експресивність інтонації сприйняття предмета мовлення.

Завдання 8. Укажіть різновиди перекладу з аркуша.

- 1) усний переклад письмового тексту;
- 2) переклад, здійснюваний одночасно із читанням оригіналу про себе;
- 3) переклад, створюваний послідовно, після прочитання тексту в цілому;
- 4) переклад, здійснюваний після прочитання тексту по абзацах.

Завдання 9. Які умови забезпечують виникнення синхронності перекладу?

1. Тимчасовий збіг перцепції та рецепції тексту.
2. Темпоральні обмеження.
3. Запізнювання в передачі змісту.

Завдання 10. У якому співвідношенні перебувають у процесі перекладу компоненти семантики - інформації внутрішньомовної та комунікативно-функціональної?

- 1) інтердепенденції;
- 2) детермінації;
- 3) констеляції.

Завдання 11. Виділіть ознаки, що підтверджують багаторівневий характер перекладу.

- 1) семантичні характеристики;
- 2) структурні особливості;
- 3) функціональна спрямованість;
- 4) комунікативна заданість;
- 5) прагматичні цілі;
- 6) тезаурусні відношення;
- 7) жанрова стилістична характеристика.

Завдання 12. Чи можна визначити еквівалентність усного перекладу оригіналу як скорочену відносно еквівалентність?

1. Так, тому що фактор фазового зрушення спонукає до використання прийомів ущільнення інформації.

2. Так, тому що часовий фактор веде до скорочення семантичної надмірності.

3. Так, тому що перекладач-синхроніст заощаджує час на імовірнісному прогнозуванні - умінні обчислювати зміст фрази по початкових лексичних одиницях і ключових словах.

4. Ні, тому що перекладач прагне до максимальної точності відтворення оригіналу.

5. Ні, тому що оригінал і переклад містять загальну інформаційну частину.

6. Ні, тому що переклад передбачає збереження відносної рівності сприйняття тексту.

Завдання 13. За рахунок яких розходжень порушується еквівалентність оригіналу та перекладу публіцистичного тексту?

- 1) стилю газетно-журнальних публікацій;
- 2) пояснювальних експлікацій у перекладі;
- 3) різниці в словному обсязі оригіналу та перекладу;
- 4) синтаксичних трансформацій;
- 5) багатослівності перекладу в порівнянні з текстом.

Завдання 14. Чим обумовлене зниження еквівалентності в перекладах спеціальних слів-термінів?

- 1) описовим трактуванням термінів;
- 2) неточністю інтерпретації спеціального поняття;
- 3) помилками в терміноутворенні;
- 4) використанням синонімічних термінів;
- 5) граматичними трансформаціями;
- 6) умовним перекладом;
- 7) прагматичними вимогами до перекладу.

Завдання 15. Чи можуть відрізнитися різномовні переклади одного й того ж літературного твору?

1. Так, тому що художній переклад має відносну самостійність.
2. Так, тому що у художнього перекладу є свій творець.
3. Так, тому що в переведеному художньому творі настає своє життя в літературному середовищі, обумовлене факторами системної взаємодії.
4. Так, тому що переклад художнього оригіналу попадає в нове соціальне середовище.
5. Так, тому що освоєння одного й того ж перекладу в різних мовах має свою специфіку.
6. Ні, тому що художній переклад залежить від оригіналу

Тема 3. МОДЕЛІ ПЕРЕКЛАДУ

Завдання 1. Чому до синхронного перекладу можуть бути застосовані динамічні моделі перекладу?

1. Переклад передає процес перетворення тексту на одній мові в текст на іншій мові.
2. Переклад - це процес, що характеризується протяжністю в просторі та часі.
3. Переклад - це елемент комунікації, в якій є відправник і одержувач інформації.
4. Переклад характеризується тими ж законами, що й мовна діяльність взагалі.
5. Переклад - це опосередкована двомовна діяльність.

Завдання 2. Укажіть фактори, що впливають на величину відставання синхроніста від оратора?

- 1) темп мовлення;
- 2) темп діяльності перекладача;
- 3) ступінь оволодіння професійною діяльністю перекладача;
- 4) дефіцит часу.

Завдання 3. З якими проблемами зв'язане питання про відставання мовлення перекладача?

1. Запізнювання мовлення перекладача.
2. Наявність синфазності.
3. Обмеженість часового діапазону.
4. Фізичні (фізіологічні) можливості перекладача.
5. Відносна складність матеріалу.

Завдання 4. Які фактори сприяють вирішенню питання про тотожність перекладу?

- 1) асоціація з часовим відставанням перекладача від мовлення оратора;
- 2) облік кількісних характеристик відставання;
- 3) темп мовлення;
- 4) шум;
- 5) паузи;
- 6) магнітний запис.

Завдання 5. Який темп мовлення є оптимальним для синхроніста (укажіть кількісну межу вживань)?

Завдання 6. Чим зумовлена екстремальність умов синхроніста перекладача?

- 1) накладенням процесу сприйняття тексту ВМ та породження тексту на МП;
- 2) більш високим темпом перетворення повідомлення на ВМ в повідомлення на МП;
- 3) заданістю темпу оратором ВМ;
- 4) нерівністю умов мовлення оратора та перекладача-синхроніста;
- 5) можливістю користуватися письмовим текстом оратора та відсутністю такої можливості в перекладача;
- 6) шумовими перешкодами;
- 7) обмеженою здатністю людини переробляти інформацію в одиницю часу.

Завдання 7. Чи можна стверджувати про синхронність і одночасність мовлення оратора та породження мовлення перекладачем?

1. Так, тому що сприйняття повідомлення є крапкою відліку перекладу.
2. Так, тому що результати автоматичного виміру тривалості мовних відрізків ВМ і МП свідчать про їхній практичний збіг.
3. Ні, тому що осцилографічна апаратура не дозволяє позбутися від перешкод живого запису, роблячи запис недостовірним.
4. Ні, тому що тривалість звучання, вимірювана з точністю до секунди, недостатня для констатації надійності результатів.
5. Ні, тому що синхронність перекладу залежить від рівня професіоналізму перекладача.
6. Ні, тому що синхронність перекладу порушують зовнішні перешкоди.

Завдання 8. Чому фактичне часове відставання перекладу від мовлення оратора не порушує уявлення про синхронність перекладу?

1. Відставання в часі пояснюється не використанням його для перекладу, а пропозицією перекладу - осмисленням мовного відрізка перекладу.
2. Часове зрушення розглядається як час, який є необхідним для вироблення програми конструювання висловлення на МП.
3. Синхронність інтерпретується як одночасність надходження повідомлення та породження вже сприйнятого оригіналу або його частин.

Завдання 9. Чи впливає темп мовлення оратора на переклад?

1. Впливає, насамперед в умовах дуже повільного вимовляння, що сприяє якісному перекладу.

2. Не впливає, оскільки синхроніст прагне до збереження свого власного темпу.

Завдання 10. Чи можна стверджувати, що синхронний переклад - це такий переклад, який із-за часового дефіциту починає здійснюватися до завершення висловлення?

1. Так, тому що поняття синхронності асоціюється з поняттям одночасності.

2. Так, тому що часові відрізки ВМ та МП збігаються.

3. Так, тому що вихід перекладу за рамки часових параметрів мовлення ВМ не відповідає поняттю синхронності.

4. Ні, тому що поняття синхронності передбачає абсолютний темпоральний збіг.

5. Ні, тому що частина часу в процесі комунікації приділяється сприйняттю тексту ВМ.

Завдання 11. Укажіть перекладацькі терміни, які стосуються антонімії.

- 1) перекодування;
- 2) послівний переклад;
- 3) інтерпретація;
- 4) глумачення;
- 5) трансляція;
- 6) версія.

1:2; 2:3; 1:4; 2:5; 1:6;

2:3; 2:4; 2:5; 2:6;

3:4; 3:5; 3:6;

4:5; 4:6;

4:6.

Завдання 12. Хто виступає в ролі рецептора при перекладі?

- 1) мовець;
- 2) слухач;
- 3) перекладач.

Завдання 13. Чи є перекладач учасником комунікації?

1. Так, тому що перекладач передає інформацію від відправника до одержувача.
2. Так, тому що перекладач декодує повідомлення, „осмислює” його.
3. Так, тому що перекладач повинен вибирати оптимальний варіант передачі інформації.
4. Так, тому що перекладач виконує подвійну функцію - одержувача та відправника інформації.
5. Так, тому що перекладач здійснює переклад на іншу природну мову.
6. Ні, тому що перекладач не може довільно змінити зміст сприйнятого висловлення.
7. Ні, тому що функцію перекладача можуть виконувати технічні засоби.
8. Ні, тому що перекладач оперує мовою як своєрідним кодом.

Завдання 14. У синхронній комунікативній моделі перекладу враховуються відношення:

- 1) між знаками;
- 2) між знаком і денотатом;
- 3) між знаком і комунікантом.

Співвіднесіть зазначені типи відношень із термінами, які їх позначають.

- а) семантичні відношення;
- б) синтаксичні відношення;
- в) прагматичні відношення.

- 1 : 2; 1 : б; 1 : в;
2 : 2; 2 : б; 2 : в;
3 : 2; 3 : б; 3 : в;

Завдання 15. Що становить інваріантну основу висловлення в синхронному перекладі?

- 1) семантика одиниць речення;
- 2) об'єктивна семантика речення;
- 3) ситуативна семантика;
- 4) прагматика висловлення.

Тема 4. ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕМАНТИКИ СЛОВА

Завдання 1. Які аргументи лягли в основу нігілістичного відношення до слова як одиниці мови?

1. Інтерпретація лексичного значення слова як однобічної данності - ідеального змісту, звільненого від форм його маніфестації.
2. Обмеження лексичного значення співвіднесеністю з екстралінгвістичними категоріями - поняттям або уявленням.
3. Розчленування багатомірної структури слова на три різновиди: фонологічне слово, морфологічне слово, семантичне слово (поняття).
4. Розуміння лексичного рівня як особливого рівня в структурі мови.
5. Інтерпретація семантичної структури як мережі асоціацій.

Завдання 2. Прокоментуйте розуміння слова як форми „вербалізації” навколишнього світу (В. Гумбольдт).

1. Абсолютизація зовнішньої сторони слова.
2. Розуміння слова як одиниці мови, яка „виконує роль проміжного світу” між людиною та навколишньою дійсністю.
3. Інтерпретація структурних розходжень як відбиття національної винятковості.
4. Зведення лексичного значення слова до уявлення або поняття, які відображаються в слові.
5. Виключення із семантичної структури системної значущості слова.

Завдання 3. Доведіть, що слово має універсальний характер.

1. Основні види спілкування людей здійснюються за допомогою слів.
2. Штучні знакові системи відіграють допоміжну роль.
3. Сигнали немовного типу завжди можуть бути переведені на мову слів.
4. Слово не тільки виражає значення, але й передає значеннєву інформацію.
5. Емпіричне уявлення про слово є у будь-якої людини (основний запас слів людина засвоює в дитинстві).

Завдання 4. Укажіть, які функції виконує слово.

- 1) функцію повідомлення;
- 2) функцію узагальнення (позначення понять);
- 3) функцію позначення уявлень;
- 4) комунікативну функцію;

- 5) перцептивну функцію;
- 6) сигніфікативну функцію;
- 7) репрезентативну функцію;
- 8) пізнавально-класифікаційну функцію;
- 9) асоціативну функцію;
- 10) емотивну функцію;
- 11) конгруентну функцію (уживання словоформ відповідно до їх основних морфологічних властивостей);
- 12) прагматичну функцію.

Завдання 5. Укажіть показники фонетичної границі слова в російській мові.

- 1) оглушення кінцевих дзвінких приголосних;
- 2) відсутність регресивної асиміляції за м'якістю на кінці слова;
- 3) відсутність проявів регресивної акомодациї;
- 4) відсутність редукції початкових голосних;
- 5) наголос.

Завдання 6. Чому критерій цілісності (непроникності) слова у визначенні його границі вважається недостатнім?

1. Є багато слів, які можуть виступати у функції морфеми (В. В. Виноградов), порівн. прийменники: *рос. вроссыть* (порівн. в россыпь, *напролет* (на пролет), спочатку (с начала) і т. ін.

2. Є морфеми, які за певних умов стають словами (порівн. заперечення в реченні: *рос. Нет денег і нечего*); частка *кое-* у прийменниковому сполученні (порівн. *рос. кое у кого и кое-кого*).

3. Критерій фіксованого порядку частин нерідко порушується (порівн. *укр. лизоблюд – блюдолиз* і т. ін.; *лексеми умовний спосіб* і т. ін.)

5. Відносну волю переміщення мають деякі префікси (порівн. *рос. недопоставить і донепоставить* і т. ін.)

6. Спостерігаються сполучення слів з фіксованим порядком їхнього прямування (*укр. штани кльош, кольору бордо* й т. ін.).

Завдання 7. Чи можна стверджувати, що наступне визначення слова є формалізованим?

„Звукова послідовність, яка може бути обмежена паузами будь-якої довжини, є звукова послідовність, що містить всередині одне самостійне слово; звукова послідовність, визначена указаним вище способом, усередині якої не може бути вставлена інша звукова послідовність, визначена таким же способом, і є окреме самостійне слово” (П. С. Кузнєцов).

1. Так, тому що звукова послідовність, обмежена паузою, може включати не менше одного самостійного слова.

2. Так, тому що звукова послідовність, що включає не менш одного самостійного слова, може здобувати інклюзивні структурні збільшення у вигляді окремих слів.

3. Ні, тому що не визначена довжина паузи, достатня для виділення слова.

4. Ні, тому що критерій паузи будь-якої довжини є неформальним семантичним критерієм: тривалість паузи - необхідний наслідок розуміння семантики тексту.

5. Ні, тому що визначення не дає конститутивних ознак звукової послідовності (при відсутності обмежень на характер звукової послідовності до словесного корпусу можна віднести й алфавіт як одне самостійне слово).

6. Ні, операція вставки слів також не формалізована, тому що передбачає одержання „осмисленої мовної послідовності”, тобто звертання до семантики (С. Абрахам).

Завдання 8. Укажіть аспекти вивчення слова в сучасній лінгвістиці.

1. Слово вивчається з погляду власне лінгвістики як одиниця мови.

2. Слово розглядається в сфері лінгвістики тільки як постановка питання, вирішення ж проблеми переходить у галузь суміжних наук - психології, фонології, філософії.

3. Слово аналізується тільки з одного боку – фонетичного, морфологічного, функціонального (порівн. *фонетичне слово, морфологічне слово, семантичне слово*).

4. Слово інтерпретується з погляду його реалізації у висловленні.

5. Визначення слова дається з урахуванням функціонування його в одній мові.

6. Слово вивчається в галузі етнології.

Завдання 9. Що приймається до уваги при визначенні слова в теорії перекладу?

1. Результат порівняльного дослідження двох мов.

2. Абстрагування від граматичних показників слова.

3. Ігнорування форм і елементів, які мають внутрішньомовну значущість у системі однієї мови.

4. Відокремлення ідіоматичних, лексикалізованих одиниць, які не підлягають послівному перекладу.

5. Ігнорування фонетичних характеристик слова.

Завдання 10. Чому в теорії перекладу віддається перевага терміну *інформація* (у порівнянні з терміном *значення*)?

1. Термін *значення* став неоднозначним.
2. В обсяг поняття *значення* далеко не всі включають різні смислові, оцінні, емоційно-експресивні відтінки значення слова.
3. У похідних словах, які являють собою іменники, прикметники, прислівники із суфіксами суб'єктивної оцінки, іменники зі значенням одиничності, збірності й недорослості, значення кваліфікується як модифікаційне.
4. Визначення терміна *значення* не збігається по обсягу з дефініцією *інформації*.
5. Значення в перекладознавстві вивчається не як елемент двосторонньої знакової одиниці, а як змістовна одиниця, зміст лексеми.
6. Вивчення інформаційного обсягу слова проводиться в порівняльному плані.

Завдання 11. У яких відношеннях перебувають терміни *інформація та значення слова*?

- 1) відношення включення;
- 2) відношення ін'юнкції;
- 3) відношення диз'юнкції;
- 4) відношення ієрархічності;
- 5) відношення перетинання.

Завдання 12. У чому полягає сутність системного підходу до проблеми перекладу слова?

- 1) врахування синтагматичного розгортання полісемантичного слова;
- 2) виявлення парадигматичних зв'язків;
- 3) аналіз інваріантних зв'язків;
- 4) обґрунтування екстралінгвістичної співвіднесеності;
- 5) визначення зв'язку з формальними показниками;
- 6) виявлення зв'язку з десигнатом.

Завдання 13. Які елементи значення слова враховуються при перекладі?

- 1) відношення між словом і предметом дійсності;
- 2) відношення між словесним знаком і уявленням;
- 3) зв'язок слова з поняттям;
- 4) відношення між словом і людською діяльністю;
- 5) відношення з іншими словами в системі мови;
- 6) зв'язок з емоційно-вольовими та естетичними відображеннями дійсності.

Завдання 14. Що піддається абсолютизації в процесі перекладу?

- 1) фонетичні ознаки;
- 2) граматичні характеристики;
- 3) семантика;
- 4) зміст;
- 5) інформація.

Завдання 15. Які характеристики слова при перекладі є відносними?

- 1) звукова сторона висловлення;
- 2) склад семантичних множників;
- 3) лексико-семантичні варіанти слова;
- 4) семантичні варіанти;
- 5) експресивно-емоційні, стильові вживання слова;
- 6) інформаційний обсяг слова;
- 7) морфологічна форма;
- 8) синтаксичне вживання слова.

Тема 5. ІНФОРМАТИВНИЙ ОБСЯГ СЛОВА В ПЕРЕКЛАДІ

Завдання 1. Що обумовлює необхідність використання порівняльного методу при визначенні обсягу інформації слів у мові оригіналу та перекладу?

1. Інформація оригінального тексту повинна зберігатися в незмінному вигляді у перекладі.

2. Зміст слова у вихідній мові є інваріантною основою, трансльованою в текст перекладу.

3. Аналіз інформативної сторони слова при перекладі не може вестись в одномовному напрямку.

4. Зіставлення необхідно не тільки для визначення конкретних величин семантики у двох (трьох) мовах, але й для виявлення змінних компонентів значення, обумовлених уживанням слова в мовленні.

5. Конкретні факти фіксації оказіонального змісту в мові оригіналу та в мові перекладу різні.

6. Еквівалентність передачі смислу при перекладі здійснюється різними способами.

7. Зіставлення є засобом вивчення можливостей збільшення інформативності слова в контексті.

Завдання 2. Чи є елементом змісту контекстуальні значення слова?

1. Так, тому що конкретне вживання слова - це реалізація семантичного інваріанта.

2. Так, тому що лексика - це сукупність уживань слова.

3. Ні, тому що зміст - це екстралінгвістична величина, що виходить за рамки лінгвістики.

4. Ні, тому що зміст - результат взаємодії контекстуального значення слова та когнітивних знань про світ у комунікативній ситуації.

Завдання 3. Назвіть показники паралінгвістичної інформації.

1) інформація про перекладача, що добута з повідомлень;

2) риси особистості перекладача;

3) акустичні якості перекладу;

4) особливості структури перекладу;

5) лексичний склад повідомлення;

6) вік і стать перекладача;

7) приблизний рівень освіти перекладача;

8) приналежність трансмісора до певної територіальної й соціальної групи;

9) емоційний і фізичний стан перекладача;

10) манера викладати думки;

11) ступінь володіння мовою перекладу;

12) здатність перемикатися з рідної мови на мову перекладу;

13) голос, почерк перекладача;

14) уживання в перекладі слів емоційного забарвлення.

Завдання 4. Чи можна стверджувати, що мовні денотати відносяться до сфери екстралінгвістичної інформації?

1. Так, тому що денотативна сутність слова полягає у зв'язку із предметами та явищами об'єктивної дійсності.

2. Так, тому що в основі знаменних частин мови лежить категоріальне номінативне значення.

3. Так, тому що граматичні класифікуючі категорії, мають номінативний елемент значення (порівн.: категорія числа іменника, категорія виду дієслова й т. ін.).

4. Ні, тому що мовні денотати представляють факти, відбиті в одиницях мовної системи.

Завдання 5. У яких випадках соціальна інформація стає мовною перешкодою при перекладі.

1. У випадку включення в текст певної функціонально-стилістичної спрямованості слів із іншого функціонального стилю.

2. При наявності оказіональної експресивності.
3. У випадку обумовленості варіювання соціальними та територіальними обмеженнями.
4. При відсутності подібних засобів у МП.
5. При неможливості в умовах перекладу передати географічне маркірування слова.
6. В умовах неперекладності іноземної жаргонної лексики.
7. У випадку пізнавальної обмеженості перекладача.

Завдання 6. Чи є формальна „інформація” інформативною в умовах перекладу?

1. Так, тому що формальна інформація - це зовнішня сторона слова, що складається із знаків, які виконують смислорозрізняльну функцію.
2. Так, тому що план вираження слова містить несемантичну інформацію.
3. Так, тому що фонетична сторона слова несе інформацію про суположення, сполучуваність звуків.
4. Так, тому що сама форма змістовна (порівн. висловлення, що стало хрестоматійним: „форма істотна, сутність формована.”).
5. Ні, тому що форма не просто є засобом відбиття ситуації, але має взаємообумовлений зв'язок зі значенням;
6. Ні, тому що форма інформативна лише в тому розумінні, що в ній сховані відомості про неї саму (порівн. *граматична форма слова - форма слова*).

Завдання 7. Укажіть загальні ознаки семантичної та експресивно-емоційної інформації.

- 1) здатність виступати як компоненти змісту слова;
- 2) спрямованість на екстралінгвістичний зміст;
- 3) включення в денотативну семантику слова екстралінгвістичного значення - відношення мовця до переданих відомостей;
- 4) відбиття внутрішнього світу людини;
- 5) здатність робити емоційний вплив;
- 6) оцінка предмета думки, відбитого в денотативному значенні слова;
- 7) вираження модальності.

Завдання 8. З якою метою використовується соціолокальна інформація в перекладі?

1. Для характеристики соціального середовища.
2. Для передачі інформації про місце дії.
3. Для створення стилістичних ефектів.
4. Для правильного осмислення.
5. Для вірного вибору лексичних засобів.

Завдання 9. З якими об'єктивними труднощами зустрічається перекладач при передачі фонової інформації?

1. Значними розбіжностями в культурно-історичних особливостях носіїв ВМ і МП;
2. Передачею відомостей через асоціативні реалії;
3. Змінами відбитих в оригіналі національних форм життя;
4. Недостатнім володінням прийомами передачі фонової інформації.

Завдання 10. Чи справедливо ствердження, що граматичні (лінгвістичні) форми не несуть ніякої реальної семантичної інформації?

1. Так, тому що лінгвістична інформація має внутрішньомовний зміст.
2. Так, тому що граматичне значення протиставляється не тільки лексичному, але й словотвірному, що має формальні показники, - як словозмінне значення - класифікуючому.
3. Ні, тому що граматичне значення поряд із синтаксичним елементом значення може мати номінативний елемент.
4. Ні, тому що частини мови (граматичні класи слів) виражають узагальнений реальний зміст (значення предметності, процесуальності й т. ін.)

Завдання 11. Яка інформація називається зв'язаною (Л. С. Бархударов)?

1. Інформація, властива тільки граматичним формам.
2. Інформація, обумовлена внутрішньомовними факторами.
3. Структурно-лінгвістична інформація.
4. Інформація, позбавлена денотативної співвіднесеності.
5. Інформація про об'єкти мовної системи.
6. Інформація про відношення між одиницями системи мови.
7. Інформація про закономірності мовного синтезу.

Завдання 12. Укажіть приклади зв'язаної інформації.

1. Дефектність числової парадигми в іменниках типу укр. *сани*.
2. Дефектність числової парадигми в іменниках типу *ніжність*.
3. Вибір форми родового відмінка однини в іменниках, що сполучаються з числівниками *два, три, чотири, обидва, півтора*.
4. Вибір відмінкової форми іменників при комплетивних відношеннях (порівн. у знахідному відмінку *при перехідних дієсловах*).
5. Індикація вживання недоконого виду прислівниками *завжди, часто, час від часу*.
6. Визначення роду особових іменників зі значенням статі.

Завдання 13. Чи є еквівалентним сполучення *оказіональна інформація* та *мовна інформація*?

1. Так, тому що слово в мовленні реалізує не тільки узуальні, але й контекстуальні значення, що супроводжують узуальний зміст.

2. Ні, тому що в мовленні може бути представлена тільки узуальна інформація.

3. Ні, тому що слово в мовленні набуває нові значеннєві та експресивні відтінки.

4. Ні, тому що *оказіоналізми* – це *неузуальні* слова, які не відповідають загальноприйнятому вживанню і характеризуються індивідуальним смислом, інтерпретуються як порушення закономірностей функціонування лексичної системи мови.

Завдання 14. Укажіть ознаки *алюзивної інформації*.

- 1) *оказіональність*;
- 2) *фоновий зміст* як елемент *імпліцитної константної семантики*;
- 3) *індивідуальна інформація*, породжувана в мовленні з певною метою;
- 4) наявність *натяку на які-небудь реалії*.

Завдання 15. Які елементи мови несуть *словотвірну експресивно-емоційну інформацію*?

- 1) *суфікси суб'єктивної оцінки*;
- 2) *неологізми*;
- 3) *емоційно-експресивні елементи змісту*;
- 4) *новий зміст*, виражений за допомогою існуючих у мові слів;
- 5) *інформація заново створеного носієм мови слова*;
- 6) так звана *стилістична аритмія*.

ТЕМА 6. ЛЕКСИЧНІ ВІДПОВІДНОСТІ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАКОНОМІРНОСТІ СПІВВІДНОШЕНЬ

Завдання 1. Чи справедливо ствердження, що *закономірна сутність лінгвістичних відповідностей пов'язана з лінгвістичними універсаліями*?

1. Так, тому що *лінгвістичні універсалії* фіксують однаковість мовних ознак.

2. Так, тому що *лінгвістичні універсалії* впливають із універсальності логіко-понятійних категорій.

3. Так, тому що слово виражає не тільки уявлення, але й поняття, які є фактором узагальненого, опосередкованого відбиття дійсності.

4. Так, тому що обсяг відбитого в лексиці пізнаного буття в основному збігається в розвинених народів.

5. Ні, тому що категоризація дійсності відбувається по-різному в різних мовах.

6. Ні, тому що ідеографічні ділянки мають неоднаковий словний обсяг і мовні границі.

7. Ні, тому що різні мови демонструють свої особливості в організації тематичних груп.

Завдання 2. Які тенденції в розвитку суспільства сприяють більш повній передачі семантичної інформації на іншу мову?

- 1) збільшення загальнолюдських рис світової культури;
- 2) спільність духовних і матеріальних досягнень;
- 3) глобальність світового розвитку;
- 4) сплетення загального та своєрідного в розвитку кожного народу.

Завдання 3. Чи є лексичні відповідності в мові перекладу та мові оригіналу тотожними?

1. Так, тому що еквівалентний переклад передбачає рівноцінність, рівнозначність лексичних одиниць.

2. Так, тому що лексична тотожність перекладу забезпечується єдністю законів людського мислення, яке має логіко-понятійну основу.

3. Так, тому що закони природної комунікації мають універсальний характер.

4. Так, тому що слово є обов'язковою понятійною одиницею мови.

5. Ні, тому що розчленування оточуючої дійсності на денотати та поняття відбувається по-різному в різних мовах.

6. Ні, тому що тематичні групи, що відповідають окремим ділянкам мовної дійсності, мають різний корпус слів.

7. Ні, тому що в перекладі важлива не послівна передача інформації, а відтворення змісту, переданого словами перекладу.

8. Ні, тому що в перекладі важливою є функція слова у формуванні думки в перекладацькому тексті.

9. Ні, тому що в перекладі відбувається нашарування на понятійне значення слова емоційних, соціальних, стилістичних та інших семантичних відтінків.

Завдання 4. Укажіть предмет пошуку синхронних зіставлень у перекладацькій діяльності.

- 1) семантичні збіги та розходження слів у ВМ та МП;
- 2) обсяг інформаційного змісту;

- 3) інформативна рівнозначність лексичних одиниць в обох мовах;
- 4) еквівалентні лексичні збіги;
- 5) інваріантні значення слова в мові оригіналу;
- 6) міжмовні лексико-семантичні категорії;
- 7) співвідносні предикативні центри.

Завдання 5. Визначте ознаки міжмовних лексико-семантичних категорій.

- 1) інваріантне значення зіставлених слів двох мов;
- 2) інваріантне значення слів оригінального тексту;
- 3) семантичний зміст слова ВМ;
- 4) повний або частковий збіг звукової (графічної) форми;
- 5) однофункціональність різноструктурних відповідностей.

Завдання 6. Укажіть форми лексико-семантичних взаємодій у парадигматиці.

- 1) лексико-семантична варіантність;
- 1) лексико-семантичний ряд;
- 2) лексико-семантична група;
- 3) лексико-семантичне поле;
- 4) лексико-семантична категорія.

Завдання 7. Що виступає засобом внутрішнього смислового розмежування в перекладі?

- 1) омонімія;
- 2) полісемія;
- 3) антонімія;
- 4) лексико-семантичне варіювання;
- 5) фразеологічно зв'язані реалізації значень слів.

Завдання 8. Укажіть синхронічні міжмовні категорії.

- 1) міжмовні синоніми;
- 2) міжмовні антоніми;
- 3) міжмовні омоніми;
- 4) міжмовні гіпоніми;
- 5) міжмовні гіпероніми;
- 6) міжмовні перифрази;
- 7) міжмовні лексикалізовані словосполучення;
- 8) міжмовні лексеми;
- 9) міжмовні словоформи;

Завдання 9. Чи можливий збіг звукової (графічної) сторони міжмовних синонімів;

1. Так, тому що індоєвропейські мови відносяться до однієї мовної сім'ї.
2. Так, тому що мови, що зіставляють у процесі перекладу, можуть мати подібну морфологічну структуру.
3. Так, тому що міжмовні синоніми можуть бути частково або повністю подібними в одному (або більше) лексичному значенні.
4. Так, тому що у функції синонімів можуть виступати інтернаціоналізми.
5. Ні, тому що для синонімів важливо не зовнішня подібність, а частковий або повний збіг лексичних значень.
6. Ні, тому що синоніми в масі своїй відрізняються фонетичною оболонкою.
7. Ні, тому що міжмовні синоніми характеризуються входженням у різні парадигматичні системи.
8. Ні, тому що міжмовні синоніми мають різні синтагматичні зв'язки.

Завдання 10. Чи мають міжмовні омоніми однакове звучання?

1. Так, тому що омоніми, за визначенням, - це слова, що мають при однаковому звучанні різні значення.
2. Так, тому що розходження при перекладі носять регулярний характер.
3. Ні, тому що звучання слів перекладу визначається функціонуванням фонетичної та морфологічної системи мови перекладу.
4. Ні, тому що традиційне визначення омонімів вимагає уточнення, порівн.: Омоніми - „слова і схожі (зовні), і несхожі (функціонально) одне на інше” (Р. А. Будагов).

Завдання 11. Чи справедливо ствердження, що „будь-яке слово... у порівнюваному значенні є і повним, і неповним синонімом” (В. С. Виноградов).

1. Так, тому що ряд міжмовних синонімів, втілюючи загальний речовинно-смысловий зміст, має різну емоційно-експресивну інформацію.
2. Так, тому що міжмовні синоніми можуть відрізнятися елементами неденотативної інформації (порівн. локально-соціальна інформація).
3. Так, тому що кожне слово синонімічного ряду може бути повним і неповним синонімом залежно від того, з яким словом синонімічного ряду МП воно співвідноситься.
4. Ні, тому що сутністю будь-якого перекладу є інформаційна тотожність співвідносних слів.
5. Ні, тому що в кожному випадку перекладу слово МП співвідноситься тільки з одним словом синонімічного ряду.

Завдання 12. Які міжмовні синоніми варто вважати повними?

- 1) синоніми, що збігаються у всіх своїх значення двох (або більше) мов;
- 2) синоніми, що збігаються в одному зі своїх значень двох (або більше) мов;
- 3) синоніми двох (або більше) мов, що мають однакову денотативно-понятійну й емоціонально-експресивну співвіднесеність;
- 4) емоціонально-зabarвлені слова двох (або більше) мов, у яких поряд зі збігом денотативно-понятійної інформації спостерігається тільки частковий збіг інформації емоційно-експресивного характеру.

Завдання 13. Укажіть збіг визначень антонімів, які мають узагальнений характер.

1. „Антоніми - слова, що виражають у мові протилежність” (Л. О. Новіков).
2. „Слова, що мають у своєму значенні якісну ознаку й тому здатні протиставлятися один одному як протилежні за значенням” (О. С. Ахманова).
3. „Слова, протипоставлені один одному як корелятивні (рос. - *брат – сестра*), як такі, що позначають протилежно спрямовану дію (рос. *уходить - приходить*)” (О. С. Ахманова).
4. „Слова, що розрізняються між собою логічною протилежністю понятійних значень” (В. С. Виноградов).

Завдання 14. Укажіть фактори, що обумовлюють уживання в перекладі міжмовних перифраз.

- 1) дескриптивні потенції мови;
- 1) прагнення до точності перекладу;
- 2) бажання відбити ознаковий простір позначуваного предметно-логічного змісту;
- 3) відсутність повного або відносного еквівалента в мові перекладу;
- 4) особливості стилю перекладу;

Завдання 15. Як досягаються адекватні заміни при перекладі?

- 1) конкретизацією в перекладі недиференційованих і абстрактних понять оригіналу;
- 2) логічним розвитком понять;
- 3) антонімічним перекладом;
- 4) компенсацією;
- 5) відокремленням від словникових відповідностей;
- 6) урахуванням змісту тексту, мети й стилю оригіналу.

2-й МОДУЛЬ

Тема 7. МОРФОЛОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ В ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

ГРАМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ГРАМАТИЧНА ФОРМА

Завдання 1. Які фонетичні явища дозволяють визначити границю слова рос. *клинопись* у сполученні *ясно-синяя клинопись инея*?

- 1) фонетичні чергування;
- 2) відсутність асиміляції;
- 3) відсутність акомодатції;
- 4) ступінь редукції.

Завдання 2. Яку роль грає поняття суцільнооформленості слова у визначенні його границі?

1. Дозволяє зафіксувати місце флексії.
2. Свідчить про неподільність слова на частини, між якими можна було б вставити елемент.
3. Сигналізує про кінець слова.

Завдання 3. Чим відрізняється сполучення *додому* в двох уживаннях:

1) *завдання додому*; 2) *До дому залишалось п'ять кроків*.

1. У першому вживанні *до* є префіксом, а в другому — прийменником.
2. В обох сполученнях *до* є прийменником.
3. У першому випадку після *до* не можна зробити вставку, а в другому — можна.
4. У першому вживанні *додому* — одне слово, у другому - два.

Завдання 4. Широкого розповсюдження одержало наступне визначення закінчення: це значуща частина слова, що служить для зв'язку слів у словосполученні та реченні. Чи є дане визначення вичерпним?

1. Так, тому що закінчення виступає формальним показником співвіднесеності даної словоформи з іншими словоформами, пов'язаними з нею семантично.
2. Ні, тому що можливо ізольоване вживання словоформи.
3. Ні, тому що у випадку сурядного зв'язку закінчення виявляється надлишковим.

Завдання 5. Яке значення може виражати закінчення як значуща частина словоформи?

- 1) денотативне;
- 2) синтаксичне (синтагматичне);
- 3) обов'язкове;
- 4) регулярне.

Завдання 6. Знайдіть слова із двома словозмінними афіксами.

- 1) *снитися*;
- 2) *захоплюватися*;
- 3) *продаються*;
- 4) *бережиться*.

Завдання 7. Деякі лінгвісти (порівн. *І. Г. Милославський*) у дієприкметнику типу *споруджуваний (будинок)* виділяють два закінчення. Визначте підстави для такого виділення.

1. Обидва фінальних елементи синкретичні, тому що сполучують декілька значень.
2. Обидва елементи виконують граматичну функцію.
3. Пасивний стан у дієприкметника теперішнього часу виражається за допомогою словозмінного елемента =н=, що є засобом утворення станових пар.
4. Елемент =ий вказує на зв'язок з іншими словоформами.
5. Елемент =н= - показник дійсного стану дієприкметника.

Завдання 8. Укажіть словоформи, у яких словозмінний елемент перебуває перед словотвірним елементом.

- 1) *когось*;
- 2) *дехто*;
- 3) *хто-небудь*;
- 4) *умиватися*.

Завдання 9. Підберіть еквівалент до терміна *форма слова*.

- 1) граматична форма слова;
- 2) граматична форма;
- 3) словоформа.

Завдання 10. Парадигма - це сукупність словоформ, що входять у дану лексему. Чи можна назвати лексемною парадигмою сукупність відмінкових форм іменника?

1. Так, тому що відмінкові форми іменника синкретичні.
2. Ні, тому що парадигма іменникової лексеми включає не тільки відмінкові форми.

Завдання 11. Чому словникові статті не представлені іменниковими формами непрямих відмінків?

1. Замість всіх відмінкових форм іменників у словнику виступає форма називного відмінка.
2. Словозмінна відмінкова парадигма іменника представлена лексемою.
3. Словникова форма виконує подвійну функцію - є словоформою та лексемою.
4. Форма називного відмінка - умовна позначка граматичної абстракції.

Завдання 12. Чи можна до форми слова віднести порядок слів?

1. Так, тому що форма слова (граматична форма) становить єдність граматичного значення та способів його вираження.
2. Так, тому що форма (від грецьк. *phorma*) - засіб вираження граматичних відношень у мові.
3. Ні, тому що форма слова - це морфологічний елемент у складі слова.
4. Ні, тому що форма слова - це словоформа з певними морфологічними характеристиками.

Завдання 13. Номінативний елемент значення одиничності й синтаксичний елемент значення *однина* іменників є сполученими (спряженими). Які з нижчеперелічених висловлень підтверджують це положення?

1. Ці елементи значення перебувають у взаємо-однозначній відповідності.
2. Форма однини іменника сполучається тільки з формою однини прикметника.
3. Форма однини іменника інформує про те, що мається на увазі один предмет.
4. Обидва елементи в будь-якій формі або присутні або відсутні.

Завдання 14. Словоформа *стола* допускає сполучення *великого стола* й не допускає сполучення *велика стола*. Виходячи зі сказаного, проаналізуйте значення словоформи.

1. Словоформа означає предмет взагалі.
2. Словоформа означає неживий предмет.

3. Словоформа має синтаксичний елемент значення.
4. Іменник відноситься до чоловічого роду.

Завдання 15. Іменники поряд із номінативним елементом значення числа мають синтаксичне значення числа. Які словосполучення підтверджують це положення?

1. *Маленькою дівчинкою* (порівн. неможливість “*добре дівчинкою*”).
2. *Маленька дівчинка* (порівн. неможливість “*маленький дівчинкою*”).
3. *Маленьку дівчинку* (порівн. неможливість “*маленьких дівчинку*”).
4. *Маленької дівчинки* (порівн. неможливість “*маленька дівчинки*”).

Завдання 16. У сучасній російській мові можна сказати роман, *що я прочитав*” і не можна сказати роман, *якого я прочитав*”. Про яку змістовну властивість словоформи означуваного іменника свідчить ця закономірність?

1. Іменник означає предмет.
2. Іменник означає одиничний предмет.
3. Іменник має обов’язковий елемент значення.
4. Іменник має синтаксичний елемент значення.
5. Іменник виражає синтаксичне значення живої істоти.

ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ

Завдання 1. Л. В. Щерба писав: “Під граматичною категорією я розумію ті граматичні одноманітності в мові, під які підводять одиничні явища”. Чи можна при такому розумінні вважати граматичною категорією орудний відмінок?

1. Так, тому що орудний відмінок характеризується формальною спільністю.
2. Так, тому що орудний відмінок має єдність синтаксичного елемента значення.
3. Ні, тому що номінативний елемент значення орудного відмінка не має характеру регулярності.
4. Ні, тому що значення орудного відмінка не мають семантичної одноманітності.
5. Ні, тому що в один ряд поставлені морфологічні та синтаксичні поняття.

Завдання 2. У які відношення вступають загальнограматичні й частковограматичні категорії?

- 1) супідрядності;
- 2) координації;

- 3) субординації;
- 4) субституції.

Завдання 3. Чим відрізняється поняття частини мови як граматичної категорії від категорії роду, числа й т. ін.?

1. Частина мови - загальнограматична категорія; категорії роду, числа й т. ін.- частковограматичні категорії.

2. Частина мови – це граматичні класи слів, які мають певні ознаки; граматичні категорії роду, числа й т. ін. - це певні системи граматичних форм.

3. Поняття категорії роду, числа й т. ін. є видовим стосовно родового поняття частини мови.

4. Категорії роду, числа й т. ін. засновані на частковограматичному значенні, частина мови - на загальнограматичному значенні.

5. Поняття морфологічної категорії перебуває у відношенні субординації з поняттям синтаксичної категорії.

6. Поняття морфологічної категорії координує з поняттям синтаксичної категорії.

Завдання 4. Яке з наведених визначень відповідає поняттю морфологічної категорії?

1. Морфологічні категорії - це протипоставлені ряди лексем.

2. Морфологічні категорії - це протипоставлені один одному ряди морфологічних форм.

3. Морфологічні категорії - це опозиції морфологічних форм із однорідним значенням.

4. Морфологічні категорії - це протипоставлені ряди лексем і словоформ із тотожним значенням.

Завдання 5. Які з перелічених дефініцій категорії є еквівалентними?

1. Ряди словоформ, що розрізняються тільки конкретним значенням даної морфологічної категорії.

2. Ряди словоформ, що розрізняються декількома елементами значення.

3. Парадигма словоформ, у граматичних значеннях якої представлена одна грама даної категорії.

4. Парадигма словоформ, у граматичних значеннях якої представлено більше однієї грами.

Завдання 6. Назвіть бінарні морфологічні категорії дієслова.

- 1) категорія особи;
- 2) категорія часу;

- 3) категорія числа;
- 4) категорія роду;
- 5) категорія виду;
- 6) категорія способу дії.

Завдання 7. Визначте тип категорії, якщо члени її не можуть бути представлені формами того самого слова.

- 1) словозмінна;
- 2) класифікуюча.

Завдання 8. Визначте тип опозиції: дієслова однини / дієслова множини.

- 1) пропорціональна;
- 2) ізольована;
- 3) привативна;
- 4) еквіполентна;
- 5) градуальна.

Завдання 9. Яку опозицію утворюють словоформи, що відносяться до категорії числа іменника?

- 1) одномірну, пропорціональна, еквіполентну;
- 2) одномірну, ізольовану, привативну;
- 3) багатомірну, градуальну, пропорціональна;
- 4) одномірну, пропорціональна, привативну;
- 5) одномірну, ізольовану, еквіполентну;
- 6) одномірну, ізольовану, градуальну.

Завдання 10. Чи є опозиція числа прикметника привативною?

1. Так, тому що один із членів опозиції має таку ознаку, яка відсутня в іншому.
2. Так, тому що один із членів опозиції може виражати як “свою” ознаку, так і ознаку іншого члена.
3. Ні, тому що обидва члени володіють тією самою ознакою.
4. Ні, тому що обидва члени опозиції рівноправні.

Завдання 11. Чи є значення dokonаного й недokonаного виду рівноправними ?

1. Так, тому що непохідні дієслова можуть мати значення як dokonаного, так і недokonаного виду.

2. Ні, тому що в опозиції виду один член маркірований, інший - немаркірований.

3. Ні, тому що будь-яке дієслово має здатність до видоутворення.

4. Ні, тому що форми дієслів недоконаного виду залежно від контексту можуть бути двовидовими.

Завдання 12. Чи можна назвати категорію загального роду іменників привативною опозицією словоформ?

1. Так, тому що іменники загального роду можуть мати та не мати одне зі значень роду.

2. Так, значення загального роду є маркірованим стосовно найменувань осіб чоловічої та жіночої статі.

3. Ні, часткові значення загального роду є рівноправними.

Завдання 13. Дайте характеристику відмінкової опозиції прикметників.

1) одномірна, пропорціональна, градуальна;

2) багатомірна, ізольована, еквіполентна;

3) багатомірна, ізольована, привативна;

4) багатомірна, пропорціональна, привативна.

Завдання 14. У чому полягає відмінність структури парадигми іменника та парадигми прикметника?

1. Будь-яка парадигма прикметника на відміну від іменника включає більш ніж одну граему.

2. Парадигма іменника може становити сукупність словоформ, які реалізують класифікуючу категорію.

3. Лексема іменника може мати словоформи тільки одного числа.

4. У парадигмі іменника відсутнє протиставлення по родах.

Завдання 15. Чому компаратив становить особливу групу серед незмінних слів?

1. Компаратив сполучається тільки з дієсловами та іменниками.

2. Компаратив відноситься до речення в цілому.

3. Компаратив має словотвірний показник.

Завдання 16. Яким значенням розрізняються словоформи в парах *виходити - вихід, червоний – червоніти, три - тричі, трос – потрійний*?

1) лексичним значенням;

2) граматичним значенням;

3) словотвірним значенням.

ВЧЕННЯ ПРО ЧАСТИНИ МОВИ ВАРІАНТ 1

Завдання 1. Дайте характеристику традиційної класифікації частин мови з урахуванням принципів її структурування.

- 1) класифікація, позбавлена єдиного принципу угруповання словоформ;
- 2) класифікація, побудована на розходженнях, які не утворюють привативної опозиції;
- 3) класифікація, заснована на інтегративних ознаках;
- 4) класифікація, що враховує принцип логічної несуперечності.

Завдання 2. Які найважливіші недоліки традиційної класифікації словоформ?

- 1) описовий характер, що не розкриває сутності класифікованого матеріалу;
- 2) логічна суперечливість;
- 3) непослідовність;
- 4) відсутність єдиного загального принципу класифікації;
- 5) визнання особливої специфіки частин мови ВМ і МП.

Завдання 3. Який із наведених способів класифікації слів є частиномовним?

- 1) розподіл слів на знаменні й незнаменні;
- 2) розмежування слів номінативних і образотворчих (іконічних);
- 3) протиставлення займенникових і незайменникових слів;
- 4) розрізнення „форм, мінімальним чином вільних” (тобто повнозначних) і „форм зв’язаних” (С. Курилович);
- 5) протиставлення слів із символічною функцією (основні частини мови”) і слів з функцією дійктичною;
- 6) лексикологічний розподіл, з одного боку, і власне граматична класифікація, - з іншого.

Завдання 4. Чим обумовлене розуміння частин мови як лексико-граматичних класів слів?

1. У частинах мови виявляється зв’язок між граматиною та лексикою.
2. У частинах мови класифікуються лексичні одиниці - слова.
3. Кожній частині мови властива словникова база.

4. При переході слів із однієї частини мови до іншої (словотвір) можливі зміни лексичного значення твірного слова.

5. У внутрішній стороні значенні слова здійснюється складна взаємодія лексичних і граматичних значень.

Завдання 5. Які ознаки лежать в основі граматичної класифікації словоформ?

- 1) спільність граматичних категорій;
- 2) наявність загальнограматичного значення;
- 3) вираження загального номінативного значення системою флексій;
- 4) обов'язковість і регулярність номінативного елемента граматичного значення.

Завдання 6. Які уточнення варто внести у визначення частин мови при розумінні їх як граматичних класів слів?

1. Номінативний елемент значення, виведений із лексичного значення, є гранично загальним, структурно вираженим значенням.

2. Граматичні групи характеризуються обов'язковістю та регулярністю номінативного елемента значення.

3. У класи поєднуються не лексеми, а словоформи, тому що обсяг лексем може не збігатися.

Завдання 7. Яка семантика лежить в основі виділення частин мови?

- 1) загальне номінативне значення;
- 2) семантика, виражена лексично;
- 3) семантика, виражена граматично;
- 4) загальна лексична семантика;
- 5) загальна граматична семантика;
- 6) значення самого великого класу слів.

Завдання 8. Що є показником частиномовної приналежності слова, яке пройшло процес граматикалізації?

- 1) регулярність і обов'язковість номінативного елемента значення;
- 2) заміна лексичного способу вираження (значення виражається лексично) граматичним;
- 3) співіснування „ще лексичних і вже граматичних рис” (А. Е. Супрун);
- 4) можливість граматичної класифікації лексики;
- 5) єдність лексичного та граматичного значень;
- 6) маркірованість граматичного значення;
- 7) формалізація значення.

Завдання 9. Чи доцільно на сучасному етапі розглядати загальне значення класу (порівн. предметність, процесуальність і т. ін.) як підставу для виділення частини мови?

1. Так, тому що загальне граматичне значення частини мови завжди є номінативним.

2. Так, тому що первинні синтаксичні функції „впливають із лексичних значень частин мови та становлять свого роду транспозицію цих значень” (Є. Курилович).

3. Так, якщо номінативне значення представляє узагальнення семантики слів, що відносяться за формальними ознаками до одного із класів.

4. Ні, тому що саме поняття предметності виникло на граматичній основі.

5. Ні, тому що узагальнення частиномовної семантики відбулося на основі інтеграції значень граматичних категорій.

Завдання 10. Чи є частини мови граматичними класами слів?

1. Так, тому що значення частин мови - це узагальнення категоріальних значень за принципом симультанності.

2. Так, тому що значення частин мови - це узагальнене номінативне значення, що знаходить структурне вираження в парадигмі закінчень.

3. Так, тому що словоформи одного частиномовного класу характеризуються спільністю основних синтаксичних функцій.

4. Ні, тому що узагальнене значення частин мови - це результат абстрагування від номінативних елементів значення.

Завдання 11. Визначте статус вигуку з погляду на його частиномовну приналежності.

1. Належить до службових частин мови.

2. Входить до складу повнозначних слів.

3. Виходить за рамки класифікації за семантико-граматичними ознаками.

4. Утворює специфічну частину мови.

Завдання 12. Чи можуть загальнограматичні значення частини мови бути зведені до суми частковограматичних значень?

1. Так, якщо частковограматичні значення розглядати як складові частини загальнограматичного значення.

2. Так, тому що загальнограматичне значення - це категоріальне значення, співвідносне із частковограматичними значеннями за ознакою симультанності.

3. Ні, тому що частковограматичні значення не відзначаються однорідністю.

4. Ні, тому що зміна частковограматичного значення слова далеко не завжди означає зміну його загальнограматичного значення.

5. Ні, тому що загальнограматичні значення - це не проста сума частковограматичних значень.

6. Ні, тому що набір частковограматичних значень окремих лексем навіть в одній мові може не співпадати.

Завдання 13. Чи можна прирівняти частини мови до структурно-морфологічних типів (не класів) слів?

1. Так, тому що граматичне значення знаходить вираження в морфологічних показниках - парадигмі флексій.

2. Так, тому що частина мови визначається кількістю і якістю частковограматичних значень і форм слова.

3. Ні, тому що розподіл слів на структурно-морфологічні типи не збігається із класифікацією слів за частинами мови (порівн.: іменники відмінювані та невідмінювані, дієслова відмінювані та невідмінювані й т. ін.).

4. Ні, тому що між словами різних частин мови спостерігається структурно-морфологічна подібність (пор. компаратив, незмінні форми дієслова, прикметника, прислівника).

5. Ні, тому що загальні структурно-морфологічні типи слів у різних мовах малочисленні (*О. П. Суник*).

6. Ні, тому що частковограматичне значення в рамках загальнограматичного значення в різних мовах має значні розбіжності.

Завдання 14. Визначте систему частин мови, яка виявляється в переважній більшості мов.

- 1) субстантив (іменник);
- 2) атрибут;
- 3) слова зі значенням діючої ознаки;
- 4) слова зі значенням статичної ознаки;
- 5) слова зі значенням потенційної ознаки.

Завдання 15. Які частини мови можуть виконувати функцію атрибута?

- 1) власне дієслово;
- 2) дієприкметник;
- 3) дієприслівник;
- 4) інфінітив;
- 5) прикметник;
- 6) прислівник.

МОРФОЛОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ В ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Завдання 1. Які частини мови виділяються на основі семантичного принципу класифікації?

- 1) іменники;
- 2) прикметники;
- 3) дієслова;
- 4) прислівники;
- 5) іменники абстрактної дії;
- 6) іменники абстрактної ознаки.

Завдання 2. Яка семантична спільність береться до уваги при класифікації словоформ за принципом „функція називання”?

- 1) коренева семантична тотожність;
- 2) флективна семантична єдність;
- 3) граматична спільність.

Завдання 3. Які явища викликає обмеження критеріїв виділення частин мови семантико-функціональним підходом до класифікації словоформ?

- 1) виключення займенників із числа частин мови;
- 2) відокремлення розряду порядкових прикметників;
- 3) відмова числівнику в статусі частини мови;
- 4) нейтралізація протиставлення прикметників і прислівників.

Завдання 4. Скільки груп, об'єднаних спільністю лексичного значення, утворюють наступні словоформи: *білити*, *білизна*, *білий*, *хід*, *виходити*, *виходять*, *їзда*, *чорнити*?

Завдання 5. На підставі яких критеріїв лексеми типу *булочна* належать до іменників?

- 1) предметне лексичне значення;
- 2) синтаксичні властивості;
- 3) модифікація словозмінної парадигми.

Завдання 6. Чи можна визначити частиномовну приналежність лексем типу *беж* за морфологічним принципом?

1. Так, тому що лексеми типу *беж* тотожні семантично прикметникам.
2. Так, тому що парадигма лексеми прикметника типу *беж* складаються з однієї словоформи.

3. Ні, тому що лексеми типу *беж* не мають морфологічних категорій.
4. Ні, тому що класифікації за принципом вираження морфологічних категорій можливі тільки для граматично оформлених слів.

Завдання 7. У чому сутність синтаксичного принципу класифікації слів?

1. У визначенні типів слів, з якими сполучається словоформа.
2. У з'ясуванні синтаксичної функції словоформи.
3. У визначенні синтаксичної позиції (відноситься / не відноситься) до речення в цілому.

Завдання 8. Що розуміють у теорії перекладу під *інформацією чисто мовного характеру*?

- 1) асоціативний зв'язок з реальним світом;
- 2) граматичну маркірованість;
- 3) зв'язок з елементами мовної системи;
- 4) службову інформацію;
- 5) внутрішньомовний зміст;
- 6) статус об'єкта мовної системи;
- 7) закономірності конструювання мовного ланцюга;
- 8) знаменну інформацію.

Завдання 9. Чи може граматичне значення нести екстралінгвістичну інформацію?

1. Так, тому що частини мови як граматичні класи слів виражають загальнокатегоріальне змістовне значення (предметності, процесуальності й т. ін.).
2. Так, тому що знаменна частиномовна інформація має формальне флективне вираження.
3. Так, тому що граматичне значення словоформи може включати номінативний елемент значення.
4. Ні, тому що так звані „пусті граматичні категорії” мають внутрішньомовний зміст.
5. Ні, тому що лінгвістична інформація наділена статусом службової.
6. Ні, тому що власне лінгвістична інформація не має денотативної співвіднесеності.
7. Ні, тому що вибір граматичних форм визначається формальними правилами.

Завдання 10. Чи підлягає синтаксичний елемент значення перекладу?

1. Так, тому що словоформа будь-якої мови має обов'язковий синтаксичний елемент значення.

2. Так, тому що словоформи (лексеми) будь-якої мови вступають у зв'язок із іншими словоформами в складі речення та словосполучення.

3. Ні, тому що вибір граматичних форм у мові перекладу визначається правилами функціонування останнього.

4. Ні, тому що комплетивні відношення словоформ у мові перекладу визначаються особливостями синтаксичних зв'язків системи перекладної мови.

Завдання 11. Яка граматична інформація підлягає перекладу?

1. Граматичне значення класифікуючих граматичних категорій.

2. Номінативний елемент граматичного значення, наділений ознакою обов'язковості та регулярності.

3. Синтаксичний елемент значення, що має ознаку обов'язковості.

4. Номінативний елемент граматичного значення, що має обов'язковий характер.

Завдання 12. Якщо виражене словоформою номінативне граматичне значення у мові оригіналу є надлишковим, чи варто піддавати його перекладу?

1. Так, тому що номінативний елемент граматичного значення є різновидом інформаційного значення.

2. Так, тому що номінативний елемент граматичного значення може не збігатися з лексичним значенням спряжених із граматичною формою слів (порівн. значення необмеженої тривалості (*довго-довго*) або необмеженої, але певним чином повторюваної тривалості (*щодня, систематично* й т. ін.) у видових парах дієслів).

3. Так, тому що висновок про пряму взаємозалежність між сполучними й змістовними властивостями словоформ є занадто прямолінійними.

4. Ні, тому що граматична інформація характеризує тільки систему конкретної мови.

5. Ні, тому що граматична інформація оригінального тексту заміняється лінгвістичною інформацією мови перекладу.

Завдання 13. Які труднощі у вирішенні питань перекладу виявляють видові форми українського (російського) дієслова?

1. Дієслова доконаного виду, утворені від дієслів недосконалого виду, звичайно не вважають видовою парою словоформ у зв'язку із значними семантичними розходженнями.

2. Абстрактне значення внутрішньої межі або цілісності дії ніколи не виступає в чистому вигляді.

3. Видова характеристика дієслова завжди поєднана в словоформі з лексичним значенням дієслова.

4. Лексичне значення дієслів нашаровується на видове протиставлення.

5. Вплив лексичного значення дієслова на семантику виду ставить під сумнів існування інваріантного значення виду.

6. Теорія загальних і часткових видових значень не виявляє специфіки власне видових значень.

7. Видова характеристика дієслова обумовлює сполучуваність із певними лексичними одиницями, а не словоформами.

8. Видоутворення дієслова - це не формоутворення, а утворення лексем, і при перекладі на іншу мову зіставляються лексеми, а не граматичні форми.

9. Є мови, у яких немає граматичної категорії виду дієслова.

Завдання 14. Які тенденції в розвитку роду іменників ведуть до зближення української (російської) та англійської мов?

1. Збільшення ступеня невизначеності роду іменника за зовнішнім виглядом.

2. Зростання ролі узгоджених з іменником слів для встановлення родової приналежності.

3. Зменшення інформації про рід іменника у зв'язку з нейтралізацією формальних показників (порівн. *укр., рос. мадам* – ж.р., *райфо* – ч. р. і т. ін.).

4. Тенденція до розвитку аналітизму в українській (російській) мові.

5. Прагнення лексем типу *доктор* змінити свою родову приналежність на користь загального роду.

6. Відсутність корекції в сфері родового розподілу неособових іменників.

7. Неінформативність зовнішнього вигляду особових іменників (порівн. *укр., рос. студент і мадам*).

Завдання 15. Чим пояснити граматичні відмінності українсько-російських відповідностей типу *укр. собака* (ч. р.) – *рос. собака* (ж.р.)?

1. В українській і російській мовах формальний показник у назвах тварин не корегує із семантичною інформацією (назва самця або самки).

2. В українській мові немає формального показника чоловічого роду.

3. В обох мовах рід іменника *собака* не має номінативного значення.

4. У російській мові показником роду є закінчення =а та парадигма словозміни.

5. В обох мовах зіставлявані лексеми в умовах контексту мають синтаксичний елемент значення роду.

Тема 8. СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА РЕЧЕННЯ ЯК ПРЕДМЕТ І ПРОДУКТ ПЕРЕКЛАДУ

Завдання 1. Чи є лексема та словоформа одиницями синтаксису?

1. Так, тому що лексема та словоформа - мінімальні складові речення.
2. Так, тому що лексема та словоформа виконують інтегративну функцію у складі словосполучень і речень.
3. Так, тому що словоформи мають синтаксичний елемент значення.
4. Так, тому що синтаксис вивчає правила зв'язування слів і форм слів.
5. Ні, тому що лексема та словоформа виявляють себе в синтаксисі тільки в частині своїх властивостей.
6. Ні, тому що лексема та словоформа становлять інтерес для синтаксису тільки з боку синтаксичних елементів значення.

Завдання 2. Назвіть показники актуалізації речення.

- 1) співвіднесеність із дійсністю;
- 2) зв'язок з актом комунікації;
- 3) наявність модальності;
- 4) відношення до моменту мовлення;
- 5) співвіднесеність із мовним актом;
- 6) зв'язок із ситуацією;
- 7) зв'язок з контекстом;
- 8) реакція на комунікативне завдання.

Завдання 3. Які умови функціонування забезпечують модальність речення?

- 1) віднесеність реального факту до того або іншого часу;
- 2) співвіднесеність речення з мовним актом;
- 3) зв'язок вираженої присудком дії з моментом мовлення;
- 4) позиція мовця.

Завдання 4. Чи обов'язково речення повинно містити часову характеристику повідомлюваного (Див.: В. А. Білошапкина)?

1. Так, тому що зміст речення завжди співвідноситься з дійсністю.
2. Так, тому що зміст речення - складова комунікативного акту.
3. Ні, тому що дієслова умовного та наказового способу не мають форм часу.

Завдання 5. Чи може словосполучення складатися більш ніж із двох компонентів?

1. Так, тому що словосполучення - це поширене слово.
2. Так, тому що словосполучення - це реалізація синтаксичних потенцій слова та форми слова.
3. Так, тому що словосполучення може мати відкритий підрядний зв'язок.
4. Ні, тому що словосполучення - це непередикативна синтагма.
5. Ні, тому що словосполучення включає дві позиції, зв'язані відношенням детермінації.

Завдання 6. Чи можливо ствердження, що речення та словосполучення мають те саме денотативне значення.

1. Так, якщо розходження між реченням і словосполученням носить чисто граматичний характер.
2. Так, якщо речення та словосполучення мають тотожний лексичний склад.
3. Так, якщо словосполучення та речення дають назву тієї самої події та розрізняються синтаксичними елементами змісту.
4. Так, якщо в синтаксичних одиницях різного об'єму міститься те саме узагальнене значення.
5. Ні, якщо в смисловій організації речення бере активну участь додатковий лексичний матеріал.
6. Ні, якщо в реченні відбувається актуалізація його членів.

Завдання 7. Укажіть особливості висловлення як одиниці перекладу.

- 1) комунікативна функція;
- 2) відсутність твердої граматичної форми;
- 3) розбіжність границь висловлення та речення;
- 4) використання в перекладі парцеляції;
- 5) уживання висловлення у формі, що не має статусу речення;
- 6) наявність нерозчленованих висловлень (діалогічних вигуківих реплік або словоформ, що не мають номінативних функцій).

Завдання 8. Як здійснюється актуалізація реми при перекладі?

1. Виділяються комунікативно-значущі елементи у висловленні ВМ.
2. В синхронному перекладі актуалізація нового відбувається в момент мовлення.
3. Актуалізовані елементи переходять у семантико-значеннєву структуру перекладу.
4. У ВМ рема є актуалізатором змісту нового висловлення.
5. Рема-тематична структура відтворюється в мові перекладу.

Завдання 9. Чи можливе висловлення з нульовою темою?

1. Так, якщо весь склад висловлення утворює одну рему?
2. Так, якщо висловлення є нерозчленованим.
3. Так, якщо висловлення включає сему наявності, появи.
4. Так, якщо речення становить один цільний семантичний комплекс (предикат), у якому не виділяється значення носія ознаки.
5. Так, якщо тематична частина відома з контексту.
6. Так, якщо речення неповне.
7. Ні, тому що актуальне членування бінарне й не співвідноситься із граматичним членуванням (порівн. наявність одного головного члена в односкладному реченні).
8. Ні, тому що утворювати тему та рему можуть різні члени речення не тільки поодиночі, але й у різних комплексах.

Завдання 10. До яких наслідків при перекладі веде розуміння реми як актуалізатора предмета висловлення?

1. Редукції предмета висловлення (аж до зникнення).
2. Локалізації предмета висловлення у свідомості.
3. Можливості прономіналізації предмета висловлення.
4. Неприпустимості (небажаності) використання лексем зі значенням невизначеності.
5. Введенню нових лексичних одиниць.

Завдання 11. Поясніть формулу актуалізації перекладного тексту „я - тут - зараз” (Е. Бенвеніст).

1. Наявність у тема-рема-тичному висловленні ВМ суб’єкта дії, локального та темпорального прислівника.
2. Організація перекладу як предикативної структури.
3. Реалізація в перекладі об’єктивно-суб’єктивного характеру семантичної структури речення.
4. Передача у ПМ диктума та модусу висловлення ВМ.

Завдання 12. Чи справедливо ствердження, що пропозиція дорівнює об’єктивному змісту висловлення, яке відбиває дійсність?

1. Так, тому що пропозиція - субструктура, яка є розумовим відображенням предметно-подійної картини світу.
2. Так, тому що пропозиція - модель ситуації, що відбита в повідомленні.
3. Так, тому що пропозиція - це „картина” супровідних предметів думки у вигляді конфігурацій семантичних компонентів.
4. Ні, тому що пропозицією субструктура не вичерпує семантико-значеннєвої структури речення.

Завдання 13. Охарактеризуйте модально-фактивну сторону висловлення перекладного тексту.

1. Повідомлення про подію як факт, що відбувся.
2. Часова співвіднесеність повідомлення.
3. Оцінка мовцем ступеня вірогідності.
4. Вказівка на необхідність здійснення події в майбутньому.

Завдання 14. Укажіть ознаки дейктичної складової семантико-значеннєвої структури повідомлення.

1. Співвіднесеність із подією (ситуацією) як з денотатом.
2. Приписування агенсу активної цілеспрямованої дії.
3. Включення в денотативну структуру речовинного змісту.
4. Відбиття у висловленні „положение дел”.
5. Наявність часової й просторової співвіднесеності.

Завдання 15. Які елементи обов’язкової суб’єктивної семантики висловлення рос. *Мой отец был учитель* ВМ знайшли відбиття в МП укр. *Мій батько був учителем*?

- 1) предикативність;
- 2) телеустановка (питальність / непитальність);
- 3) персуазивність (вірогідність / невірогідність).

Завдання 16. Який тип висловлення становить переклад на англійську мову тексту *Здається, дощ скінчився*?

- 1) загальноінформаційне висловлення;
- 2) частковоінформаційне висловлення;
- 3) загальноверифікативне висловлення;
- 4) частковерифікативне висловлення.

Тема 9. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Завдання 1. Що передбачає визначення трансформації як символічного вираження?

1. Морфологічні відповідності між мовою оригіналу та мовою перекладу.
2. Синтаксичні відповідності між сусідніми реченнями.
3. Дослівний переклад.
4. Спільність граматичних характеристик перекладного тексту.

5. Формалізація міжмовних відповідностей.
6. Символічне (формульне) подання перекладу.

Завдання 2. Укажіть елементи перестановки компонентів ядерних структур (ВМ) у мові перекладу.

- 1) слова;
- 2) словоформи;
- 3) словосполучення;
- 4) предикативні частини;
- 5) компоненти дискурса;
- 6) компоненти складного синтаксичного цілого.

Завдання 3. Чи можлива при перекладі заміна лексем вихідної мови лексичними одиницями мови перекладу, які мають інше референціальне значення?

1. Так, якщо при заміні слова зберігається лексичний інваріант.
2. Так, якщо мова йде про неповний збіг систем значень лексичних одиниць ВМ і МП.
3. Так, якщо лексеми двох мов мають ту саму денотативну співвіднесеність.
4. Так, якщо речення має у своєму розпорядженні засоби, які усувають розбіжність лексичних значень.
5. Так, тому що при міжмовному перетворенні неминучі семантичні втрати.
6. Так, тому що текст перекладу ніколи не може бути абсолютно еквівалентним.
7. Так, тому що кожній мові властиві свої специфічні значення.
8. Ні, тому що при відсутності тотожності лексичного значення порушується вимога еквівалентності перекладу.
9. Ні, тому що завдання перекладача - зробити текст перекладу максимально відповідним оригіналу.
10. Ні, тому що сама можливість збереження незмінності значення при перекладі передбачає наявність у ВМ і МП одиниць, що збігаються за значенням.

Завдання 4. Укажіть форми лексичних заміन.

- 1) конкретизація;
- 2) генералізація;
- 3) векторна зміна причинно-наслідкових відношень;
- 4) синонімічний переклад;
- 5) антонімічний переклад;
- 6) квазісинонімічний переклад.

Завдання 5. Визначте мотиви перестановки.

1. Розходження в синтаксичній структурі мови.
2. Бажання зняти розходження однорідних і неоднорідних визначень шляхом переносу останніх у предикативні одиниці з тим же означуваним словом.
3. Вплив традиції.
4. Особливості вираження часового плану події в МП.
5. Актуальність членування.
6. Необов'язкова суб'єктивна інформація в тексті МП.

Завдання 6. Чи зв'язані явища перестановки в перекладацькій діяльності із заміною?

1. Так, якщо перестановка супроводжується граматичними замінами.
2. Так, тому що переклад пов'язаний з лексичними замінами.
3. Так, тому що перестановка може бути викликана заміною цілої синтаксичної конструкції.
4. Так, тому що порядок компонентів висловлення визначається правилами функціонування одиниць кожної мови.
5. Ні, тому що перестановка - специфічне явище, особливий вид перекладацької трансформації.

Завдання 7. Укажіть офіційно визнані позначення видів лексичних замін.

- 1) конкретизація (значення);
- 2) генералізація (семантики);
- 3) узагальнення (часткових значень);
- 4) абстрагування (від несуттєвих семантичних розходжень);
- 5) розширення (значення).

Завдання 8. З якими процесами зв'язана прономіналізація?

- 1) заміною форм слова;
- 2) заміною частини мови;
- 3) синонімічною заміною лексем;
- 4) заміною члена речення.

Завдання 9. Які наслідки викликає заміна віддієслівного (абстрагованого) іменника в англійській мові дієсловом в особовій формі в українській (російській) мові.

- 1) вставку суб'єктивного актанта;
- 2) заміну присубстантивного прикметника на придієслівний прислівник;

- 3) зміну структури речення;
- 4) зміну актуального членування;
- 5) відсутність лексичних відповідностей.

Завдання 10. Які зміни супроводжують переклад речення з англійської мови на українську?

англ. *Oh, I'm no dancer.* – укр. *А я навіть не танцюю.*

1. Заміна вигуку підсилювальною часткою.
2. Заміна іменного предиката дієслівним.
3. Заміна імені діяча на *-er* дієсловом.
4. Уживання в російському перекладі протиставного сполучника *a*.
5. Зміна актуального членування речення.

Завдання 11. Що забезпечує можливість перекладу прикметника, який виступає як іменна частина складеного іменного присудка, дієсловом (порівн. англ. *to be glad* – укр. *радіти*)?

- 1) тотожність синтаксичної функції;
- 2) рема-тематична спільність;
- 3) актуальність членування (порівн. *He was too conceited.* – *Занадто він уявляє.*);
- 4) тотожність обов'язкової суб'єктивної модальності.

Завдання 12. Чим пояснюється використання конкретизації в перекладних текстах.

1. Розбіжністю граматичної структури двох мов.
2. Відсутністю еквівалентної одиниці в МП.
3. Недиференційованістю конкретних і абстрактних слів в одній із мов.
4. Наявністю / відсутністю стилістичних характеристик.

Завдання 13. Як здійснюється переклад за допомогою калькування?

- 1) перекладом по складовим частинам;
- 2) додаванням переведених компонентів;
- 3) шляхом утворення нових слів за словотвірною моделлю мови джерела;
- 4) шляхом лексико-синтаксичних моделей словотвору.

Завдання 14. Укажіть кальки.

- 1) *durable* – міцний;
- 2) *deplore* – шкодувати;
- 3) *customs* - мита;
- 4) *custom-house* – митниця;
- 5) *cooperation* - співробітництво.

Завдання 15. Знайдіть випадки транслітерації.

- 1) *convert* – конверт;
- 2) *contrast* – контраст;
- 3) *fronton* – фронтон;
- 4) *angel* – ангел.

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНИ ПЕРЕКЛАДУ

АВТОКОМУНІКАЦІЯ - внутрішній діалог людини з самим собою; спілкування «Его» і «АПег ЕГО» особи.

АДРЕСАНТ (автор, мовець) - джерело повідомлення; у міжособистісному спілкуванні — особа, яка ініціює комунікацію, кодує своє повідомлення засобами мови і/або парамови і передає адресату (слухачеві, читачеві, аудиторії).

АДРЕСАНТНІСТЬ (повідомлення, дискурс, текст) — репрезентація в процесі спілкування особистості адресанта (ідей, позиції, світогляду тощо).

АДРЕСАТ (отримувач, слухач, читач, інтерпретатор, аудиторія) — кінцевий споживач повідомлення; у міжособистісному спілкуванні — особа, яка сприймає повідомлення та у відповідності зі своїми когнітивними стратегіями і конкретними конситуативними умовами інтерпретує повідомлення адресанта.

АКТ ВИМОВЛЯННЯ — див. Акт локутивний.

АКТ ІЛЛОКУТИВНИЙ — одна з трьох складових мовленнєвого акту (поряд з актами локутивним і перлокутивним), пов'язана з втіленням у повідомленні конкретної комунікативної інтенції, мети адресанта.

АКТ КОМУНІКАТИВНИЙ — найзагальніше поняття комунікативної лінгвістики; інтеракція, процес, який відбувається в певному місці на пересіченні осей простору та часу між адресантом і адресатом, результатом якого є дискурс (текст).

АКТ ЛОКУТИВНИЙ — одна з трьох складових мовленнєвого акту (поряд з актами іллокутивним і перлокутивним), яка встановлює зв'язок повідомлення з дійсністю (тобто визначає його смисл і референцію) та виявляється у формуванні пропозиції повідомлення.

АКТ МОВЛЕННЄВИЙ — складова повідомлення, цілеспрямована мовленнєва дія; одиниця нормативної соціомовної поведінки, яка розглядається в межах прагматичної ситуації. Основними рисами мовленнєвого акту є інтенціональність, цілеспрямованість і конвенційність. Цілісність мовленнєвого акту створюють акт локуції (власне мовленнєве висловлювання), іллокуції (комунікативної мети) і перлокуції (скерованості на результативний вплив щодо адресата).

АКТ МОВЛЕННЄВИЙ ІНІЦІАТИВНИЙ — мовленнєвий акт, який відкриває собою діалогічне спілкування учасників комунікації.

АКТ МОВЛЕННЄВИЙ НЕПРЯМИЙ — мовленнєвий акт, у якому іллокуція адресанта виражена не буквально засобами повідомлення, а повинна „вчитуватись” адресатом з оперттям на імплікатури дискурсу.

¹Див. Список лексикографічних джерел. – С. 303.

АКТ МОВЛЕННЄВИЙ ПРЯМИЙ — мовленнєвий акт, у якому іллокуція адресанта виражена буквально засобами повідомлення.

АКТ МОВЛЕННЄВИЙ РЕАКТИВНИЙ— мовленнєвий акт учасника спілкування, який слідує за мовленнєвим актом мовця; відповідь адресата на ініціативний мовленнєвий акт адресанта.

АКТ МОВЛЕННЄВИЙ ФІНАЛЬНИЙ — мовленнєвий акт учасника комунікації, яким завершується діалогічне (полілогічне) спілкування.

АКТ ПЕРЛОКУТИВНИЙ — одна з трьох складових мовленнєвого акту (поряд із актами локуції та іллокуції), пов'язана з результатом (очікуваним чи досягнутим) впливу на адресата іллокутивної сили повідомлення.

АКТУАЛІЗАТОРИ — елементи, які прив'язують зміст мовних виразів до умов спілкування, знань учасників конкретного мовленнєвого акту.

АКТУАЛІЗАЦІЯ — перехід від мови до мовлення та реалізація потенційних властивостей мовних елементів, яких вимагає певна мовленнєва ситуація.

АКТУАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ — див. Смысл комунікативний.

АКТУАЛЬНЕ ЧЛЕНУВАННЯ РЕЧЕННЯ (ВИСЛОВЛЮВАННЯ) — членування на тему (дане, основа, відоме) і рему (нове, ядро, повідомлюване).

АКУЛЬТУРАЦІЯ — процес засвоєння особистістю, вихованою в одній культурі, елементів іншої культури, субкультури, картини світу, зокрема прецедентних текстів, стереотипів мовного спілкування тощо.

АКЦЕНТНО-ІНТОНАЦІЙНА СИСТЕМА див. Система.

АЛОЛЕКСА. Слово як член, як глосса, як варіант або різновид лексеми в даному акті мовлення (усного або письмового).

АЛОМОРФ. 1. Варіант, альтернант, різновид, дана конкретна маніфестація морфеми; 2. Морф, що перебуває у відношенні додаткової дистрибуції.

АЛОМОРФА див. аломорф.

АЛОНИМ. Варіант найменування особи, географічного об'єкта й т. ін

АМБІВАЛЕНТНИЙ. Такий, який сполучає в собі протилежні значення.

АНАЛІЗ КОМУНІКАЦІЇ ТРАНСАКЦІЙНИЙ – термін сучасного американського психоаналітика Еріка Берна; аналіз спілкування з погляду виявлення того, з яких позицій співрозмовники вживають конкретні репліки в діалогах.

АОРИСТ (минулий історичний, епістолярний час). Видочасова дієслівна форма в індоєвропейських мовах, уживана для позначення минулої дії як *миттєвої*, тобто без співзначень його розвитку або повноти здійснення, межі; порівн. імперфект, перфект.

АОРИСТИЧНИЙ ВИД. Те ж, що вид доконаний (див. вид).

АПАРАТ АРТИКУЛЯЦІЙНИЙ — органи мовлення, які беруть участь в артикуляції.

АРТИКУЛЯЦІЯ— рух органів мовлення, необхідний для вимови звуків мовлення в процесі спілкування

АПАРАТ АРТИКУЛЯЦІЙНИЙ — органи мовлення, які беруть участь в артикуляції.

АРТИКУЛЯЦІЯ— рух органів мовлення, необхідний для вимовлення звуків мовлення в процесах спілкування.

АСЕРТИВ — див. Репрезентатив.

АСЕРЦІЯ — компонент смислу повідомлення, який не є пресупозицією і підлягає дії заперечення, ствердження чогось.

АТМОСФЕРА СПІЛКУВАННЯ — лінгво-психо-соціо-когнітивні стосунки учасників комунікативного акту.

АУДИТОРІЯ — збірна назва читачів, слухачів, глядачів, на яких розраховане конкретне повідомлення адресанта див. **Адресат**.

АУДІЮВАННЯ — рецептивний вид мовленнєвої діяльності; слухання, смислове сприйняття усного повідомлення. Складається із сприйняття мовної форми і розуміння змісту повідомлення.

АУТОКОРЕКЦІЯ — когнітивно-мовний процес, складова комунікативної стратегії, яка виявляється у постійному порівнянні адресантом перлокутивного ефекту власне мовлення із запланованими стратегічними цілями і виправлення наявних неспівпадінь шляхом уточнень, посилення чи послаблення іллокутивних сил повідомлень тощо.

АФОРИСТИЧНИЙ. Те ж, що гномічний. **Афористичне тепер**.

АФІКС (афіксальна морфема, формальна морфема, формант). Морфема, яка виділяється в складі словоформи і видозмінює значення іншої частини слова, яка є стосовно афікса базою, і залежно від положення на початку, всередині або кінці слова називається префіксом або / і суфіксом. **Афікс вторинний**. **Афікс граматичний**. **Афікси подвійні**. **Афікс нульовий**. **Афікс оцінний**. **Афікс первинний**. **Афікс словозмінний**. **Афікс словотвірний**. **Афіксів нагромадження**

АФІКСАЛЬНИЙ. Прикм. до *афікс*. **Афіксальна омонімія**. **Афіксальний словотвір**. **Афіксальна морфема**. Те ж, що афікс. **Афіксальний словотвір**. Те ж, що деривація. **2.** (форматив, оформлювач основ). Граматичний афікс (флексія (флексія) або службове слово, що виступає в чисто граматичній функції). **Морфема словотвірна**.

АФІКСАЦІЯ (прогресивна деривація). Морфологічний процес (відп. явище), що полягає в приєднанні афіксів до кореня або основи.

БАГАТОМОВНІСТЬ — володіння людиною кількома (багатьма) мовами і активне їх використання в спілкуванні з іншими людьми.

БАГАТСТВО МОВЛЕННЯ — риторичний аспект комунікації, складова мовної компетенції адресанта, пов'язана з умінням застосовувати різноманітні засоби мовного коду, уникати повторення однотипних елементів, конструкцій, застосовувати синонімічні засоби тощо.

БАР'ЄРИ КОМУНІКАЦІЇ — див. **Шум комунікативний**.

БЕЗАФІКСНИЙ. **1.** Той, який не користується афіксами як словотвірним засобом (тобто той, що використовує чергування звуків, перенос наголосу й т. ін.). **Безафіксний спосіб морфологічного словотвору**. **Безафіксний тип словотвору**. **2.** Такий, в основі якого не виділяється афікс. **Безафіксні утворення**.

БЕЗПРЕФІКСНИЙ. (безприростковий) **1.** Такий, який не користується префіксами як словотвірним засобом. **Безпрефіксний тип словотвору**. **2. БЕЗСУФІКСАЛЬНИЙ**. Те ж, що безсуфіксний. **Безсуфіксальне утворення**.

БЕЗСУФІКСНИЙ (безсуфіксальний). 1. Такий, який не користується суфіксами як словотвірним засобом. 2. Такий, в основі якого не виділяється суфікс. **Безсуфіксні дієслова. Безсуфіксна основа. Безсуфіксні прикметники.** Див. прикметник.

БЕЗФОРМНИЙ (аморфний). Нерозкладний на основу та закінчення; порівн. форма слова.

БІЛІНГВ — людина, яка активно володіє двома мовами, тобто якщо буде потреба, активно використовує їх у спілкуванні

БІЛІНГВІЗМ — здатність особи або групи осіб користуватись по чергово двома мовами для забезпечення комунікативних потреб.

ВАРІАНТ (варіантна форма). 1. Видозміна або різновид (реалізація, маніфестація) мовної одиниці, або *еми*, тобто фонемі, морфемі й т. ін.; порівн. *алло-*. Варіант індивідуальний. 2. Морф, що перебуває у відношенні вільної дистрибуції зі співвідносним (співвідносними) морфом (морфами). **Варіант комбінаторний. Варіанти морфеми. Варіант орфографічний. Варіант позиційний (варіант контекстуальний). Варіант вільний. Варіанти слова. Варіант стилістичний. Варіант субфонемний. Варіант факультативний. Варіант фonomорфологічний.**

ВАРІАНТНА ФОРМА Те ж саме, що варіант.

ВАРІАНТНЕ ДІЄСЛОВО див. дієслово.

ВАРІЮВАННЯ Розходження у відтворенні, що полягає в зміні звукового складу або значення структурної одиниці мови без втрати її тотожності. **Варіювання морфем. Варіювання слів. Варіювання фонем. Варіювання вільне.**

ВИПАДНИЙ. 1. Неутруднений, вільний. Випадна вимова. Випадне мовлення. 2. **Випадні голосні** (рухливі голосні). Голосні *e* та *o* в сучасній українській, російській мові, що походять від *ь* и *ъ*, і “випадні” (чергуються з нулем) при формоутворенні та словотворі.

ВІВЧЛИВІСТЬ (у комунікації) — див. Етикетність спілкування.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ— див. **ПОРОДЖЕННЯ МОВЛЕННЯ.**

ВЕРБАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ — засоби мовного коду, тобто слова, словосполучення, речення (повідомлення) тексти, за допомогою яких передається інформація в комунікації.

ВЗАЄМОДІЯ МОВЛЕННЄВА — сукупність усіх можливих типів діалогових ходів у дискурсі.

ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ -- механізм міжособистісної взаємодії, пов'язаний насамперед з когнітивними процесами, який забезпечує формування спільного смислового простору учасників спілкування.

ВИГУК. Клас незмінних слів, позбавлених спеціальних граматичних позначників і виконуючих особливу експресивно-семантичну функцію – вираження почуттів і вольових спонукань. **Вигук вокативний** (вигук кличний). Вигук, що збігається за формою із кличною формою іменника або кличного (вокативного) словосполучення. **Вигук дієслівний** (вигукове дієслово, вигук віддієслівний) *interjection*. Особливе незмінне слово, що іноді збігається за формою зі звуконаслідувальними вигуками та дієслівним присудком, який вживається в

реченні зі значенням минулого часу доконаного виду. **Вигук імперативний.** Те ж, що імператив вигуковий (див. імператив). **Вигук первинний** (вигук непохідний). Вигук, який не зв'язаний із знаменними частинами мови та являє собою внутрішньо нерозчленований і граматично не оформлений знак емоційного й вольового вираження. **Вигук наказовий.** Те ж, що імператив вигуковий (див. імператив). **Вигук похідний** (вигук вторинний). Вигук, зв'язаний за походженням зі знаменними частинами мови. **Вигуків теорія.** Те ж, що теорія походження мови вигукова.

ВИД (аспект). 1. Граматична категорія дієслова, що позначає особливі властивості, характер протікання даного процесу в його відношенні до внутрішньої межі, результату, тривалості, повторюваності й т. ін. **Вид дієслова. Категорія виду. Морфологічна категорія,** що представляє ряди протипоставлених форм дієслова та означає абстрактне уявлення або про цілісну дію, або про дію, що досягла своєї внутрішньої межі

ВИД АПЛКАТИВНИЙ. Вид сприятливий. Вид видимий. Вид тривалий. Вид інхоативний. Вид лінійний. Вид багаторазовий. Вид незакінчений. Вид невизначено-недоконаний. Вид недоконаний. Вид обов'язковий. Вид однократний. Вид обумовлено-недоконаний. Вид негативний. Вид можливий. Вид протяжний. Вид термінативний. Вид ультрамиттєвий. Вид зменшувальний. Вид підсилювальний. Вид стійкий. Вид ефективний.

ВИДОВИЙ ЧИСЛІВНИК. Те ж, що числівник збірний (див. Числівник).

ВИДО-ЧАСОВИЙ. Той, який характеризується одночасним і внутрішньо співвіднесеним вираженням виду й часу. **Видо-часові відношення. Видо-часова система. Видо-часова форма дієслова. Видо-часова форма присудка.**

ВИДОУТВОРЕННЯ ПРЕФІКСАЛЬНЕ. Те ж саме, що превербація.

ВИДИ МОВЛЕННЯ — різні аспекти мовної діяльності. Виділяються залежно від характеру мовлення (внутрішнього та зовнішнього), способу організації мовної діяльності (усної та письмової), міри активності (продуктивна та рецептивна) і т. ін.

ВІЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД — переклад, що передає загальний зміст сказаного на іншій мові в розумінні перекладача, без дотримання формальної відповідності між мовою — джерелом і мовою об'єктом див. О. С. Ахманова.

ВПЛИВ КОМУНІКАТИВНИЙ — див. Акт перлокутивний. Вторинні групи соціально-мовні колективи, у межах яких заглиблюється або модифікується соціалізація людей (трудоий колектив, група за інтересами, клуби і т. ін.).

ПОЗАЧАСОВИЙ (атемпоральний, екстратемпоральний). Мислимий як такий, що зберігає силу (залишається дійсним) завжди і скрізь, “за всіх часів”. **Позачасова дія. Позачасове значення речення. Внутрішній діалог. Внутрішній монолог. Внутрішнє мовлення.**

ВНУТРІШНІЙ. Такий, який виражається зміною бази, неафіксальний; не має окремого лінійного вираження; протипост. **ЗОВНІШНІЙ. Внутрішня множина. Внутрішня словозміна. Внутрішній суфікс.** Те ж саме, що суфікс (в 1-му знач.); порівн. кінцевий суфікс. **Внутрішня флексія** див. флексія. **Внутрішня грамати́ка. Внутрішнє доповнення. Внутрішній об'єкт. Внутріш-**

нього об'єкта знахідний відмінок. Внутрішня синтагма. Внутрішній словотвір. Внутрішнє з'єднання. Внутрішня форма слова. Внутрішня лінгвістика. Внутрішня мовна форма. Внутрішня реконструкція. Внутрішнє складне слово.

ВНУТРІШНЬОДІЄСЛІВНИЙ СЛОВОТВІР див. Словотвір.

ВИРАЗНІСТЬ (ОБРАЗНІСТЬ) МОВЛЕННЯ — риторичний аспект комунікації, складова комунікативної компетенції адресанта, пов'язана із прагматичним впливом на адресат. Виявляється в наборі елементів мовного коду та умінні побудувати повідомлення з найбільшим перлокутивним ефектом.

ВИСЛОВЛЕННЯ (ВИСЛОВЛЮВАННЯ) — одиниця модусу мовної діяльності; речення, актуалізоване в мовленні з конкретною тема-рематичною структурою речення.

ВИКОНАННЯ КОМУНІКАТИВНЕ — поєднання комунікативної компетенції з низкою фізіологічних, фізичних, психологічних тощо станів, в яких перебуває адресант на момент спілкування.

ВИРАЗНІСТЬ (ОБРАЗНІСТЬ) МОВЛЕННЯ — риторичний аспект комунікації, складова комунікативної компетенції адресанта, пов'язана з прагматичним впливом на адресата. Виявляється у доборі елементів мовного коду та умінні побудови повідомлень з найвищим перлокутивним ефектом.

ВПЛИВ КОМУНІКАТИВНИЙ — див. **Акт перлокутивний**. Вторинні групи — соціально-мовні колективи, в межах яких поглиблюється або модифікується соціалізація людей (трудоий колектив, група за інтересами, клуби фанатів-боліельників тощо).

ГЕНОЛОГІЯ — у деяких лінгвістичних традиціях (зокрема, польській) розділ комунікативної лінгвістики, який вивчає комплекс проблем, пов'язаний з мовленнєвими жанрами.

ГЕРМЕНЕВТИКА — міжнаукова галузь гуманітарних досліджень і одночасно філософсько-методологічне вчення про інтерпретацію та розуміння тексту з опертям лише на сам текст.

ГІПЕРТЕКСТ — спосіб організації текстової інформації у вигляді сітки, вузли якої співвідносяться з певними фрагментами тексту.

ГОВОРІННЯ - вид мовленнєвої діяльності з використанням вокального каналу комунікації, який полягає у створенні повідомлень (мовленнєвих актів), направлених адресатові.

ГРАМАТИКА. Розділ мовознавства, що вивчає форми словозміни, формули словосполучення та типи речень, абстрагованих від конкретного матеріального (лексичного, речовинного) значення слів, словосполучень і речень. **Граматики асоціативна. Граматики зовнішня. Граматики внутрішня. Граматики загальна. Граматики дескриптивна. Граматики історична. Граматики пояснювальна. Граматики описова. Граматики синтагматична. Граматики синхронічна. Граматики порівняльна. Граматики порівняльно-історична. Граматики формальна. Граматики академічна. Граматики антична. Граматики наукова. Граматики нормативна. Грама-**

тика нормативно-описова. Граматика шкільна. Граматика логічна. Граматика що породжує. Граматика таксономічна. Граматика універсальна.

ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ (граматизація). 1. Узагальнення, абстрагування, відокремлення від конкретного лексичного значення. Граматикалізація синтаксичної структури (граматикалізація побудови). 2. Втрата словом лексичної самостійності у зв'язку зі звичним уживанням його в службовій функції. Граматикалізація дієслів. Граматикалізація прийменників.

ГРАМАТИКО-СЕМАНТИЧНІ КАТЕГОРІЇ СЛІВ. Те ж, що частини мови.

ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ. 1. Система словоформ, які виражають конкретне втілення загального граматичного значення. 2) Сукупність однорідних граматичних значень і способів їхнього вираження. 3) Сукупність однорідних граем. 4) Певні системи рядів граматичних форм, які є ознаками частин мови. **Категорія бінарна.** Категорія, що складається із двох членів. **Категорія багаточленна.** Категорія, що складається з декількох членів. **Категорія морфологічна.** Система протипоставлених один одному рядів морфологічних форм із однорідним змістом. **Категорія синтаксична.** Категорія, яку утворюють ті характеристики словоформ, які диктують вибір узгоджуваної словоформи. 2. Сукупність морфологічних протиставлень, властивих даній мові, його граматичних категорій і способів їхнього вираження.

ГРАМАТИЧНИЙ. Стосовний граматики, який характеризується властивостями граматики. **Граматичний закон.** **Граматичні зміни в мові.** **Граматичне відношення.** **Граматична розчленованість.** **Граматичний зв'язок.** **Граматична абстракція.** **Граматичний аналіз.** **Граматична аналогія.** **Граматична диференціація.** **Граматичне значення.** **Граматична категорія.** **Граматична морфологічна категорія.** **Граматична норма.** **Граматичні омоніми.** **Граматичний плеоназм.** **Граматична позначка.** **Граматичні поняття.** **Граматичне правило.** **Граматична правильність.** **Граматичний процес автономний.** **Граматичний зв'язок синонімічний.** **Граматичні синоніми.** **Граматична система мови.** **Граматична стилістика.** **Граматичний лад.** **Граматичної структури антиномії.** **Граматична єдність.** **Граматичний ідіоматизм.** **Граматичний підмет.** **Граматичне речення.** **Граматичний присудок.** **Граматичне словосполучення.** **Граматичний суб'єкт.** **Граматичний афікс.** **Граматичні класи слів.** **Граматичний прислівник.** **Граматичне оформлення.** **Граматичні відмінки.** **Граматична пауза.** **Граматичне припущення.** **Граматичний порядок.** **Граматична ознака.** **Граматичний рід.** **Граматичні слова.** **Граматичне узгодження.** **Граматичний спосіб.** **Граматичний засіб.** **Граматичний суфікс.** **Граматичне уподібнення.** **Граматична форма слова.** **Граматичне чергування.**

ГРАМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ. Значення, яке, втілюючись у словоформах, є обов'язковим і регулярним. Загальне, додаткове значення, що супроводжує лексичне значення в кожному конкретному випадку вживання слова.

ГРУПА МОВНА МАЛА — нечисленна (3—15 осіб) соціальна група, члени якої об'єднані спільною діяльністю і перебувають у безпосередньому особистому

контакті, що служить основою виникнення як емоційних стосунків (симпатії, антипатії тощо), так і особливих групових цінностей і норм поведінки.

ГРУПА МОВНА РЕФЕРЕНТНА — мала мовна група, у межах якої найповніше розкривається особистість. **Двомовність** — див. Білінгвізм.

ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК. Категоріальна форма відмінка зі значенням непрямого об'єкта. **Давальний окличний.** Форма давального відмінка, яка вживається в латинській мові при вигуках *heu, vaе*. **Давальний вигоди – невигоди** (давальний призначення, давальний мети). Вживання форм давального відмінка для позначення особи або предмета, на користь якого відбувається дія. **Давальний діяча** (давальний діючої особи). Вживання давального відмінка для позначення особи або предмета, якому приписується здійснення дії, позначеного присудком безпідметового речення. **Давальний зацікавленої особи** (давальний інтересу, давальний симпатичний, давальний етичний). Уживання форми давального відмінка у функції, близькій до вставного слова, тобто поза зв'язком із прямим значенням. **Давальний інклюзивний.** Давальний напрямку, що припускає проникнення в саме місце призначення. **Давальний особи.** Давальний відмінок іменників, що позначають особу у конструкціях, що не включають (і не пропонують) паралельного прямого доповнення. **Давальний напрямку.** Уживання форм давального відмінка для позначення напрямку руху, що виражається керуючим дієсловом. **Давальний посесивний** (давальний приналежності, давальний присвійний). Уживання форм давального відмінка для позначення володіння чим-н., власності на що-н., у латинській мові при дієслові *esse* для позначення особи, що володіє чим-н., що має що-н. **Давальний предмета.** Відмінок іменників, що позначають предмет як фіксований відмінок керування при деяких дієсловах. **Давальний приад'єктивний.** Уживання форм давального відмінка у функції доповнення до прикметника. **Давальний придієслівний.** Форма давального відмінка у функції непрямого доповнення. **Давальний приіменний** (давальний присубстантивний). Уживання форм давального відмінка у функції доповнення до деяких розрядів іменників. **Давальний самостійний** (давальний абсолютний, давальний адвербіальний, давальний обставинний). Синтаксична конструкція в слов'янських мовах, що складається з незалежного дієприкметника в давальному відмінку, з яким узгоджується іменник, що позначає логічний суб'єкт даного процесу або явища. **Давальний сильнокерований.** Форми давального відмінка, що обирають дане дієслово за законами сильного керування. **Давальний слабокерований.** Форми давального відмінка, що залежать не від дієслова, а від цілого словосполучення або загального змісту висловлення. **Давальний суб'єкта.** Форма давального відмінка, що позначає особу або предмет, який перебуває в стані, позначуваному присудком безособового речення. **Давальний ексклюзивний.** Давальний напрямку, що не передбачає проникнення в саме місце призначення.

ДЕВІАТОЛОГІЯ КОМУНІКАТИВНА — розділ комунікативної лінгвістики, який вивчає причини і механізми різноманітних типів невдач у спілкуванні.

ДЕВІАЦІЯ КОМУНІКАТИВНА — збій у спілкуванні, недосягнення перлокутивного ефекту тощо, причиною яких є недостатня комунікативна компетенція адресанта, перш за все недотримання правил, максим, постулатів, конвенцій комунікативного кодексу. Пов'язана зі специфікою комунікативної семантики та прагматичними чинниками.

ДЕВІАЦІЯ МОВНА — тип комунікативної невдачі чи збою у спілкуванні, причиною яких є недостатня мовна компетенція учасників. Це різноманітні помилки, неточності, обмовки, описки, лінгва-ляпсуси тощо, пов'язані зі специфікою лексичної та граматичної семантики.

ДЕВІАЦІЯ У СПІЛКУВАННІ — різноманітні типи комунікативних невдач, помилок, обмовок, описок, провалів тощо, пов'язані з мовною та комунікативною компетенцією учасників спілкування. Див. **Девіація комунікативна**. **Девіація мовна**.

ДЕЗАФІКСАЦІЯ - Втрата афікса при слово- і формоутворенні.

ДЕЙКСИС — вказівка у процесі спілкування за допомогою засобів мовного коду на учасників комунікативного акту, предмет мовлення, міру його віддаленості, часову та просторову локалізацію тощо.

ДЕКЛАРАТИВ — тип мовленнєвого акту, іллокутивна мета якого — встановити відповідність між пропозиційним змістом повідомлення та реальністю.

ДЕКОДУВАННЯ — переведення адресатом змісту отриманого мовного повідомлення у звичні особистісні смисли.

ДЕНОТАТ - предметна віднесеність знаків мовного коду комунікації, тобто сукупність об'єктів (у широкому сенсі слова), які можуть іменуватися (чи „сигніфікуватися”) певною одиницею мовного коду чи мовним виразом.

ДЕНОТАТИВНИЙ – такий, який служить для співвіднесення з даним референтом, що вказує на предмет безвідносно до його природних або відмітних властивостей.

ДЕПРЕВЕРБАЦІЯ - утворення простого дієслова від префіксального.

ДЕСЕМАНТИЗОВАНИЙ - те ж, що асемантичний.

ДЕТЕРМІНАЦІЯ - те ж, що означення.

ДИГЛОСІЯ — паралельне використання у колективі двох форм існування мови — діалектів, літературної мови та діалекту, двох літературних мов (у період Київської Русі — церковнослов'янської і давньоруської) тощо.

ДИКЦІЯ — міра точності, розбірливості вимови фонем, морфем, слів, фраз, яка визначає розбірливість мовлення, а значить і його розуміння іншими людьми.

ДИРЕКТИВ — тип мовленнєвого акту, іллокутивна мета якого — змусити адресата виконати певну дію.

ДИСКУРС — тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом „форм жит-

тя”, залежними від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів.

ДІАЛЕКТ — територіальний або соціальний різновид певної мови.

ДІАЛОГ (діалогічна форма спілкування) — форма мовлення (і спілкування), якій притаманна зміна мовленнєвих актів (повідомлень), як правило, двох мовців, які перебувають у безпосередньому зв’язку.

ДІАЛОГІЧНІСТЬ — комплекс комунікативно-прагматичних чинників, які виформовують специфіку діалогу: зв’язність реплік, їхню ситуативну залежність тощо.

ДІСПРИКМЕТНИК – іменна форма дієслова, яка граматично змінюється (в українській, російській мові) подібно прикметникам і означає дію (стан, процес), приписувану особі або предмету як їхня ознака (властивість), що проявляється в часі.

ДІСПРИСЛІВНИК. Непредикативне віддієслівне утворення, яке поєднується із системою дієслівних форм категоріями виду, стану та спільністю керування та означає другорядну додаткову дію, що примикає до головної дії. **Дісприкетник незалежний.** 1) Дісприкетник у сполученні з називним відмінком іменника або займенника в складі окремого речення. 2) Дісприкетник у складі вставних словосполучень при розгляді їх як результату опущення називного відмінка.

ДІЙСНИЙ 1. Такий, який вміщує дієслово у формі дійсного стану та залежні від цієї форми пояснюючі її слова. **Дійсний зворот. 2.** Стосовний до системи форм дійсного стану. **Дійсний стан** (див. стан). **Дійсний дісприкетник** (див. дісприкетник).

ДІЯ КОМУНІКАТИВНА — одиниця опису комунікативної поведінки учасників спілкування, окремий мовленнєвий акт, репліка, невербальний сигнал, комбінація вербальних і невербальних засобів тощо у межах певного комунікативного параметра.

ДІЯ МОВЛЕННЯ — див. **Хід мовленнєвий.**

ДІЯЛЬНІСТЬ МОВЛЕННЄВА — спеціалізоване вживання мовлення в процесах взаємодії між людьми; частковий випадок діяльності спілкування із застосуванням мовного коду.

ДІЯЛЬНОСТІ МОВЛЕННЄВОЇ ТЕОРІЯ — напрям у мовознавстві, варіант психолінгвістики, в основі якого лежить поняття мовлення як діяльності. Від психолінгвістики відрізняється широким залученням аспектів соціального контексту, урахуванням ролі паралінгвальних засобів у комунікації та деякими іншими рисами.

ДОРЕЧНІСТЬ МОВЛЕННЯ -- риторична складова спілкування, пов’язана з реєстровими аспектами дискурсу та орієнтацією на особу адресата.

ДОСВІД КОМУНІКАТИВНИЙ — сукупність уявлень про вдалі та невдалі комунікативні тактики, які ведуть або не ведуть до реалізації відповідних комунікативних стратегій.

ДОСЛІВНИЙ ПЕРЕКЛАД– механічна підстановка слів даної мови як еквівалентів слів іншої мови при збереженні іншомовної конструкції.

ЕВОКАТИВНІСТЬ — здатність повідомлення, дискурсу, тексту викликати у свідомості адресата значну кількість асоціацій.

ЕВФЕМІЗМИ — емоційно нейтральні слова або вирази, які вживають замість синонімічних їм слів або виразів, що здаються мовцеві непристойними, грубими або нетактовними.

ЕКЗЕГЕТИКА — філософсько-методологічне (та релігійне) вчення, в основі якого лежить вивчення інтеракції релігійних текстів з урахуванням контексту, в якому ці тексти створювались.

ЕКСПЛІЦИТНИЙ — явний, виражений смисл, який сприймається комунікантами із значеннями мовних одиниць.

ЕКСПРЕСНЕ МОВЛЕННЯ — тип мовленнєвого акту, іллокутивна мета якого — експлікувати психологічний стан адресанта, його ставлення до того, про що він повідомляє адресата.

ЕКСПРЕСІЯ МОВЛЕННЄВА (КОМУНІКАТИВНА) — насиченість повідомлень мовними та позамовними засобами вираження суб'єктивного ставлення адресанта до адресата або змісту комунікації, їх оцінки.

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНИЙ — позамовний, такий, що стосується позамовної дійсності, в межах якої розгортається комунікація, розвивається і функціонує мова.

ЕМОТИВ — див. **Експресний**.

ЕМПАТІЯ КОМУНІКАТИВНА — комплексне поняття, пов'язане зі співпереживанням, вдаванням учасників комунікації в почуття, емоції, свідомість тощо один одного, що сприяє успішності комунікації, виформуванню сприятливої атмосфери спілкування.

ЕНТРОПІЯ ПОВІДОМЛЕННЯ — спрощення частини інформації на шляху від мовця до слухача.

ЕРИСТИКА — мистецтво суперечки, полеміки; наука, що розробляє загальні методи та прийоми ведення полеміки та дискусій.

ЕТИКЕТ КОМУНІКАТИВНИЙ -- куртуазний аспект спілкування; дотримання принципу етикетності комунікації.

ЕТИКЕТ МОВЛЕННЄВИЙ — система стандартних, стереотипних словесних формул, уживаних у ситуаціях, які повторюються повсякденно: вітання, вибачення, запрошення, прощання тощо.

ЕТНОГРАФІЯ МОВЛЕННЯ — див. **Етнолінгвістика**.

ЕТНОЕЙДЕМА — наскрізний словесно-образний лейтмотив дискурсу (тексту); закріплені культурою в словах (зворотах) мовного коду емоційні стани та ситуації, притаманні певному етносу; специфічні національно-образні емоційні концепти.

ЕТНОКОМУНІКАЦІЯ — див. **Комунікація міжкультурна**.

ЕТНОЛІНГВІСТИКА — розділ мовознавства, який вивчає мову у її співвідношенні з культурою, взаємодію мовних, етнокультурних і етнопсихологічних чинників у функціонуванні, еволюції мови, а також у процесах міжкультурної комунікації.

ЕТНОТЕКСТ — текст, мовний код якого є рідним для автора-носія конкретних етнокультурних рис.

ЕФЕКТ ПЕРЛОКУТИВНИЙ — досягнення адресантом за допомогою мовленнєвих актів певної іллокуції, адекватної своїй комунікативній меті реагування адресата.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ — складова інтерактивності; досягнення у процесах спілкування згоди, взаєморозуміння, кооперації, виформування сприятливої атмосфери комунікації.

ЖАНР МОВЛЕННЄВИЙ — прийняті в конкретних ситуаціях і призначені для передавання певного змісту типові способи побудови мовлення; розгорнута мовленнєва побудова, яка складається з кількох (іноді значної кількості) мовленнєвих актів, іллокутивна сила яких підпорядкована певній стратегії та тактиці адресанта.

ЖЕСТ — складова паралінгвістичних засобів спілкування, зокрема кінесики; виразний рух пальців, рук у комунікації. У випадках усвідомленого вживання служить для передавання інформації, емоцій, психічних станів, бажань тощо; у випадках неусвідомлюваного вживання несе інформацію про психічні стани мовця. Жести мають соціальні й національно-культурні особливості.

ЗАДУМ — див. **ІНТЕНЦІЯ**.

ЗАЙМЕННИК. Частина мови, категоріальним значенням якої є вказівка на предмет (ознаку) в умовах даної ситуації, обстановки даного мовлення. *Я* – суб'єкт даного акту мовлення. *Він* - особа, що не бере участі в даному акті мовлення. *Цей* – такий, який знаходиться поблизу мовця. *Той* – такий, який знаходиться на відстані від мовця. **Займенник ад'єктивний. Займенник взаємний. Займенник зворотний. Займенник питальний. Займенник питально-відносний. Займенник окличний. Займенник видільний. Займенник корелятивний. Займенник особовий. Займенник особовий диз'юнктивний. Займенник прислівниковий. Займенник невизначений. Займенник узагальнено-особовий. Займенник узагальнюючий. Займенник означальний. Займенник відносний. Займенник заперечний. Займенник предметний. Займенник присвійний. Займенник присвійний зворотний. Займенник родовий. Займенник сукупний. Займенник сполучниковий. Займенник вказівний. Займенник емпатичний.**

ЗАЙМЕННИК-ІМЕННИК. Те ж, що займенник іменниковий.

ЗАЙМЕННИК - ПІДМЕТ - займенник у функції підмета.

ЗАЙМЕННИКИ-ПРИКМЕТНИКИ. Те ж, що прикметники займенникові.

ЗАЙМЕННИК - ПРИСЛІВНИКИ. Те ж, що прислівники займенникові (див. Прислівник).

ЗАЙМЕННИК-СПОЛУЧНИК - займенник, що виступає у функції сполучного слова.

ЗАЙМЕННИК-ЧИСЛІВНИК - те ж, що числівник кількісний, невизначено-кількісний (див. Числівник).

ЗАКІНЧЕННЯ. Така значима частина слова, що може служити для зв'язку слів у реченні та виражати абстрактне значення, яке, будучи обов'язковим, утворює регулярний ряд словоформ.

ЗАКОНИ СПІЛКУВАННЯ (КОМУНІКАТИВНІ ЗАКОНИ) — найзагальніші поняття, в яких знаходять своє відображення імпліцитні основи комунікації, тобто те, що відбувається між учасниками спілкування; вони незалежні від конкретних умов і комунікативної ситуації, тобто реалізуються незалежно від того, хто спілкується, з якою метою, в якій ситуації тощо.

ЗАСОБИ ПАРАЛІНГВІСТИЧНІ — немовні засоби комунікації (кінесика, проксеміка, ольфакторика, засоби інших семіотичних систем) див. Парамова.

ЗВ'ЯЗОК ЗВОРОТНИЙ БЕЗОЦІННИЙ — тип зворотного зв'язку, у якому не відображено ставлення адресата до змісту комунікації. Використовується у випадках, коли потрібно більше дізнатися про почуття людини або допомогти співбесіднику сформулювати думку щодо обговорюваного, прямо не втручаючись у його дії.

ЗВ'ЯЗОК ЗВОРОТНИЙ ОЦІННИЙ — повідомлення своєї думки, свого ставлення до того, про що йдеться у спілкуванні.

ЗВ'ЯЗОК ЗВОРОТНИЙ У СПІЛКУВАННІ (ЗВОРОТНА ІНФОРМАЦІЯ) — реакція на повідомлення з боку адресата (словесна, паралінгвальна), яка допомагає адресантові орієнтуватись в особі першого, визначаючи міру дієвості своїх аргументів, переконуватись у досягненні чи недосягненні комунікативної мети (перлокутивного ефекту) тощо.

ЗДАТНІСТЬ МОВНА — багаторівнева система неусвідомлюваних правил мовленнєвої діяльності, яка формується у свідомості людини. Це система компонентів, які слугують узагальненим відображенням системи мови. Реалізується за особливими правилами у відповідності з комунікативним завданням, ситуацією спілкування і комунікативними здатностями учасників спілкування.

ЗМІСТ КОМУНІКАТИВНИЙ — значення (зміст) мовних одиниць і складових парамови дискурса, що формується в комунікативному акті як результат взаємодії інтенцій мовця в конкретній ситуації спілкування.

ЗМІСТОВНІСТЬ МОВЛЕННЯ — когнітивно-риторичний аспект спілкування, пов'язаний з максимами кількості та якості інформації, продумуванням адресантом найважливіших положень, які розвиватимуться в дискурсі, а також його складових — мовленнєвих жанрах та повідомленнях.

ЗМІШУВАННЯ КОДІВ (У КОМУНІКАЦІЇ) — неусвідомлюваний перехід адресанта (мовця) у процесах мовного спілкування з однієї мови, діалекту, стилю) на інший, не пов'язаний зі зміною умов комунікації, найчастіше внаслідок низької мовної компетенції в одній із використовуваних мов. Пор.: Переключення кодів.

ЗНАРЯДДА ОРУДНИЙ - те ж, що орудний інструментальний (див. Орудний відмінок).

ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК (аккузатив). Категоріальна форма відмінка, що вказує на предмет, який безпосередньо піддається дії, позначений дієслівним присудком, або, ширше, взагалі на предмет, що не є агентом (або суб'єктом) ці-

єї дії. У класичних мовах це загальне значення піддавалося різноманітним видозмінам, які конкретизуються термінологічними словосполученнями, такими як: **Знахідний часу**, **Знахідний місця**, **Знахідний обмеження**, **Знахідний відношення**, **Знахідний оцінки**, **Знахідний при вигуках**, **Знахідний відстані**, **Знахідний результативний**, **Знахідний абсолютний**. **Знахідний зовнішнього об'єкта**. **Знахідний внутрішнього об'єкта**, **Знахідний подвійний**. **Знахідний кількості**. **Знахідний предикативний**. **Знахідний прямого доповнення**. **Знахідний мети**.

ЗНАЧЕННЯ — пов'язаний з конкретною мовною одиницею у свідомості носіїв мови узагальнений образ певного предмета або ситуації, факту, події.

ЗНАЧЕННЯ (семантичний склад слова) - 1. Відображення предмета дійсності у свідомості, що стає фактом мови внаслідок установаження постійного й нерозривного його зв'язку з певним звучанням, у якому воно реалізується; це відображення дійсності входить у структуру слова в якості його внутрішньої сторони (змісту), стосовно якого звучання даної мовної одиниці виступає як матеріальна оболонка, необхідна не тільки для вираження значення та повідомлення його іншим, але й для самого його виникнення, формування, існування й розвитку. **Значення абсолютне**. Значення слова, що лексично виражає граничну ступінь якості, і тому не допускає вживання підсилювальних слів або форм. **Значення абстрактне** (Значення відокремлене). 1) Узагальнене значення, власне абстрактним іменником. 2) Те ж, що значення реляційне. **Значення атрибутивне**. Значення ознаки, реалізоване за допомогою атрибутивного зв'язку. **Значення безособово-інтенсивне**. Значення безособових дієслів фізичного або внутрішнього стану на =ся в російській мові. **Значення речовинне** (значення реальне, значення матеріальне, значення лексичне, значення основне, значення словникове). Значення основної (речовинної) частини слова на відміну від значення його формальної, або граматичної частини. **Значення вторинне**. 1) Значення слова або форми, що є похідним, неосновним. 2) Те ж, що значення побічне. **Значення видільне**. Значення посилення (емфази), що виражається звичайно синтаксичними засобами, а саме перенесенням члена речення зі слабкої синтаксичної позиції в сильну. **Значення дієслова підсилювально-означальне**. Значення, яке виражається приєднанням до неперехідних дієслів у російській мові постфікса =ся та яке полягає а) у вказівці на те, що дія суб'єкта відбувається в його інтересах, і б) у вказівці на те, що дія суб'єкта обмежується одним певним моментом. **Значення граматичне** (значення формальне). 1) Значення формальної приналежності слова, тобто значення відношення, виражене не окремим словом, а несамостійними елементами, додатковими стосовно основної (речовинної) частини слова. 2) Значення структури, значуще розташування елементів словосполучення та речення; синтаксичне значення, що виражається даним типом синтаксичного зв'язку у відокремленні від лексичного значення сполучуваних слів і їхньої лексико-фразеологічної взаємодії. **Значення дериваційне**. Значення словотвірних афіксів, які виражають додаткові ознаки, що не мисляться самостійно, а супроводять речовинне значення кореня, обмежуючи та уточнюючи його. **Значення додаткове**. Те ж, що й конотація (в

1 знач.). **Значення інтенціональне** (інтенція). Значення слова як одиниці мови. **Значення вихідне** (значення первісне). Споконвічне значення речовинної частини слова, його етимон. **Значення категоріальне**. Узагальнене (абстрактне) значення, яке накладається на конкретне лексичне значення слова.. **2. Ознака**, загальна для всіх ситуацій, у яких мовець може вимовити дану мовну одиницю (слово), і всіх реакцій, які проголошення даної мовної одиниці в ситуаціях даного типу викликає в слухачах. **Значення конкретне**. Значення слів, які означають фізичні предмети. **Значення кумулятивне**. Складне значення немотивованого слова, яке розкладається на семантичні компоненти, або множники. **Значення лексичне потенціальне**. 1) Лексичне значення, властиве слову як віртуальній одиниці мови. 2) Значення потенціального слова. **Значення номінативне**. Основне, пряме значення слова, яке безпосередньо направлено на предмети, явища, дії та якості дійсності, включаючи і внутрішнє життя людини, та відображує їхнє суспільне розуміння. **Значення нульове**. Відсутність відкритого вираження даного лінгвістичного змісту. **Значення okazіonalne**. Значення, яке придане даному слову в даному контексті мовленнєвого вживання і яке відображує відхід, відступ від звичайного та загальноприйнятого. **Значення основне**. Інваріантне (емічне) значення мовної одиниці, яке реалізується в її різноманітних вживаннях. **Значення відносне**. Значення несамостійне, яке вимагає поширення та уточнення. **Значення пейоративне**. Несхвальне співзначення (конотація), яке створюється даним сполученням слів (порівн. *тупа людина* і *тупий кут*). **Значення синтаксичне**. 1) Внутрішня сторона, зміст синтаксичних категорій і засобів. 2) Зміст, який надається висловленню особливостями ситуації. **Значення словарне**. Значення слова, взятого не в контексті конкретної мовленнєвої ситуації, а „як таке”, тобто в абстрагуванні від безлічі мислимих мовленнєвих ситуацій його вживання. **Значення узувальне**. Значення стало, прийняте в даній мові; значення, в якому слово звичайно та природно вживається; протист. **okazіonalne значення**. **Значення екстенціональне**. Значення, що набувається словом у даному контексті його мовленнєвого вживання.

ЗМІНА (ГРАМАТИЧНА) - сукупність категоріальних форм, у яких може виступати дане слово як приналежне до даної частини мови в даній системі граматичних категорій.

ЗНАЧУЩІСТЬ ПОТЕНЦІЙНА – те ж, що цінність потенційна.

ІГРИ МОВЛЕННЄВІ (КОМУНІКАТИВНІ) — термін Е. Берна; сукупність повторюваних мовленнєвих дій, які мають приховану мету — одержання певного виграшу або психологічного „погладжування”, наприклад: ”Мене тут не цінять”, „Я невдаха” тощо.

ІДЮСТИЛЬ — неповторний спосіб спілкування, притаманний окремій особі; сукупність мовних і позамовних складових, чинників мовної та комунікативної компетенції окремого носія мови і культури.

ІЛЛОКУЦІЯ (ІЛЛОКУТИВНИЙ АКТ) — втілення у висловлюванні, породжуваному в процесі мовленнєвого акту, певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості.

ІМІДЖ — образ людини, уявлення оточуючих про неї, часто створене цілеспрямовано.

ІМПЛІКАТУРИ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ — прагматичні компоненти змісту повідомлень, мовленнєвих жанрів, дискурсів, які виводяться адресатом з контексту спілкування завдяки знанню комунікативних принципів, максим, постулатів та конвенцій спілкування.

ІМПЛІКАЦІЯ — логічна операція, що пов'язує два висловлювання в одне складне і, як правило, в мові відповідає сполучнику „якщо..., то ...”.

ІМПЛІЦИТНИЙ СМИСЛ (ІНФОРМАЦІЯ) — неявний, прихований смисл, який виводиться слухачем (читачем) із значень мовних одиниць під впливом конкретної ситуації та контексту спілкування.

ІМПРИНТИНГ — психологічний феномен запам'ятовування певної інформації під впливом зовнішнього стимулу, який ніби запускає механізми пам'яті учасників спілкування.

ІМ'Я - 1. Загальна назва для іменників, прикметників і числівників, які поєднуються граматичною категорією відмінка та у цьому смислі протиставляються дієслову й прислівнику. **Ім'я атрибутивне.** Суб'єктивна основа в атрибутивній функції в англійській мові. **Ім'я дієслівне відмінюване.** Те ж, що дієприкметник. **Ім'я твірне.** Іменна основа, що є ядром афіксальної деривації. **Імена підсилювальні.** В арабській мові імена-додатки, що підсилюють зміст обумовлених ними слів.

2. Те ж, що найменування. **Ім'я апелювативне.** Власне ім'я, уживане в як загальне без зміни його форми. **Ім'я місця.** Підрозділ власних імен, що називають країни, міста, материки й т. ін. **Ім'я повне.** Нескорочене, незменшувальне особове ім'я (в 1 знач.). **Власне ім'я.** Слово або словосполучення, специфічним призначенням якого є позначення індивідуальних предметів безвідносно до їхніх ознак, тобто без установаження відповідності між властивостями позначуваного предмета й тим значенням, що має дане слово або словосполучення. **Власне ім'я складне.** Ідіоматичне словосполучення, що виступає у функції власного імені. **Імені зменшувальна форма.** Скорочена й видозмінена форма повного імені, що вживається при звертанні до дитини або при інтимному, фамільярному й т. ін. звертанні до дорослого. **Імені зменшувально-пестлива форма.** Похідне від зменшувальної форми імені, утворене за допомогою гіпокористичного суфікса й уживане як ласкаве, емоційно забарвлене звертання. **3.** Те ж, що іменник (в українській, російській мові).

ІНІЦІАТИВА КОМУНІКАТИВНА -- комплексне поняття процесу міжособистісного спілкування; прагнення учасників до такого використання компонентів комунікативного акту, домінування яких забезпечило б найповніше втілення стратегій спілкування і досягнення комунікативної мети.

ІНТЕНЦІЯ КОМУНІКАТИВНА — категорія лінгвістичної прагматики та теорії мовних актів; комунікативний намір адресанта (осмислений або інтуїтивний), що визначає внутрішню програму мовлення та спосіб її втілення.

ІНТЕРАКТИВНІСТЬ — категорія дискурсу, комунікації в цілому, яка полягає у взаємодії адресанта і адресата в конкретній ситуації за допомогою вербальних і невербальних засобів мовного коду.

ІНТЕРАКЦІЯ МІЖКУЛЬТУРНА — взаємодія носіїв різних культур і, як правило, мов у процесах міжкультурної комунікації з використанням вербальних та невербальних засобів мовного коду.

ІНТЕРАКЦІЯ МОВЛЕННЄВА — взаємодія комунікантів у процесах спілкування з використанням засобів мовного коду.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ— когнітивний процес і одночасно результат переведення адресатом опрацьованого тексту (дискурсу) в словесно-знакову форму, наділення його індивідуальними смислами.

ІНТЕРРОГАТИВ —тип мовленнєвого акту, в якому формулюється запит інформації.

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ — включеність у певний текст фрагментів або елементів інших текстів.

ІНТЕРВЕРБАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД – інтерлінгвістичний переклад, що характеризується передачею даного змісту з однієї природної мови на іншу „словесними” (вербальними) засобами.

ІНТЕРЛІНГВІСТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД – переклад у відповідному смислі, тобто передача даного змісту засобами іншої природної мови.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ— когнітивний процес і одночасно результат переведення адресатом опрацьованого тексту (дискурсу) в словесно-знакову форму, наділення його індивідуальними смислами.

ІНТЕРРОГАТИВ —тип мовленнєвого акту, в якому формулюється запит інформації.

ІНТЕРСЕМІОТИЧНИЙ – передача даного змісту не засобами тієї або іншої природної мови, а невербальними засобами (хореографія, інформаційно-логічні мови).

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ - включеність у певний текст фрагментів або елементів інших текстів.

ІНТОНАЦІЯ МОВЛЕННЯ — єдність мелодики, інтенсивності, довготи звучання, темпу мовлення, тембру, паузування. Разом з наголосом утворює просодіку мовлення.

ІНТРАВЕРБАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД – інтралінгвістичний переклад, що характеризується передачею даного змісту „словесними” засобами природної мови.

ІНТРАЛІНГВІСТИЧНИЙ – переклад, здійснюваний засобами тієї ж мови (порівн. парафрази, тлумачення словами й висловленнями). Інтралінгвістичний переклад - передача даного змісту в інших словах і висловленнях тієї ж мови.

ІНФІНІТИВ (неозначений спосіб, неозначена форма дієслова). Іменна форма дієслова, що представляє дану дію в найбільш абстрактному вигляді, тобто безвідносно до категорій особи, часу, числа та способу; форма, що позначає дію саме по собі, поза зв'язком з його суб'єктом. **Інфінітив абсолютний. Самостійний** інфінітивний зворот з адвербіальним значенням в англійській мові. **Ін-**

інфінітив герундійний. Інфінітив у англійській мові, що збігається по семантико-синтаксичній функції з герундієм. **Інфінітив залежний.** Інфінітив, що виступає у функції присудка й у функції додаткового дієслівного члена. **Інфінітив замісний.** Інфінітив, який за своїм семантико-синтаксичним змістом наближається до іменника. **Інфінітив особовий** (інфінітив описовий, інфінітив історичний, інфінітив оповідальний). Інфінітив у функції присудка. **Інфінітив незалежний.** Інфінітив у функції основного члена односкладного речення або підмета двоскладного речення. **Інфінітив об'єкта** (інфінітив об'єктний). Придієслівний інфінітив, підлеглий дієслову, основа якого має спонукальне значення. **Інфінітив розщеплений.** В англійській мові сполучення дієслова з прислівником, який поміщають між приінфінітивною часткою та дієслівною словоформою. **Інфінітив суб'єкта** (інфінітив суб'єктний). Інфінітив, що відноситься до тієї ж суб'єктної дії, що й підпорядковуюче його дієслово. **Інфінітив тавтологічний.** Інфінітив, тавтологічний по відношенню до наступної за ним особової форми дієслова. **Інфінітива об'єктивація** див. **Об'єктивація інфінітива.** **Аккузатив з інфінітивом** див. Аккузатив.

ІНФОРМАТИВ — мовленнєвий акт, за допомогою якого мовець інформує всіх учасників полілогу про той іллокутивний акт, який він здійснює одночасно стосовно всіх учасників комунікації.

ІНФОРМАТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ — категорія дискурсу, яка відображає взаємодію інформаційних просторів усіх складових дискурсу і збагачує когнітивні бази його учасників.

ІНФОРМАНТ - природний носій мови як основне джерело лінгвістичного матеріалу, особливо для мов, що не мають стійкої літературної традиції.

ІНФОРМАЦІЯ (В КОМУНІКАЦІЇ) — повідомлення про речі, факти, події тощо в комунікації, які оформляються і передаються за допомогою вербальних і невербальних засобів. У мовознавстві інформація пов'язується із Значеннями (див.) і Смислами (див.).

ІНФОРМАЦІЯ ЕКСПЛІЦИТНА (у комунікації) — явний, виражений смисл, який прямо сприймається комунікантами зі значень складових мовного коду.

ІНФОРМАЦІЯ ІМПЛІЦИТНА (у комунікації) — смисл, який неявно, непрямо виводиться комунікантами зі значень одиниць мовного коду під впливом конситуації спілкування.

КАНАЛ КОМУНІКАЦІЇ — „місток”, який поєднує адресанта та адресата; засоби, за допомогою яких надсилається повідомлення.

КАРТИНА СВІТУ КОЦЕПТУАЛЬНА — уявлення певного колективу, людства в цілому про елементи, організацію тощо об'єктивної дійсності, відображені в наукових поняттях.

КАРТИНА СВІТУ МОВНА — відображені в категоріях, одиницях і формах мови як комунікативного коду уявлення певного мовного колективу про будову, елементи, процеси тощо, які відбуваються в об'єктивній дійсності. Цілісне зображення мовою всього того, що існує в об'єктивній дійсності.

КАТЕГОРІЯ ДИСКУРСИВНА (текстова) — найзагальніша інваріантна парадигмальна властивість дискурсу як інтерактивного явища та його результату — тексту.

КАТЕГОРЕМАТИЧНИЙ - те ж, що знаменний, повнозначний.

КАТЕГОРЕМАТИЧНІ СЛОВА - те ж, що повнозначні слова див. Знаменний.

КАТЕГОРІАЛЬНА ФОРМА - (граматична морфологічна категорія, морфосема, формальна категорія). Флективний різновид слова, що є втіленням граматичної категорії даного розряду слів.

КАТЕГОРІЇ ЛІНГВІСТИЧНІ. Загальні властивості різних класів і розрядів мовних одиниць, що конституують ці класи та одержують різноманітне мовне відображення: морфологічне, синтаксичне, просодичне й т. ін. - при різному змісті (граматичному, лексичному, стилістичному й т. ін.).

КАТЕГОРІЇ ОБУМОВЛЮВАНІ (категорії другорядні) - більш часткові категорії, що існують на основі найбільш загальних, здобувають свій лінгвістичний зміст на тлі більш загальних, входять до складу більш загальних категорій, які їх обумовлюють.

КАТЕГОРІЇ СЛІВ ГРАМАТИКО-СЕМАНТИЧНІ - те ж, що частини мови.

КАТЕГОРІЇ ЧАСТИН МОВИ - те ж, що категорії морфологічні, граматичні (в 1 знач.; див. категорія морфологічна).

КАТЕГОРІЯ ПОЗАМОВНА - те ж, що категорія понятійна.

КАТЕГОРІЯ ГРАМАТИЧНА - одне з найбільш загальних властивостей лінгвістичних одиниць взагалі або деякого їхнього класу, що одержало в мові граматичне вираження. **Категорія словозмінна.** Категорія, здатна протиставляти словоформи однієї лексеми. **Категорія класифікуюча.** Категорія, не здатна протиставляти словоформи однієї лексеми. **Категорія роду іменника.** **Несловозмінна** синтагматично виділювана категорія, що виражається в здатності іменника у формах однини вибірково ставитися до родових форм узгоджуваної з ним словоформи. **Категорія числа іменника.** Словозмінна категорія, що відбиває позамовні розходження одиничності / неодичності названих іменником предметів і знаходить вираження в системі двох протипоставлених рядів форм – однини та множини. **Категорія відмінка іменника.** Словозмінна категорія імені, що позначає відношення імені до іншого слова в складі словосполучення або речення. **Категорія роду прикметника.** Словозмінна категорія, що виражається в системі протипоставлених рядів форм і відбиває відношення ознаки до предмета в складі означального словосполучення. **Категорія числа прикметника.** Словозмінна категорія, яка представлена двома рядами морфологічних форм – однини й множини та повторює однойменні морфологічні значення означувального іменника. **Категорія відмінка прикметника.** **Словозмінна** категорія прикметника, що виражається в системі протипоставлених рядів відмінкових форм і означає узгодження словоформи прикметника у відмінку з означуваним ним іменником. **Категорія стану дієслова** див. Стан. **Категорія виду дієслова** див. Вид. **Категорія способу дії дієслова.** Система протипоста-

влених один одному рядів форм, що виражають відношення дії до дійсності та реальності, що мають значення „спонукання, передбачення” / можливості. **Категорія часу.** Система протипоставлених один одному рядів дієслівних форм, що позначають відношення дії до моменту мовлення. Категорія **особи дієслова.** Словозмінна категорія, в основі виділення якої лежить позначення особи (або предмета), що, по оцінці мовця, виконує дію, позначену дієсловом. **Категорія числа дієслова.** Словозмінна категорія дієслова, що характеризує кількість осіб або предметів, до яких відноситься дія, і виражає характеристику в рядах протипоставлених форм. **Категорія роду дієслова.** Словозмінна категорія, що виражається в системі протипоставлених рядів форм дієслів минулого часу дійсного способу, форм умовного способу та дієприкметників і є індикатором синтаксичного елемента значення роду іменника.

КАТЕГОРІЯ ОДИНИЧНОСТІ - значення словотвірних афіксів, таких як російські суфікси =*ин*= і =*енок*, що вказують на те, що позначуваний даним словом предмет мислиться як окрема одиниця.

КАТЕГОРІЯ МОВЛЕННЄВА - одна із синтаксичних і семантико-синтаксичних категорій, що визначає загальномодальний і загальнопредикативний зміст висловлення й одержує різноманітне конструктивне, просодичне й т. ін. вираження.

КАТЕГОРІЯ МОРФОЛОГІЧНА - морфологічне вираження найбільш загальних процесів і явищ, що характеризують граматику даної мови. **Категорія морфологічна граматична.** 1) (категорії частин мови). Одна із основних узагальнених характеристик даного розряду слів, що має морфологічне вираження, тобто проявляється в протипоставленні граматичних форм того самого слова.

2) Те ж, що категоріальна форма. 3) Клас (розряд) слів, що характеризується відповідними морфологічними граматичними категоріями.

КАТЕГОРІЯ ПАРНОСТІ - узагальнене значення двох предметів або подвійного предмета, зв'язане за походженням із двоїною.

КАТЕГОРІЯ СЕМАНТИКО-ЛЕКСИЧНА - сукупність семантичних ознак слів як одиниць словникового складу, на підставі яких вони поєднуються в семантичні класи.

КАТЕГОРІЯ СИНТАКСИЧНА - лінгвістична категорія, що виражає залежність одних слів у мовленні від інших; *протилежн.* Несинтаксична категорія. **Відмінок у іменників; відмінок, число, рід у прикметників** і т. ін.

КАТЕГОРІЯ СТАНУ (безособово-предикативні слова, призив'язковий безособовий присудок, предикативний прислівник, предикативні слова). Різновид незмінних слів, що вживаються тільки в ролі присудка, переважно в безособових реченнях.

КАТЕГОРІЯ ФОРМАЛЬНА - Граматична категорія, що має морфологічне вираження.

КАУЗАЛЬНИЙ (причинний). Такий, який виражає причинну залежність або пов'язаний з вираженням такої залежності; має значення причини, виражене синтаксичними засобами. **Каузальне речення.** Те ж, що підрядне причинне (див. підрядне речення).

КАУЗАТИВНИЙ (каузатив, спонукальний, фактитив) – такий, який має значення причини для дії.

КВАНТИТАТИВНИЙ - те ж, що кількісний. **Квантитативний аналіз мови** див. Аналіз. **Квантитативний наголос**. Те ж, що кількісний наголос див. Кількісний. **Квантитативне чергування**. Те ж, що чергування кількісне див. чергування.

КІЛЬКІСНО-ВИДІЛЬНИЙ ВІДМІНОК - те ж, що родовий кількісний (див. Родовий відмінок).

КІЛЬКІСНО-РОЗДІЛОВЕ ЗНАЧЕННЯ див. Значення.

КІЛЬКІСНО-РОЗДІЛОВИЙ ВІДМІНОК - те ж, що родовий кількісний (див. Родовий відмінок).

КІНЕМА — одиниця кінесики.

КІНЕСИКА — рухи, що сприймаються комунікантами за допомогою зору: жести, міміка, постави тіла, оформлення зовнішності, почерк тощо.

КЛАСИ ПОЗИЦІЙ - у дескриптивній лінгвістиці типи синтаксичних позицій як основа для класифікації слів.

КЛАСИ СЕМАНТИЧНІ - об'єднання слів, що належать до однієї або різних частин мови, за ознакою спільності основи й словотвірних зв'язків.

КЛАСИ СЛІВ ГРАМАТИКО-СЕМАНТИЧНІ - те ж, що частини мови.

КОГЕЗІЯ — структурно-граматична категорія зв'язності тексту.

КОГЕРЕНТНІСТЬ — семантична категорія зв'язності тексту.

КОД КОМУНІКАТИВНИЙ — мова або її різновиди (діалект, сленг, стиль тощо), а також немовні засоби (паралінгвальні, інтонаційні тощо), які використовують учасники комунікативного акту.

КОДУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ — втілення задуму (інтенції) адресанта в засоби конкретної ідіоетнічної мови за законами її функціонування; перехід від особистісних смислів адресанта до їх утілення в загальноприйнятні значення одиниць мовного коду.

КОМІСИВ — тип мовленнєвого акту, іллокутивна мета якого - накласти на адресанта зобов'язання виконати певні дії у майбутньому або дотримуватись певної лінії поведінки.

КОМПЕТЕНЦІЯ КОМУНІКАТИВНА — сукупність знань і умінь учасників інтеракції спілкування у різноманітних умовах (ситуаціях) з різними комунікантами; набір комунікативних стратегій разом із володінням комунікативними правилами, максимами, постулатами і конвенціями спілкування.

КОМПЕТЕНЦІЯ КУЛЬТУРНА (у комунікації) — розуміння і орієнтація адресанта в базових елементах культури, крізь які усвідомлюється предметний (феноменальний) світ носіями певної ідіоетнічної мови.

КОМПЕТЕНЦІЯ МОВНА — знання учасниками комунікації мови (мовного коду), передусім правил, за якими породжуються правильні мовні конструкції та повідомлення, здійснюється їх трансформація.

КОМПОНЕНТИ КОМУНІКАЦІЇ — найважливіші складові комунікативного акту, які включають адресанта, адресата, канал комунікації, код, кон-

такт, зворотний зв'язок, комунікативний шум, контекст та ситуацію спілкування.

КОМУНІКАБЕЛЬНІСТЬ — володіння соціальним аспектом мовленнєвого контакту (дотримання у спілкуванні соціальних норм, володіння комунікативною компетенцією тощо); використання цих знань і умінь з бажанням досягти запланованого перлокутивного ефекту.

КОМУНІКАНТИ — особи, які беруть участь у спілкуванні: у діалозі — адресант (мовець) і адресат (слухач); у полілозі — адресант, адресати, учасники.

КОМУНІКАТИВІСТИКА — наука, яка вивчає системи засобів і гуманітарних функцій масових інформаційних зв'язків, що здійснюються на різних етапах цивілізації з допомогою різних мов, а також вербальних і невербальних засобів.

КОМУНІКАТИВНА ГРАМОТНІСТЬ -- сукупність комунікативних знань, умінь і навичок людини, які дають змогу їй ефективно спілкуватися в усній і писемній формах; знання законів, правил і засобів ефективної усної та писемної комунікації.

КОМУНІКАТИВНА ЛІНГВІСТИКА — розділ і водночас новий напрям сучасної динамічно і антропоцентрично зорієнтованої науки про мову, предметом якого є процеси спілкування людей з використанням „живої” природної мови, а також з урахуванням усіх наявних складових комунікації (фізичних, фізіологічних, психологічних, соціальних, контекстних, ситуативних та ін.).

КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА — поведінка індивіда в процесах спілкування, яка регулюється комунікативними нормами та традиціями, яких він як учасник спілкування дотримується.

КОМУНІКАТИВНИЙ КОДЕКС — система принципів, правил і конвенцій спілкування, які регулюють мовленнєву поведінку учасників комунікації та ґрунтуються на певних категоріях і критеріях.

КОМУНІКАТИВНИЙ НАМІР (комунікативне завдання) — тактичний хід, практичний засіб руху до відповідної комунікативної мети.

КОМУНІКАЦІЯ — 1. Один із модусів існування явищ мови (поряд з Мовою і Мовленням). 2. Смысловий та ідеально-змістовний аспект соціальної взаємодії, спілкування; операції з інформацією у спілкуванні; складова спілкування поряд з перцепцією та інтеракцією. У широкому розумінні — спілкування особистостей за допомогою мовних і паралінгвальних засобів з метою передавання інформації.

КОМУНІКАЦІЯ ВЕРБАЛЬНА — цілеспрямована психо-лінгво-ментальна діяльність учасників спілкування за допомогою мовного коду, результатом якої є інформаційний обмін, взаємовплив тощо.

КОМУНІКАЦІЯ МАСОВА — спілкування з аудиторією, яка складає 1000 і більше осіб за допомогою спеціальних засобів (радіо, преса, телебачення, Інтернет тощо).

КОМУНІКАЦІЯ МІЖКУЛЬТУРНА — спілкування носіїв різних культур, які, як правило, послуговуються різними мовами.

КОМУНІКАЦІЯ МІЖОСОБИСТІСНА — взаємний обмін суб'єктивним досвідом людей, які перебувають у просторовій близькості, мають можливість бачити, чути, торкатися один до одного, легко забезпечувати зворотний зв'язок.

КОМУНІКАЦІЯ НЕВЕРБАЛЬНА — взаємодія між учасниками спілкування за допомогою невербальних (паралінгвістичних) засобів.

КОНВЕНЦІЇ СПІЛКУВАННЯ — елементи культури, які можуть варіюватись, не зачіпаючи стратегій і тактик комунікації, наприклад, приходити на бал у чорному фракці з краваткою-метеликом.

КОНОТАЦІЯ — додаткові семантичні або стилістичні відтінки основного значення слова, фразеологізму тощо, які надають їм певного експресивно-емоційного забарвлення у спілкуванні.

КОНСТИТУЦІЯ СПІЛКУВАННЯ — фізичні, соціально-психологічні, часові та інші обставини, в межах яких відбувається спілкування.

КОНСТАТИВ - тип повідомлення, яке позначає стан речей, констатує факт об'єктивної (чи такої, яка вважається об'єктивною) дійсності.

КОНТЕКСТ СПІЛКУВАННЯ — середовище, час, особливості каналу комунікації та інші умови, в яких має місце конкретне спілкування.

КОНТЕНТ АНАЛІЗ ДИСКУРСУ (ТЕКСТУ) — експериментальний спосіб вивчення дискурсу (тексту) з використанням точних статистичних даних із залученням обчислювальної техніки.

КОНТИНУУМ ДИСКУРСУ — категорія дискурсу, обумовлена просторово-часовою взаємодією його породження і сприйняття, а також подвійної динаміки інформації.

КОНФЛІКТ КОМУНІКАТИВНИЙ — зіткнення комунікативних стратегій адресанта і адресата, яке унеможливорює спілкування.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ — володіння адресантом нормами усного і писемного літературного мовлення, уміння використовувати зображальні засоби мовного коду в різних умовах, сферах, регістрах спілкування у відповідності з метою та змістом комунікації.

КОМУНІКАТИВНИЙ НАМІР (комунікативне завдання) — тактичний хід, практичний засіб руху до певної комунікативної мети.

КОНТРАСТИВНА ДИСТРИБУЦІЯ, див. дистрибуція.

КОНФІГУРАЦІЯ англ. configuration. 1. Синтаксично впорядкований ряд, модель синтаксичної побудови

КОРІНЬ <СЛОВА> - непокідна основа, що не містить у собі ніяких афіксів і виділяється а) по відношенню до даного складу мови – морфологічний корінь, або коренева основа, б) відносно минулих епох його розвитку – етимологічний корінь, власне корінь, або етимон. **Корінь двоскладний.** Складна індоєвропейська основа типу *gēnā-. **Корінь іменний.** Корінь, етимомом якого є давнє ім'я. **Корінь зв'язаний** (зв'язана основа) англ. bound root. Корінь, відомий тільки в сполученні з первинними афіксами. **Корінь трьохприголосний** (корінь трибуковений). Основний тип кореня в семітських мовах. **Кореня означення.** Те ж саме, що детермінатив 1. **Кореня розповсюджувач** див. Розповсюджувач кореня.

КРОК У ДІАЛОЗІ — див. Репліка.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ — володіння адресантом нормами усного й письмового літературного мовлення, уміння використати образотворчі засоби мовного коду в різних умовах, сферах, реєстрах спілкування відповідно до мети та змісту комунікації.

ЛЕКСЕМА. Слово як представник групи конкретних словоформ, що мають тотожне лексичне значення.

ЛЕКСИКА. (словниковий склад). Вся сукупність слів, що входять до складу якої-н. мови або діалекту.

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ. Такий, що характеризується єдністю лексичних і граматичних властивостей, що з'єднує ті та інші властивості. **Лексико-граматичні класи слів.** Те ж, що частини мови.

ЛЕКСИКО-МОРФОЛОГІЧНИЙ. Такий, який належить до морфології словотвору.

ЛІДЕР ГРУПИ МОВНОЇ — мовна особистість, яка стала взірцем комунікативної та мовленнєвої поведінки в мовній групі.

ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМА — одиниця аналізу міжкультурного спілкування, комплексне міжрівнєве поняття, єдність лінгвального та екстралінгвального культурного змісту.

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ — розділ мовознавства, який вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в їхньому функціонуванні.

ЛОГІЧНІСТЬ І ПОСЛІДОВНІСТЬ МОВЛЕННЯ - когнітивно-риторична складова спілкування, пов'язана з виформуванням мікро- та макротем дискурсу, зв'язків між мовленнєвими жанрами з метою реалізації стратегії впливу на адресата.

ЛОКАЛЬНИЙ. Те ж, що місцевий. **Локальні відношення** див. Відношення.

ЛОКУЦІЯ (локутивний акт) — побудова фонетично і граматично правильного висловлювання певної мови з певним смислом і референцією.

МАЙБУТНІЙ ЧАС (футурум). Категоріальна форма часу, яка означає дію (процес), що настає після моменту мовлення. Майбутній доконаний. Майбутній недоконаний. Майбутній інший. Майбутній гіпотетичний. Майбутній негайний. Майбутній перший. Майбутній простий. Майбутній розпізнавальний. Майбутній складний.

МАКСИМИ (лат . maxima — принцип) **СПІЛКУВАННЯ** — імпліцитні правила ведення кооперативного діалогу, які визначаються в межах принципів спілкування.

МАНЕРА СПІЛКУВАННЯ — див. **Ідіостиль спілкування.**

МЕТА КОМУНІКАТИВНА — запланований адресантом стратегічний результат, на який спрямовано спілкування; глобальний перлокутивний ефект, наприклад, змусити когось щось зробити.

МИЛОЗВУЧНІСТЬ МОВЛЕННЯ — звукова організація мовлення, гармонійне звучання певних мовних елементів, що сприяє ефективнішому іллокутивному впливу. Засоби милозвучності: рима, анафора, епіфора, звукові повтори та ін.

МИСЛЕННЯ МОВЛЕННЄВЕ — реалізація мисленнєвої діяльності в мовленнєвих формах, тобто зовнішньому або внутрішньому мовленні.

МИТТЄВЕ СЬОГОДЕННЯ - те ж, що сьогодення доконаного виду (див. теперішній час).

МИТТЄВЕ МИНУЛЕ див. Минулий час.

МИТТЄВИЙ ПІДВИД - те ж, що підвид однократний (див. Вид однократний у статті Вид).

МИТТЄВИЙ ВИД - те ж, що вид однократний (див. вид).

МІМІКА — одна з найважливіших складових кінесики, пов'язана з різноманітними виразами обличчя, рухами його частин.

МІТИГАЦІЯ — комунікативна стратегія адресанта, направлена на створення комфортної атмосфери спілкування.

МІСЦЕВИЙ (локальний) - такий, який вказує на місцезнаходження предмета, що несе в собі вираження відношення до місця. **Місцевий відмінок** див. Відмінок.

МНОЖИНА - Категоріальна форма числа, що а) вказує на роздільну безліч предметів (в іменниках) і б) показує, що даний процес відноситься до „множинного” суб'єкта (у дієслів). **Множина авторська. Множина ввічливості. Множина величі. Множина дистрибутивна. Множина ламана. Множина глузування. Множина перебільшена. Множина приблизна. Множина родова. Множина збірна. Множина щедра. Множина емфатична.**

МОВА — 1. Один із модусів існування людської спільноти (поряд з Мовленням і Комунікацією). 2. Див. Код комунікативний.

МОВА РІДНА — перша мова, якою оволодіває людина з дитинства. Найчастіше збігається з мовою батьків („материнська мова”) або одного з них (якщо вони носії різних мов). Іноді рідною мовою стає мова, засвоєна у зрілому віці. Рідна мова — одна з основних ознак етнічної приналежності людини.

МОВЕЦЬ — Див. Адресант.

МОВЛЕННЯ — 1. Один із модусів існування людської мови (поряд з Мовою і Комунікацією). 2. Одна із самотутніх семіологічних систем, яка є основним і найважливішим засобом спілкування членів даного людського колективу, для яких ця система є також засобом розвитку мислення, передачі від покоління до покоління культурно-історичних традицій і т. ін. 3. Індивідуальний акт говоріння або письма, який має усну, писемну або друковану форму вияву. 3. Постійно повторюваний процес спілкування однією мовою.

МОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЄ — особливий тип неоформленої в звуках, паралінгвістичних засобах або графічних знаках мовленнєвої діяльності, для якої характерна значна згорнутість граматичної структури і змісту; це мовлення для себе, засіб автокомунікації.

МОВЛЕННЯ ДІАЛОГІЧНЕ — форма мовлення, у випадку живання якої відбувається безпосередній обмін повідомленнями між двома (максимально — трьома, чотирма) учасниками спілкування. Цьому типу мовлення притаманний ряд особливостей, передусім лаконічність, використання паралінгвістичних засобів (жести, міміка тощо), інтонації, еліптичних речень тощо.

МОВЛЕННЯ МОНОЛОГІЧНЕ — форма мовлення, пов'язана з комунікативною ініціативою одного з учасників спілкування. Цей тип мовлення характеризується повнотою викладу, можливістю широкого розгортання думки, використання аргументів та іншим. Може здійснюватись як в усній, так і в писемній формах з притаманними їм комунікативними особливостями.

МОВЛЕННЯ ФАТИЧНЕ (поведінка мовленнєва фатична) — мовленнєва поведінка адресанта, скерована на те, щоб висловитися і зустріти розуміння, тобто на підтримку мовленнєвого контакту як такого.

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ — людина, яка володіє сукупністю здатностей і характеристик, що обумовлюють створення й сприйняття нею текстів, які вирізняються мірою структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності.

МОВОЗНАВСТВО або **ЛІНГВІСТИКА** — наука про природну людську мову загалом і про всі мови світу як її індивідуальних представників.

МОДАЛЬНІСТЬ — функціонально-семантична мовна категорія, яка є носієм різних видів відношення повідомлень (висловлювань) до дійсності, а також мовця до того, про що він повідомляє слухачеві: як до правдивого / неправдивого, хорошого / поганого тощо. Понятійна категорія зі значенням відношення мовця до змісту висловлення й відношення змісту висловлення до дійсності (відношення повідомлюваного до його реального здійснення), що виражається різними граматичними та лексичними засобами, такими як форми способу діє, модальні дієслова, інтонація й т. ін. **Модальності категорія. Модальності речення. Модальність гіпотетична.** Подання змісту висловлюваного як можливого. **Модальність дієслівна.** Модальність, що виражається дієсловом. **Модальність ірреальна.** Подання змісту висловлюваного як неможливого, нездійсненого. **Модальність негативна.** Подання змісту висловлення як такого, що не відповідає дійсності.

МОДАЛЬНИЙ. Такий, який виражає відношення мовця до змісту висловлюваного і його вірогідності. **Модальні дієслова. Модальне значення. Модальне забарвлення. Модальні відношення. Модальний відтінок. Модальна частка. Модальна актуалізація** див. **Актуалізація. Модальна атракція** див. **Атракція. Модальний голосний.** Тематичний голосний, чергування якого служать для вираження категоріальних форм способу дії. **Модальний прислівник** див. **Прислівник. Модальне слово.** Слово, що втратило своє конкретне лексичне значення та функціонує як засіб описового вираження модальності. **Модального забарвлення інтонація** див. **Інтонація.**

МОДЕЛІ КОМУНІКАЦІЇ — схеми, в яких представлено процес комунікації (лінійні, інтеракційні, трансакційні).

МОДЕЛІ ПОРОДЖЕННЯ МОВЛЕННЯ (моделі вербалізації) — схеми, у яких представлено процес породження мовлення адресантом (рівневі, циклічні, інтегративні).

МОНОЛОГ (монологічна форма спілкування) — форма мовлення, створена внаслідок активної мовленнєвої діяльності адресанта, розрахованої на пасивне і опосередковане її сприйняття адресатом (аудиторією).

МОНОСЕМІЯ - 1. Те ж, що однозначність (в 2-му знач.); порівн. дисемія, полісемія. **2.** (моносемія). Наявність у слова (даної одиниці вираження, що характеризується всіма формальними ознаками слова) тільки одного значення

МОРФ - мінімальна одиниця плану вираження, яку можна співвіднести з планом змісту.

МОРФЕМА (морфологічна одиниця) - **1.** (зв'язана форма). Найменша (гранична, неподільна далі без втрати даної якості) і регулярно відтворювана відповідно до моделей даної мови одиниця системи вираження, співвіднесена безпосередньо з відповідним їй елементом системи змісту (семемою); порівн. семема (в 1 знач.).

Морфемі адитивні. Морфемі "складені", або "нарошувані", тобто такі, що з'днуються в одиницях більш високих порядків (у словоформах) шляхом додавання; порівн. субтрактивні морфемі, замісні морфемі. **Морфема афіксальна.** Те ж, що афікс. **Морфема вторинна** Афіксальна морфема, використовується при утворенні слів від іменних баз; порівн. первинна морфема. **Морфема дериваційна.** Афіксальна морфема, що видозмінює лексичне значення основи й утворює нове слово. **Морфемі замісні** (морфемі що заміщають). Морфемі, що включені до складу основи та видозмінюються при чергуванні; порівн. адитивні морфемі, субтрактивні морфемі. **Морфема коренева.** Мінімальна (гранична) база слова, що несе його основне лексичне значення; порівн. корінь <слова>. **Морфемі лексичні** (морфемі матеріальні, лексемні, словоелементи). Узагальнена назва для корневих і словотвірних (дериваційних) морфем, тобто всіх морфем, крім флективних (реляційних), які виражають лексичне значення на відміну від флективних морфем, що виражають значення граматичне. **Морфема надлінійна.** Те ж, що просодема (в 3 знач.). **Морфема нульова** (морфема негативна). Відсутність граматичного (словозмінного) афікса, що набуває певної семіологічної граматичної значущості внаслідок особливої властивості даної парадигми. Конституючим для нульової морфемі є те, що вона протиставляється морфемі (або морфемам), вираженій відкритою аломорфою (або аломорфами) у межах парадигми. **Морфема первинна.** Афіксальна морфема, використовується при утворенні похідних слів від дієслівних баз; порівн. вторинна морфема. **Морфема позитивна.** Морфема в прямому (власному) змісті на відміну від негативної (нульової) морфемі. **Морфема переривчаста** (морфема розривна). Коренева морфема слова, граматичні зміни якої здійснюються за допомогою внутрішньої флексії. **Морфема префіксальна.** Те ж, що префікс. **Морфема афіксальна.** Те ж, що афікс. **Морфема надсегментна.** Те ж, що просодема (в 3 знач.). **Морфема сегментна.** Морфема у власному розумінні слова (лінійна морфема), протиставлювана надсегментній морфемі. **Морфема сполучна.** Афіксальна морфема, що оформляє основи при словотворі; порівн. сполучний голосний. **Морфемі субтрактивні** (морфемі, які віднімають). Морфемі, які видаляють (виключають, субтрагують зі складу одиниць більш високого порядку (словоформ); порівн. адитивні морфемі, замісні морфемі. **Морфема суперсегментна.** Те ж, що просодема (в 3 знач.). **Морфема суфіксальна.** Те ж, що суфікс. **Морфема тематична.** Афіксальна морфема, що знаходиться за ко-

реним і служить для утворення основи слова. **Морфема формальна**. Те ж, що афікс. **Морфемні основна форма**. Один із варіантів (альтернантів, аломорфів) морфем, стосовно якого інші її варіанти можуть вважатися похідними. **Морфема розширення** див. Розширення морфем. **Морфема стику**. Те ж, що морфологічний шов.

МОРФОЛОГІЧНИЙ - стосовний до внутрішньої будови слова. **Морфологічний аналіз слова**. **Морфологічна подільність слів**. **Морфологічне перерозкладання**. **Морфологічний склад словоформи**. **Морфологічна структура слів**. **Морфологічне членування слова**.

МОРФОЛОГІЯ - 1. Розділ мовознавства, що вивчає різноманітні аспекти будови слова з погляду залежності його значення від складових його морфем. 2. Основним предметом морфології є дослідження системи морфологічних протиставлень, властивих даній мові, тобто системи його граматичних категорій і способів їхнього вираження, включаючи вчення про формоутворення. Морфологія **порівняльна**. **Морфологія порівняльно-історична**. 3. **Правила словозміни та наука про словозміну**.

МОТИВ СПІЛКУВАННЯ — індивідуальна потреба у конкретному типі спілкування.

НАВИЧКА МОВЛЕНЬВА — компонент свідомо виконуваної мовленнєвої діяльності (мовлення); мовленнєва дія, яка досягла в результаті численних повторень міри автоматизму.

НАМІР КОМУНІКАТИВНИЙ — див. Інтенція.

НЕКОМУНІКАБЕЛЬНІСТЬ — неволодіння або неповне володіння соціальними аспектами мовленнєвого спілкування; уникнення спілкування з іншими людьми.

НЕПРЯМИЙ ОБ'ЄКТ - те ж, що додаток непрямий див. Додаток.

НЕПРЯМИЙ ВІДМІНОК див. Відмінок.

НЕРОЗУМІННЯ — невміння або нездатність адресата в залежності від різних причин декодувати мовленнєве та/або паралінгвістичне повідомлення адресанта.

НЕФОРМАЛЬНІ ГРУПИ — групи комунікантів, які виникають спонтанно, внаслідок соціальної взаємодії людей, зацікавленості, симпатії тощо.

НОСІЙ МОВИ — представник певної соціокультурної і мовної спільноти, який володіє нормами цієї мови, активно послуговується мовою в різних сферах спілкування.

ОБРАЗНІСТЬ МОВЛЕННЯ — див. **Виразність мовлення**.

ОБСТАВИНИ СПІЛКУВАННЯ — див. **Конситуація**.

ОДИНИЦЯ 1. Відрізок мовлення, який регулярно відтворюється як дана специфічна єдність вираження й змісту та набуває, таким чином, характеру окремої, функціонально відособленої частини або постійного елемента мови. **Одиниця вираження** (одиниця позначення). Відрізок звучання, який зв'язаний регулярно з даним мовним значенням. **Одиниця вираження мінімальна**. Дрібна одиниця звучання як одна із граничних складових звукового мовлення. **Одиниця звукова**. Одиниця звучання, що виділяється й відтворюється в потоці

мовлення. **Одиниця (звукова) найкоротша.** Вимовно-слуховий елемент, що виділяється в слові при його послідовному лінійному членуванні як найпростіший і мінімальний відрізок у часовому просторі. **Одиниця (звукова) мінімальна.** Те ж, що ознака диференціальна. **Одиниця лексична.** Одиниця, основний зміст якої має матеріальний характер, а вираження відповідає правилам оформлення окремого слова, властивим даній мові. **Одиниця морфологічна.** Те ж, що морфема. **Одиниця просодична.** Одиниця надсегментна фонетики. **Одиниця ритмічна.** Одиниця ритмічного членування мовлення. **Одиниця змісту** (одиниця позначуваного). Зміст, що відповідає даній одиниці вираження. **Одиниця фонологічна.** 1) Мінімальна семіологічна релевантна одиниця вираження, що виділяється в даному відрізку звучання. 2) Те ж, що фонема. **Одиниця формальна мінімальна.** Дрібна (гранична) одиниця вираження на граматичному рівні. **Одиниця фразеологічна** див. Фразеологічний. **Одиниці мови вищі.** Одиниці мови, які на відміну від фонем мають певне, закріплене за ними значення. До таких одиниць відноситься слово, словосполучення, фразеологічна одиниця. **Одиниця мовна структурна.** Мовна одиниця, лінгвістичний зміст якої виражається не за допомогою морфем, а за допомогою особливого розташування, особливої синтаксичної співвіднесеності слів і словосполучень між собою. **2.** Порядок слів і ритміко-інтонаційне членування висловлення (синтаксичний знак) як структурний елемент (структурна одиниця) мови, регулярно відтворюваний у мовленні. **Одиниця лінгвістична.** На відміну від мовної одиниці - елемент науково-теоретичної побудови або лінгвістичного моделювання.

ОДНИНА. Категоріальна форма числа, що а) що вказує на одиничність предмета й б) показує, що даний процес відноситься до одиничного суб'єкта. **Однина дистрибутивна.** Однина іменників із значенням „кожний свій (своє, своє), один”. **Однина.** Вживання форми однини іменників для позначення даного класу або роду предметів. **Однина збірна.** Іменник, що не має форм множини, а форма однини якого звичайно має збірне, відокремлене або речовинне значення.

ОЗНАКА КОМУНІКАТИВНА — окрема риса комунікативної поведінки, яка виокремлюється як релевантна для опису в умовах зіставлення комунікативних культур або особливостей комунікативної поведінки індивідів та мовних груп.”

ОЛЬФАКТОРІКА — запахи, які використовуються в комунікації (тіла, косметики тощо).

ОСОБОВИЙ. Такий, який відноситься до категорії особи, служить для вираження категорії особи. **Особове дієслово** див. Дієслово. **Особове ім'я** див. Ім'я. **Особовий інфінітив** див. Інфінітив. **Особовий займенник** див. Займенник. **Особове неповне речення** див. Неповне речення. **Особове закінчення** див. Закінчення. **Особовий підвид.** Те ж, що підвид іменника на означення особи. **Особове речення.** Речення, що містить присудок, виражений особовим дієсловом. **Особовий іменник** див. Іменник. **Особова форма дієслова** (предикативна форма дієслова). Відмінювана форма дієслова, що служить у реченні для вираження присудка особових речень.

ОСОБИСТІТЬ МОВЛЕННЄВА (комуніканта) — представлений у комунікації фрагмент свідомості адресанта або адресата як мінімум на трьох рівнях: вербально-семантичному, тезаурусному та мотиваційно-прагматичному.

ПАМ'ЯТЬ ДОВГОТРИВАЛА — вид пам'яті, яка дозволяє учасникам орієнтуватись у світі в цілому, підтримувати контакти з людьми, певний час тримати в пам'яті важливі для особистості події, слова, чинники тощо.

ПАМ'ЯТЬ КОРОТКОТРИВАЛА — вид пам'яті, яка дозволяє учасникам орієнтуватись у площині комунікації, пам'ятати попередні репліки, аргументи, цифри, факти тощо.

ПАМ'ЯТЬ (у комунікації) — процес зберігання сприйнятої інформації з метою подальшого її використання у спілкуванні, конкретних діях тощо.

ПАРА ВИДОВА (видова <парна> відповідність). Дві співвіднесені один з одним дієслівні парадигми, що представляють сукупність категоріальних форм виду в слов'янських мовах і подаються традиційно інфінітивами.

ПАРАДИГМА. Сукупність словоформ, що входять в одну лексеми.

ПАРАЛІНГВІСТИКА — розділ науки про мову, який вивчає роль паралінгвістичних засобів, парамови (кінесики, проксеміки та ін.) та їхніх зв'язків з вербальними засобами у спілкуванні.

ПАРАМОВА — семіотична система, яка ґрунтується на сукупності паралінгвістичних засобів спілкування.

ПАСПОРТ ЛЮДИНИ КОМУНІКАТИВНИЙ — комплексна інформація, яку особа підсвідомо, „автоматично” повідомляє про себе в комунікації (засобами мовного коду, паралінгвістичними засобами, мовчанням, паузами хезитації, інтонацією, використанням правил, законів, максим, конвенцій тощо) іншим учасникам спілкування і тим, хто за цим спілкуванням спостерігає.

ПАСПОРТ ЛЮДИНИМОВНИЙ — інформація, яку особа підсвідомо, „автоматично” повідомляє про себе в комунікації іншим учасникам спілкування і тим, хто за цим спілкуванням спостерігає, вживаючи засоби мовного коду.

ПАУЗА — перерва в мовленні, якій акустично відповідає відсутність звучання, а фізіологічно — зупинка в роботі мовленнєвого апарату.

ПЕРЕКЛАД — допоміжний вид мовленнєвої діяльності, за допомогою якого здійснюється передача змісту тексту (дискурса) засобами іншої мови. Порівн.: **1. Переклад** - аналог оригіналу тексту, створений відповідно до суспільної, культурної та мовної реальності. **2. Переклад** – адекватне відбиття й творче перетворення оригіналу тексту. **3. ПЕРЕКЛАД** – це специфічна усна або письмова діяльність, направлена на перетворення існуючого тексту. **Вільний переклад (вільний)** – переклад, що передає загальний зміст сказаного на іншій мові в розумінні перекладача, без дотримання формальної відповідності між мовою – джерелом і мовою об'єктом (Порівн. О. С. Ахманова). **Дослівний переклад** – механічна підстановка слів даної мови як еквівалентів слів іншої мови при збереженні іншомовної конструкції. **Інтервербальний переклад** – інтерлінгвістичний переклад, що характеризується передачею даного змісту з однієї природної мови на іншу „словесними” (вербальними) засобами. **Інтерлінгвістичний переклад** – переклад у відповідному змісті, тобто передача даного змісту засо-

бами іншої **природної** мови. **Интерсеміотичний переклад** – передача даного змісту не засобами тієї ж або іншої природної мови, а невербальними засобами (хореографія, інформаційно-логічні мови). **Інтравербальний переклад** – інтралінгвістичний переклад, що характеризується передачею даного змісту „словесними” засобами природної мови. **Інтралінгвістичний переклад** – переклад, здійснюваний засобами тієї ж мови (порівн. парафрази, тлумачення словами й вираженнями). **Порівн. Інтралінгвістичний переклад** - передача даного змісту в інших словах і вираженнях тієї ж мови. **Письмово-письмовий переклад** – **письмовий** переклад письмового тексту. **Письмово-усний переклад** – усний переклад письмового тексту оригіналу. **Послідовний переклад** – такий переклад, що здійснюється слідом за озвученим (частково або по структурно-семантичним частинам) текстом оригіналу. **Синхронний переклад** – вид усного перекладу, що здійснюється практично одночасно з вимовою тексту оригіналу. **1. Синхронний переклад** у природному вигляді являє собою процес, матеріальним втіленням якого є звукове мовлення, що протікає в часі. **2. Синхронний переклад** є вид усного перекладу (на відміну від усіх видів письмового перекладу) на слух, здійснюваний перекладачем одночасно з одержанням мовного повідомлення на ВМ (на відміну від послідовного перекладу). **Усно-письмовий переклад** – письмовий переклад усного тексту (порівн. диктант-переклад). **Усно-усний переклад** – усний переклад усного тексту, коли мова тексту оригіналу й мова перекладу представлені в усній формі.

ПЕРЕКЛЮЧЕННЯ КОДІВ (у комунікації) — усвідомлений перехід адресанта (мовця) у процесах мовленнєвого спілкування з однієї мови (діалекту, стилю) на іншу (інші), пов’язаний зі зміною умов комунікації. **Пор.:** Змішування кодів.

ПЕРЕКЛЮЧЕННЯ КОДУ (в комунікації) — комунікативна стратегія адресанта на зближення з адресатом, заснована на пошуку зближення позицій: використання спільного мовного коду, пристосування до чужого регістру спілкування, сприйняття запропонованої тональності тощо.

ПЕРЕКОНЛИВІСТЬ МОВЛЕННЯ — когнітивно-риторична складова спілкування, пов’язана з досягненням перлокутивного ефекту впливу адресанта на ментальну сферу адресата за допомогою мовного коду. Важливою складовою є логічність побудови повідомлень та їхніх зв’язків.

ПЕРЕФРАЗУВАННЯ — вид рефлексивного слухання та одночасно тип зворотного зв’язку, сутність якого полягає в передаванні адресанту його ж повідомлення, але словами адресата з метою перевірки точності почутої інформації.

ПЕРЕШКОДИ КОМУНІКАТИВНІ — див. **Шум комунікативний**.

ПЕРЛОКУЦІЯ (перлокутивний акт) — наслідки впливу іллокутивного акту на конкретного адресата.

ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ - Те ж, що уособлення.

ПЕРФЕКТ 1 - категоріальна форма дієслова, що позначає здійснення процесу до того часу, що мається на увазі (до того часу, про який іде мова), звідки природно подання його (процесу) як результату минулої дії в сьогоденні. **Перфект сильний.** У германських мовах форми перфекта, засновані на внутрішній

флексії. **Перфект слабкий**. У германських мовах форми перфекта, утворені за допомогою особливого суфікса без зміни основи. **Перфект складний**. Аналітичні форми перфекта.

ПЕРФЕКТИВАЦІЯ - Утворення форми доконаного виду від дієслівної основи недоконаного виду, у слов'янських мовах регулярно здійснюване за допомогою префіксів.

ПЕРФЕКТИВНИЙ - Прикм. до доконаний вид. Перфективні дієслова. Перфективне значення. Перфективна форма. Перфективний характер. **Перфективний вид**. Те ж, що вид доконаний (див. Вид).

ПЕРФЕКТНИЙ - Прикм. до перфекта. Перфектне значення. **Перфектний дієприкметник** див. Дієприкметник.

ПЕРФОРМАТИВ — висловлення, еквівалентне дії, вчинку; тип повідомлення, рівного мовному вчинку; повідомлення, пропозитивна складова якого не може бути оцінена в межах категорій істинності / неістинності.

ПЕРШЕ МАЙБУТНЄ див. майбутній час.

ПЕРША ОСОБА див. Особа.

ПИСЬМОВО-ПИСЬМОВИЙ ПЕРЕКЛАД – **письмовий** переклад письмового тексту.

ПИСЬМОВО-УСНИЙ ПЕРЕКЛАД – усний переклад письмового тексту оригіналу.

ПІДТЕКСТОВИЙ ІМПЛІЦИТНИЙ ЗМІСТ — інформація, передавання якої входить у приховані комунікативні наміри відправника тексту (адресанта, мовця, автора).

ПОВЕДІНКА МОВЛЕННЄВА — використання мови (мовного коду) учасниками спілкування в конкретних обставинах з опертям на відповідний рівень володіння комунікативною і мовною компетенціями.

ПОВІДОМЛЕННЯ — одна з найважливіших категорій комунікації як модусу існування людської мови, співвідносна з реченням у мові та висловлюванням у мовленні; комунікативна дія, втілена в конкретну пропозитивну структуру з конкретними асертивно-пропозитивними інформаційними складовими. „Енергетичним” стрижнем повідомлення є мовленнєвий акт.

ПОГЛАДЖУВАННЯ — термін транзакційного аналізу, введений Е. Берном; вживання адресантом різноманітних мовленнєвих формул, мовних і позамовних (паралінгвальних) прийомів, спрямованих на встановлення або продовження контакту, підтримання високого іміджу адресата, виявлення прихильності до нього тощо.

ПОЗИЦІЯ КОМУНІКАТИВНА — поняття транзакційного аналізу; комунікативна роль, яку підсвідомо виконує кожен із учасників спілкування. За Е. Берном, це ролі Дитини, Батька і Дорослого.

ПОЛІЛІНГВІЗМ — див. Багатомовність.

ПОЛІЛОГ— форма мовного спілкування декількох (трьох і більше) осіб із приблизно однаковою комунікативною активністю.

ПОРОДЖЕННЯ (ПРОДУКУВАННЯ) МОВЛЕННЯ (ПРОЦЕС ВЕРБАЛІЗАЦІЇ) — один із головних (поряд із сприйняттям та розумінням) процесів мо-

вленневої діяльності, який полягає в плануванні та реалізації мовлення в звуковій або графічній знаковій формі.

ПОРОДЖУЮЧА ГРАМАТИКА див. Граматика.

ПОРОДЖУЮЧА МОДЕЛЬ див. Модель.

ПОРОДЖУЮЧА СИЛА - здатність даного сполучення мовних елементів до закономірних трансформацій, здатність даної конструкції виступати як „механізм”, внутрішній „пристрій”, що забезпечує однозначне відтворення моделей або їхніх сукупностей у даній мові.

ПОРЯДОК (побудова) - **1.** Послідовність складових складної форми, взаємне розташування частин складного й похідного слова, словосполучення, речення й т. ін. як вираження певного синтаксичного, психологічного, логічного або мовностилістичного змісту. Порядок речень. **Порядок граматичний.** Значення побудови, або вираження граматичних значень синтаксичними засобами. **Порядок синтаксичний.** Семіологічно релевантний порядок проходження елементів синтаксичної побудови. **Порядок слів** (словопорядок). Взаємне розташування членів речення, мислиме як взаємне розташування тих слів, якими вони виражені. **Порядок слів інверсний.** Те ж, що інверсія. **Порядок слів інвертований.** Те ж, що інверсія. **Порядок слів нормальний** (порядок слів звичайний, порядок слів прямиий, порядок слів улюблений). Таке розташування складових речення, що є загальноприйнятим, найбільше широко розповсюдженим у мовленні даної мови, стосовно якої всякий інший порядок сприймається як перестановка. **Порядок слів зворотний.** Те ж, що інверсія. **Порядок слів об’єктивний.** Розташування елементів висловлення (звичайно слів) від основи (теми), тобто того, що дано або відомо, у напрямку до ядра висловлення (реми, власне повідомлюваного). **Порядок слів вільний.** Синтаксична властивість мови, що припускає перестановку (переміщення) членів висловлення без зміни їхніх синтаксичних (граматичних) функцій. **Порядок слів суб’єктивний.** Порядок слів у даному висловленні, обумовлений специфічними причинами (обставинами), такими як схвильованість мовця, його внутрішня зацікавленість, бажання підкреслити, виділити яку-н. із частин висловлення й т. ін. **Порядок слів твердий** (порядок слів фіксований). Строге дотримання правил розташування елементів відповідно до даної синтаксичної моделі. **Порядок структурний.** Внутрішній зв’язок елементів синтаксичної побудови, що не розкривається обов’язково контактним розташуванням одиниць і реалізується іншими засобами, такими як дистантна послідовність елементів і т. ін. **2.** У глосематиці відношення між двома функтивами, один із яких синтагматично визначає інший, але не навпаки (однобічна залежність); синтаксична залежність, у якій один член визначає інший, але не навпаки.

ПОСЕСИВНИЙ - те ж, що присвійний. **Посесивна** конструкція. **Посесивні** відношення. **Посесивна** функція. **Посесивний давальний** див. Давальний відмінок. **Посесивний родовий.** Те ж, що родовий приналежності див. Родовий відмінок. **Посесивне складне слово** див. Слово.

ПОСЛІДОВНИЙ ПЕРЕКЛАД – такий переклад, який здійснюється слідом за озвученим (частково або по структурно-семантичним частинам) текстом оригіналу.

ПОСТПОЗИТИВНИЙ – такий, що знаходиться в постпозиції. **Постпозитивний** якісний прислівник. **Постпозитивне** визначення. **Постпозитивний** член. **Постпозитивний** артикль див. Артикль. **Постпозитивне розміщення**. Те ж, що постпозиція. **Постпозитивні частки** див. Частки.

ПОСТПОЗИЦІЯ (**постпозитивне** розміщення) - розміщення залежного елемента після головного члена словосполучення, службового слова після повнозначного слова, у відношеннях з яким воно перебуває, і т. ін.; порівн. **препозиція**.

ПОСТУЛАТИ СПІЛКУВАННЯ — складові максимум спілкування.

ПОСТФІКС - суфікс у широкому змісті, тобто як словотвірні, так і словозмінні суфікси.

ПОТРЕБИ КОМУНІКАТИВНІ — особливий вид потреб, які спонукають вступати у мовленнєве спілкування з метою вирішення вербальних і невербальних проблем.

ПРАВИЛА СПІЛКУВАННЯ — вимоги до одного із учасників комунікації, спрямовані на підтримку спілкування.

ПРАВИЛЬНІСТЬ І ЧИСТОТА МОВЛЕННЯ — риторичний аспект спілкування, складова комунікативної компетенції адресанта, його культури мовлення, пов'язана з дотриманням усних чи писемних норм літературної мови.

ПРАГМАТИКА КОМУНІКАТИВНА — складова спілкування, пов'язана з виявом у мовленнєвому коді інтерактивних співвідношень комунікантів, а також їх ставлення до конситуації.

ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ — аспекти, пов'язані з впливом суб'єктів один на одного за допомогою мовних засобів (коду).

ПРЕЗУМПЦІЯ ПОВІДОМЛЕННЯ — див. **Пресупозиція**.

ПРЕЗУМПЦІЯ (у широкому значенні) — спільний фонд знань, спільний досвід, спільні попередні відомості про явище, подію, стан речей тощо, якими володіють комуніканти; зона перетину когнітивних просторів учасників комунікації, яка актуалізується у процесі спілкування.

ПРЕСУПОЗИЦІЯ (у вузькому значенні) — імпліцитний компонент смислу повідомлення (висловлювання), який повинен бути істинним, щоб повідомлення (висловлювання) загалом не сприймалось як семантично аномальне або недоречне у певному контексті.

ПРЕФІКС (префікс, префіксальна морфема, приросткова морфема), що виділяється в складі словоформи, докоренева (тобто передують кореню) афіксальна морфема, що має (в індоєвропейських мовах) переважно словотвірний характер; порівн. інфікс, суфікс (в 1 знач.). Префікс видовий. Префікс формотвірний. **Префікс негативний** (префікс негативний). Префікс, що надає слову значення, протилежне тому, що виражається основою. **Префікс порожній** (порожній преверб). Дієслівний префікс, який позбавлено власного лексичного значення й наділено лише функцією показника виду.

ПРЕФІКСАЛЬНИЙ – такий, який є префіксом або утворений за допомогою префікса (префіксів); стосовний до префікса (префіксів). Префіксальне дієслово. Префіксальна основа. Префіксальне слово. Префіксальний словотвір словотвір. Префіксальний тип морфологічного словотвору. Префіксальне формоутворення. Префіксальний елемент. **Префіксальне видоутворення.** Те ж, що **превербація. Префіксальна морфема.** Те ж, що префікс.

ПРИКМЕТНИК - частина мови, що характеризується категоріальним значенням ознаки, граматичними категоріями ступенів порівняння, роду, відмінка, числа (у формі узгодження), синтаксичним уживанням у функції визначення (атрибутивна функція) і предикативного члена та розвинутою системою словотвірних моделей. **Прикметників ступені порівняння.**

ПРИКМЕТНИК-ЧИСЛІВНИК - те ж, що числівник порядковий (див. іслівник).

ПРИКМЕТНИК-ЗАЙМЕННИК (займенники-прикметники, займенники ад'єктивні, займенникові прикметники, займенники родові) - група слів, що має займенникове значення, але за синтаксичною функцією (а в українській мові мові й по парадигмі словозміни) співпадає із прикметниками.

ПРИСВІЙНИЙ (посесивний) – такий, який має значення власності, приналежності. Присвійне значення. Присвійні відношення. **Присвійний давальний.** Те ж, що давальний посесивний див. Давальний відмінок. **Присвійний займенник** див. Займенник. **Присвійний прикметник** див. Прикметник. **Присвійний родовий.** Те ж, що родовий приналежності див. Родовий відмінок.

ПРИНЦИП СПІЛКУВАННЯ — найзагальніші вимоги до всіх учасників спілкування в межах комунікативного акту: кооперації (співробітництва) та ввічливості (етикетності).

ПРИТЕКСТОВИЙ ІМПЛІЦИТНИЙ ЗМІСТ — інформація, яка може бути виведена із тексту, хоча її передавання і не входило в комунікативні наміри адресанта.

ПРОСЕМІКА — просторові взаємостосунки людей у процесі спілкування: відстань між мовцями, розташування робочих місць тощо.

ПРОПОЗИЦІЯ ПОВІДОМЛЕННЯ (висловлювання) — смисловий інваріант повідомлення (висловлювання), узагальнений образ ситуації, який описується у повідомленні; цілісна одиниця смислу повідомлення (висловлювання), яка залишається незмінною при його трансформаціях.

ПРОСОДИКА МОВЛЕННЯ — сукупність фонетичних супрасегментних характеристик мовлення (висота тону, голосність, довгота, частота, інтенсивність тощо).

ПРОЦЕС КОМУНІКАТИВНИЙ — загальне поняття, яке позначає акт передавання (транслявання) інформації від адресанта до адресата в межах комунікативного акту.

ПСЕВДОКОМУНІКАЦІЯ — мовленнева дія особи, яка зовні нагадує інтерацію, але насправді нею не є (наприклад, „розмови” з рослинами, ламентатції, скеровані в простір, та ін.).

ПСИХОЛІНГВІСТИКА — розділ теорії мовленнєвої діяльності, у межах якої з психологічних і лінгвістичних позицій вивчаються процеси породження та сприйняття мовлення. У фокусі уваги психолінгвістики — індивід у комунікації.

РЕАКЦІЯ ВЕРБАЛЬНА — використання мовленнєвої дії як реакції на стимул (мовленнєвий або якийсь інший).

РЕГІСТР — різновид дискурсу (тексту), що сформувався під впливом ситуативного контексту в спілкуванні соціалізованих особистостей; реалізація дискурсу (тексту) в конкретній конситуації спілкування, в основі якої лежать імпліковані в комунікативній компетенції мовців правила (конвенції, звички) спілкування.

РЕЗЮМУВАННЯ — короткий виклад суті, підсумовування основної ідеї, вияву почуттів тощо адресанта, яке дозволяє поєднати фрагменти розмови в єдине ціле.

РЕМА — компонент актуального членування висловлювання; те, що стверджується або про що запитується в темі; елемент формування предикативності.

РЕПЛІКА -- повідомлення осіб, які беруть участь у діалозі; складова діалогу, яка належить одному із учасників трансакції.

РЕПРЕЗЕНТАТИВ — тип мовленнєвого акту, іллокутивна мета якого полягає в експлікації почуттів та ставлення адресанта до ситуацій, подій, фактів тощо, про які йдеться у його повідомленні, зважаючи на те, що саме ці почуття та індивідуальні оцінки можуть вплинути на адекватність та істинність повідомлення.

РЕФЕРЕНТ — об'єкт дійсності, предмет думки, з яким у повідомленні (мовленнєвому акті) співвідноситься конкретний мовний вираз. На відміну від денотата, який співвідноситься з класом об'єктів, референт актуалізується в конкретному мовленнєвому акті.

РЕФЕРЕНЦІЯ МОВЦЯ — індивідуальна віднесеність змісту повідомлення, дискурсу в цілому, здійснювана адресантом, до явищ дійсності, яка може не збігатися із загальномовною, але впливає із намірів мовця.

РЕЦИПІЄНТ — див. Адресат.

РЕЧЕННЯ — це предикативна синтаксична одиниця, що складається з декількох з'єднаних між собою синтаксичним зв'язком форм слів або з однієї форми слова.

РИТМ МОВЛЕННЯ — організація одиниць мовного коду, яка ґрунтується на достатньо стабільному темпі та низці регулярно повторюваних просодичних явищ (наголосах, тонах, паузах та ін.); важлива структуративна, текстотвірна і експресивно-емоційна функція мовлення.

РИТОРИКА СПІЛКУВАННЯ — сукупність способів побудови виразного мовлення, типів непрямих повідомлень (мовленнєвих актів), непрямих дискурсів (наприклад, маніпулятивних), переносних значень (значень мовця); сукупність засобів творення „поетики тексту”, зокрема функціонування текстів і дискурсів як цілісних утворень.

РИТУАЛИ МІЖСОБИСТІСНІ (у комунікації) — стереотипові моделі мовленнєвої поведінки, обмін прийнятими в суспільстві повідомленнями і паралінгвістичними засобами, доречними у даній ситуації, які виконують функції стабілізації стосунків, соціального контролю, передавання досвіду.

РІВЕНЬ ВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ — ступінь (міра) сформованості комунікативної компетенції, яка дозволяє вирішувати завдання спілкування з використанням іноземної мови.

РІВНОВАГА КОМУНІКАТИВНА — збереження учасниками спілкування ролей не нижче тих, що обумовлені їхніми соціальними ролями та уявленнями про властиві їм комунікативні ролі, власне достоїнство тощо.

РІД - Лексико-граматична категорія іменників, яка виявляється в їхній здатності сполучатися з відомими формами узгоджуваних слів (що відрізняє їх від інших іменників, які вступають у сполучення з іншими формами тих же узгоджуваних слів). *Коливання в роді.*

РОДОВИЙ ВІДМІНОК (генитив). Категоріальна форма відмінка зі значеннями приналежності, зв'язку, відношення й т. ін., що конкретизується термінологічними сполученнями, такими як: *родовий ваги, родовий часу, родовий дати, родовий позбавлення.*

РОЗУМІННЯ — різновид мовленнєвої діяльності людини, яка полягає в установленні адресатом смислу тексту (дискурсу), усвідомленні ним авторських текстових (дискурсних) стратегій, інтенцій.

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНА — відносно постійна, внутрішньо зв'язана та очікувана іншими система комунікативних (зокрема, мовленнєвих) вчинків індивіда, значною мірою визначена його соціальним статусом, віковими, гендерними та іншими чинниками.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНА (у комунікації) — комунікативна поведінка людини, яка обумовлюється її соціальним статусом, відбувається за певними правилами (нормами), прийнятими в суспільстві, та очікується іншими учасниками спілкування.

РУХИ ДЕЙКТИЧНІ (у комунікації) — жести, за допомогою яких мовець (адресант) вказує на певний об'єкт; здійснюються пальцем, рукою, киванням голови, напрямом погляду тощо.

САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ — специфічно мотивований і організований адресантом процес представлення інформації про себе у вербальній чи невербальній формах.

САМОСТІЙНІ СЛОВА. Словоформи, які є або можуть бути членами речення.

СЕМАНТИКА КОМУНІКАТИВНА — див. **Смисл комунікативний.**

СВІДОМІСТЬ ДИСКУРСИВНА -- фрагмент свідомості учасників спілкування, який включає знання про правила мовленнєвої комунікації, її процедури, етикет, інтенцію, ситуативні знання дискурсу та деякі інші, необхідні для неадекватного творення дискурсів та їх складових.

СЕРЕДОВИЩЕ ДІАЛОГОВЕ (комунікативне) — сукупність мовних і позамовних (психологічних, психічних, соціальних, рольових, вікових, тендерних

тощо) чинників, а також тональність і атмосфера, в яких відбувається спілкування.

СИЛА ІЛЛОКУТИВНА — прямо виражений або прихований намір адресанта як функція мовленнєвого акту.

СИНТАКСИЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗНАЧЕННЯ СЛОВОФОРМИ. Здатність словоформи вибірково ставитися до пов'язаних з нею словоформам.

СИНХРОННИЙ ПЕРЕКЛАД — вид усного перекладу, що здійснюється практично одночасно із проголошенням тексту оригіналу (С. А. Хоменко, Е. Е. Цветкова, И. М. Басовец). Порівн. **Синхронний переклад** у природному вигляді являє собою процес, матеріальним втіленням якого є звучне мовлення, яке протікає в часі. **Синхронний переклад** є вид усного перекладу (на відміну від усіх видів письмового перекладу) на слух, здійснюваний перекладачем одночасно з одержанням мовного повідомлення на ВМ (на відміну від послідовного перекладу) (Г. В. Чернов).

СИСТЕМИ КОМУНІКАЦІЇ НЕВЕРБАЛЬНІ — різноманітні засоби, в яких втілилось бажання людей зафіксувати і передати інформацію про світ, що їх оточує, за допомогою різних засобів і символів (вишивання, плетіння, орнамент, одяг, зачіски, татування тощо), а також за допомогою диму, звуків барабанів, прапорцевої сигналізації, азбуки Брайля тощо.

СИТУАТИВНИЙ КОНТЕКСТ СПІЛКУВАННЯ — обставини, в яких відбувається спілкування: місце, час, особистість партнера (партнерів), соціальні ролі учасників тощо.

СИТУАЦІЯ КОМУНІКАТИВНА — конкретна ситуація спілкування, в яку входять партнери по комунікації і яка спонукає її учасників до міжособистісної інтеракції. Комунікативна ситуація визначає мовленнєву поведінку, способи реалізації комунікативної інтенції, стратегію, тактику комунікації тощо).

СЛАБКІ ПРИКМЕТНИКИ. Те ж, що прикметники займенникові (див. Прикметник).

СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ — непредикативна синтаксична одиниця, компонентами якої є слово та форма слова або кілька форм слів, з'єднаних між собою синтаксичним зв'язком.

СЛОВОФОРМА. Конкретне вживання слова.

СЛУЖБОВІ СЛОВА. Слова, які не можуть бути ні членами речення, ні потенційним мінімумом речення. Лексема, яка складається з однієї словоформи.

СЛОВНИК (лексикон) МОВЦЯ АКТИВНИЙ — сукупність лексичних одиниць, які адресант вільно використовує у спонтанному мовленні.

СЛОВНИК (лексикон) МОВЦЯ ПАСИВНИЙ — сукупність лексичних одиниць, зрозумілих носієві мови, але ним не вживаних у спонтанному мовленні.

СЛУХАННЯ — вид мовленнєвої діяльності, активний процес відбору звукових сигналів у комунікації. Включає аспекти: сприйняття слухом, уважність, розуміння та запам'ятовування.

СЛУХАННЯ ЕМПАТИЧНЕ — вид слухання, коли адресат сприймає інформацію від адресанта з позицій позитивної налаштованості з бажанням зрозуміти його внутрішній світ.

СЛУХАННЯ КРИТИЧНЕ — вид слухання, коли адресат сприймає почуту інформацію як тенденційну та однобічну або ставиться до адресанта заздалегідь упереджено.

СМИСЛ МОВНОЇ ОДИНИЦІ. — зміст, який отримує мовна одиниця при її вживанні в мовленні.

СМИСЛ КОМУНІКАТИВНИЙ — значення (зміст) мовних одиниць та складових парамови дискурсу, яке виформовується в комунікативному акті як результат взаємодії інтенцій мовців у конкретній конситуації спілкування.

СМИСЛ ПІДТЕКСТОВИЙ ІМПЛІЦИТНИЙ — інформація, передавання якої входить у приховані комунікативні наміри адресанта.

СМИСЛ ПРИТЕКСТОВИЙ ІМПЛІЦИТНИЙ — інформація, яка може бути виведена з тексту, хоча її передавання не входило в комунікативні наміри адресанта.

СМИСЛ ТЕКСТОВИЙ ІМПЛІЦИТНИЙ Смисл текстовий імпліцитний — інформація, передавання якої відповідає явним комунікативним намірам адресанта.

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ — спосіб поведінки людини, обумовлений її соціальним статусом, правилами (нормами), прийнятими в суспільстві.

СПІВРОЗМОВНИКИ — див. **Комуниканти**.

СПІЛКУВАННЯ — сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками та результатами діяльності.

СПІЛКУВАННЯ МІЖОСОБИСТІСНЕ — взаємодія між кількома людьми, яка здійснюється за допомогою засобів мовленнєвого і позамовленнєвого впливу, в результаті якої виникає психологічний контакт, зароджуються певні стосунки між учасниками спілкування.

СПІЛКУВАННЯ МОВЛЕННЄВЕ — процес встановлення і підтримки цілеспрямованого, прямого або опосередкованого контакту між людьми за допомогою мови.

СПІЛКУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНЕ — спілкування людей як представників певних груп (національних, вікових, професійних, статусних тощо); визначальним чинником у такому спілкуванні є рольова позиція.

СПІЛКУВАННЯ ФАТИЧНЕ — мовленнєва взаємодія, спрямована на те, щоб висловитись і зустріти розуміння; спрямована на підтримку розмови, на сам комунікативний акт.

СПІЛКУВАННЯ ФОРМАЛЬНЕ — спілкування незнайомих або недостатньо знайомих людей, зокрема, з особами, які зайняті виконанням службових обов'язків (з лікарем у поліклініці, адміністратором у готелі тощо).

СПІЛЬНОТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНА — єдність етносу, його мови і культури, яка виявляється у специфіці спілкування.

СПРИЙНЯТТЯ МОВЛЕННЯ — див. **Розуміння, Інтерація**.

СПОНУКАЛЬНИЙ СПОСІБ ДІЇ - Те ж, що наказовий спосіб.

СТАН - 1) Граматична категорія дієслова, що виражає різні відношення між суб'єктом і об'єктом дії. 2) Граматична категорія дієслова, що виражається в

здатності / нездатності дієслова сполучатися з формою називного відмінка іменника не в значенні суб'єкта дії. **Стан безоб'єктний**. Стан, форма якого виключає побудову із зовнішнім об'єктом: рос. *Собака кусається*. **Стан взаємно-зворотний**. 1) Категоріальна форма стану, яка вказує, що об'єкт дії зв'язується цією дією з його суб'єктом і, таким чином, дія переходить побічно й на суб'єкт. 2) (стан взаємний). Значення взаємно-зворотного стану, що виражається по-різному. 3) (стан взаємний). В українській та російській мові один з різновидів зворотно-середнього стану, що характеризується сполученням із прийменниковою групою з+ орудний відмінок: рос. *проститься*. **Стан взаємний**. 1) Категоріальна форма стану, що позначає спільну дію двох або декількох суб'єктів, яка переходить з одного із них на інший і не має іншого об'єкта, крім діючих суб'єктів. 2) Те ж, що стан взаємо-зворотний (в 2-му і 3-му знач.): рос. *целоваться*. **Стан зворотно-середній** (стан середньо-зворотний). 1) Категоріальна форма стану, що позначає зосередженість дії в суб'єкті: укр. *купатися, сердитися*. 2) Лексико-синтаксичне значення одного з підрозрядів дієслів на =ся, утворених від відповідних дієслів дійсного стану та дії, що виражають зосередженість у суб'єкті: укр. *цікавиться*. **Стан зворотний** (стан прямо-зворотний, стан власне-зворотний). 1) Категоріальна форма стану, яка вказує, що дія спрямована на саму діючу особу, яка є, таким чином, одночасно й суб'єктом, і об'єктом цієї дії. 2) значення зворотного стану (в 1 знач.), що виражається по-різному: рос. *любить себя*. 3) У російській, українській мові один із різновидів зворотно-середнього стану з власне-зворотним значенням: рос. *умываться, укр. умиватися*. **Стан дійсний** (актив). 1) Категоріальна форма стану, яка вказує, що процес, позначений дієсловом, виходить від предмета, позначеного тим словом, з яким граматично співвіднесена дана дієслівна форма, і спрямований від цього предмета зовні: рос. *Он пишет письмо*. 2) Дієслівні утворення, які не сполучаються з формою називного відмінка іменника, або сполучаються з формою називного суб'єкта дії. **Стан інтенсивно-безоб'єктний** (стан безособово-безоб'єктний). Лексико-синтаксичне значення одного з підрозрядів дієслів на =ся, що характеризуються відсутністю співвіднесеності з відповідними дієсловами дійсного стану: рос. *Мне не сидится*. **Стан непрямо-зворотний**. 1) Категоріальна форма стану, яка показує, що дія, замикаючись у суб'єкті, відбувається для нього, у його інтересах. 2) Значення непрямо-зворотного стану, що виражається по-різному, (в 1 знач.): рос. *раздобыться чем-нибудь*. 3) У російській мові один з різновидів зворотно-середнього стану: *запаслись* дровами. **Стан медіальний**. Те ж, що й середній стан. **Стан загальнозворотний**. 1) Категоріальна форма стану, що вказує на те, що дія, замкнута в суб'єкті, відноситься до змін у внутрішньому стані суб'єкта, охопленого цією дією – станом. 2) Значення загальнозворотного стану (в 1 знач.), що виражається по-різному: рос. *беспокоиться, радоваться*. 3) В українській і російській мові один із різновидів зворотно-середнього стану: рос. *обрадovаться, становиться*. **Стан загальний**. Категоріальне значення дієслова, що не має ніяких інших станових форм, крім форми на =ся, і суб'єкта, що виражає внутрішній стан або його суб'єктивну дію.: рос. *боятся, смеяться*. **Стан пасивно-зворотний**. 1) Категоріальна форма стану, яка вказує, що дія, замикаючись у суб'єкті, відбувається для нього, у його інтересах.

ріальна форма стану, що вказує на те, що ступінь дії не залежить від його виробника. 2) Значення пасивно-поворотного стану (в 1 знач.), що виражається порізнюмо: 3) У російській мові один з різновидів зворотньо-середнього стану: рос. *Ветка наклонилась к земле*. **Стан середньо-пасивний**. Те ж, що медіопасив. **Стан середній** див. Середній стан. **Стан пасивний** (стан неактивний, пасив). 1) Категоріальна форма стану, яка вказує, що процес, позначений дієсловом, спрямований зовні на предмет, позначений словом у називному відмінку, тоді як виробник дії виступає як знаряддя дії, та слово, що його позначає, ставиться в непрямому відмінку, тобто суб'єкт і об'єкт дії виявляються у зворотному відношенні в порівнянні з тим, у якому вони перебувають у дійсному стані. 2) Категоріальні форми стану, які можуть сполучатися з іменниками у формі називного відмінка, що не мають значення суб'єкта дії.

СТАТУС КОМУНІКАТИВНИЙ — див. **Роль комунікативна**.

СТЕРЕОТИП — 1. Когнітивно-психологічне утворення, схематизований і однобічний образ явища, людини, речі тощо, який ґрунтується на невеликій (часто одній) кількості рис оцінного характеру, що вважаються типовими (взірцевими) для всього класу явищ, речей тощо; суб'єктивне поняття поточного мислення і мовлення, невід'ємна складова мовної картини світу певного етносу.

2. Спрощений, схематизований, емоційно забарвлений образ певної етнічної групи або спільноти, який легко переноситься на всіх представників цієї групи.

СТЕРЕОТИП НАЦІОНАЛЬНИЙ — недиференційоване судження, яке позначає в цілому етнічну або національну групу, передбачає наявність певної риси у всіх її представників, містить у собі — приховано або явно — певну оцінку.

СТЕРЕОТИП ПРОФЕСІЙНИЙ — персоналізований образ професії, тобто узагальнений образ типового професіонала.

СТЕРЕОТИП ГЕНДЕРНИЙ — уявлення людей про те, як поведуть себе чоловіки та жінки в комунікації.

СТИЛЬ МОВИ ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ — різновид літературної мови, в якому мовний код виступає в певній соціально-значущій сфері суспільно-мовленнєвої практики людей і особливостями якої обумовлена специфіка спілкування в даній сфері.

СТИЛЬ СПІЛКУВАННЯ — індивідуальна стабільна форма комунікативної поведінки людини, яка виявляється у будь-яких умовах спілкування: в ділових і особистісних стосунках, у способах прийняття і здійснення рішень, у прийомах психологічного впливу на людей, у методах вирішення міжособистісних та індивідуальних конфліктів тощо.

СТРАТЕГІЯ КОМУНІКАТИВНА — правила і послідовності комунікативних дій, яких дотримується адресант для досягнення певної комунікативної мети.

СТРАТЕГІЯ — оптимальна реалізація інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування і гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації.

СТУПЕНЬ ПОРІВНЯННЯ. Граматична категорія якісних прикметників і прислівників, що виражає відносну різницю між обумовленими ними предме-

тами й процесами за ступенем тієї або іншої якості, властивої цим предметам і процесам, а також перевага одного предмета (процесу) над всіма іншими відносно даної якості. **Ступенів порівняння категорія. Ступінь порівняння проста. Ступінь порівняння складна (ступінь порівняння описова).**

СТРАТЕГІЯ КОМУНІКАТИВНА — правила й послідовності комунікативних дій, яких дотримується адресант для досягнення певної комунікативної мети.

СУБ'ЄКТ - 1. (діюча особа). Предмет думки, відносно якого визначається й виділяється предикат. **Суб'єкт логічний.** Те ж, що підмет логічний (див. Підмет). **Суб'єкт психологічний.** Те ж, що підмет психологічний (див. Підмет). **Суб'єкт значеннєвий.** Те ж, що підмет логічний (див. Підмет). **Суб'єкта давальний** див. Давальний відмінок. **2.** Те ж, що підмет. **Суб'єкт граматичний.** Те ж, що підмет граматичний (див. підмет). **Суб'єкт дії.** Те ж, що агенс. **Суб'єкт формальний.** Те ж, що підмет формальний (див. Підмет). **Суб'єкта відмінок.** Те ж, що називний відмінок.

СУПЛЕТИВІЗМ (заміщення, сплетення) - утворення форм того самого слова від різних коренів або від основ, розходження між якими виходять за межі чергувань.

СУФІГІРОВАНІЙ - приєднаний у вигляді (або в якості) суфікса; який став суфіксом.

СУФІКС (внутрішній суфікс). Афіксальна морфема, що виділяється в складі словоформи, післякоренева. Суфікс живий. Суфікс непродуктивний. Суфікс належності. Суфікс продуктивний. Суфікс складний. Суфікс суб'єктивної оцінки. Суфікс стану. **Суфікс інверсійний.** Дієслівний суфікс в африканських мовах зі значенням *протилежної дії*. **3.** Постфікс із дериваційним значенням. Суфікс тимчасовий. Суфікс пестливий. Суфікс основоутворюючий. Суфікс оцінний. Суфікс зневажливий. Суфікс приналежності. Суфікс словотвірний. Суфікс збільшувальний. Суфікс зменшувально-пестливий. Суфікс зменшувальний. **Суфікс агентивний.** Суфікс, за допомогою якого утворюється слово, що позначає агента. **Суфікс кореневий.** Те ж, що детермінатив 1. Суфікс **направляючий.** Те ж, що директивний. **Суфікс розширений.** Суфікс, що збільшився внаслідок перерозкладання. **Суфікс тематичний.**

СУФІКСАЛЬНО-ПРЕФІКСАЛЬНИЙ. Такий, що поєднує суфіксацію із префіксацією або має у своєму складі суфікси й префікси. Суфіксально-префіксальне слово. Суфіксально-префіксальний словотвір. Суфіксально-префіксальний тип <морфологічного> словотвору.

СУФІКСАЛЬНИЙ. Прикм. до суфікс. Суфіксальне утворення. Суфіксальне утворення іменників. Суфіксальне утворення слів. Суфіксальне слово. Суфіксальний словотвір. Суфіксальна частина слова. Суфіксальний елемент. **Суфіксальна база** див. база. **Суфіксальна морфема.** Те ж, що суфікс.

СУФІКСАЦІЯ. Приєднання суфіксів до кореня та основи як спосіб слово-формотвору.

СФЕРА СПІЛКУВАННЯ — взаємопов'язаний комплекс ситуацій і тем спілкування, видів мовленнєвої діяльності, обумовлений потребами комунікації; „зони” комунікації, які історично склалися і відрізняються мотивами,

цілями, формами та засобами мовного коду. Прийнято виділяти такі сфери спілкування: професійно-виробничу, навчально-виробничу, соціально-побутову, соціально-культурну, суспільно-політичну.

ТАБУ КОМУНІКАТИВНЕ — загальне поняття, що об'єднує мовні, тематичні та контактні заборони, які накладаються на спілкування у певних культурах.

ТАБУ КОНТАКТНЕ — заборона у певних культурах на будь-які форми міжособистісного спілкування.

ТАБУ МОВНЕ - заборона у певній культурі вживання окремих слів, словосполучень, мовних виразів.

ТАБУ ТЕМАТИЧНЕ — заборона у певній культурі розмов на конкретну тему.

ТАКЕСИКА — невербальна комунікація, пов'язана з тактильною системою сприйняття; включає найрізноманітніші дотики: потискування рук, поцілунки, поглажування, поляскування, обійми тощо.

ТАКТИКА КОМУНІКАТИВНА — сукупність прийомів і методів реалізації комунікативної стратегії, певна лінія мовленнєвої поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованої на одержання бажаного ефекту чи запобігання ефекту небажаного.

ТЕЗАУРУС (грец. thesaurus — запас, скарб) — 1. Словник, у якому відображені смислові зв'язки між словами, термінами та іншими елементами мови. 2. Словник, у якому зафіксований увесь лексичний запас певної мови з переліком прикладів уживання слів у текстах. 3. У комунікативній лінгвістиці та методиці викладання мови — запас слів індивіда, необхідний для спілкування на певну тему.

ТЕКСТ— результат спілкування (інтерації і трансакції), його структурно-мовна складова і одночасно кінцева реалізація; структура, в яку втілюється „живий” дискурс після свого завершення.

ТЕКСТ ПАТОГЕННИЙ — тип тексту, який завдає шкоди психічному здоров'ю окремої особи, нації, держави, людства: погіршує сприйняття нової, особливо суперечливої інформації, спричинює параноїдальну одержимість певним текстом, знижує морально-психологічний рівень функціонування особистості (Б. Потятинник).

ТЕКСТ ПРЕЦЕДЕНТНИЙ — тип тексту, основними ознаками якого є особлива значущість як для окремих особистостей, так і для значної кількості осіб, а також багаторазове звернення до нього в дискурсі цих особистостей (Ю. Караулов).

ТЕМА — компонент актуального членування висловлювання, початковий пункт повідомлення; те, стосовно чого щось стверджується у висловленні.

ТЕМП МОВЛЕННЯ — часова організація одиниць мовного коду, складова інтонації мовлення; важлива смислова і експресивно-емоційна функція спілкування.

ТЕОРІЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ — логіко-лінгвістична теорія, у межах якої вивчається прагматика та структура мовленнєвих актів як складових повідомлень.

ТЕОРІЯ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ — методологічна основа комунікативної лінгвістики і психолінгвістики та одночасно напрям у дослідженні мови. Розглядає мовлення як активну, цілеспрямовану і мотивовану діяльність, її функції, мотиви, зв'язок з мисленням, процеси породження і сприйняття повідомлень, дискурсів (текстів), механізми мовлення, види та типи мовлення, співвідношення мови, мовлення та комунікації (в останні роки), а також процеси оволодіння рідною та іноземною мовою.

ТЕОРІЯ ПЕРЕКЛАДУ, або **ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО**, - наукова дисципліна, що вивчає процес перекладу та результати перекладацької діяльності.

ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС (презенс). Категоріальна форма часу на позначання дії, яка збігається з моментом мовлення.

ТОНАЛЬНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ — усвідомлена (інтенціонально-вольова) або неусвідомлена (позаінтенціональна) емоційно-аксіологічна і змістовно-інформативна організація мовного матеріалу (у його динамічному вияві), за допомогою якої адресант формує повідомлення, мовленнєвий акт певної іллокуції, впливає на емоційно-психологічну сферу адресата, а іноді й на ситуацію спілкування.

ТОЧНІСТЬ МОВЛЕННЯ — когнітивно-риторичний аспект спілкування, одна з найважливіших складових тактики адресанта, пов'язана з добром і побудовою повідомлень у повній відповідності із стратегією комунікації.

ТРАНЗИТИВНІСТЬ. Те ж, що перехідність. Транзитивність дієслова.

ТРАНСАКЦІЯ МОВНА — сукупність всіх типів мовної взаємодії в дискурсі.

ТРАНСКРИПЦІЙНИЙ МЕТОД — аналіз міжособистісних стосунків з операціями на засоби мовного і паралінгвального (жести, міміка, постави тіла тощо) кодів; аналіз спілкування із врахуванням психологічних ігор, в яких виявляються „его-стани” мовців, та „сценаріїв”, відповідно до яких часто підсвідомо діють учасники спілкування.

ТРАНСКРИПЦІЯ МОВЛЕННЄВА — сукупність усіх типів мовленнєвої взаємодії в дискурсі.

УЗГОДЖУВАЛЬНИЙ КЛАС ІМЕННИКІВ. Сукупність іменників, що мають набір узгоджуваних словоформ, які визначаються числом, родом, найменуваннями живих / неживих істот.

УМІННЯ КОМУНІКАТИВНЕ - здатність планування та реалізації комунікативного наміру й комунікативної стратегії. Просте комунікативне вміння забезпечує рішення одного комунікативного наміру або комунікативного завдання, складне - комплекс комунікативних намірів і завдань.

УМОВИ УСПІШНОСТІ СПІЛКУВАННЯ — див. Правила спілкування; Принципи спілкування; Максими спілкування.

УСНО-УСНИЙ ПЕРЕКЛАД – усний переклад усного тексту, коли мова тексту оригіналу й мова перекладу представлені в усній формі.

УСТАНОВКА АДРЕСАНТА — заснована на досвіді передусвідомлена комунікативна мета, що визначає мовленнєву дію та задум дискурсу (тексту).

ФАЛЬСТАРТ — викликаний різними причинами невдалий початок адресантом комунікативного акту; раптова перерва у мовленні адресанта, яке він щойно розпочав.

ФІГУРА МОВЛЕННЯ — стилістичний засіб, який збільшує смислову виразність повідомлень, дискурсів і має регулярні моделі реалізації; засіб утілення найбільш інформативної і творчої форми реалізації значень (смислу) мовця.

ФІЛОСОФСЬКА ГРАМАТИКА. Те ж, що граматика логічна (див. грамати́ка).

ФІЛЬТРИ КОМУНІКАЦІЇ — соціальні, культурні, психологічні тощо обмеження на інформацію в комунікації (цензура, заборони, табу, недовіра з боку адресата тощо).

ФЛЕКСІЯ. 1. Те ж, що закінчення. 2. Те ж, що зміна <граматична>. **Флексія основи** 1) Морфологічна зміна основи. 2) Те ж, що закінчення. **Суфікс відмінковий.** Суфікс відмінювання. **Суфікс вторинний.** Те ж, що закінчення вторинне (див. Закінчення). **Суфікс граматичний.** Те ж, що закінчення. **Суфікс кінцевий.** Те ж, що закінчення.

ФОРМА. 1. Те ж, що граматична форма слова (в 1 знач. див. Граматичний). Форма аориста. Форма майбутнього простого. Форма майбутнього доконаного. Форма знахідного відмінка. Форма двоїни. Форма дійсного стану. Форма однини. Форма імперативу. Форма імперфекта. Форма індикатива. Форма множини. Форма теперішнього - майбутнього часу. Форма відмінкова. Форма родового відмінка. Форма відмінювання. Форма порівняльного ступеня. Форма умовного способу.

ФОРМА ВІЛЬНА. Те ж, що слово.

ФОРМА ГІПОТЕТИЧНА див. Гіпотетична форма.

ФОРМА ДІЙСНОГО СТАНУ. Форма речення, у якій суб'єкт дії виражений формою називного відмінка.

ФОРМА ЗВ'ЯЗАНА. Те ж, що морфема (в 1 знач.).

ФОРМА КАТЕГОРІАЛЬНА див. Категоріальна форма.

ФОРМАЛЬНА ГРУПА — група, створена за чийсь рішенням, у межах якої здійснюються ділові контакти, спрямовані на виконання групових завдань.

ФОРМА ПОТЕНЦІЙНА див. Потенційний.

ФОРМА СЛОВА. 1. Словоформа з певними морфологічними характеристиками у відокремленні від її лексичних особливостей. 2. Здатність слова розпадатися на основну (основу, базу) і формальну частини. **Форма слова внутрішня** див. Внутрішній. **Форма слова граматична** див. Граматичний. **Форма слова лексико-синтаксична.** Те ж, що варіанти слова лексико-синтаксичні (див. Варіант). **Форма слова лексико-фразеологічна** див. **лексико-фразеологічний.** **Форма слова основна.** Те ж, що словникова форма слова див. **Словниковий.** **Форми слів слабкокеровані.** **Форма слова словникова** див. **Словниковий.** 2. Спосіб вираження граматичного значення, спосіб побудови словоформи. **Форма атематична.** **Форма постпозитивна.** **Форма проста**

(форма синтетична). **Форма слабка**. **Форма складна** (форма перифрастична). **Форма членна**. **Форма займенникова**.

ФОРМА ПАСИВНОГО СТАНУ. Форма речення, у якому суб'єкт дії виражено формою неназивного відмінка.

ФОРМАТИВ. Те ж, що морфема (в 2 знач.). Форматив відмінковий.

ФОРМИ МОВНОГО СПІЛКУВАННЯ — типи інтеракції, виділені залежно від немовних складників комунікації: форми втілення засобів мовного коду, способу взаємодії між учасниками, специфіки каналів, функцій та змісту повідомлень, сфери спілкування та ін.

ФОРМОТВІР. Утворення форм слова, що виражають несинтаксичні категорії. Формоутворення дієслівно-видове. Формоутворення дієслівне. Формоутворення префіксальне див. **формоутворення префіксальне**. **Формоутворення внутрішньодієслівне** Утворення несинтаксичних форм у системі дієслова.

ФОРМОТВІРНИЙ - прикм. до *формотвір*.

ФРЕЙМ— структура, що репрезентує стереотипні ситуації у свідомості людини і призначення для ідентифікації нової ситуації, що ґрунтується на такому ситуативному шаблоні.

ФУНКЦІЇ СПІЛКУВАННЯ — найважливіші способи використання міжособистісної інтеракції в суспільстві: контактної, інформативної, спонукальної, координативної, пізнавальної, емотивної, впливової, встановлення стосунків і т. ін.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ 1. Такий, який представляє дане явище насамперед з погляду його функції, а не форми. Функціональний аналіз. Функціональна точка зору. **2**. Такий, який має відношення до власне лінгвістичних (семіологічно релевантних), а не фізичних властивостей даної мовної одиниці. Функціональний різновид мови. Функціональне розшарування мови. **Функціональний знак** див. **Знак**. **Функціональна зміна** див. **Зміна**. **Функціональні стилі** див. **Стиль**. **3**. Такий, який включає в завдання лінгвістики не тільки мовну систему та взаємовідношення лінгвістичних елементів, але й відношення лінгвістичних систем і їхніх маніфестацій до позамовної реальності. Функціональна лінгвістика. **Функціональна семантика** див. **Семантика**. **Функціональна стилістика** див. **Стилістика**.

ХЕЗИТАЦІЯ — різновид паузи, викликаний обдумуванням можливих варіантів продовження мовлення, пошуком потрібного елемента мовного коду, перебудовою структури повідомлення в процесах вербалізації тощо.

ХІД МОВЛЕННЄВИЙ — одиниця діалогічного спілкування, яка охоплює мовленнєві акти від моменту початку розмови до зміни мовця.

ХРОНЕМІКА — час, який впливає на перебіг спілкування (хезитація, очікування початку спілкування, проведений у спілкуванні час тощо).

ЧАСОВИЙ (темпоральний). **1**. Пов'язаний з позначенням реального часу. Часове значення. Часовий зв'язок. **Часове речення**. Те ж, що підрядне часу див. Підрядне речення. **Часові сполучники**. Див. **Сполучник підрядний** див. **сполучник**. **2**. Пов'язаний з вираженням категорії часу. Часовий суфікс. Часові фор-

ми дієслова. **Часова атракція. Часовий аргумент. Часовий повтор. Часова редуплікація. Часове подвоєння.**

ЧАСТИНИ МОВИ. 1. Лексико-семантичні групи слів. 2. Граматичні класи слів, що втілюють певні ознаки.

ЧАСТИНИ РОДОВИЙ - те ж, що родовий кількісний див. Родовий відмінок.

ЧАСТКА. Різновид службових слів, поєднуваний як частина мови із загальною семантико-синтаксичною функцією вираження відношень мовця до висловлюваного з особливим виділенням або уточненням якого-н. моменту або сторони в цьому висловленні. Частилки окличні. Частилки видільно-обмежувальні (частки видільні, частки обмежувальні). Частилки модально-вольові. Частилки невідзначені. Частилки означальні (частки уточнення). Частилки ототожнення. Частилки негативні. Частилки словотвірні. Частилки порівняльні. Частилки вказівні. Частилки підсилювальні (частки підсилювально-видільні). Частилки стверджувальні. Частилки формотворні. Частилки питальні. Частилки наказові. Частилки постпозитивні. Частилки препозитивні.

ЧАСТКИ МОВЛЕННЯ - те ж, що службові слова (див. Службовий).

ЧИСЛІВНИК - частина мови, що характеризується категоріальним значенням певного числа, порядку та кратності, вираженим в позначеннях кількості предметів і порядку їх за рахунком (визначення традиційне), а також особливостями синтаксичного функціонування та особливих моделей формо- і словотвору.

ЧИСЛІВНИК-ЗАЙМЕННИК. Те ж, що числівник неозначено-кількісний.

ЧИСТОТА МОВЛЕННЯ — див. **Правильність і чистота мовлення.**

ЧІТКІСТЬ МОВЛЕННЯ — риторична характеристика манери вимови адресанта, підкреслення ним інтонаційними засобами змістовних аспектів спілкування.

ЧЛЕНУВАННЯ ВИСЛОВЛЕННЯ АКТУАЛЬНЕ — виділення у висловленні як одиниці модусу мовлення теми (даного) та реми (нового; того, що стверджується про тему).

ЧЛЕНУВАННЯ МОРФОЛОГІЧНЕ див. Морфологічний.

ШОК КУЛЬТУРНИЙ — реакція особи при зіткненні з принципово новою для себе культурною реальністю, яка викликає конфлікт між звичними для неї цінностями, нормами, мовленнєвими стандартами тощо; унеможливлення спілкування в результаті такого зіткнення.

ШУМ ІНФОРМАЦІЙНИЙ — різні форми перекручення, деформування, змін у повідомленнях тощо, які затrudняють процес передавання та/чи сприйняття інформації в комунікації.

ШУМ КОМУНІКАТИВНИЙ — різноманітні форми порушень та/або деформації повідомлень, які утруднюють процес передавання або сприйняття інформації.

ЯКІСТЬ МОВЛЕННЯ — загальне поняття риторики спілкування; комунікативно важлива складова змістовної та формальної сторони усного та писемного мовлення, яка включає правильність, точність, логічність, виразність, багатство, доречність та інші аспекти вживання засобів мовного коду.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ДЖЕРЕЛ

- Абдуазизов А. А. Сопоставительный анализ гласных фонем английского и узбекского языков: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - М., 1967.
- Аллен Дж. Ф., Перро Р.* Выявление коммуникативного намерения, содержащегося в высказывании // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. — М., 1986.
- Анохин П. К.* Биология и нейрофизиология условного рефлекса. — М., 1968.
- Анохин П. К.* Философские аспекты теории функциональной системы. — М., 1978.
- Античные риторика. — М., 1978.
- Античные теории языка и стиля. — СПб., 1996.
- Аптонская Т. А., Глейбман Е. В., Манолы И. З.* Порождающие и распознающие механизмы функциональной грамматики. — Кишинев, 1987.
- Аптонская Т. А., Пиотровский Р. Г.* Функциональная грамматика — фрейм — автоматическая переработка текста // Проблемы функциональной грамматики. — М., 1985.
- Апресян Ю. Д.* Перформативы в грамматике и словаре // Ю. Д. *Апресян.* Избранные труды. - Т. 2. — М., 1995.
- Апресян Ю. Д.* К формальной модели семантики: правила взаимодействия значений // Представление знаний и моделирование процессов понимания. — Новосибирск, 1980.
- Апресян Ю. Д.* Лексическая семантика. Синонимические средства языка. — М., 1974.
- Апресян Ю. Д.* Синтаксис и семантика в синтаксическом описании // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. — М., 1969. — С. 304 — 306.
- Апресян Ю. Д.* Тавтологические и контрадикторные аномалии // Ю. Д. *Апресян.* Избранные труды. Т. 2. — М., 1995.
- Апресян Ю. Д.* Языковая аномалия и логическое противоречие // Ю. Д. *Апресян.* Избранные труды. Т. 2. — М., 1995.
- Аракин В. Л.* Некоторые типологические характеристики системы словообразования в германских языках // Сопоставительный лингвистический анализ. - Куйбышев, 1980. - Т. 240.
- Аракин В. Л.* Сложные существительные с первым компонентом-прилагательным цвета в турецком языке // Тюркология. - Л., 1976.
- Аракин В. Л.* Сравнительная типология английского и русского языков. - Л., 1979.
- Аракин В. Д.* Типологические особенности словообразовательной системы в некоторых языках индонезийской группы // Языки Юго-Восточной Азии. — М., 1967.
- Аракин В. Д.* Типология объектных словосочетаний в скандинавских

языках // Типология германских литературных языков. - М., 1976.

Аргайл М., Фернхэм А., Грэхэм Дж. А. Правила // Межличностное общение: Хрестоматия. — СПб., 2001.

Арнольд И. В. Импликация как прием построения текста и предмет филологического изучения // Вопр. языкознания. — 1982. — № 4. — С. 83 - 91.

Арутюнова Н. Д. Аномалии и язык (к проблеме языковой «картины мира») // Вопросы языкознания. — 1987. — № 3.

Арутюнова Н. Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.

Арутюнова Н. Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1983. — Т. 32. — № 1.

Арутюнова Н. Д. Прагматика // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.

Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. — М., 1976.

Арутюнова Н. Д. Проблемы синтаксиса в работах Ч. Филлмора / Вопр. языкознания.—1973. - № 1. - С. 117 - 124.

Арутюнова Н. Д. Речевой акт // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.

Арутюнова Н. Д. Речь // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.

Арутюнова Н. Д. Фактор адресата // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1981. — Т. 40. — № 4.

Арутюнова Н. Д., Падучева Е. В. Истоки, проблемы и категории прагматики // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI. — М., 1985.

Аршавская Е. А. Вопросы национальной специфики и адаптации к иноязычной культуре в работах американских студентов // Психолингвистические проблемы семантики. — М., 1978.

Атаян Э. Р. Коммуникация и раскрытие потенций языкового акта. — Ереван, 1981.

Ахутина (Рябова) Т. В. Нейролингвистический анализ динамической афазии. — М., 1975.

Ахутина Т. В. Порождение речи: Нейролингвистический анализ синтаксиса. — М., 1989.

Бабич Н. Д. Основы культуры мовлення. — Львів, 1990.

Багдасарян В. Х. Проблема имплицитного (Логико-методологический анализ). — Ереван, 1983.

Бакеева Д.Х. Сопоставительный анализ основных фонетических явлений английского и татарского языков в учебных целях: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - М., 1954.

Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. — М., 1955.

Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. —

Балли Ш. Французская стилистика. — М., 1961.

Баранник Д. Х. Усний монолог. — Дніпропетровськ: ДНУ, 1969.

Баранов А. Г. Функционально-прагматическая концепция текста. — Ростов-на-Дону, 1993.

Бархударов Л. С. Структура простого предложения современного английского языка. — М., 1966.

Бархударов Л. С. Язык и перевод. — М., 1975. Беллерт, Ирена. Об одном условии связности текста // Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1978. - Вып. VIII. Лингвистика текста. - С. 172 - 207.

Баскаков И. А. [ред.] Грамматика хакасского языка. - М., 1975.

Баскаков Н.А., Хамзаев М.Я., Чарьяров Б. [ред.] Грамматика туркменского языка. Ч. 1. Фонетика и морфология. - Ашхабад, 1970.

Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. — М., 1979.

Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. — М., 1986.

Бацевич Ф. Основи комунікативної дериватології. — Львів, 2000.

Бацевич Ф. Реєстр як текстова категорія: аспекти ідеостилію // Литература народів Причорномор'я. - № 32. — Симферополь, 2002.

Бацевич Ф. С. Атмосфера спілкування: спроба психолінгвістичного дослідження // Мовознавство. — 2002. — № 4 — 5.

Бацевич Ф. С. Когнітивне / лінгвальне в процесах вербалізації матеріалів аномальних висловлювань // Мовознавство. — 2007. — № 6.

Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики. — Львів, 2003.

Бенедиктов Б. А. Психология овладения иностранным языком. — Минск, 1974.

Бернштейн Н. А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. — М., 1966.

Беньяминов Л. Ф. Методика преподавания английских временных форм Past Indefinite и Past Continuous в узбекской студенческой аудитории: Автореф. дис.... канд. пед. наук. - М., 1980.

Брчакова, Дагмар. О связности в устных коммуникатах / Синтаксис текста. — М., 1979. - С. 248 - 261.

Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский. — М.: УРАО, 1999. — 224 с.

Брандес Л. М., Проворотов В.И. Предпереводческий анализ текста. — Курск: Изд-во РОСИ., 1999. — 224 с.

Бураев И. Д. Звуковой состав бурятского языка. - Улан-Удэ, 1959,

Величковский Б. М. Современная когнитивная психология. — М., 1982.

Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. — М., 1973.

Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. — М., 1980.

Вероятностное прогнозирование в деятельности человека / Под ред. И. М. Фейгенберга, Г. Е. Журавлева. - М., 1977.

Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. — М., 1985. Восприятие. Механизмы и модели / Пер. с англ. — М., 1974.

Выготский Л. С. Избранные психологические исследования. — М., 1956. - Вып. 16. - С. 217 - 237.

Грамматика современного русского литературного языка. / Под ред. Н.Ю. Шведовой. — М., 1970.

Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков. - Л., 1977.

Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики / Проблемы структурной лингвистики - 1971. - М., 1972. - С. 367 - 395.

Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. — М., 1977.

Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков. — М., 1983.

Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1985.

Гатиатулина З. З. Сравнительная типология родного (татарского) и английского языка. - Казань, 1979.

Гоїхман О. Я., Надеина Т. М. Речевая коммуникация. — М., 2003.

Гордон Д., Лакофф Дж. Постулаты речевого общения // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI. — М., 1985.

Горелов И. Н. Вопросы теории речевой деятельности. — Таллин, 1987.

Горелов И. Н. Коммуникация // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.

Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации. - М., 1980.

Городецкий Б. Ю., Кобозева И. М., Сабурова И. Г. К типологии коммуникативных неудач // Диалоговое взаимодействие и представление знаний. — Новосибирск, 1985.

Городецкий Б. Ю. От лингвистики языка — к лингвистике общения // Язык и социальное познание. — М., 1990.

Горохова С. И. Психолингвистические особенности механизма порождения речи по данным речевых ошибок: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — М., 1986.

Гофман И. О. „работе лицом” // Межличностное общение: Хрестоматия. — СПб., 2001.

Грайс Г. П. Логика и речевое общение // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI. — М., 1985.

Гринберг Дж. Некоторые грамматические универсалии, преимущественно касающиеся порядка значимых элементов / Пер. с англ. // Новое в лингвистике. — М., 1970. - Вып. V.

Гринберг Дж., Осгуд Ч., Дженкинс Дж. Меморандум о языковых универсалиях / Пер. с англ. // Новое в лингвистике. - М., 1970. - Вып. V.

Гриндер Дж., Бэндлер Р. Из лягушек в принцы. — Воронеж. 1995.

Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. — М., 2002; Национально-культурная специфика речевого поведения. — М., 1977.

Гулыга Е.В., Шендельс Е.И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. - М., 1969.

Гуревич И. И., Фейгенберг И. М. Какие вероятности „работают” в психологии? / Вероятностное прогнозирование в деятельности человека. — М., 1977. — С. 9—19.

Гухман М. М. Позиция подлежащего в языках различных типов // Члены предложения в языках различных типов: Мещаниновские чтения. - Л., 1972.

Гухман М. Ж Готский язык. - М., 1958.

Гухман М. М. О единицах сопоставительно-типологического анализа грамматических систем родственных языков // Структурно-типологическое описание современных германских языков. - М., 1966.

Давыдов М. В., Яковлева Е. В. Манера речи как лингводидактическая проблема // Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология. -1996. - № 2.

Дейк Т. ван, Кинч В. Стратегии понимания связного текста. - Новое в зарубежной лингвистике. - Вып. XXIII. — М., 1988.

Дейк Т. ван. Язык. Познание. Коммуникация. — М., 1989.

Дементьев В. В. Изучение речевых жанров: обзор работ в современной рустике // Вопросы языкознания. — 1997. — № 1.

Демьянков В. З. Конвенции, правила и стратегии общения (интерпретирующий подход к аргументации) // Изв. АН СССР Сер. лит. и яз. — 1982. — Т. 41. — № 4.

Демьянков В. З. Прагматические основы интерпретации высказывания // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1981. — Т. 40. — № 4.

Дерябо С., Ясвин В. Гроссмейстер общения. — М., 1996.

Диалог: теоретические проблемы и методы исследования: Сборник научно-аналитических обзоров. — М., 1991.

Диалоговое общение. — Новосибирск, 1985.

Димитрова С. Т. Текст и подтекст. — София, 1984.

Дмитриев Н. К. Категория принадлежности // Исследования по сравнительной грамматике тюркских языков. - М., 1964. - Ч. II.

Долинин К. А. Импликативное содержание высказывания // Вопр. языкознания. — 1983. —

Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации: Проблемы семиосоциопсихологии. — М., 1984.

Живов В., Тимберлейк А. Расставаясь со структурализмом (тезисы для дискуссии) // Вопросы языкознания. — 1997. — № 3.

Жинкин Н. И. Грамматика и смысл / Язык и человек. — М., 1970. — С. 63—85.

Жинкин Н. И. Механизмы речи. — М., 1958.

Жинкин Н. Я. О кодовых переходах во внутренней речи / Вопр. языкознания. — 1964. — № 6.

Залевская А. А. Введение в психолингвистику. — М., 1999.

Залевская А. А. Проблемы организации внутреннего лексикона человека. — Калинин, 1977.

Засорина Л. Н. Введение в структурную лингвистику. — М., 1974.

- Звегинцев В. А.* Язык и лингвистическая теория. — М., 1973.
- Звегинцев В. А.* Предложение и его отношение к языку и речи. — М., 1976.
- Зеленецкий А. Л., Монахов П.Ф.* Сравнительная типология немецкого и русского языков. - М., 1983.
- Землякова М. Л.* Зарубежная коммуникативистика в предверии информационного общества // Толковый словарь терминов и концепций. — М., 1999.
- Зимняя И. А.* Вероятностное прогнозирование в смысловом восприятии речи / Планы и модели будущего в речи. — Тбилиси, 1970(a). — С. 15 - 18.
- Зимняя И. А.* Вероятностное прогнозирование в смысловом восприятии речи / Планы и модели будущего в речи. — Тбилиси, 1970. — С. 15 - 18.
- Зимняя И. А.* Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. — М., 1978.
- Зимняя И. А.* Речевая деятельность и психология речи / Основы теории речевой деятельности / Под ред. А. А. Леонтьева. — М., 1974. — С. 64 - 72.
- Зимняя И. А.* Опережающее отражение в речевом поведении / Иностр. яз. в высш. шк. — М., 1974. - Вып. 8. - С. 85 - 95.
- Зимняя И. А.* Смысловое восприятие речевого сообщения / Смысловое восприятие речевого сообщения / Под ред. Т. М. Дридзе и А. А. Леонтьева. — М., 1975. — С. 5 - 33.
- Зимняя И. А.* Функциональная психологическая схема формирования и формулирования мысли посредством языка // Исследование речевого мышления в психолингвистике. — М., 1985.
- Зимняя И. А., Чернов Г. В.* Вероятностное прогнозирование в процессе синхронного перевода / Предварительные материалы экспериментальных исследований по психолингвистике. -М., 1973. - С. 110 - 116.
- Зимняя И. А., Чернов Г. В.* К вопросу о роли вероятностного прогнозирования в процессе синхронного перевода / Вопросы теории и методики преподавания перевода: Тез. Всесоюзной конф. 12—14 мая 1970 г. / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Горького. - 1970. - ч. I.
- Золотова Г. А.* Роль ремы в организации и типологии текста / Синтаксис текста. — М., 1979. - С. 113 - 133.
- Іваненко С. М.* Основні стилістичні тональності (етнічна, лірична, драматична) // Вісник Київського лінгвістичного ун-ту. Сер. філології. — 1999. — Т. 2. - № 2.
- Иванова И.П.* Вид и время в современном английском языке. - М., 1961.
- Ингве В.* Гипотеза глубины / Новое в лингвистике. — М., 1965. — Вып. IV.
- Исаченко А.* Опыт типологического анализа славянских языков / Пер. с нем. // Новое в лингвистике. - М., 1963. - Вып. III.
- Иссерс О. С.* Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. — М., 2002.
- Іванченко Р. Г.* Літературне редагування. — К., 1970.
- Ишмуратов А. Т.* Вступ до філософської логіки. — К., 1997.

К проблеме адекватности / Вопросы теории и методики преподавания перевода: Тез. Всесоюзной конф. 12—14 мая 1970 г. / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. 1970. - Ч. II.

Каменская О. Л. Текст и коммуникация. — М., 1990.

Канонич С. И. Ситуативно-речевая грамматика испанского языка. — М., 1979.

Караулов Ю. Н. Предисловие // Язык и личность. — М., 1989.

Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. — М., 1987.

Караулов Ю. Н. Что же такое „языковая личность?“ // Этническое и языковое самосознание. — М., 1995.

Карнеги Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей. Как вырабатывать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично. Как перестать беспокоиться и начать жить. — М., 1989.

Карпов Н. П. Фонетика испанского языка: Теоретический курс. — М., 1969.

Кацнельсон С. Д. Речемыслительные процессы / Вопр. языкознания. — 1984. — М» 4.— С. 3 - 12.

Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление. — Л., 1972.

Кибрик А. Е. К построению лингвистической модели коммуникативного взаимодействия // Методологические проблемы искусственного интеллекта. — Тарту, 1983.

Кифер Ф. О. пресуппозициях / Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1978. — Вып. VIII. Лингвистика текста. — С. 337 — 363.

Кларк Г. Г., Карлсон Т. Б. Слушающие и речевой акт // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. — М., 1986.

Клюев Е. В. Речевая коммуникация. Успешность речевого взаимодействия. — М., 2002.

Кобозева И. М., Лауфер Н. И. Языковые аномалии в прозе А. Платонова сквозь призму процесса вербализации // Логический анализ языка: Противоречивость и аномальность текста. - М., 1988.

Ковалев Г. А. Три парадигмы в психологии — три стратегии психологического воздействия // Межличностное общение: Хрестоматия. — СПб., 2001.

Коде, Отто. Проблемы перевода в свете теории коммуникации / Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. — М., 1978.

Кожина М. Н. Речеведческий аспект теории языка // *Stylistyka slowianska/* — Opole, 1998.

Койт М. Э., Бйим Х. Я. Понятие коммуникативной стратегии в модели общения // Уч. зап. Тартуского ун-та.- Вып. 793. — Тарту, 1988.

Колгаева И. Текст как единица научной и художественной коммуникации. — Одесса, 1991.

Колишанский Г. В. Паралингвистика. — М., 1974. — С. 11 — 34.

Колишанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. — М., 1975.

Комина Н. А. Систематика коммуникативно-прагматических типов высказывания // Прагматические аспекты функционирования языка. — Барнаул, 1983.

Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. — М., 1980.

Комиссаров В. Н. Слово о переводе. — М., 1973.

Кондаков Н. И. Введение в логику. — М., 1967.

Кондаков Н. И. Логический словарь. — М., 1971.

Кочерган М. П. Загальне мовознавство: Підручник. - К., 2003.

Кочкина З. А. Некоторые особенности деятельности синхронного переводчика / Тез. докл. на II съезде Общества психологов. — М., 1963. Вып. I

Колишанский Г. В. Контекстная семантика. — М., 1980.

Красиков Ю. В. Алгоритмы порождения речи. — Орджоникидзе, 1990.

Красиков Ю. В. Теория речевых ошибок. — М., 1980.

Крижанская Ю. С., Третьяков В. П. Грамматика общения. — М., 1999.

Крысин Л. П. О речевом поведении человека в малых социальных общностях (постановка вопроса) // Язык и личность. - М., 1989.

Крысин Л. П. Речевое общение и социальные роли говорящих // Социально-лингвистические исследования. — М., 1976.

Кубрякова Е. С. Введение // Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи. — М., 1991.

Кубрякова Е. С. Модели порождения речи и главные отличительные особенности речепорождающего процесса // Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи. — М., 1991.

Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. — М., 1986.

Кубрякова Е. С. Особенности речевой деятельности и проблемы внутреннего лексикона // Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи. — М., 1991.

Кубрякова Е. С. Память и ее роль в исследовании речевой деятельности // Текст в коммуникации. — М., 1991.

Кубрякова Е. С. Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем // Язык и структуры представления знаний. — М., 1992.

Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов. — М., 1996.

Кукушкина О. В. Отрицательный материал как источник наших знаний о языке и мышлении // Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология. — 1998. — № 2.

Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение. — СПб., 2001.

Курилович Е. Понятие изоморфизма // Очерки по лингвистике / Пер. с польского. - М., 1962.

Курс сучасної української літературної мови. - Київ, 1951. - Т. I.

Лабунская В. А. Невербальное поведение (социально-перцептивный подход). — Ростов-на Дону, 1986.

Латышов В. В. Стили речевого коммуникативного поведения: структура и детерминанты // Психологический журнал. — 1995. — №6.

Латышев Л. К., Проворотов В. И. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе. — Курск: РОСИ, 1999. — 136 с.

Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. — М., 1999.

Ленерт У. Проблемы вопросно-ответного диалога // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XV. — М., 1985.

Леонтьев А. А. Восприятие речи // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.

Леонтьев А. А. Некоторые проблемы обучения русскому языку как иностранному (психолингвистические очерки). — М., 1970.

Леонтьев А. А. Основные проблемы и основные направления исследования речи // Основы теории речевой деятельности. — М., 1974.

Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. — М., 1999.

Леонтьев А. А. Педагогическое общение. — М., 1979.

Леонтьев А. А. Порождение речи // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.

Леонтьев А. А. Психолингвистика. — Л., 1967.

Леонтьев А. А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания. — М., 1969.

Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. — М., 1969.

Леонтьев А. А. Психология общения. — М., 1999.

Леонтьев А. А. Речевая деятельность // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.

Леонтьев А. А., Шахнарович А. М. Внутренняя речь // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.

Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. — М., 1975.

Леонтьев А. Н. Общее понятие о деятельности // Основы теории речевой деятельности. — М., 1974.

Леонтьев А. Н., Кринчик Е. П. О применении теории информации в конкретно-психологических исследованиях / Вопр. психологии. — 1961. — №5.

Лингвистическая прагматика, 1985: Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1985. — Вып. 16.

Лингвистическая типология и восточные языки: Сб.ст. — М., 1965.

Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.

Линдсей П., Норман Д. Переработка информации у человека: (Введение в психологию) / Пер. с англ. / Под ред. А. Р. Лурия. — М., 1974.

Логический анализ языка: Противоречивость и аномальность текста. — М., 1990.

Лозовский Б. Н. Искусство взаимопонимания. — Свердловск, 1991.

Лотман Ю. М. Лекции по структурной поэтике // Ю. М. Лотман и Тартуско-Московская семиотическая школа. — М., 1994.

Лукина О. Г. Типы имплицитных способов передачи информации в речевой коммуникации: Автореф. ... дис. канд. филол. наук.— М., 1989.

Луконина С. А. О механизме обработки синтаксической информации при синхронном переводе / Тетради переводчика. — М., 1974, — № 11. — С. 87 - 91.

Лурия А. Р. Основные проблемы нейролингвистики. — М., 1975.

Лурия А. Р. Язык и сознание. — М., 1979.

Львов М. Р. Основы теории речи. — М., 2002.

Слюсарева Н. А. Смысл как экстралингвистическое явление / Как подготовить интересный урок иностранного языка. — М., 1963.

Макаев Э. А. К вопросу об изоморфизме // Вопр. языкознания. - 1961. - №5.

Макаров М. Л. Интерпретативный анализ дискурса в малой группе. — Тверь, 1998.

Макаров М. Л. Коммуникативная структура текста. — Тверь, 1990.

Макаров М. Л. Основы теории дискурса. — М., 2003.

Матвеева Т. В. К лингвистической теории жанра // Collegium. — 1995. — № 1—2.

Матвеева Т. В. Тональность разговорного текста: Три способа представления. — Stylistka. V. — Opole, 1996.

Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения / Пражский лингвистический кружок. - М., 1967. - С. 239 -2 45.

Матезиус В. Язык и стиль / Пражский лингвистический кружок. — М., 1967. — С. 444 - 523.

Матеріали міжвузівської науково-методичної конференції „Проблеми функціонування державної мови в Україні та методика її викладання у навчальних закладах системи МВС”. — Львів. - 1997.

Меликова-Толстая С. Античные теории художественной речи // Античные теории языка и стиля. — СПб., 1996.

Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика. — М., 1994.

Мещанинов И. И. Синтаксические группы // Вопр. языкознания. - 1958. - №3.

Мещанинов И. И. Типологические сопоставления и типология систем // Филол. науки. - 1958. - № 3.

Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи. - М. - Л., 1945.

Миллер Док. А. Магическое число семь плюс или минус два. О некоторых пределах нашей способности перерабатывать информацию / Инженерная психология / Пер. с англ. - М., 1964.

Миллер Док., Галантер Е., Прибран К. Планы и структура поведения / Пер. с англ. — М., 1965.

Миньяр-Белоручев Р. К. Методика обучения переводу на слух. — М., 1959.

Моисеев А. И. Типология слогов в современном русском литературном языке // Вопр. языкознания. - 1975. - № 6.

- сМурат В. П.* Функциональный стиль // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.
- Мухин АМ.* О категории падежа в современном английском языке // Вопр. языкознания. - 1957. - № 2.
- Найда Ю.* Наука перевода // Вопр. языкознания. — 1970. — № 4.
- Никитин М. В.* О семантике метафоры // Вопр. языкознания. - 1979.- №1.
- Общее языкознание. Структура языка. — М., 1972.
- Николаева Т. М.* Текст // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.
- Николаева Т. М.* Краткий словарь терминов лингвистики текста // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. VIII. — М., 1978.
- Николева Т. М.* Лингвистика текста: Современное состояние и перспективы // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. VIII. — М., 1978.
- Ниренберг Дж.* Гений переговоров. — Минск, 1997.
- Нишанов В. К.* Феномен понимания: когнитивный анализ. - Фрунзе, 1990.
- Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1978 (Вып. 8); 1980 (Вып. 9); 1980 (Вып. 10); 1985 (Вып. 16); 1986 (Вып. 17); 1986 (Вып. 18); 1988 (Вып. 23).
- Норман Б. Ю.* К типологии речевых ошибок (на синтаксическом материале) // Речевые приемы и ошибки: типология, деривация и функционирование. — М., 1989.
- Норман Б. Ю.* Универсальное и специфическое в синтаксических моделях славянских языков. — Минск, 1988.
- Носенко Э. Л.* Эмоциональное состояние и речь. — К., 1981.
- Общение.Текст. Высказывание. — М., 1983.
- Ольшанский В. Б.* Социализация // Философская энциклопедия. — Т. 5. — М., 1970.
- Орбан-Лембрик Л. Е.* Соціална психологія: Посібник. — К., 2003.
- Остин Дж.* Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. — М., 1986.
- Павилёнис Р. И.* Проблема смысла. — М., 1983.
- Падучева Е. В.* Высказывание и его соотношение с действительностью. — М., 1985.
- Падучева Е. В.* Прагматические аспекты связности диалога // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — М., 1982. — Т. 41. — № 4.
- Падучева Е. В.* Пресуппозиции и другие виды неэксплицитной информации в предложении // НТИ. Сер. 2. — 1981. — № 11.
- Падучева Е. В.* Прессуппозиция // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.
- Панфилов В. З.* Взаимоотношение языка и мышления. — М., 1971.
- Папп Ф.* Этикет и язык // Русский язык в национальной школе. — 1964. — № 1.
- Пешковский А. М.* Объективная и нормативная точка зрения на язык //

- А. М. Пешковский*. Избранные труды. — М., 1959.
- Пилинський М. М.* Мовна норма і стиль. — К., 1976.
- Пиотровский Р. Г.* Информационные измерения языка. — Л., 1968.
- Пиотровский Р. Г.* Текст, машина, человек. — Л., 1975.
- Поршнев Б. Ф.* Социальная психология и история. — М., 1979.
- Потебня А. А.* Слово и миф. — М., 1989.
- Почепцов О. Г.* Основы прагматического описания предложения. — К., 1986.
- Почепцов Г. Г.* (мл.). Коммуникативные аспекты семантики. — К., 1987.
- Почепцов Г. Г.* Теорія комунікації. — К., 1999.
- Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации. — М., 2001.
- Прикладная лингвистика: Новое в зарубежной лингвистике. Прикладная лингвистика. — М., 1983. - Вып. XII.
- Проблемы современной стилистики: Сборник аналитических обзоров. — М., 1989.
- Проблемы текстуальной семантики. — М., 1983.
- Проблемы эффективности речевой коммуникации. - М., 1989.
- Прокопович Н. Н.* Словосочетание в современном русском литературном языке. - М., 1966.
- Психология понимания текста. — М., 1983.
- Радевич-Винницький Я. К.* Етикет / культура спілкування. - Львів, 2001.
- Радзісвська Т. В.* Текст як засіб комунікації. — К., 1993.
- Ревзин И. И., Розенцвейг В. Ю.* Основы общего и машинного перевода. — М., 1964.
- Ревзина О. Г.* Язык и дискурс // Вестник Московского ун-та. - Сер. 9. Филология. — 1999. — № 6.
- Рецкер Я. И.* Теория перевода и переводческая практика. — М., 1974.
- Романов А. А.* Коммуникативная инициатива говорящего в диалоге // Текст как структура. — М., 1992.
- Рюкле Х.* Ваше тайное оружие общения (мимика, жест, движение). — М., 1996.
- Рябова Т. В.* Механизм порождения речи по данным фразеологии // Вопросы порождения речи и обучения языку. — М., 1967. - С. 109 - 114.
- Сагач Г. М.* Золотослів: Навчальний посібник. — К., 1993.
- Селиванова О. О.* Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). — К., 1999.
- Селиванова Е. А.* Когнитивная ономазиология. — К., 2000.
- Селиванова Е. А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации. — К., 2002.
- Семенюк Н. Н.* Норма языковая // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.
- Серажим К. С.* Термін дискурс у сучасній лінгвістиці // Вісник Харківського університету. - № 520. Сер. філологія.- Вип. 33. — Харків, 2001.
- Сергеев Ф. П.* Речевые ошибки и их предупреждение. — К., 1988.

- Серебрянников Б. А.* О лингвистических универсалиях // Вопр. языкознания. - 1972. - № 2.
- Серль Дж.* Классификация иллокутивных актов // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. — М., 1986.
- Серль Дж.* Косвенные речевые акты // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. — М., 1986.
- Серль Дж.* Что такое речевой акт? // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. — М., 1986.
- Синельникова Л. Н., Богданович Г. Ю.* Введение в лингвистическую гендерологию. — Луганск.— Симферополь, 2001.
- Скаличка В.* К вопросу о типологии // Вопр. языкознания. - 1966. - № 4.
- Скаличка В.* О современном состоянии типологии / Пер. с чеш. // Новое в лингвистике. - М., 1963. - Вып. III.
- Слісаренко І. Ю.* Паблік рилейшнз. — К., 2001.
- Слосарева Н. А.* О знаковой ситуации / Язык и мышление. — М., 1967.
- Смирницкий А. И.* Синтаксис английского языка. — М., 1957.
- Смелкова З. С.* Алфавит общения. — Самара, 1994.
- Смирницкий А.И.* Морфология английского языка. - М., 1959.
- Современный русский язык / Под ред. Д. Э. Розенталя. — М., 1984.
- Соколов А. В.* Общая теория социальной коммуникации: Учебное пособие. — СПб., 2002.
- Соколов Е. Н.* Вероятностная модель восприятия / Вопр. психологии. — 1960. — № 2.
- Солнцев В. М.* Язык как системно-структурное образование. — М., 1971.
- Соловьев Э. Ю.* Коммуникация // Философский энциклопедический словарь. 2-е изд. — М., 1989.
- Сопер П.* Основы искусства речи. — М., 1992.
- Сорокин Ю. А., Тарасов Е. Ф., Шахнарович А. М. Теоретические и прикладные проблемы речевого общения. — М., 1979.
- Степанов Ю. С.* Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип Причинности // Язык и наука конца XX века. — М., 1995.
- Степанов Ю. С.* В поисках прагматики // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1981. — Т. 40. — № 4.
- Степанов Ю. С.* Методы и принципы современной лингвистики. — М., 1975.
- Степанов Ю. С.* Семиотика. — М., 1971.
- Степанов Ю. С.* Стилль // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.
- Стернин И. А.* Анализ коммуникативных ситуаций. — Воронеж, 1998.
- Стернин И. А.* Введение в речевое воздействие. — Воронеж, 2001.
- Столнейкер Р. С.* Прагматика // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI. — М., 1985.
- Структура связного текста и автоматизация реферирования. — М., 1969.

Сукаленко Н. И. Об отсутствии эпистемологии в гуманитарных науках и о диффузности понятия дискурс // Вісник Харківського національного університету.- № 500. Серія філології. - Вип. 33. - Харків, 2001.

Сусов И. П. Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы // Прагматика и семантика синтаксических единиц. — Калинин, 1984.

Сусов И. П. Личность как объект языкового общения // Личностные аспекты языкового общения. — Калинин, 1989.

Сухих С. А. Речевые интеракции и стратегии // Языковое общение и его единицы. — Калинин, 1986.

Сухих С. А. Структура коммуникантов в общении // Языковое общение: процессы и единицы. — Калинин, 1988.

Этпир Э. Градуирование / Новое в зарубежной лингвистике. — Лингвистическая прагматика. - М., 1985. - Вып. 16. - С. 43-78.

Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний. — М., 1975.

Тарасов Е. Ф. Межкультурное общение. Новая онтология анализа языкового сознания // Этнокультурная специфика языкового сознания. — М., 1996.

Тарасов Е. Ф. Тенденции развития психолингвистики. — М., 1987.

Теория речевых актов, 1986 / Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1986.—Вып.17.

Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. -М., 2000.

Тетради переводчика. - М., 1966. - № 3. - С. 87 — 93.

Тетради переводчика. — М., 1969. — № 6. — С. 52 — 65.

Тих Н. А. Предыстория общества. — Л., 1970.

Торсуев Г. П. Вопросы фонетической структуры слова (на материале английского языка). - М. - Л., 1962.

Торсуев Г. П. Разновидности типологии языков и показатели фонологической и фонетической типологии // Структурно-типологическое описание современных германских языков. — М., 1966.

Трошина Н. Н. Этносемантические и стилистические проблемы межкультурной коммуникации в деловой сфере // Проблемы этносемантики. — М., 1998.

Тынянов Ю. Н. Архаисты и новаторы. — Л., 1929.

Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку // В. А. Звегинцев. История языкознания XIX—XX веков в очерках и извлечениях. Ч. 2. — М., 1965.

Ушаков Д. Н. Толковый словарь русского языка. - М., 1938. - Т. II.

Ушакова Т. Н., Павлова Н. Д., Зачесова И. А. Речь и структура коммуникации // Межличностное общение: Хрестоматия. — СПб., 2001.

Федоров А. В. Основы общей теории перевода. — М., 1983.

Федосюк М. Ю. Неявные способы передачи информации в тексте. — М., 1988.

Федосюк М. Ю. Нерешенные вопросы речевых жанров // Вопросы языкознания. — 1997. — № 5.

Федосюк М. Ю., Ладыженская Т. А., Михайлова О. А., Николина Н. А. Русский язык для студентов-нефилологов: Учебное пособие. — М., 1997.

- Фейгенберг И. М.* Память и вероятностное прогнозирование / *Вопр. психологии.* — 1973.
- Феллер М.* Вправне (ефективне) спілкування. — Дрогобич, 2000.
- Франк Д.* Семь грехов прагматики: тезисы о теории речевых актов, анализе речевого общения, лингвистике и риторике // *Новое в зарубежной лингвистике.* Вып. XVII. — М., 1986.
- Функциональные разновидности речи в коммуникативном аспекте. — Пермь, 1988.
- Хаймс Д.* Этнография речи // *Новое в лингвистике.* Вып. VII. — М., 1975.
- Холодович А. А.* О типологии речи // *А. А. Холодович. Проблемы грамматической теории.* — Л., 1979.
- Хомский Н.* Язык и мышление. — М., 1972.
- Цвиллинг М. Я.* О возможности прагматического (социально-психологического) подхода к проблеме адекватности / *Вопросы теории и методики.* — М., 1971.
- Цвиллинг М. Я.* Кино на уроке перевода / *Тетради переводчика.* — М., 1972. — № 9.
- Чаньшева З.З.* Взаимодействие языковых и неязыковых факторов в процессе речевого общения. — Уфа, 1984.
- Чахоян Л. П., Паронян Ш. А.* Взаимодействие интенций как фактор, определяющий типы межличностного общения // *Личностные аспекты языкового общения.* — Калинин, 1989.
- Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи. — М., 1991.
- Чернов Г. В.* Еще раз о схеме организации синхронного перевода / *Тетради переводчика.* — М., 1977. — № 14.
- Чернов Г. В.* Коммуникативная ситуация синхронного перевода и избыточность сообщения / *Тетради переводчика.* — М., 1975. — № 12. — С. 83 — 101.
- Чернов Г. В.* Теория и практика синхронного перевода. — М., 1978. *Черняховская Л. А.* Перевод и смысловая структура. — М., 1976.
- Чернов Г. В.* Экспериментальная проверка одной модели / *Тетради переводчика.* — М., 1971. — № 8. — С. 55 - 61.
- Чернышевский Н. Г.* Соч. — Т. X. Предисловие к русскому переводу „Всеобщей истории” М. Вебера. — Т. VII.
- Черняховская Л. А.* Смысловая структура текста и ее единицы / *Вопр. языкознания.* — 1983. — № 6. — С. 117 - 126.
- Чистович Л. А., Кожевников В. А. и др.* Речь. Артикуляция и восприятие. — М. — Л. 1965.
- Чужанин А., Палажченко П.* Мир перевода, или Вечный поиск взаимопонимания. — М.: Валент, 1999. — 156 с.
- Шабес В. Я.* Событие и текст. — М., 1989.
- Шамота А. М.* Этнолингвистика. Проблемы и методы исследования // *Методологические основы новых направлений в мировом языкознании.* — К., 1992.

Швейцер А. Д. К вопросу о наиболее рациональной схеме синхронного перевода / Тетради переводчика. — М., 1967. - № 4. - С. 82 - 85.

Швейцер А. Д. К проблеме лингвистического изучения процесса перевода / Вопр. языкознания. - 1970. - № 4.

Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. — М., 1973.

Швейцер А. Д. Социологические основы теории перевода / Вопр. языкознания. — 1985. — № 5. - С. 15 - 24.

Шендельс Е. И. Совместимость / несовместимость грамматических и лексических значений / Вопр. языкознания. - 1982. - С. 78 - 82. — № 4.

Шендельс Е. М. О грамматической полисемии // Вопр. языкознания. - 1962. - № 5.

Ширяев А.Ф. Некоторые результаты экспериментального исследования синхронного перевода. — М., 1972.

Ширяев А. Ф. Синхронность синхронного перевода. — М., 1971.

Ширяев А. Ф. Синхронный перевод с французского языка. К вопросу о единицах перевода. — М., 1973.

Ширяев А. Ф. Синхронный перевод с французского языка (исследование некоторых аспектов синхронности в связи с особенностями функционирования исходного языка) / Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — М., 1973.

Ширяев А. Ф. Синхронный перевод: Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. — М., 1979.

Шмелева Т. В. Кодекс речевого поведения // Русский язык за рубежом. — 1983. — № 1.

Шмелева Т. В. Речевой жанр // Russistik: Русистика. — Berlin, 1990. — № 2.

Шмелева Т. В. Речевой жанр: опыт общелингвистического осмысления // Collegium. — 1995. — № 1—2.

Шрейдер Ю. А. Об одной модели семантической теории информации / Проблемы кибернетики. - М., 1965. - Вып. 13.

Шрейдер Ю. А. Информация и метаинформация в тезаурусе / Проблемы создания и развития Международной системы научной и технической информации. — М., 1974. — Вып.1.

Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник. — К., 1998.

Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. — К., 2000.

Щепанский Я. Элементарные понятия социологии. - М., 1969.

Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку. - М., 1957.

Щерба Л. В. О тройном аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании / Языковая система и речевая деятельность. — Л., 1974 — С. 24 — 39.

Этнолингвистика. — М., 1988.

Яглом А. М. и Яглом И. М. Вероятность и информация. — 3-е изд. — М., 1973.

Языковая деятельность в аспекте лингвистической прагматики: Сб. научно-аналитических обзоров. — М., 1984.

Якобсон Р. Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание / Пер. с англ. // Новое в лингвистике. - М., 15.

Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика // Структурализм: «за» и «против». — М., 1975.

Якобсон Р., Фант Г.М., Хале М. Введение в анализ речи. Различительные признаки и их корреляты. Гл. II. Опыт описания различительных признаков: Перевод с англ. // Новое в лингвистике. - М., 1962. - Вып. II.

Якубинский Л. П. О диалогической речи // Л. П. Якубинский. Избранные работы. Язык и его функционирование. — М., 1986.

Янко Т. Е. Когнитивные стратегии в речи // Вопросы языкознания. — 1994. — № 6.

Янко Т. Е. О понятиях коммуникативной структуры и коммуникативной стратегии // Вопросы языкознания. — 1999. — № 4.

Ярошевский М. Г. Психология в XX столетии. — М., 1971.

Ярцева В. Н. Принципы типологического исследования родственных языков // Проблемы языкознания: Доклады и сообщения ученых на X Международном конгрессе лингвистов. - Бухарест, 22 сентября 1967 года. - М., 1967.

Ярцева В. Н. О синтаксической роли прямого дополнения в языках разных типов // Члены предложения в языках различных типов: Мещаниноведение. - Л., 1972.

Acquisition of Knowledge / Ed. by R. O. Freedle and J. B. Carroll. - Washington, D. C., 1972. - P. 41 - 69.

An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology / Ed. by D. D. Steinberg and L. A. Jakobovits. - Cambridge University Press, 1971. - P. 232 - 296.

Applications and Research / Ed. by R. W. Brislin. - N. Y., etc., 1976. - P. 92 - 116.

Applications and Research / Ed. by R. Brislin. - N. Y., 1976.

Bank H. C. A description of various types of omissions, additions and errors of translation encountered in simultaneous interpretation // Meta, 1971. - Vol. 16.

Bank H. C. A Study of Simultaneous Interpretation: Unpublished PhD Dissertation in Experimental Psychology. - University of North Carolina, 1969.

Bank H.C. Simultaneous interpretation: Temporal and quantitative data // Language and Speech. - 1973. - Vol. 16. - P. 237 - 270.

Barker L. Listening Behavior. — N. Y, 1971.

Bell, Roger T. Translation and Translating. - Longman, 1991.

Bendix E. M. Componential Analysis of General Vocabulary. - The Hague, 1966.

Benveniste E. Problemes de linguistique generate. - Gallimard, 1974. - Vol. 2.

- Boguslawski A.* Głosa do księgi aktów mowy // Pamiętnik Literacki - LXXIX. - 1988. - Z. 4.
- Boniecka B.* Tekst potoczny a dyskurs // Tekst: problemy teoretyczne. - Lublin, 1998.
- Brislin, Richard W.* (Ed.) Translation. Applications and Research. - N. Y., etc. ewood Cliffs, 1975.
- Burgoon J. C., Buller D. B., Woodell J. K.* Nonverbal communication. Brueckner, John H. Brueckner's French Contextuary. - Englonication. The unspoken dialogue. - N. Y., 1989.
- Carnap R. and Bar-Hillel Y.* An Outline of a Theory of Semantic Information // M.I.T., Research Lab. Electronics Tech. Report - 1953. - No. 247.
- Center D.* Simultaneous Interpretation and Human Information Processing: Unpublished Ph. D. Thesis. - Oxford Un., 1971.
- Center D.* The effects of noise on the performance of simultaneous interpreters : Accuracy of performance // Acta Psychologica. - 1974. - Vol. 38. - P. 159 -167.
- Center D.* Simultaneous listening and speaking and retention of prose // Quarterly Journal of Experimental Psychology, 1974. - Vol. 26. - P. 337 - 342.
- Center D.* A psychological approach to simultaneous interpretation // Meta, 1975. - Vol. 20.
- Chafe W. L.* Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics and point of view // Subject and topic. - N. Y., 1976.
- Cherry, Colin.* On Human Communication. - Second Edition.- Cambridge, Massachusetts, and London, 1966.
- Cook Y.* Discourse. - Oxford, 1992.
- Coulthard M.* An Introduction to Discourse Analysis. - London, 1977.
- Dejean le Feal, Karla.* Lectures et improvisations. Incidences de la forme de l'enonciation sur la traduction simultanee (français-allemand): These de Doctoral de 3-e Cycle. - Universite de la Sorbonne Nouvelle (Paris III), 1978.
- Dijk T. Van.* Badania nad dyskursem // Dyskurs jako struktura i proces. - Warszawa, 2001.
- Dijk T. Van.* Some Aspects of Text Grammars. - The Hague: Mouton, 1972.
- Dobrzyńska T.* Tekst // Encyklopedia kultury polskiej XX wieku: Współczesny język polski. - Wrocław, 1993.
- Ducrot O.* Structuralisme, enonciation et semantique // Poetique. - Paris, 1978. - № 33.
- Fillmore C. J.* The case for case // Universals in Linguistic Theory / Ed. by E. Bach and R. Harms. - N. Y., etc., 1968. - P. 1 - 90.
- Fiske J.* Wprowadzenie do badani nad komunikowaniem. - Wrocław, 1999.
- Fodor J. A., Bever T. G., Garrett M. F.* The Psychology of Language. - N. Y., etc., 1974.
- Frick F. C., Sumbly W. H.* Control tower language // Journ. Acoust. Soc. Amer., 1952. - Vol. 24. - P. 595 - 596.

Fromkin V. A. (Ed.)- *Speech Errors as Linguistic Evidence.*- The Hague: Mouton, 1973.

Gajda St. *Gatunkowe wzorce wypowiedzi // Encyklopedia kultury polskiej XX wieku: Wspolczesny jezyk polski.* - Wroclaw, 1993.

Geissner H. *Zum Theorie der rhetorischen Kommunikation.* - München, 1973.

Glodowski W. *Komunikowanie interpersonalne.* - Warszawa, 2001.

Goldman-Eisler F. *Psycholinguistics: Experiments in Spontaneous Speech.* - Ldn., 1968.

Goldman-Eisler F. *Segmentation of input in simultaneous interpreting // Journal of Psycholinguistic Research,* 1972. - Vol. 1. - P. 127 - 140.

Goldman-Eisler F. *Sequential temporal patterns and cognitive processes in speech // Language and Speech,* 1967. - Vol. 10. - P. 122 - 132.

Greimas A. J. *Semantique structural.* - Paris, 1966. Grice H. P. *Logic and conversation. Syntax and Semantics / Ed. by P. Cole and J. L. Morgan.* - Academic Press, 1975. - Vol. 3. *Speech Acts.* - P. 41 - 58.

Grosse E. *Text und Kommunikation.* - Stuttgart; Berlin, 1976.

Halle M., Stevens K. *Speech recognition: A model and a programme for research // The Structure of Language / Ed. by J. A. Fodor and J. J. Katz.* - Englewood Cliffs, 1964 .

Halliday M. A. K. *An Introduction to Functional Grammar.* - London, 1994.

Halliday M. A. K., Hasan R. *Language, context and text: aspects of Language in a Social-semiotic perspective.* - Oxford, 1990.

Hymes D. *Models of the interaction of language and social life // J. Gumpers, D. Hymes (Ed.). Direction in Sociolinguistics: the Ethnography of Communication.* - N. Y., 1972.

Hymes D. *Soejolingwistyka i etnografia mowienia // Jezyk i spoleczerstwo.* - Warszawa, 1980.

Interpretation and Communication / Ed. by D. Gerver and H. W. Sinaiko. - New York and London, 1978.

Kade O., Cartellieri C. *Some methodological aspects of simultaneous interpretation // Babel,* 1971. - Vol. XVII. - P. 12 - 16.

Kaplan R. B. *Cultural thought patterns in intercultural education // Language learning.* - V. 14. - Birminham, 1966. - N° 3 - 4.

Kebrat-Orecchioni C. *L'enonciation de la subjectivite dans le langage.* - Librairie Armand Colin, 1980.

Kiparsky, Paul and Kiparsky, Carol. *Fact // Semantics. An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology / Ed. by D. D. Steinberg and L. A. Jakobovits.* - Cambridge University Press, 1971. - P. 345 - 369.

Lakoff, George. *On generative semantics // Steinberg D. D. and Jakobovits L. A. Semantics.*

Lawson E. A. *Attention and simultaneous interpretation // Language and Speech,* 1967. - Vol. 10.

Lederer M. *La traduction simultanee. Experience ettheorie.* - Paris, 1981.

Lederer M. La comprehension des textes et des discourse // Comprendre le langage. Collection Linguistique. Didier Erudition. - Paris, 1981. - P. 65 - 67.

Lederer M. Simultaneous interpretation - units of meaning and other features // Language Interpretation and Communication / Ed. by D. Gerver and H. W. Sinaiko. - New York and London, 1978. - P. 323 - 332.

Leech G. and Svartvik J. A. Communicative Grammar of English. - Moscow, 1983.

Leech G. N. Principles of Pragmatics. - London and New York, 1983.

Lyons J. Semantics. - Cambridge University Press, 1977. - Vols. 1, 2.- London, 1978. - P. 343 - 352.

Maingueneau D. Analyser les textes de communication. - Paris, 2000.

Maingueneau D. L'analyse du discours. Introduction aux lectures de l'archive. - Paris, 1991.

Massaro D. W. Language and information processing // Understanding Language / Ed. By D. W. Massaro. - N. Y., 1975. - P. 3 - 28.

McCawley, James D. Everything that Linguists have Always Wanted to Know about Logic ...but were ashamed to ask. - The University of Chicago Press, 1981.

Miller G. A. Language and Communication. - N. Y., etc., 1963.

Miller, George A. Language and Speech. - San Francisco, 1981.

Models of Thought and Language / Ed. by R. C. Schank and K. M. Colby. - San Francisco, 1973. - P. 187-247.

Montuori A. A. Evolutionary competens: creating the future. -Amsterdam, 1989.

Moser B. Simultaneous interpretation: a hypothetical model and its practical application // Language Interpretation and Communication / Ed. by D. Gerver and H. W. Sinaiko. - New York and London, 1978. - P. 353 - 368.

Motiner M. Diccionario de uso del espafiol. - Madrid, 1977.

Navarro Tomas T. Manual de pronunciation espanola. - Madrid, 1959.

Oleron P., Nanpon H. Recherches sur la traduction simultanee // Journal de psychologic normale et pathologique. - Paris, 1965. - P. 73 - 94. P. 119 - 128.

Oppermann K., Weber E. Język kobiet. Język mezczyzn. Jak poruzu-miec sie w miejscu pracy. - Gdansk, 2000.

Paneth E. An Investigation into Conference Interpreting: Unpublished M. A. Thesis. - London University, 1957.

Pergnier M. Du sensible au sens. Continuite ou rupture? // Comprendre le langage. Collection Linguistique. Didier Erudition. - Paris, 1981. - P. 50 -54.

Piaget J. Le langage et la pense chez l'enfant. - Neuchatel, 1956.

Schank R. Identification of conceptualizations underlying natural languages // Computer Models of Thought and Language / Ed by R. C. Schank and K. M. Colby. - San Franscisco 1973. - P. 182 - 247.

Searle J. R. Expression and Meaning. - Cambridge University Press, 1979.

Searle J. R. Linguistics and the philosophy of language // Linguistics and neighboring disciplines. - Amsterdam ets., 1975.

Searle J. R., Kiefer F., Bierwisch M. (Eds.). Speech act and pragmatics. - Dordrecht ets., 1980.

Seleskovitch D. Colloque sur l'enseignement de Interpretation. - Paris, 1965.

Seleskovitch D. L'interprete dans les conferences internationales. - Paris, 1968.

Seleskovitch D. Interpretation, a Psychological Approach to Translating // Translation.

Seleskovitch D. Language and cognition // Language Interpretation and Communication / Ed. by D. Gerver and H. W. Sinaiko. - New York and London, 1978. - P. 343 - 352.

Server D. The effects of source language presentation rate on the performance of simultaneous conference interpreters // Proceedings of the 2nd Louisville Conference on Rate and / or Frequency Controlled Speech / Ed. By E. Foulke.- University of Louisville. 1969.- P. 162- 184.

Sever T. G. Perceptions, thought, and language // Language Comprehension and the Acquisition of Knowledge / Ed. By R.O. Freedle and J. B. Carroll.- Washington, D. C., 192. - P. 99 - 112.

Speech. - 1975. - Vol. 18. - P. 272-297.

Stalnaker R. Presupposition // Journal of Philosophical logic. - 1973. - NS 4.

Tekst ustny - text oral.- Wroclaw, 1989.

Treisman A. The effects of redundancy and familiarity on translating and repeating back a foreign and native language // British Journal of Psychology, 1965. - Vol. 56. - P. 369-379.

Tubbs S., Moss S. Human communication. - N. Y; Sydney, 1991.

Watson J., Hill A. A dictionary of communication and media studies. - L., 1989.

Wierzbicka A. English Speech Act Verbs. - Australia: AP, 1987. Wierzbicka A. Genry mowy // Tekst i zdanie: Zbior studiow. - Wroclaw etc., 1983.

Wilss W. Syntactic anticipation in German-English simultaneous interpretation // Language. Linguistique generate. Theories description. - Paris, 1974.

Wunderlich D. Methodological remarks on speech act theory // Speech act theory and pragmatics. - Dordrecht etc., 1980.

Yebra V. G. Teoria y practice de la traduccion. - Madrid, 1982.

РЕКОМЕНДОВАНА НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

- Бархударов Л. С.* Язык и перевод. – М.: изд-во „Международные отношения” 1975.
- Бреус Е. В.* Основы теории и практики перевода с русского языка на английский. – М.: УРАО, 1999.
- Виноградов В. С.* Введение в переводоведение. – М.: Изд-во ИОСО РАО, 2001. – С. 222 с.
- Гак В. Г., Григорьев Б. Б.* Теория и практика перевода. - М.: 2000.
- Кабачки В. В.* Практика английского языка: Сборник упражнений к переводу English-Russian. - Санкт-Петербург: Союз, 1999.
- Кабачки В. В.* Практика англоязычной межкультурной коммуникации. - Санкт-Петербург, 2001.
- Казакова Т. А.* Translation techniques. English-Russian: Практические основы перевода. - Санкт-Петербург, 2001.
- Карабан Вячеслав.* Переклад англійської наукової і технічної літератури. – Вінниця: Нова книга, 2002.
- Коваленко А. Я.* Общий курс научно-технического перевода: Пособие по переводу с английского языка на русский. - Киев, 2004.
- Комиссаров В. Н.* Теория перевода. - М.: Высшая школа, 1990.
- Комиссаров В. Н., Кораллова А. Л.* Практикум по переводу с английского языка на русский. - М.: Высшая школа, 1991.
- Кунцевич С. Е., Смирнова Н.Ф.* Грамматические трудности перевода. - Мн.: МГЛУ, 1999.
- Перевод с английского языка на русский / *Н. А. Кратицкая, С. П. Кудис, Г. П. Коваленко, Т. А. Марковская.* - Мн.: БГУ, 2002.
- Практикум по переводу (английский-русский): Учебно-методическое пособие / *Т. В. Караичева, Г. Б. Филимонова, С. А. Дубинко и др.* - Мн.: БГУ, 2002.
- Пумпянский А. Л.* Чтение и перевод английской научной и технической литературы на русский язык. - М.: Наука, 1981.
- Слепович В.С.* Курс перевода (английский - русский): Translation Course. - Мн.: Тетра Системс, 2001.
- Учебное пособие по техническому переводу / *С. М. Айзен, Л. В. Багдасарова, Н. С. Васина, И. Н. Глуценко.* - Ростов-на-Дону: Феникс, 1996.
- Хоменко С. А, Цветкова Е.Е., Басовец И. М.* Основы теории и практики перевода научно-технического текста с английского языка на русский. – Минск: Белорусский национальный технический ун-т, 2004. –
- Чернов Г. В.* Основы синхронного перевода. – М.: Высшая школа, 1987.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

- Арутюнова Н. Д.* Речь // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.
- Ахманова О.С.* Словарь лингвистических терминов. — М.: Сов. энциклопедия, 1969.
- Бацевич Ф. С.* Основы комунікативної лінгвістики. — К.: Вид. центр „Академія”, 2004. — С. 304 – 342.
- Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г.* Краткий словарь когнитивных терминов. — М., 1996.
- Николаева Т. М* Текст // Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990.
- Немченко В.Н.* Основные понятия морфемики в терминах. — Красноярск: Изд-во Красноярского ун.-та, 1985.
- Немченко В.Н.* Основные понятия словообразования в терминах. — Красноярск: Изд-во Красноярского ун.-та, 1985.
- Николаева Т. М.* Краткий словарь терминов лингвистики текста // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. VIII. — М., 1978.
- Ушаков Д. Н.* Толковый словарь русского языка. - М., 1938.

ПРОГРАМА ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ

Змістовні модулі та навчальні елементи	Номер навчального елемента	Рівень сформован. знань	Час на засвоєння	Час на виклад.
ЛЕКЦІЇ			18	18
1-й модуль				
1.1. Вступ			2	2
1.1.1. Предмет і задачі курсу „Вступ до теорії перекладу”	1	ООЗ		
1.1.2. Розділи перекладознавства	2	ООЗ		
1.1.3. Напрями в розвитку перекладознавства	3	ООР		
1.1.4. Визначення перекладу. Диференціальні ознаки перекладу	4	ООР		
1.1.5. Об’єкт перекладу	5	ПА		
1.1.6. Види перекладу. Функціональне призначення текстів	6	ООЗ		
1.1.7. Моделі процесу перекладу	7	ПА		
1.2. Поняття еквівалентності в перекладі	8	ПА	2	2
1.2.1. Поняття еквівалентності, його співвідношення з поняттям адекватності та тотожності	9	ПА		
1.2.2. Складові еквівалентності перекладу та оригіналу	10	ООР		
1.2.3. Параметри перекладу	11	ООР		
1.2.4. Відносна еквівалентність при усному синхронному перекладі	12	ПА		
1.2.5. Відносна еквівалентність перекладу письмових текстів	13	ПА		
1.3. Моделі перекладу			2	2
1.3.1. Моделі синхронного перекладу	14	ПА		
1.3.2. Моделі власне перекладу	15	ПА		
1.3.2.1. Ситуативна модель	16	ПА		
1.3.2.2. Семантична модель	17	ПА		
1.3.2.3. Трансформаційна модель	18	ПА		

Змістовні модулі та навчальні елементи	Номер навчального елемента	Рівень сформован. знань	Час на засвоєння	Час на виклад.
1.3.2.4. Комунікативна модель	19	ПА		
1.3.2.5. Інформативна модель		ПА		
1.3.2.6. Модель мовних відповідностей	20	ПА		
	21			
1.4. Характеристика слова			2	2
1.4.1. Проблема визначення слова	22	ООР		
1.4.2. Основні властивості слова	23	ООР		
1.4.3. Варіювання слова. Види варіантів слова	24	ПА		
1.4.4. Смилова структура слова	25	ПА		
1.4.5. Імпліцитна інформація та проблеми перекладу	26	ПА		
1.5. Інформативний об'єм слова в теорії перекладу			2	2
1.5.1. Семантична структура слова	27	ПА		
1.5.2. Інформативний об'єм слова	28	ПА		
1.5.2.1. Екстралінгвістична та лінгвістична інформація	29	ПА		
1.5.3. Константна та okazіональна інформація	30	ПА		
2-й модуль				
2. Лексичні відповідності в перекладацькій діяльності			2	2
2.6.1. Лінгвістичні та перекладацькі лексичні зіставлення	31	ПА		
2.6.2. Лексика з фоновою інформацією	32	ПА		
2.6.3. Екзотизми та okazіональні запозичення	33	ПА		
2.6.4. Слова-реалії	34	ПА		
2.6.5. Неологізми та архаїзми	35	ПА		
2.6.6. Імена власні	36	ПА		
2.6.7. Одиниці фразеології	37	ПА		

Змістовні модулі та навчальні елементи	Номер навчального елемента	Рівень сформован. знань	Час на засвоєння	Час на виклад.
2.7. Морфологічні категорії в теорії перекладу			2	2
2.7.1. Граматичне значення. Номінативний і синтаксичний елементи значення	38	ПА		
2.7.2. Граматична категорія. Види граматичних категорій	39	ПА		
2.7.3. Свобода вибору в процесі перекладу морфологічних одиниць	40	ПА		
2.7.4. Труднощі перекладу граматичних значень	41	ПА		
2.7.5. Релевантність / ірелевантність граматичного значення перекладу	42	ПА		
2.8. Синтаксичні особливості перекладу			1	2
2.8.1. Предмет синтаксису.	43	ООР		
2.8.2. Синтаксичні одиниці. Словосполучення та пропозиція. Форма слова як об'єкт синтаксису	44	ПА		
2.8.3. Сміслова організація пропозиції як чинник перекладу.	45	ПА		
2.8.4. Об'єктивні та суб'єктивні значення в перекладацькій діяльності	46	ПА		
2.8.5. Актуальне розчленування пропозиції та проблеми перекладу	47	ПА		
2.9. Трансформація в процесі перекладу			2	2
2.9.1. Типи перекладацьких трансформацій	48	ООР		
2.9.1.1. Перестановка	49	ООЗ		
2.9.1.2. Заміна	50	ООЗ		
2.9.1.2.1. Граматичні заміни	51	СА		
2.9.1.2.2. Лексичні заміни	52	СА		
2.9.1.2.3. Антонімічні заміни	53	СА		
2.9.1.2.4. Компенсація	54	СА		
2.9.3. Додавання	55	СА		
2.9.4. Опущення	56	СА		

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Змістовні модулі та навчальні елементи	Номер навчального елемента	Рівень сформован. знань	Час на засвоєння	Час на викладання
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ			18	18
<i>1-й модуль</i>				
1.1. Вступ			1	1
1.1.1. Предмет і завдання курсу „Вступ до теорії перекладу”	1	ООЗ		
1.1.2. Розділи перекладознавства	2	ООЗ		
1.1.3. Напрями в розвитку перекладознавства	3	ООР		
	4	ООР		
1.1.4. Визначення перекладу. Диференціальні ознаки перекладу	5	ПА		
1.1.5. Об’єкт перекладу.	6	ООЗ		
1.1.6. Види перекладу. Функціональне значення текстів	7	ПА		
1.1.7. Моделі процесу перекладу	8	ПА		
1.2. Поняття еквівалентності в перекладі			2	2
1.2.1. Поняття еквівалентності, його співвідношення з поняттям адекватності та тотожності	9	ПА		
1.2.2. Складові еквівалентності перекладу та оригіналу	10	ООР		
1.2.3. Параметри перекладу	11	ООР		
1.2.4. Відносна еквівалентність при усному синхронному перекладі	12	ПА		
1.2.5. Відносна еквівалентність перекладу письмових текстів	13	ПА		

Змістовні модулі та навчальні елементи	Номер навчального елемента	Рівень сформов. знань	Час на засвоєння	Час на викладання
3. Моделі перекладу 1.3.1. Моделі синхронного перекладу 1.3.2. Моделі власне перекладу 1.3.2.1. Ситуативна модель 1.3.2.2. Семантична модель 1.3.2.3. Трансформаційна модель 1.3.2.4. Комунікативна модель 1.3.2.5. Інформативна модель 1.3.2.6. Мовні відповідності	14 15 16 17 18 19 20 21	ПА ПА ПА ПА ПА ПА ПА	1	1
1.4. Характеристика слова 1.4.1. Основні властивості слова 1.4.2. Варіювання слова 1.4.3. Сміслова структура слова 1.4.4. Імплицитна інформація та проблеми перекладу	22 23 24 25	ООР ООР ПА ПА	2	2
1.5. Інформативний об'єм слова в теорії перекладу 1.5.1. Семантична структура слова 1.5.2. Інформативний об'єм слова 1.5.2.1. Екстралінгвістична та лінгвістична інформація 1.5.3. Константна та оказіональна інформація	26 27 28 29	ПА ПА ПА ПА	1	1
2- модуль				
2. Лексичні відповідності в перекладацькій діяльності 2.6.1. Лінгвістичні та перекладні лексичні зіставлення 2.6.2. Лексика з фоновою інформацією 2.6.3. Оказіональне запозичення 2.6.4. Слова-реалії 2.6.5. Неологізми та архаїзми 2.6.6. Імена власні 2.6.7. Одиниці фразеології	28 29 30 31 32 33 34	ПА ПА ПА ПА ПА ПА ПА	4	4

Змістовні модулі та навчальні елементи	Номер навчального елемента	Рівень сформов. знань	Час на засвоєння	Час на викладання
2.7. Морфологічні категорії в теорії перекладу 2.7.1. Граматичне значення. Номінативний та синтаксичний елементи значення 2.7.2. Граматична категорія. Види граматичних категорій 2.7.3. Свобода вибору в процесі перекладу морфологічних одиниць 2.7.4. Труднощі перекладу граматичних значень 2.7.5. Релевантність / ірелевантність граматичного значення перекладу	35 36 37 38 39 40	ПА ПА ПА ПА ПА	1	1
2.8. Синтаксичні особливості перекладу 2.8.1. Предмет синтаксису. 2.8.2. Синтаксичні одиниці Словосполучення і пропозиція. Форма слова як об'єкт синтаксису 2.8.3.Смислова організація пропозиції як чинник перекладу 2.8.4. Об'єктивні та суб'єктивні значення в перекладацькій діяльності 2.8.5. Актуальное розчленування пропозиції та проблеми перекладу	41 42 43 44 45 46	ООР ПА ПА ПА ПА ПА	4	4
2.9. Трансформація в процесі перекладу 2.9.1. Типи перекладацьких трансформацій 2.9.1.1. Перестановка 2.9.1.2. Заміна 2.9.1.2.1. Граматичні заміни 2.9.1.2.2. Лексичні заміни 2.9.1.2.3. Антонімічні заміни 2.9.1.2.4. Компенсація 2.9.3. Додавання 2.9.4. Опущення	48 49 50 51 52 53 54 55 56	ООР ООЗ ООЗ СА СА СА СА СА СА	2	2

САМОСТІЙНА РОБОТА

Змістовні модулі та навчальні елементи	Номер навчального елемента	Рівень сформов. знань	Час на засвоєння	Час на викладання
САМОСТІЙНА РОБОТА			18	18
<i>1-й модуль</i>				
1.1. Вступ			2	2
1.1.1. Предмет та завдання курсу „Вступ до теорії перекладу”	1	ООЗ		
1.1.2. Розділи перекладознавства	2	ООЗ		
1.1.3. Напрями в розвитку перекладознавства	3	ООР		
1.1.4. Визначення перекладу. Диференціальні ознаки перекладу	4	ООР		
1.1.5. Об’єкт перекладу.	5	ПА		
1.1.6. Види перекладу. Функціональне призначення текстів	6	ООЗ		
1.1.7. Моделі процесу перекладу	7	ПА		
1.2. Поняття еквівалентності в перекладі			2	2
1.2.1. Поняття еквівалентності, його співвідношення з поняттям адекватності та тотожності	8	ПА		
1.2.2. Складові еквівалентності перекладу та оригіналу	9 10	ПА ООР		
1.2.3. Параметри перекладу				
1.2.4. Відносна еквівалентність при усному синхронному перекладі	11	ООР		
1.2.5. Відносна еквівалентність перекладу письмових текстів	12	ООР		
3. Моделі перекладу	13	ПА		
1.3.1. Моделі синхронного перекладу	14	ПА		
1.3.2. Моделі власне перекладу	15	ПА		

1.3.2.1. Ситуативна модель	16	ПА		
1.3.2.2. Семантична модель	17	ПА		
1.3.2.3. Трансформаційна модель	18	ПА		
1.3.2.4. Комуникативна модель	19	ПА		
1.3.2.5. Інформативна модель	20	ПА		
1.3.2.6. Мовні відповідності	21	ПА		

1.4.1. Проблема визначення слова			2	2
1.4.2. Характеристика слова	22	ООР		
1.4.2.1. Основні властивості слова	23	ООР		
1.4.2.2. Варіювання слова. Види варіантів слова	24	ПА		
1.4.2.3. Сміслова структура слова	25	ПА		
1.4.2.4. Імпліцитна інформація та проблеми перекладу	26	ПА		

1.5. Інформативний об'єм слова в теорії перекладу	27		2	2
1.5.1. Семантична структура слова	28	ПА		
1.5.2. Інформативний об'єм слова		ПА		
1.5.2.1. Екстралінгвістична та лінгвістична інформація	29	ПА		
1.5.3. Константна та оказіональна інформація	30			

2-й модуль

2. Лексичні відповідності в перекладацькій діяльності				
2.6.1. Лінгвістичні і перекладацькі лексичні зіставлення	31	ПА		
2.6.2. Лексика з фоновою інформацією	32	ООР		
2.6.3. Екзотизми та оказіональні запозичення	33	ООР		
2.6.4. Слова-реалії	34	ООР		
2.6.5. Неологізми та архаїзми	35	ООР		
2.6.6. Імена власні	36	ООР		
2.6.7. Одиниці фразеології	37	ООР		

2.7. Морфологічні категорії в теорії перекладу			2	2
2.7.1. Граматичне значення. Номінативний і синтаксичний елементи значення	38	ПА		
2.7.2. Граматична категорія Види граматичних категорій	39	ПА		
2.7.3. Свобода вибору в процесі перекладу морфологічних одиниць	40	ПА		
2.7.4. Труднощі перекладу граматичних значень	41	ПА		
2.7.5. Релевантність / іррелевантність граматичного значення перекладу	42	ПА		
2.8. Синтаксичні особливості перекладу			2	2
2.8.1. Предмет синтаксису	43	ООР		
2.8.2. Синтаксичні одиниці. Словосполучення та пропозиція. Форма слова як об'єкт	44	ПА		
2.8.3. Смысловая організація пропозиції як чинник перекладу	45	ПА		
2.8.4. Об'єктивні та суб'єктивні значення в перекладацькій діяльності	46	ПА		
2.8.5. Актуальное розчленування пропозиції і проблеми перекладу	47	ПА		
2.9. Трансформація в процесі перекладу			2	2
2.9.1. Типи перекладацьких трансформацій	48	ООР		
2.9.1.1. Перестановка	49	ООЗ		
2.9.1.2. Заміна	50	ООЗ		
2.9.1.2.1. Граматичні заміни	51	СА		
2.9.1.2.2. Лексичні заміни	52	СА		
2.9.1.2.3. Антонімічні заміни	53	СА		
2.9.1.2.4. Компенсація	54	СА		
2.9.3. Додавання	55	СА		
2.9.4. Опущення	56	СА		

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма змістовних модулів і навчальних елементів становить інформаційну базу, яка опосередковано зв'язує освітні та професійні уміння відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра. Програма містить модульний розподіл навчального матеріалу за видами занять, встановлює норми часу на викладання та засвоєння інформаційної частини підручника, визначає рівень знань, необхідний і достатній для оволодіння кваліфікацією бакалавра.

Скорочення

Рівні сформованості знань відносно змісту навчальних елементів:

ОО – ознайомлювально-орієнтований рівень (студент має орієнтоване уявлення щодо понять, які вивчаються, володіє здатністю відтворювати формулювання визначень, уміє виконувати типові завдання шляхом підстановки змінних елементів).

ООЗ – рівень знайомства (студент має загальне уявлення про об'єкт, що вивчається);

ООР – рівень репродукції (студент здатний відтворювати і пояснювати істотні ознаки об'єкта вивчення);

ПА - понятійно-аналітичний (студент має чітке уявлення і розуміння навчального об'єкта, виявляє здатність здійснювати смислову диференціацію, робити пояснення, проводити аналіз, переносити раніше засвоєні знання на типові ситуації).

ПС - продуктивно-синтетичний рівень (студент має глибоке розуміння навчального об'єкта, здатний здійснювати синтез, генерацію нових уявлень, переносити раніше засвоєні знання на нестандартні ситуації).

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Алла Володимирівна МАМРАК

ВСТУП ДО ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Навчальний посібник

Керівник видавничих проектів – Б. А. Сладкевич
Друкується в авторській редакції
Дизайн обкладинки – Б. В. Борисов

Підписано до друку 26.03.2009. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgС.
Умовн. друк. арк. 17,1.
Наклад 1000 прим.

Видавництво “Центр учбової літератури”
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006